

Kungl Utrikesdepartementet

Avd: P

Grupp: 2

Mål: En^I

Efterforskning av

Raoul Wallenberg

1957, maj - juni

Renata Giuroiu
Grimstagan 197
Stockholm-Vällingby
tel. 38 35 15

Stockholm den 30 april 1957

✓
1/5-57

Sekreterare Gunnar Lorentzon
Kgl. Utrikesdepartementet
Box 16121
Stockholm 16

Åberopande min makes och mitt besök hos Eder önskar jag härmed få tacka för Edert tillmötesgående och de erhållna upplysningarna betr. min fader Ernst P. Kröner från Bukarest.

För två veckor sedan erhöll jag det officiella meddelandet från Tyska Röda Korsets Suchdienst innehållande den av Ryska Röda Korset lämnade uppgiften att min fader har avlidit år 1953 i ett ryskt läger. Uppgiften lämnades som svar på en framställning, som Tyska Röda Korset riktade för ett år sedan till Ryska Röda Korset.-

För undvikande av framtida missförstånd, i händelse att vittnesmål i fallet Wallenberg på nytt kommer att publiceras, tillåter jag mig med dessa rader upplysningsvis nämna, att min fader var rumänsk undersåte och ända till hans arrestering av G.P.U. i Rumänien var verksam såsom affärsman i Bukarest, där min familj är bosatt sedan många generationer. Två uppgifter som lämnades av vittnen Wallenstein resp. Bergemann är felaktiga; min fader hade ingen bror i USA som är amerikansk general och han har icke varit tolk vid tyska legationen i Bukarest. Båda uppgifter måste bero på en förväxling.-

Betr. fallet Wallenberg är vi, som så många andra, djupt upprörda över det sätt på vilket de ryska myndigheterna behandlar fallet. I mitt eget fall är det ju klart bevisat, att de kommunistiska myndigheterna mycket väl har reda på, när en av de tusentals fångar har avlidit. Jag bör kanske även nämna en detalj, som möjligen kan vara av intresse: I samband med det sorgliga meddelandet om min faders död, har Tyska Röda Korset förklarat sig beredd att framställa en ansökan hos de ryska myndigheterna om översändande av min faders personliga ägodelar. Tyska Röda Korset nämnde vid detta tillfälle, att de ryska myndigheterna utan svårighet och noggrant redogör för avlidna fångars kvarblivna tillhörigheter.-

Avslutningsvis önskar jag tillägga att jag erhöll ett brev från vår gode vän Gustav Richter ur vilket jag för ordningens skull citerar ett avsnitt:

.....
"Bei den 3 Personen, die noch nach dem 17. Juli 1947 mit W. Verbindung hatten handelt es sich um:
1. Supprian.....
2. Claudio de Mohr
3. Trandafilo.....

Ich nehme an, dass die zuständigen schwed. Stellen diese Quellen schon vernehmungsmässig erschöpft haben. In diesem Zusammenhang habe ich ein besonderes Interesse an dem vom schwed. Ausserministerium herausgegebenen Weissbuch im Fall W. Hast Du eventl. die Möglichkeit beim schwed. Ausserministerium die betr. Stelle zu veranlassen, dass ich in den Besitz eines Exemplares komme?"
.....

*R. Giuroiu Lundholm
erhåller ett svar
närheten.*

I förhoppning att definitiv klarhet en dag skall råda i fallet
Wallenberg tecknar jag

med utmärkt högaktning

Renata Giuroiu

Renata Giuroiu

115 ✓
Avskrift.

Ich war zusammen mit Herr Raul Wallenberg in USRR im Straffläger.

Wir waren zusammen im Lager Inta von 18.3.49 bis 28.1.50, und nachdem im Lager ABEZ VI Lagpunkt bis Mai 1950.

Nachdem waren wir transportiert im Lager I Lagpunkt wo wir von Mai 1950 bis December 1950 geblieben sind. Im december wurden wir noch mahl transportiert in V Lagpunkt wo wir bis März geblieben waren. (1951)

Da sah ich ihm das letzte mahl, ich wurde wieder transportiert. Unsere Leben im Straffläger ist unmöglich zu beschreiben, unsere Leben war sehr schwer.

Ich denke das es ein Wunder ist das ich noch lebe und wieder in Poland bin.

(Waganski)

Bestenfalls dank vielen San Francisco. (Morgen?)

1/5
Avskrift.

Herr Raul Wallenberg war zusammen mit mir in USSR in eine Straffenlager in Kalyma-Land Magadan Gebiet Susuman Districkt, in der Zeit von 1955 bis 1956 /Sommer/.

Herr Wallenberg, meines Wissens war Jüdischer Abstammung, grösse 176-178 cm., ungef. 32-36 Jahre alt, dunkles Haar.

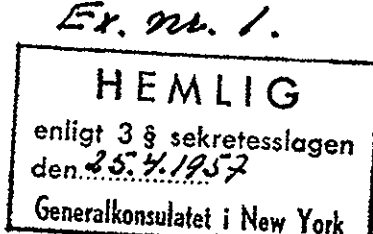
Er wurde im Sommer 1956 rehabilitiert, ist aber dort geblieben, da er eine Ausreisegenehmigung nicht erhalten konnte. War als Kraftwagenfuhrer in einem Auto-Park beschäftigt.

Gesehen habe ich ihm das letzte mahl im August 1956, vor meiner abreise aus Kalyma-Land. Herrn Wallenberg traf ich auf der Strasse und sprach mit ihm.

Er war gesund, war jedoch arm und vernachlässigt, gekleidet war er in einem Arbeitsanzug.

Gegenwärtig schrieb ich an meine Kameraden, die dort geblieben sind mit der Bitte mir antworten wo sich Herr Wallenberg jetzt befinet. Erwarte Antwort von meinen Kameraden in 6-7 Wochen.

(Ryszardowski)

2/5

New York den 25 april 1957

Nr 1 1 bil.

P 2

ärendet Raoul
Wallenberg.

9.5.57
Hbr Lönngren/Persson

9.5.57
Hbr Lönngren/Pelland

10.5.57 Hbr Lönngren/Lundström

14.5.57
a + b f. h. till
Finn (H-syl.)
u/Persson

AG

Cumish

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

Härmed får jag värdsamt - till åttlydande av i särskild
ordning givna instruktioner - insända en av förste vicekonsul
./.
Folke Persson upprättad promemoria över samtal, som Persson haft
med Wilfred Cumish i Bradford nr Haverhill, Massachusetts, den
18 april 1957.

Cumish uppräknade på begäran namnen på alla de medfångar
han mött i fängelset i Vladimir eller vilkas namn han där hört
men namnet Raoul Wallenberg syntes vara honom obekant. Icke
heller hade han under sin fängelsevistelse någonsin hört talas
om en svensk diplomats tillfångatagande av rysk militär eller
säkerhetstjänst under striderna i Centraleuropa eller kvarhållan-
de i rysk fångenskap under en följd av år för påstått spioneri.

Denna skrivelse jämte däri omnämnda promemoria insändes
i tre numrerade exemplar.

Enligt uppdrag:

L. De Geer

1 ex. Persson
1 ex. (Lundström) åter i New York
1 ex. Finn
1 ex. Cumish
1 ex. (+ H-syl.)

Uppteckning

med redovisning av förhör och samtal med Wilfred Cumish, Bradford, Massachusetts.

1. Cumishs identitet.

Wilfred Cumish vore född i Amesbury, Massachusetts, den 18 september 1915 av polska föräldrar (immigranter). I föräldrahemmet hade han lärt sig tala flytande polska, vilket han alltjämt behärskade väl. Efter att under tio års tid ha varit sjöman på handelsfartyg av varierande nationalitet sökte han 1945 anställning i amerikanska armén som tolk. Efter en tvåårig utbildning som sådan - och med all sannolikhet även i militär underrättelsetjänst - sändes han 1947 till de amerikanska styrkorna i Tyskland; där han först förlades till Magdeburg och senare i närheten av Frankfurt am Main. Efter några veckor sändes han till Wien. Där tillfångatogs han på rysk begäran av österrikisk polis ("österrikiska gendarmer") den 3 februari 1948. Han kvarhölls under lång tid i fängsligt förvar av sovjetiska myndigheter i Österrike på skilda orter. Under denna fångenskap hade han underkastats intensiva förhör vid ett otal tillfällen, varvid fysisk tortyr understundom kommit till användning, vars sviter alltjämt plågade honom. Efter att ha suttit inspärrad i ett fängelse i Wien under senare delen av 1948, erhöll han en dag plötsligt besked om att han för spioneri för amerikansk och tysk räkning dömts till femton års fängelse (utan rannsaking i egentlig mening). I maj 1949 fördes han under stark eskort (4 fångvaktare med en polishund), slagen i handbojor till Lwow i Polen och efter två veckors uppehåll där till Moskva. Han övernattade i tåget i Moskva och transporterades följande dag vidare till fängelset i Vladimir, dit han anlände i juni 1949. Där kvarhölls han till 16 augusti 1955. Under hela denna fångenskap hade Cumish icke vid något tillfälle givits möjlighet träda i förbindelse med yttervärlden, och hans öde var okänt för de amerikanska civila och militära myndigheterna. Hans hustru hade t.o.m. betraktat honom som död och hade under hans bortovaro erhållit äktenskapsskillnad och därefter ingått nytt giftermål. Endast vid ett tillfälle hade han i Vladimir blivit förd till förhör.

Den 16 augusti 1955 hade han under bevakning sänts till ett uppsamlingsläger väster om Moskva ("Bikow?"), där han fick stanna 12 dagar. Från detta fördes hela gruppen utläningar till Moskva och sedan till Öst-Berlin, dit transporten ankom den 5 september 1955.

Cumish, som är en smärt och tämligen reslig man (omkring 175 cm) med smalt ansikte, gröna ögon och brunt hår och vilken i de ryska fängelserna nedgick i vikt från 184 pund till 98, ger intryck av att besitta god iakttagelseförmåga och ett anmärkningsvärt gott minne för detaljer. När han lovordades för dessa egenskaper, framhöll han, att träningen i den militära verksamheten han kom att ägna sig åt (Military Intelligence) bidrog till att skärpa hans uppmärksamhet, och han tillfogade, att han hade hela tiden som riktpunkt att inpränta i sitt minne så många exakta detaljer som möjligt för delgivning med de amerikanska militärmyndigheterna efter sin frigivning. I Vladimir lärde sig Cumish även ryska.

Sedan någon tid tillbaka vore Cumish anställd hos firma Hoyt & Worthen Tanning Corporation, Bradford, nr Haverhill, Massachusetts. (Tel. DRAKE 3-3828.) Han är bosatt under adress 1 South Charles Street, Bradford, Massachusetts (beläget mitt emot fabriken). Samtalen fördes dels i hans hem (Tel. DRAKE 2-2840) dels i ett hotellrum i Haverhill.

Den närmaste anledningen till frigivningen angav Cumish vara den omständigheten att amiral Voß, med vilken han länge delat cell, hemsändes till Tyskland och sedan tydligen enligt givet löfte gav den amerikanska representationen i Tyskland underrättelse om Cumishs öde.

2. Fängelset i Vladimir.

På begäran uppgjorde Cumish en planskiss över fängelsebyggnaderna i Vladimir, vilken här bifogas i kopia. Över fängelset gav han därtill ./Bil. följande beskrivning:

Enligt Cumish vore detta fängelse det centrala fängelset för politiska fångar ("Central Political Prison for spies"), i vilket länge höllos förvarade både ryska och utländska fångar utan åtskillnad. De ryska fångarna blevo emellertid senare - den 19 september 1953 - isolerade från ut-

länningarna. I fängelset fanns på andra våningen i mittbyggnaden (Corpus III) en avdelning för kvinnliga fångar. I övrigt befolkades fängelset helt av manliga fångar från ett stort antal länder. Sålunda funnos där vid olika tillfällen en engelsman, en amerikanare, fransmän, greker, polacker, araber, kineser, japaner, ukrainare etc., alla anklagade för spioneri eller motsvarande politiska brott. Vid Cumishs ankomst uppgick fångantalet till omkring ett tusen man men sjönk senare efter repatriering av österrikare och tyskar till omkring 500 (kvinnnorna häri inräknade). Utöver dessa politiska fångar funnos i en helt skild avdelning av fängelset ett antal vanliga förbrytare, vilka användes till arbete utanför fängelset. Åkerbruksredskapen och motsvarande utrustning förvarades i ett antal skjul intill utsidan av den norra fängelsemuren.

På tre sidor begränsas fängelseområdet av en tegelstensmur men på östra (?) sidan, i vilken ingången till fängelset befinner sig, har muren ersatts med ett träplank. Inhågnaden är 7 fot hög. Tegelstensmuren - 18 tum i tjocklek - liksom samtliga fängelsebyggnader äro uppförda i röd tegelsten klädd med ett tunt lager av cement. Undantaget utgjorde Corpus III (mittbyggnaden), som målats i gul färg. Såsom skissen utvisar, äro de egentliga fängelsebyggnaderna uppdelade i 3 avdelningar eller "Corpus" och varje avdelning skild från angränsande avdelning med galler och låsförsedda grindar under bevakning av vaktpersonal. Hundar användes för vakttjänsten utanför inhågnaden men icke på fängelsegårdarna. Räknat från väster (?) befinner sig först Corpus II innehållande fängelseceller i en byggnad och sjukavdelning i en angränsande byggnad. På området för Corpus II finns även generator för den elektriska strömmen samt en liten bod, s.k. "Canteen", i vilken ryska fångar - de enda som voro försedda med godtagbara kontanter - kunde göra smärre inköp. Rastgård för fångarna funnos i varje avdelning. Väggarna till desamma mätte $7 \frac{1}{2}$ fot i höjd och varje fånge rastades i sitt eget bås. Sjukhusavdelningen i Corpus II var gemensam för hela fängelset och bestod egentligen endast av en förbandsstation (first aid station) men omfattade hela den östra (?) tegelstensbyggnaden i tre våningars höjd. I varje sjukhuscell bereddes plats för två personer. En mindre begravningsplats var belägen längs västra (?) sidan av sjuk-

husbyggnaden. Av alla byggnader i Vladimirfängelset var sjukhusbyggnaden den enda som hade ett schakt i byggnadens längdriktning i mitten, sträckande sig från bottenvåningen till taket med celler belägna på ömse sidor. I varje våningsplan befann sig i detta schakt ett ståltrådsnät.

Centralbyggnaden i Corpus III var en byggnad i fyra våningar. Cellerna voro placerade längs ytterväggarna med en längsgående korridor i mitten. Vid varje ände av korridoren stod utposterad en vakt. Andra vakter höllo cellerna under ständig bevakning och tittade in genom en liten öppning i celldörren "every 2nd or 3rd second". I bottenvåningen befunno sig cellerna 1 - 26, i våningen en trappa upp cellerna 27 - 31 jämte administrationslokaler, i våningen 2 trappor upp cellerna 32 - 59 och i översta våningen cellerna 60 - 70. I varje våningsplan befann sig en isoleringscell, som användes vid disciplinstraff, samt en cell i vilken fångarna dagligen tömde de i de enskilda cellerna placerade latrinkärlen. En överordnad vaktkonstapel befann sig i en vaktkur vid östra (?) änden av cellraden.

Corpus IV, som befann sig längst öster (?) ut, var en fängelsebyggnad i 4 våningar till inredning lik de övriga fängelsebyggnaderna.

Cumish hörde aldrig talas om någon avdelning i fängelset som betecknades såsom Corpus I. Möjligen åsyftades därmed två längs den södra (?) muren uppförda längor innehållande bostadslägenheter för den vid fängelset tjänstgörande personalen.

I varje cell vätte celldörren mot gången. Celldörren var på båda sidor klädd med plåt och i densamma befann sig förutom "titthålet" en matlucka. Dörren låstes med tre riglar samt ett nyckellås. I ytterväggen till cellen befann sig ett högt upp beläget fönster, genom vilket fångarna voro förbjudna att se ut. Genom att klättra upp på ett i cellens mitt befintligt bord kunde fångarna allt emellanåt bereda sig tillfälle kasta en blick ut över fängelsegården och mot den därå belägna rastgården. Därvid hade fångarna tillfälle att se medfångar från andra celler under dessas gång mellan rastgården och fängelsebyggnaden. Under de stunder någon fånge passade på att se ut genom fängelsefönstret, låtsades alltid en av cellkamraterna putsa det glasfönster som befann sig i fängelsedörrens lilla runda öppning. Varje cell mätte 7 x 9 meter. Ytterväggen var 2 fot tjock, mellanväggen 18 tum och taket i varje cell välvt vilande på tvärgående bjälkar. Varje cell var invändigt målad i grå färg. Varje cell rymde upp till 12 personer, ehuru ofta endast 3 - 5 fångar under längre tid befunno sig i en cell. En skiss över en cell med plats för 12 fångar närslutgs. Avståndet mellan sängarna i en sådan . / Bil.

cell respektive mellan det i cellens längdriktning placerade bordet och närstående sängar översteg icke 3 tum. Längs ytterväggen löpte genom alla celler ett metallrör ("steam pipe") och under fönstret befann sig i samtliga celler en radiohögtalare. På den ena långväggen i närheten av den inre kortväggen fanns i varje cell "a cupboard" eller litet skåp för förvaring av muggar och matbestick.

En genomgående princip beträffande fångarnas förvaring var den att de vanligen mycket ofta fingo byta celler och cellkamrater. Enligt fångarnas egna förmodanden voro skälen härtill två: dels ville man undvika att fångarna i en cell alltför noga lärde känna varandra, dels gävos fängelsemyndigheterna därmed tillfällen att på ett icke uppmärksammat sätt placera in sina kunskapare bland de "riktiga" fångarna.

Gamla tidningar tillhandahöllös i cellerna, den enda tillåtna sysselsättningen i övrigt bestod i schackspel. - Alla fångar voro klädda i randiga kläder, skägg och hår kortklipptes var fjortonde dag. Denna enformighet i klädsel och utseende försvårade för fångarna att identifiera varandra redan på ett tämligen kort avstånd.

3. Kommunikationer mellan fångarna.

De längs cellernas ytterväggar löpande ledningarna kunde fångarna begagna som "telefonledningar". De metallmuggar, som fångarna tilläts behålla mellan måltiderna, kommo härvidlag till användning. Den som ville sända ett meddelande denna väg, placerade muggens botten hårt mot röret och talade in i muggen. Mottagaren höll muggen upp- och nervänd, likaledes hårt tryckt mot samma rör och kunde då tydligt uppfatta den talandes röst. Anrop till de skilda cellerna skedde genom knackningar (t.ex. först 4 och sedan 3 knackningar för anrop av cell 43). Dessa samtal kunde självfallet avlyssnas i alla celler förbundna genom samma rörsystem men meddelandena voro icke alltid tillgängliga för dem alla beroende på överenskomna koder eller på att det språk samtalerna fördes på icke var förståeligt för mer än vissa av fångarna.

Självfallet tillämpades även systemet med knackning i väggarna med rysk eller tysk kod eller med morsesignaler eller med det s.k. idiotsystemet. Man undvek emellertid om möjligt kommunikering medelst knackningar, vilket delvis hade sin grund i fara för upptäckt dels i det förhållandet att andra medel stodo till buds i detta fängelse. Så-

lunda voro fångarna tillåtna att alltid ha tillgänglig i cellen såväl bläckpenna som bläck. Det senare, som tillhandahölls i minimala kvantiteter åt gången, utdrygades med vatten. Som fångarna fingo läsa tidningar, hade de möjlighet ur dessa riva ut små papperslappar, på vilka meddelanden nedtecknades. Dessa lappar rullades in i små brödkulor, som fångarna kastade till varandra under den dagliga entimmesvistelsen i rastgårdarna. Det var icke tillrådligt att kasta en brödkula till annan än grannen i angränsande bås och alltså aldrig över till en cell å andra sidan den väl bevakade mittgången i rastgården.

Fångarna ristade även ord och tecken på väggar i celler och rastgårdar och i synnerhet lämpade sig härför den cell, där latrinkärlen tömdes av fångarna själva.

Tillfälle till samtal gavs nästan aldrig i badet, dit fångarna fördes en gång i veckan. Dels träffade de vanligtvis där blott de egna cellkamraterna, dels åstadkoms av ångpannor och duschar (den enda tillgängliga badformen) sådant buller att man icke under de fem å sex minuter badet fick pågå kunde uppfatta ord från andra badande.

4. Cumishs egen fängelsevistelse.

Cumish förvarades under den allra största delen av sin tid i Vladimir i Corpus III. Till Corpus II överfördes han under en kortare tid, då reparationsarbeten pågingo i Corpus III, samt vid två tillfällen för vård i sjukavdelningen (ena gången i februari 1952 under 10 dagar för blindtarmsoperation, andra gången för behandling av sina under tortyren krossade stortånaglar).

Cumish angav vistelse i följande celler i nedan nämnd ordning:

- Nr 42 Första tiden i Vladimir förvarades Cumish ensam i denna cell.
- 43 I juni 1949 överfördes Cumish hit, vari befunno sig tysken Martínez, Förzgen, amiral von Bredow, amiral Guše, lettländaren Migunic, tyske sergeanten Meyers, ryske arkitekten Alexandroff från Moskva, Rensinghoff, general Ziegel, tysken Kurt Landwehr von Pragenau.
- 1952 44 Cumish och Martínez.
- 45 Här satt Cumish tillsammans med tysken Hinckeldey.

1952 7 Här stannade Cumish 2 dagar. Övriga cellkamrater voro:
en svensk prästman "troligen katolik", vars namn Cumish icke kunde erinra sig, japanen Sato, Rensinghoff, Meyer, Pörzgen, Ziegel, tysken Martínez, professor Clauberg, minister Clodius samt Puschkarjov och Kurt Landwehr (von Pragenau).

25

11

1.6.54

1 Till att börja med ensam i denna femmanscell. Senare infördes hit amiral Voß jämte tysken Pörzgen från Frankfurter Zeitung (av Cumish uttalat "Pedskill"). Efter någon tid utökades skaran med japanen Sato, som led av tuberkulos, vidare österrikaren Fredrik Dengg (polisman från Wien men hemmahörande i Hofbräu, Innsbruck). Dengg hade tidigare suttit i samma cell som österrikaren Hahn (tbc-sjuk) fick flytta in i. Sato togs ut och fördes till sjukavdelningen. Den 23 december 1954 hämtades Voss. Såväl Cumish som Voss betraktade Pörzgen som hemlig rapportör åt fängelsepersonalen och till deras ömsesidiga beklagande hindrade detta dem från att i någon större utsträckning utbyta informationer.

67

66

55

2

7 Cellkamrater Voss och "Langfelder".

44

45 Tillsammans med Willy Bergemann.

- 43

6

47 Cumish tillbragte tiden i denna cell tillsammans med en österrikisk jude Otto Moutner från Gregor Mendelstrasse i Wien, vilken under 1943 hade arbetat för amerikanska Röda Korset i Wien. - I cell 47 satt Cumish ett slag tillsammans med Keitl Jr.

1

49

53

54 Med generallöjtnant Karto, japan.

Om ovan omnämnda personer hade sig Cumish följande bekant:

a. Professor Clauberg från Västtyskland var läkare till yrket och hade i koncentrationslägret i Dachau experimenterat med sterilisering av kvinnor. Han assisterade i sjukvårdsavdelningen och fanns kvar i Vladimir vid tiden för Cumishs frigivning. Cumish hyste stor aktning för Clauberg, som icke stack understol med sin pro-amerikanska inställning eller dolde sitt hat mot ryssar.

b. Fredrik Dengg hade förts till Vladimir från ett fängelse i "Alexandrow" (en ort enligt Cumish 2000 kilometer från Moskva österut).

c. W. Bergemann hade en broder bosatt i närheten av Bourough Hall, Brooklyn, New York.

På tillfrågan svarade Cumish att namnen på följande fångar i Vladimirfängelset vore bekanta för honom endast genom vad han hört av cellkamrater:

Pelkonen

Richter (Corpus II)

Kitschmann

Supprian (kvar i augusti 1955)

Hille

Grossheim (överförd från Alexandrow)

Gruenther (suttit i cell 43 5 - 6 månader, nationalitet okänd, talade dock ej ren tyska)

Boman (i cell 41; Cumish kunde ej draga sig till minnes i vilket sammanhang han hört detta namn eller vem som givit honom uppgift därom)

Muschke

Nakamura

Koroda, japan

Chikado Yosata, japan

Utsifa, japan

Maeda, japan

Hochiko, japan (cell 54)

Roedl

Hompel

Narbut

Helt obekanta för Cumish voro namnen Henry Thomsen, Krisko, Karl Moritz Leuvenhaupt, von Andersson och "Anders Bulman". (Det må här anmärkas att förnamnen aldrig kommo till användning fångarna emellan.)

När Cumish omnämnde cellkamraten Landwehrs namn, i vilket sammanhang Cumish framhöll att denne hade ett dubbelnamn, som han senare identifierade som "von Pragenau", ställdes till honom frågan huruvida han icke möjligen erinrade sig namnet "Langfelder". Efter en stunds betänketid svarade han att detta senare namn "sounds familiar". Därefter berättade han spontant följande:

Langfelder hade suttit tillsammans med Cumish i cell 7 i botten-våningen kring augusti 1954. Han hade överförts till Vladimir från Alexandrow. Langfelder hade klagat högljutt över att han icke kunnat hålla sig varm i de otillräckliga kläder fångelsest tillhandahöll. Han hade kort efter sin placering i cell 7 svårt insjuknat och besvärades av en otäck hosta, som störde trevnaden och nattsömnerna för de övriga cellkamraterna, vilka vid den tiden voro blott Voss och Cumish. Genom att under natten slå, sparka och bulta på celldörren lyckades Cumish tillkalla en sjukvårdare och framtvinga Langfelders överförande till sjukavdelningen. Hans senare öde kände Cumish icke till men höll icke för helt uteslutet att Langfelder avlidit på sjukavdelningen i tbc. - Langfelder behärskade ej ryska språket, kunde blott några ord tyska och hade stora svårigheter att göra sig förstådd för Voss och Cumish. "He was not a Jew, not a Hungarian, not an Austrian." En skiss över cell nr 1 återfinnes i härvid fogad bilaga.

./Bil.3.

När Cumish senare kom till sin beskrivning av medfångarna i cell 43 och vid uppräknningen av namnen kom till "Kurt Landwehr", hejdade han sig och tillfogade: I denna cell befunno sig såväl Landwehr som Langfelder. Den senare beskrevs nu som en man på 36 år med ett judiskt utseende, "dark or reddish hair", bruna ögon, 5 fot 6 tum lång, något haltande gång. Langfelder var alltid mån om att dagligen företaga regelbundna gymnastiska övningar. Han talade tyska och något litet engelska. Cumish karakteriserade honom som "a selfspy", varmed torde förstås att

han självantagit sig gå fängelsemyndigheternas ärenden. Särskilt tillfrågad sade sig Cumish bestämt kunna erinra sig att Langfelders förnamn vore Vilmos, att han tjänstgjort som chaufför före sitt tillfångatagande samt att han häktats i Budapest. För vem Langfelder tjänstgjort som chaufför hade Cumish icke erfarit.

När Cumish mot slutet av samvaron tillfrågades om han kände till huruvida någon eller några svenskar suttit fängslade i Vladimir, kunde han blott erinra sig den prästman, som förut omnämnts. Han kunde heller icke komma ihåg att han för Voss berättat om ett sammanträffande med någon svensk medborgare. Namnet (Ernst Ludwig) Wallenstein vore honom fullständigt främmande. När jag därefter nedtecknade för honom ett antal svenska namn börjande med Wall- eller Wallen- (såsom Wallgren, Wallensten, Wallengren, Wallberg, Wallman etc.), utpekade Cumish namnet Wallberg (med engelskt uttal). Cumish gav därefter följande beskrivning på denne "Wallberg", med vilken han delat cell 47 vid något tillfälle under år 1954.

Han vore icke vare sig österrikare eller tysk. 5 fot 8 tum lång, mörkt hår och mörka ögon. Talade utmärkt tyska och en del engelska. Han tyckte mycket om att tala, särskilt om sig själv, och han skröt vidlyftigt med sina bravader. Han uppgav sig ha suttit tio år i ryska fängelser, dessförinnan hade han under 4 år bevistat en MVD-skola i Moskva och därunder varit avlönad med 6.000 rubel i månaden. Han hade emellertid för någon orsaks skull blivit dömd till 16 års straffarbete, varav han vid tiden för sammanträffandet med Cumish avtjänat tio år. Aldrig vid något tillfälle hade han talat om Sverige eller om tjänstgöring som svensk diplomat. Han klagade konstant på allt och alla och Cumish vore av den åsikten att hans fängelsevistelse gjort honom själsligen rubbad.

Cumish sade sig slutligen vara villig att på begäran avgiva en skriftlig utsago om sina upplevelser och kontakter i Vladimirfängelset och föreslog att

fotografier av relevanta personligheter måtte tillställas honom för identifiering.

New York den 18 april 1957.

Folke Persson
Förste Vicekonsul

15.5.57
u + 6 f. A. L.
Phuim
u/1877m

Avskrift av strängt förtroligt
handbrev från attachén Leifland
till sekreteraren Lorentzon, dag-
tecknat Bonn den 29 april 1957.

Härmed ber jag få översända en den 28 dennes dagtecknad
PM från Lundström angående samtal samma dag i Wiesbaden med
Dr. Valerian P l a t e r .

På väg till Wiesbaden försökte Lundström få tag i Ger-
hard M a r t e n s på den av Suchdienst i Hamburg angivna
adressen, Schwannstrasse 38. Denna gata har emellertid numera
döpts om till Mozartstrasse och omfattar intet högre husnummer
än 32. En dam, som under en längre tid bott på denna gata,
förklarade för Lundström att Martens vore fullkomligt okänd
för henne. Jag skall på lämpligt sätta söka efterforska Martens
adress.

Lundström hade i går ett samtal med överste Paltzo i
Kaiserslautern. Därvid framkom emellertid, enligt vad Lund-
ström meddelat mig, icke några positiva nyheter; Lundström
skriver ut sin PM någon av de närmaste dagarna.

PM

angående samtal med tyske medborgaren Dr Valerian Plater, född den 16 september 1913, hållet i hans bostad i Wiesbaden, Schlechterstrasse 14, 1 trappa, söndagen den 28 april 1957.

I maj 1945 blev Plater krigsfånge i trakten av floden Oder. Han hölls till en början fången i närheten av denna flod, dömdes till 15 års arbetsläger enligt § 58:6 (för internationellt spionage) och överfördes därefter till Norilsk, dit han kom i augusti 1945. Under nämnda år kom cirka 60.000 politiska fångar till Norilsk, där det sammanlagda fångantalet då uppgick till ungefär 145.000, fördelade i olika läger. I Norilsk fanns dels kriminella fångar - i allmänhet dömda enligt § 58/1b = civilt förräderi mot staten - och dels politiska fångar, som dömts enligt § 58:6 = internationellt spionage.

Till en början insattes Plater i läger 25, där han tillsammans med omkring 4.000 straffångar (även kvinnor medräknade) fick börja avtjäna sitt straff. Plater tilldelades fångnummer 103.074. Han förmodade, att fångarna erhöill nummer i en löpande serie. Lägret var ett s k gemensamhetsläger. Där var insatta såväl politiska som kriminella fångar. Gemensamt för alla var att de blivit dömda före överförandet till Norilsk. De som var insatta i lägret fick syssla med lantbruksarbete eller byggnadsarbete m.m. Bl a fanns elektriker och ingenjörer i detta läger. Plater själv, som ej kunde något hantverk, fick syssla med lantbruksarbete.

På nyåret 1946 flyttade Plater över till läger 5 i Norilsk. Detta läger var ett s k I T L-läger (politiskt omskolnings- och arbetsläger) och av samma art som läger 25. Då han kom till läger 5 fanns där ungefär 8.000

straffångar, vars antal år 1948 ökat till omkring 12.000. På fråga om Plater under fångenskapen träffat eller hört talas om någon svensk i samma belägenhet, förklarade han, att han under sommarmånaderna 1947 vid flera tillfällen träffat och på tyska språket samtalat med en man, som uppgivit sig vara svensk medborgare. Denne man var då cirka 35 - 40 år gammal, tämligen lång (minst 180 cm), kalklippt liksom alla andra straffångar, mörka ögonbryn och markerade ansiktsdrag, normal kroppsbyggnad, närmast smärt. Det bör i sammanhanget nämnas, att alla fångar p g a undernäring var mycket magra. Plater uppgav, att det numera var alldeles omöjligt för honom att erinra sig namnet på "svensken".

Under fångenskapen hade Plater träffat och samtalat - i ungefär lika stor utsträckning som med "svensken" - med omkring 1000 fångar av många olika nationaliteter, varför han rimligen ej kan komma ihåg alla namn. "Svensken" var mycket försiktig i sina yttranden till Plater och talade över huvud taget ej så mycket. Plater kan ej i detalj minnas vad samtalen med "svensken" avhandlat, men såvitt han kan komma ihåg, hade denne ej talat om Sverige eller sina anhöriga eller om sin tidigare verksamhet. "Svensken" visade sig emellertid känna till engelska kolonialförhållanden mycket väl och han kunde troligen även tala engelska. Plater kom själv till den slutsatsen, att "svensken" antingen var diplomat eller vetenskapsman. Att "svensken" varit i tysk krigstjänst höll Plater för fullständigt uteslutet, trots att han kände till att många svenskar tjänstgjort i Waffen SS.

Såvitt Plater kunde erinra sig, kom "svensken" antingen 1945 eller 1946 till Norilsk. Från samtalen med honom under sommaren 1947 vill Plater minnas, att "svensken" ej kommit till Norilsk så sent som 1947. Enligt Platers förmenande kom till Norilsk politiska fångar endast under åren 1945 och 1946. Före och efter nämnda år fördes blott kriminella fångar dit. "Svensken" var med säkerhet politisk fånge. Beträffande sin föregående fångenskap berättade "svensken" att han suttit i fängelse i Moskva och att han blivit dömd där. Huruvida domen meddelats inför någon domstol eller genom s k Fernurteil, kunde Plater ej komma ihåg.

Jag visade härefter en samling fotografier (den bildserie, där Wallenberg förekommer) för Plater. Korten i denna serie är förtecknade med nummer 1 - 7. Av dessa föreställer nr 2, 5 och 7 Wallenberg. Plater förklarade, att han nu ej bestämt kunde säga om någon av bilderna kunde stämma överens med den "svensk" han träffat i Norilsk. Han stannade så småningom för fotografierna nummer 5 och 6 för att till slut förklara, att mannen på bild 5 (Wallenberg fotograferad i profil i Budapest) företedde viss likhet med den omtalade "svensken".

År 1948 delades läger 5 upp så att cirka 6.000 av de 12.000 i lägret insatta fångarna fick vara kvar i lägret, medan resten överfördes till läger 6. Det sistnämnda lägret kom att bestå av tekniker och specialister, vilka fick något bättre inkvarterings- och förplägnadsförhållanden, än vad som erbjöds i läger 5. Efter denna delning såg Plater ej längre till "svensken", varför denne möjligen kan ha överförts till läger 6.

Under åren 1945 - 1949 hölls såväl kriminella som politiska fångar i gemensamma läger. Sistnämnda år bildades specialläger för de politiska fångarna. Plater hade vid något tillfälle sett en stämpel beträffande ett sådant specialläger och därvid iakttagit, att det ifrågavarande lägret (vars närmare beteckning han ej kan komma ihåg) benämndes Gorny, vilket är en rysk förkortning för statligt särskilt regimläger, där fångarna hölls under sträng uppsikt.

Plater insattes 1949 i specialläger 4, där han fick utföra diverse byggnadsarbeten. Bl a var Plater med om att i staden Norilsk, som då var under uppbyggnad, uppföra en kopparsmälthytta.

På fråga om det fanns något snickeri i Norilsk, uppgav Plater, att det fanns ett flertal sådana - i allmänhet förlagda i anslutning till respektive byggnadsföretag. Dessutom kände Plater till, att där fanns en möbelfabrik och ett sågverk.

Jag frågade därefter om han i övrigt träffat eller hört

talas om svenskar i Norilsk, vilket Plater besvarade med ett bestämt nej.

Under 1953 utbröt ett stort upplopp i Norilsk, där då cirka 150.000 straffångar hölls samlade i omkring 15 olika läger. En del av dessa omfattade mellan 6.000 - 7.000 fångar, medan i andra läger omkring 15.000 fångar fanns insatta.

1954 fördes Plater till Krasnogjarsk tillsammans med ungefär 7.000 andra fångar. Av de cirka 60.000 fångar, som samtidigt med Plater kommit till Norilsk 1945, hade större delen avlidit där.

Senare förflyttades Plater till olika läger i trakten av Irkutsk, varifrån han hösten 1955 frigavs. Den 21 oktober 1955 kom han till Friedland.

Under senare delen av sin fångenskap hörde Plater ej talas om någon svensk fånge i Sovjetunionen.

....

Plater, som nu är verksam i en statlig myndighet i Wiesbaden, gjorde ett vederhäftigt intryck. Han förklarade, att om han senare kunde erinra sig namnet på någon fånge, vilken i Norilsk skulle ha kunnat träffa "svensken", så skulle han i brev till svenska ambassaden i Bonn meddela detta. För närvarande sade sig Plater ej veta någon som kunde tillhöra denna kategori och som återvänt från fångenskapen.

Slutligen uppgav Plater, att han umgås med planer att skriva en bok om förhållandena i Norilsk och att han därför själv är synnerligen intresserad av att komma i kontakt med fångar, som frigivits därifrån.

Karlsruhe den 28 april 1957.

/u/ S.Lundström

2/5 V-

Wien den 30 april 1957.

R 18.

2 bil.

å Kungens spec. division

aa S

Broder,

3
För departementets dossier ber jag härjämte få hem-
sända dödsannonsen rörande Ernst Huber. Jag närsluter även
ett curriculum vitae som han en gång gav oss, då vi skulle
söka hjälpa honom att få en anställning.

./l-2
Rudolph Philipp har till dags dato icke låtit sig
avhöra.

Min billgione

Erik Braunerhielm
Erik Braunerhielm

Herr Förste Sekreteraren Gunnar Lörentzon,
Utrikesdepartementet.

Avskrift av strängt förtroligt
handbrev från sekr. Leifland,
Bonn, till sekr. Lorentzon,
UD, dagtecknat den 2 maj 1957.

17557

delg. Tindin

./1 - 2

Härmed ber jag få översända ytterligare två promemorior
från Lundström avseende samtal med Johann W a g n e r och
Johann M o s e r.

Enligt vad Lundström erfarit av Peter W e r n e r heter
de på sid. 2 i P.M. över samtalet med Moser nämnda estlands-
svenskarna Georg V o o g och R a j a n g o. Jag hoppas
kunna sända Dig Lundströms anteckningar om samtalet med Werner
med morgondagens kurir.

Den i mitt handbrev den 29 april nämnde Gerhard M a r -
t e n s är numera bosatt i Bonn. Jag hade ett kort samtal
med honom på valborgsmässoaftonen, varvid han förklarade att
han under sin vistelse i Norilsk varken själv träffat eller
hört sina medfångar tala om någon svensk i detta läger. Mar-
tens har lovat att uppsöka mig i morgon på beskickningen och
jag hoppas kunna sända en P.M. med kuriren.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren Johann (Hans) W a g -
n e r, född den 7 juli 1926, hållet i hans bostad i Haigerloch
(Kreis Hecklingen). Im Haag 232, måndagen den 29 april 1957.

Den 12 februari 1945 blev Wagner krigsfånge i Budapest.
Redan den 13 mars 1945 dömdes han av en krigstribunal i staden
till 15 års tungt tvångsarbete. Han fick därefter anträda en
resa på järnväg genom Jugoslavien - Rumänien - Kiew - Moskva till
Molotowsk. Därifrån fick han färdas vidare med ett fartyg ge-
nom Vita havet till Dudinka, där han inträffade den 17 juli
1945.

Fram till oktober 1945 var Wagner kvar i Dudinka, varefter
han överflyttades till ett just då upprättat ITL-läger
(nr 1) i Norilsk. Fångarna i detta läger fick huvudsakligen
arbeta i ett kolbergverk. Där träffade Wagner bl.a. en man,
som uppgav sig vara svensk. Han arbetade som kolsorterare och
avlöstes i denna egenskap i olika skift av en fransman och en
ukrainare. "Svensken", vars namn Wagner ej kan komma ihåg,
bodde tillsammans med Wagner i lägräts 13:e barack. I denna
bodde samtidigt 32 fångar, bland vilka Wagner var ensam tysk.
Förutom de nämnda bodde ryssar och ukrainare i baracken. Wag-
ner erinrade sig följande medfångar därifrån:

A b r a m s c h u k (östukrainare från Kiew)

M i c h a i l e n k o (västukrainare /Polen/)

M e l n i k (västukrainare /Polen/)

S i d e r e w (ryss).

Den ovannämnde "svensken" beskrev Wagner vara 38 - 40 år
gammal (1945 - 1948), undernärd, smärt, cirka 183 - 184 cm lång,
blå ögon, hårfärg obekant (kalklippt), eventuellt var hans pek-
finger på höger hand amputerat eller möjligen förkrympt.

Wagner hade själv ej talat så mycket med "svensken". Av
andra medfångar hörde Wagner emellertid, att mannen skulle vara
från Sverige. Han gjorde intryck av att vara en bildad man och
kunde möjligen ha varit lärare e.d. före fångenskapen.

Den 13 oktober 1948 flyttades Wagner till ett läger i Kaiierkan (adress Postfach 224/21), beläget på sträckan Dudinka - Norilsk cirka 25 km från sistnämnda stad. Under sin vistelse i detta läger fram till den 29 juli 1954 träffade Wagner vid några tillfällen, som han ej närmare kan precisera, bl.a. fyra män, som uppgivit sig vara svenskar. Wagner kan ej komma ihåg, när han träffade dem för första gången. Det kunde ha varit redan 1948 men lika gärna först 1953. I varje fall torde "svenskarna" ha varit i lägret tiden 1953 - 1954. Wagner förklarade, att han ej särskilt intresserade sig för dessa män utan i större utsträckning för sina tyska medfångar.

Wagner kan ej erinra sig namnen på "svenskarna". Endast en av dem, som uppgav sig vara löjtnant, kunde hjälpligt tala tyska. De andra kunde endast genom några ryska ord tala med Wagner. Han kände ej till om löjtnanten tjänstgjort i armén, marinen eller flyget ej heller hur "svenskarna" råkat i fångenskap.

På fråga om Wagner kunde beskriva "svenskarna" förklarade han, att han nu endast kunde påminna sig utseendet på en av dem. Denne var minst 184 cm lång, hade kraftig kroppsbyggnad, blont kalklippt hår samt ljus ansiktsfärg.

I Kaiierkan hölls 3.000 - 3.500 fångar, som huvudsakligen fick arbeta med kolbrytning eller med byggnadsarbeten. Av "svenskarna" arbetade åtminstone två i kolverket, medan de andra möjligen fick arbeta i ett byggnadsföretag.

Wagner kan inte erinra sig något från samtalen med "svenskarna". Dessa hade liksom Wagner själv varit mycket försiktiga i sina yttranden. Alla misstänkte alla för att samarbeta med den ryska lägerledningen.

På fråga om Wagner kunde nämna några medfångar, som även kunde känna till "svenskarna" nämnde han följande namn:

Wilfred "B u s c h" (återkommen i oktober eller november 1955 och bor nu i Hannover-Bohtfeld, Einsteinstrasse 5.) Denne intresserade sig mycket för medfångarna och har ett gott minna.

Dr. Med Hans M o s e r. Han var läkare i Kaierkan och frigavs därifrån i juni 1953.

Heinrich N o s s o l (nu bosatt Neustadt/Cuborg, Austrasse 16.) Denne har mycket dåligt minne men kan säkert lämna preciserad adress till

Heinz W i s c h n e w s k i (bosatt i Baden-Baden). Han känner till mycket om fångarna i Kaierkan och har ett synnerligen vaket intellekt. Wagner kunde påminna sig att Wischnewski under fångenskapen höll på med att lära sig spanska språket. Han fick också röra sig mellan olika läger, enär han kunde spela dragspel och därigenom fick medverka på olika håll

Karl F i s c h e r (bor nu i Neuhaus am Schliersee, Rotwandstrasse 9.)

Erich B e c k e r (numera möjligen bosatt i Hamburg) och

Johann (Hans) D i e s t e l (obekant adress).

Dessutom fanns ytterligare två eller tre tyskar i Kaierkan, men Wagner kan ej erinra sig deras namn.

Själv hade Wagner en lettisk medborgare vid namn H a l m e (eller något liknande) som bäste kamrat i Kaierkan. Med denne, som liksom Wagner själv arbetade såsom elektriker, anförtrrodde han sig i alla angelägenheter. Annars var det mycket ovanligt att fångar sinsemellan våga-de tala öppet med varandra med hänsyn till risken för att lägerledningen skulle få reda på vad som sades.

Wagner bedömde att av fångarna bestod cirka 1/3 av letter och litauer medan cirka 1/3 bestod av ukrainare.

På fråga om Wagner kunde nämna några baltiska medfångar, lämnade han följande uppgifter:

B u t k u s,

S t a n i e w i t s c h u s och

J a k u b a u s k a s.

Då jag frågade om Wagner under fångenskapen träffat eller hört talas om någon vid namn B a l t i n s, förklarade han att så ej var fallet.

Wagner uppgav vidare, att han erinrade sig en annan medfånge vid namn Michael O b e r n d o r f e r (nu bosatt i

Oberkochen/Württemberg. Dreissenthalstrasse 63.) Wagner är dock ej säker om denne varit i Kaierkan. Möjligen kan bekantskapen dem emellan ha uppkommit i något annat läger.

Härefter visade jag samtliga av mig medförda fotografier. Wagner förklarade i anslutning härtill, att han ej kunde känna igen någon av personerna på fotografierna som medfångar.

Wagner uppgav vidare, att det fanns en del finnar i Kaierkan, men han kunde ej erinra sig något av deras namn.

Under samtalet omtalade Wagner dessutom, att på sträckan Kaierkan - Norilsk fanns också en flygplats, benämnd Nadjeschda. Denna låg ungefär 7 km från Norilsk och 18 km från Kaierkan. Flygplatsen var öppen året om. På vintern landade flygplanen med hjälp av påmonterade skidställ. Wagner kände icke till att någon fånge förts dit med flyg. Han vet däremot om att fångar, som för något brådskanie förhör eller för någon förhandling snabbt måste föras från Norilsk, transporterades därifrån med flyg.

Den 29 juli 1954 överflyttades Wagner till Taischet, där han blev kvar till den 2 februari 1955, då han transporterades till Potma. Hemtransporten till Västtyskland fick Wagner anträda den 4 augusti 1955, varunder han fyra dagar vistades i Bykowa. Den 14 augusti 1955 var Wagner tillbaka i Friedland.

Wagner har ej på annat ställe i Sovjetunionen än i Norilskområdet hört talas om svenska fångar.

Wagner sade sig aldrig ha fått någon ordentlig utbildning, enär han tidigt enrollerats i Hitlerjugend. Hans nervsystem blev illa åtgånget under fångenskapen och han har fortfarande ej kunnat inordna sig så att han kunnat börja arbeta - för övrigt kan han inget yrkesarbete ordentligt.

Under samtalen gjorde han intryck av att vara uppriktig.

Heidelberg den 1 maj 1957.

u/ S. Lundström

PM

angående samtal med tyske medborgaren Dr. Med. Johann (Hans) Moser, hållet i hans bostad i Hirschhorn/Neckar, Neckarsteinstrasse 34 (praktik i samma stad under adress Hirschgasse 25 a) tisdagen den 30 april 1957.

I maj 1945 råkade Moser i rysk fångenskap. Kort därefter dömdes han till 20 års tvångsarbete. Han fördes med järnväg till Archangelsk och därifrån med fartyg till Dudinka.

Under tiden från oktober 1945 till januari 1948 var Moser förlagd till ett läger i Kaierkan. Från april 1946 fick Moser tjänstgöra som läkare. Härigenom kom han att lära känna så gott som alla i lägret. Han förklarade sig ha gott visuellt minne. Däremot har han svårare att erinra sig namn på medfångar.

Fram till 1948 hade lägren i Norilsk-området en mer allmän karaktär. Nämda år skedde emellertid en förändring såtillvida, att särskilda GORLAG (ryska förkortning för läger med strängt tvångsarbete) bildades. Härigenom kom Kaierkan att få beteckningen Gorlag 2.

Från Kaierkan överflyttades Moser i början av 1948 till ett inom Norilsk-området beläget kvinnoläger, betecknat ITL läger 7. Här fick Moser fortfarande tjänstgöra som läkare. I augusti 1948 flyttades han till ett närbeläget ITL läger 10 (straffläger), där han var kvar till april 1949, då han överfördes till ett annat närliggande politiskt koncentrationsläger, Gorlag 1. I detta läger kvarblev Moser till i januari 1950, då han överfördes till

Kaierkan på nytt (Gorlag 2). Lägret innehöll då cirka 3.000 fångar. Sin läkarverksamhet fick Moser fortsätta med till i januari 1952. Då fick han istället börja bryta kol och utföra vissa byggnadsarbeten.

Moser frigavs i juni 1953 och fick då återvända till Västtyskland.

På fråga om Moser under fångenskapen träffat eller hört talas om någon svensk i samma belägenhet, förklarade han, att såvitt han visste, hade han ej träffat någon direkt svensk medborgare. Däremot fanns i Kaierkan två män, som uppgivit sig vara ester men som hade svensk härkomst. Han kunde ej bestämt erinra sig deras namn. Däremot trodde han att en medfånge vid namn Peter W e r n e r (nu bosatt i Stuttgart-Ost, Stafflenbergstrasse 18) skulle känna till männens namn. Werner hade nämligen intresserat sig för och varit mycket tillsammans med de nämnda två personerna.

Den ene av de båda omtalade männen trodde Moser hette ^{Vas}W e e b eller något liknande. Han var mer än 180 cm lång och uppgav att han tjänstgjort i Waffen SS. Han kunde tala svenska i någon liten utsträckning. I lägret fick denne man arbeta som lantmätare. Moser hade lärt känna honom 1950 och ännu 1953, då Moser lämnade Kaierkan, var mannen kvar där. Ryssarna höll honom för att vara estnisk medborgare.

I sjukreviret i Kaierkan träffade Moser den ^{Rapport}andra omtalade mannen. Denne var, då Moser såg honom åren 1950 - 1953 drygt 50 år gammal och omkring 170 cm lång. Han var något invalidiserad och led av högt blodtryck. Mannen erhöll i sjukreviret något bättre förplägnad än övriga lägerfångar. Han uppgav, att hans föräldrar varit bosatta i Sverige men senare utflyttat till Estland. Själv hade han aldrig varit i Sverige.

En annan medfånge, som väl kände till åtminstone den förstnämnde av de båda omtalade männen, var en est vid

namn Pölhag, son till en f d estnisk järnvägsminister.

Då jag upplyste Moser om att en annan Heimkehrer meddelat, att fyra svenskar skulle ha varit i Kaierkan, förklarade Moser, att han för sin del ej kände till något härom.

Jag omtalade sedan beskrivningen (lämnad av Wagner) på en av "svenskarna" och därvid förklarade Moser, att beskrivningen möjligen kunde stämma in på den länge est, som Moser lärt känna i Kaierkan, och som där fick utföra lantmättningsarbeten. Denne var emellertid - såvitt Moser visste - estnisk medborgare och av svensk härkomst.

Moser förklarade att han för tillfället ej kunde erinra sig namnet på några medfångar från Kaierkan.

Jag frågade därefter Moser om han kände till följande personer:

Hans W a g n e r,
Wilfred B u s c h,
Heinrich N o s s e l,
Heinz W i s c h n e w s k i,
Erich B e c k e r och
Hans D i e s t e l.

I anslutning härtill uppgav Moser, att han hade ett svagt minne av Wagner såsom varande en ung man "med hjärtat på rätta stället" men med relativt svag begåvning.

Wilfred Busch var Moser mycket tillsammans med. Numera lär Busch, vars föräldrar bor i Hannover, studera nationalekonomi vid högskolan i Wilhelmshafen, där hantorde bo i Hochschuledorf.

Rörande Nossol förklarade Moser, att han ingenting visste om honom annat än att han var kvar i Kaierkan, då Moser frigavs.

Heinz Wischniewski, som ofta var tillsammans med Nossol, gjorde sig känd som en vaken ung man i lägret. Moser kände ej till något ytterligare om honom.

Erich Becker, som var kemisk ingenjör och härstammade från Hamburg, kom till Norilsk 1951 tillsammans med en tysk vid namn Bayer och en troligen tysk professor samt en man från Oberschlesien.

Rörande Hans Diestel kände Moser till att han var rumänsk-tysk och härstammade från Siebenbürgen. Namnen Baltins och Obersdorfer sade Moser ingenting.

Han uppgav vidare, att troligen två finnar funnits insatta i Kaierkan. Namnen på dem hade Moser numera ej i minnet.

Moser förklarade vidare, att han bland de estniska fångarna i Kaierkan kunde erinra sig namnet på en, nämligen Axel Anton (Anton är familjenamnet). Denne var trots sitt svenskklingande namn estnisk medborgare så vitt Moser kände till.

Jag visade till sist alla medförda fotografier. Moser kände ej igen någon med bestämdhet. Han stannade emellertid för fotografiet föreställande fanjunkare Bladh. Moser tyckte sig finna en viss likhet med en fånge han träffat i Kaierkan. Då Moser därefter lämnade beskrivning på den han träffat, visade det sig, att signalementen på den omtalade och Bladh skilde sig i ett väsentligt avseende, nämligen beträffande kroppslängden - cirka 177 cm mot 189 cm för Bladh. Moser stannade också för fotografiet av telegrafisten Svensson, men han förklarade, att likheten med den fånge han tänkt på dock var mindre i detta fall än i fallet Bladh. Bladhs och Svenssons namn sade Moser ingenting.

Heidelberg den 1 maj 1957.

S. Lundström

4.5.57

CHIFFER

sjöborgsutredningen

Nr. 11

2

2

Eu^I

Svensk
B o n n

Sekreteraren Hedin flygreser söndag München för
att parallellt med Lundström driva efterforskningarna.

Cabinet

Moskva den 6 maj 1957.

Strängt förtroligt.

ang. sammanträde med
Wallenbergkommittén 3/11 1947.

W-aktören ✓
20 ✓

Lundberg ridd ✓

EH

Bo
Jo

Broder,

I brev den 14 februari har jag lämnat några upplysningar ur minnet om det i pressen omskrivna sammanträde med Wallenbergkommittén, som ägde rum på kanslihuset den 3 november 1947. Efter att nu ha läst genom mina tyvärr ganska kortfattade dagboksanteckningar, ber jag få tillägga följande.

Kallelsen till sammanträdet kom för Grafström och mig helt överraskande. Den uppväckte hos oss båda den livligaste tillfredsställelse. Läget var ju nämligen att utrikesförvaltningens efterforskningar, som jag sedan sommaren 1946 närmast hade hand om, hade lett till det resultatet att samtliga de spår, som framkommit antingen kunnat visas vara ohållbara eller icke kunnat drivas längre, eftersom man råkat in i återvändsgränd av brist på ytterligare material. Under den tid jag hade ärendet omhand hade överdirektör von Dardel, resp. fru von Dardel regelbundet hållits informerade om gången av efterforskningarna. Trots ständigt upprepade hänvändelser hade utrikesdepartementet emellertid under ifrågavarande tid inte fått någon som helst faktisk uppgift ur eller annan kännedom om det - enligt vad det uppgavs - omfattande och beviskraftiga material sammanträdet var över Wallenberg-kommittén förfogade. Inför hoppades Grafström och jag, att överdirektör och fru von Dardels negativa inställning skulle visa sig icke delas av alla medlemmar av Wallenberg-kommittén. Personligen

fäste jag särskilda förväntningar vid närvaron av advokaten Schartau och f.d. generaldirektör Örne, för vilkens verksamhet jag av särskilda skäl alltsedan skolåren livligt intresserat mig men som jag aldrig träffat.

Sammanträdets förlopp innebar ur ovannämnda synpunkt en stor misräkning. Undéns vädjan till kommittén att ställa sitt material, som även av Schartau och Örne betecknades som övertygande, till departementets förfogande avvisades. Det var för-gäves som Undén framhöll, att utrikesdepartementets efterforskningar inte rimligen kunde äga och givetvis icke ägde annat syfte än kommitténs^{egen} verksamhet, nämligen att få klarhet i vad som hänt Raoul Wallenberg, fastställa hans vistelseort och få honom återbördad till Sverige. Utrikesdepartementet hade fått många uppslag från våra beskickningar och från enskilda personer, svenska och utländska, med personlig erfarenhet av krigsslutets omstörtningar med vad det innebar av häktningar, lägervistelse etc. Samtliga spår hade noga, i all den utsträckning som varit möjlig, prövats och undersökts. Materialet vore emellertid genomgående knapphändigt. Utrikesdepartementets livliga önskan vore, att det skulle bli möjligt komplettera de ofullständiga uppgifter, varöver departementet förfogade, med hjälp av det enligt utsago omfattande dokumentmaterial, som kommittén insamlat. Kanske kunde man på så sätt, sade Undén, få fram de felande länkarna i en indiciekedja.

Kommittén avböjde emellertid att lämna några dylika upplysningar eller på annat sätt underlätta utrikesdepartementets efterforskningar. Som grund angavs det för mig personligen helt obegripliga skälet att det skulle "läcka" från utrikesdepartementet till pressen. Här uppstod nu en diskussion mellan Grafström och några kommittéledamöter. Detaljerna minns jag inte, men jag erinrar mig mycket tydligt hur belåten Grafström var, när vi gick tillbaka till utrikesdepartementet, över att så över-

tygande - som han i fåvitsko inbillade sig - ha kunnat tillbakavisa dessa kommitténs förebråelser.

Örnes insats vid mötet var för mig en stor besvikelse. Han verkade gammal och utbränd. Efter det i mitt brev^{den} 14 februari omnämnda meningsutbytet om folkbokföringen i Sovjetunionen, USA och Sverige, satt han hela tiden tyst och tittade ned på bordet.

Advokaten Schartau ställde vissa, från hans utgångspunkter fullt berättigade frågor, som besvarades av Undén, och en verklig diskussion kom igång. Schartau hade emellertid en mycket bristfällig kännedom om det efterforskningsarbete, som utförts inom departementet. Det var uppenbart, att han icke orienterats om de fortlöpande besked som lämnats överdirektör och fru von Dardel. Det var därför mycket lätt för Undén att tillbakavisa den kritik Schartau riktade mot departementet för bristande effektivitet vid följandet av vissa angivna spår. Undén, som var i bästa debattörform, hade ingen som helst svårighet att uppvisa det orimliga i vad Schartau på vissa punkter sagt och gjorde detta med en logisk skärpa, som måste ha känts ganska besvärande för en så framstående advokat som Schartau.

Under sammanträdet gick förekomm det vid ett par tillfällen, att statsminister Erlander själv svarade på några av de mera allmänt hållna förebråelserna mot departementet. Till skillnad från utrikesministern kände emellertid statsministern, som naturligt var, inte dossiererna. Han accepterade därför, enligt mina dagboksanteckningar, på ett par punkter, utan att referera till Undén, uppgifter från kommittéledamöternas sida som icke stämde med verkliga förhållandet.

Om det mellan Schartau och Undén förekommit en regelrätt och, med reservation för Schartaus bristfälliga kännedom om det faktiska materialet, rimligt underbyggd diskussion var detta inte längre fallet när fru Bellander kom in i bilden. Hennes inlägg präglades av "kvinnlig logik" i högsta grad. Hon bytte åsikter ständigt och var helt oemottaglig för argument. Hon retade härigenom upp Undén i hög grad. På mig

verkade det, som om advokaten Schartau varit ganska generad över att ha blivit associerad med dylik argumentering.

Fru Bellander förklarade avslutningsvis, att Wallenbergkommittén övervägde att ordna folkmöten ute i landet "för att därigenom påverka Stalin".

Fru Bellanders s.k. minnesprotokoll från sammanträdet, offentliggjort i Veckojournalen 1957:8, ter sig mot bakgrunden av mina egna anteckningar och minnesbilder som ett ganska förbluffande dokument. Det gör på mig närmast intrycket av att, sedan någon tid förflutit, ha nedskrivits av en person för vilken fru Bellander redogjort för vad som för henne tedde sig som sammanträdets facit.

I ett uttalande för Dagens Nyheter den 12 februari om ifrågavarande sammanträde har Schartau sagt att det bevismaterial varöver Wallenbergkommittén förfogade hösten 1947 legat till grund för ett utlåtande från kommitténs sida som "helt överensstämde" med det som avgavs av justitieråden Eklund och Lind i början av 1956. Om jag rätt förstod vad Lorentzon sade mig nyligen i Stockholm skulle emellertid kommittén icke 1947 ha förfogat över något av det material på vilket de två justitieråden byggde sina slutsatser.

Kim Tielgman
Lennart Petri
Lennart Petri

Moskva den 7 maj 1957.

Strängt förtroligt.

ang. efterforskningarna
efter Raoul Wallenberg.

*W. aktören ✓
(20.)*

Anders videt

Broder,

Såsom ytterligare bidrag till Wallenbergsefterforskningarnas historia vill jag, för det intresse det hava kan, berätta följande.

Den ursprungliga grundvalen för angreppen från familjen von Dardels sida mot utrikesledningen och departementet för bristande energi o.s.v. i efterforskningarna utgjorde, såvitt jag nu efter mer än tio år kan erinra mig, ett omkring årsskiftet 1945-46 uppsatt P.M. av Killander om vad som dittills förekommit i ärendet. I detta ganska utförliga dokument, som finns på dossiern, redovisas bl.a. de upprepade instruktionerna till dåvarande sändebudet Söderblom i Moskva att göra démarches i sovjetiska utrikesministeriet. Det får nog medges, att denna P.M., som ju var avsedd uteslutande för internt bruk, inte gav ett särskilt gott intryck av ärendets handläggning under de första månaderna efter försvinnandet. På begäran lämnade Grafström någon gång på våren 1946 en avskrift av denna P.M., för personlig kännedom givetvis, till överdirektör eller fru von Dardel. Den nyttyttjades sedan i hög grad av Philipp i dennes bok.

Med Philipp var jag aldrig i kontakt, då eller senare. Jag hörde första gången talas om honom på våren 1946, då fil.kand Margareta Bauer, en bekant från studenttiden i Lund, som sedermera varit skrivbiträde i Bukarest under tiden för Raoul Wallenbergs verksamhet

och försvinnande, ringde upp mig ganska sent en kväll. Hon var upprörd över en telefonpåringning som hon just haft av en person, som sagt sig vara redaktör Philipp och som på svenska med stark tysk brytning ställt henne diverse frågor om förhållandena vid beskickningen i Budapest. Hon hade svarat, att hon inte ville göra några uttalanden för pressen vilket resulterat i att den frågande blivit ovetting. Philipp nämner detta telefonsamtal i sin bok.

Kort tid senare ringde Philipp några gånger till utrikesdepartementet, där han hänvisades till pressbyrån och begärde upplysningar i Wallenberg-ärendet. Frychius gav, på uppdrag av Grafström, de besked, som kunde ges. Det resulterade bl.a. i att Philipp en gång bad Frychius "hälsa Grafström, att det är bäst han aktar sig för jag är gammal fåktare". Efter detta uttalande, liksom de upplysningar om Philipps person som lämnades av personer som kände honom (bl.a., om jag minns rätt, av nuvarande österrikiske statssekreteraren Kreisky) ansågo vi oss inte böra ta någon särskild notis om denne pressman. Hans nära förbindelser med familjen von Dardel var oss obekanta intill dess hans bok kom ut. Där fick jag läsa flera meddelanden som jag personligen inte telefonerat till överdirektör von Dardel under understrykande, att upplysningarna, i sakens intresse likaväl som i utrikesdepartementets, vore strängt förtroliga.

Det var intetangenämt uppdrag att handlägga Wallenbergärendet. Från departementets sida gjorde vi verkligen så gott vi kunde för att få fram nya spår och följa alla uppslag. Familjen von Dardel och Wallenberg-kommittén inte bara inte hjälpte oss, trots att de sade sig ha övertygande bevismaterial till sitt förfogande, utan sökte vid alla tillfällen rikta hård kritik, som sedermera visat sig vara oberättigad, mot sättet för efterforskningarnas bedrivande. Jag bortser här från den ovanför min horisont liggande frågan i vilken utsträckning och med vilken skärpa diplomatiska framställningar skulle

göras i Moskva. Av fru von Dardel fick jag vid ibland tims-
långa samtal höra de häftigaste anklagelser mot tjänstemän
inom utrikesförvaltningen. Hon betecknade Gunnar Hägglöf, då
sändebud i Moskva och Assarsson, biträdande kabinettssekretera-
re, som mördare, och gav vid ett tillfälle tydligt tillkänna
sin mening att jag var åtminstone en medbrottssling. Oviljan
mot Hägglöf grundade sig framför allt, om jag minns rätt,
på att han, enligt vad hon påstod, vägrat ta emot henne på
Grand Hotel och i stället gått på promenad med sin fru inför
fru von Dardels ögon. (Detta förhållande föreföll på den
tiden spela en stor roll i Wallenberg-kommitténs negativa
inställning till departementet). Assarssons brott bestod i att
han - enligt vad han själv berättade i de mildaste former -
sökt för den stackars modern, vars tragiska belägenhet ju
var uppenbar och som vi hela tiden räknade med som en fullt
ursäktlig förklaring till hennes uttalanden, förklara att det
kanske vore bäst om hon sökte vänja sig vid den fruktansvärda
tanken att hennes son trots allt inte var i livet.

Min sista befattning i departementet med Wallenbergs-
ärendet, var en föredragning inför konstitutionsutskottet
på senvintern eller våren 1948. Då hade Anger eljest över-
tagit ärendet i samband med att jag lämnade politiska avdel-
ningen. KU hade bett att få se handlingarna. För att skydda
de personer som redan lämnat uppgifter och för att icke i
onödan avskräcka andra från att berätta vad de kunde veta,
bestämde Excellensen att handlingarna inte skulle överlämnas
utan i stället muntligen föredragas. Jag lämnade med dossier-
erna på bordet en timplång redogörelse för vad utrikesde-
partementet gjort i frågan med livligt beklagande av att
Wallenberg-kommittén vägrat ge departementet del av sitt
enligt egen uppgift så innehållerika material. Likanslutning
härtill uppstod en diskussion med professor Håstad. Han åbe-
ropade olika uttalanden av Philipp, som han högeligen lov-
ordade som en mycket skarpsinnig person. Med understrykande
av att jag, lika litet som någon av de andra ^{tjänstemän som sysslade} med Wallenbergs-
ärendet i utrikesdepartementet, aldrig haft förmånen att
träffa Philipp, som tydligtvis föredrog att gå sina egna
vägar, sade jag mig vilja till ytterligare belysning, utöver
vad professor Håstad sagt, av Philipps person, berätta om
det praktiskt taget enda mellanhavande vi haft med honom. När

jag därefter redogjort för Philipps ovan omtalade hälsning genom Frychius till Grafström och utskottsledamöternas munterhet lagt sig, tillfogade professor Håstad, att det var riktigt, att Philipp vore en originell herre. Han skulle, sade han, kunna för utskottet relatera ännu mera frapperande exempel på dennes originalitet. Jag tillät mig gemäla, att jag förmodade dessa exempel icke skulle vara ägnade att stärka utrikesdepartementets förtroende till Philipps person. Emellertid ville jag begagna tillfället vädja till professor Håstad, som tydligvis väl kände vederbörande, att söka förmå Philipp till samarbete med utrikesdepartementet i efterforskningarnas intresse. Vi skulle med intresse ta emot besök av honom. Professor ^{Håstad} sade sig icke kunna lova något för Philipps del.

Min tillgrip

Lennart Petri

Lennart Petri

8/5 ✓
Moskva den 7 maj 1957.

Strängt förtroligt.

ang. efterforskningarna
efter Raoul Wallenberg

af Sandeberg ✓
urdrag: Håller
W-aktören

Al

Broder,

So Vid mitt besök i Stockholm i april fick jag av Lorentzon veta, att redaktör af Sandeberg på sin tid givit ett av de uppslag som visat sig leda till resultat i forskningarna efter Raoul Wallenbergs öde.

Som ett bidrag till dessa efterforskningars historia vill jag meddela vad jag har mig bekant om anledningen till att af Sandebergs uppgifter icke från början vunno tilltro. Må det vara mig tillåtet att dessförinnan ge uttryck åt min stora personliga lättnad över att ha fått bekräftelse på att samtliga de uppslag som framkommo och spår som följdes under den tid jag hade hand om ärendet (sommaren 1946 - januari 1948), och vilka av Grafström och mig, på grundval av de mycket begränsade kontrollmöjligheter vi då ägde, betraktades såsom falska, också visat sig vara det. Wallenbergskommittén hävdade ju på den tiden att den hade "bindande bevismaterial" om Raoul Wallenbergs öde. Vari detta material bestod fick vi i utrikesdepartementet, så länge jag sysslade med ärendet, aldrig någon kännedom om, såsom jag framhållit i mitt brev till Dig den 6 maj.

Personligen träffade jag aldrig redaktör af Sandeberg när han återkom från den fångenskap ur

Utrikesrådet Å s t r ö m,
Utrikesdepartementet.

vilken han, för övrigt efter åtskilliga ansträngningar från utrikesdepartementets sida, befriats. Han togs emot av Grafström som ju då var politisk chef. Grafström berättade omedelbart efteråt att han frågat af Sandeberg, om denne hade sig något bekant om andra svenskar i rysk fångenskap eller om han på något sätt hört talas om Raoul Wallenberg. af Sandeberg hade tagit sig med handen över pannan och sagt, att han inte erinrade sig något dylikt. Raoul Wallenbergs namn hade han, om jag minns rätt, överhuvud aldrig hört nämnas. (Vid denna tidpunkt hade Grafström måhända ännu icke reda på att det var vanligt att undernärda fångar drabbades av tillfällig minnesförlust.)

Någon tid senare började af Sandeberg skriva artiklar om sina upplevelser. Det är alldeles riktigt att trovärdigheten däri bedömdes såsom låg av de tjänstemän som hade möjlighet kontrollera hans uppgifter. Hans skildringar av beskickningen i Berlin förklarades på åtskilliga punkter intet ha med verkligheten att göra. För ingen av oss i utrikesdepartementet kunde det t.ex. te sig särskilt trovärdigt att en person, som tydligtvis avsågs vara Ärnfast, skildrades som en klädsprätt den där satt och groggade vid skrivbordet i ämbetsrummet. Möjligen påverkades uppfattningen om Sandebergs trovärdighet även av det förhållandet att han, om jag nu minns rätt, trots inbjudan hållit sig utanför den svenska gemenskapen under bombardemangen i samband med Berlins fall och i stället tytt sig till sina tyska meningsfränder. Med rätt eller orätt - jag befann mig själv utomlands hela kriget och har veterligen aldrig läst en rad av vad af Sandeberg skrev under denna tid - betraktades af Sandeberg såsom nazistsympatisör. För svenska medborgare med dylik politisk inställning hyste man ju 1946 gemenligen ringa aktning. Särskilt i Grafströms ögon torde af Sandebergs politiska förflutna - med vilket Grafström var välbekant från sin tjänstgöring på pressbyrån under kriget - ha varit ägnat att starkt nedsätta hans allmänna tillförlit-

lighet.

Huruvida det uppslag af Sandeberg gav, och som enligt Lorentzon ledde fram till det viktiga vittnet Hille, kunnat utnyttjas 1946-47, innan krigsfångarna ännu börjat i någon större utsträckning få återvända till Tyskland, har jag ingen kännedom om. Hille själv frigavs ju först 1953.

Vin Torgun

Lennart Petri

Lennart Petri

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till. —

» 3 » —

» 4 » —

Chiffertelegram (BUD)

Från Canberra

Avsänt den 9/5 19 57 kl. 1950

Inkom den 9/5 19 57 kl. 1335

Utskrivet i 3 ex. Detta är originalet.

Dnr 14: B		15-
Avd. P	Gr. 2	Mål. Eu I

Glenn

15.

10

San

11.4. Wallenberg

Edert chiffer 8. Efterforskningar pågå
alltjämt. Besked möjligt mitten nästa vecka.

Bundy

721
KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

9/5 ✓
Bonn den 8 maj 1957.
Strängt förtroligt.

DC-3-ann v
20 v.

4.6.57
Hbr Leifland

pl
Broder,

o
D. G. k
Enligt av Lorentzon förmedlad underhandsinstruktion har jag i dag muntligt informerat Auswärtiges Amt om de rutinundersökningar sekreterare Hedin och kriminalassistenten Lundström för närvarande bedriva i Västtyskland. I samband med Leiflands resa till München har vi ju tidigare haft kontakt med legationsrådet Maenss på Länderabteilung, som även torde väl känna till de tidigare undersökningar av samma slag, som bedrivits i Västtyskland. Då det ju nu (Lorentzons telefonsamtal med Leifland) var önskvärt att gå på ett något högre plan besökte jag chefen för Länderabteilung, ministerialdirektor von Welck.

Jag framhöll att det rörde sig om samma slags rutinundersökningar, som tidigare förekommit, att de gällde dels Wallenbergaffären, dels de rykten om att svenska flygare skulle finnas i Norilsk, som nyligen framkommit genom en lettisk emigranttidning samt - på von Welcks fråga om vi hade några konkreta hållpunkter - att tillvägagångssättet var att man uppsökte personer, som exempelvis vistats i ett tidigare i sammanhanget omtalat läger eller som nämnts av andra vittnen. Jag hänvisade också till att vi redan varit i förbindelse med Maenss i ärendet.

Von Welck tackade för informationerna och sade att han i sammanhanget endast ville framhålla en synpunkt på utredningar av detta slag. Utfrågning av från Sovjetunionen hemvända personer var ett utomordentligt viktigt medel inte bara

rr Utrikesrådet Å s t r ö m ,
ockholm.

Cf

vid efterforskning av försvunna utan även ur underrättelse-synpunkt. Flera länder stödde sig på så erhållet material. Man hade här också att göra med en mycket ömtålig sak, där största diskretion var nödvändig. Man måste tänka på de många, som det ännu ej varit möjligt att få återsända från Ryssland. Särskilt i händelse av publicering av upplysningar, som erhållits genom utfrågning av "Heimkehrer", kunde han föreställa sig att vederbörande ryska myndigheter hos sovjetiska utrikesministeriet reste invändningar mot återsändande av fångar med hänvisning till att de var spioner. Von Welck sade att även en sådan skrift som vitboken om Wallenberg - ehuru den ju gällde en speciell fråga - kunde bidra till en dylik reaktion på rysk sida. Han ville alltså betona nödvändigheten av diskretion och försiktighet framförallt vid publicering av material av ifrågavarande slag.

Han vore tacksam, om jag ville framföra dessa synpunkter till svenska regeringen.

Di. Lingjane
Ann Island

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

sjöborgsutredningen

Stockholm den 9 maj 1957.

STOCKHOLM

19

N:o

2 bil.

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

P

GR.

2

MÅL.

Eu^I*Cumish
Langfelder*

Herr Ambassadör och Ärade Broder,

./.

Såsom framgår av bilagan till bifogade skrivelse från generalkonsulatet i New York nr 1 den 25 april 1957 har Folke Persson haft ett ingående samtal med den från sovjettrysk fångenskap återkomne amerikanske medborgaren Wilfred Cumish. Av Perssons P.M. framgår, att ett nytt viktigt spår på Wallenbergs chaufför Langfelder synes ha påträffats.

./.

Såsom framgår av ävenledes bifogade handbrev från mig till Persson har vi begärt vissa kompletterande uppgifter, vilka så snart de hit inkommit snarast kommer att vidarebefordras till Dig. Omedelbart före Wien-kurirens avgång, som detta brev skrives, har vi icke kunnat kopiera bil. 1 och 2 till Perssons uppteckning över samtalet med Cumish, men för Wien-beskickningens vidkommande torde endast bil. 3 för närvarande vara av intresse.

Vi vore mycket tacksamma, därest så snart sig göra låter sedvanliga samtal kunde föras med Kurt Landwehr von Pragenau, Otto Moutner samt Fredrik Dengg, vilka omnämnes i Perssons P.M.

/Gunnar Lorentzon/

Ambassadören Allard,
W i e n .*Eng. u. h. v. v.*
1957. 5. 10

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

sjöborgsutredningen

Cumish

STOCKHOLM		19
Stockholm den 9 maj 1957.		
N:o		BIL.
Strängt förtroligt. Bil.		
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MÅL. Eu ^I

Broder,

Tack för Ditt utförliga och uttömmande PM över samtalet med Cumish, som översändes med generalkonsulatets skrivelse nr 1 den 25 april 1957. Din begäran om fotografier av relevanta personer efterkommes härmed och i närslutna fotografisamling föreställer de med 1. och 2. betecknade fotografierna Wallenberg och nr 3. Langfelder. Övriga fotografier föreställa helt ovidkommande personer. Möjligen bör samlingen utökas med ytterligare fotografier, som Du kanske kan ta ur viseringsarkivet eller någon annanstans. Samlingen bör omfatta c:a 20 fotografier, och då den visas för Cumish torde samtliga kort på en gång ligga framme, och bör han till en början uppmanas att utpeka Langfelder och därefter tillfrågas, om han känner igen någon ytterligare person. Är icke så fallet får jag be Dig fråga honom, om icke den i Din PM omnämnda "Wallberg" finnes i samlingen.

Cumish' redogörelse för sin vistelse i Vladimir och för fängelset verkar mycket korrekt, och han synes, som Du framhållit, ha ett förträffligt minne. Det är emellertid ett par punkter, som vi önskar få ytterligare belysta, när Du sammanträffar med honom nästa gång, vilket vi hoppas att Du skall få tillfälle att göra ganska snart.

På sid. 9 i promemorian har Cumish på tal om Kurt

Förste Vicekonsuln F. Persson,
New York.

Exp. i h. d. 10.5.57

Landwehr von Pragenau^{sagt,} att även Langfelder befann sig i cell 43. Avser denna tidsangivelse vistelsen i cell 43 omnämnd på sid. 6 eller eventuellt vistelsen i samma cell omnämnd på sid. 7?

Cumish' redogörelse för Langfelder på sid. 9 i den del som avser vistelsen i cell 7 synes strida mot redogörelsen för den Langfelder, som satt i cell 43, bl.a. vad beträffar Langfelders språkkunskaper. Föreligger identitet mellan Langfelder i cell 7 och i cell 43?

För Din information vill jag nämna, att vi här tror, att Langfelder i cell 43 sannolikt är identisk med Wallenbergs chaufför. Langfelder är av judisk härstamning och rödhårig samt något över 40 år gammal i dag.

På sid. 9, där bil. 3 omnämnes, säges att en skiss över cell nr 1 bifogas, under det att stycket i övrigt avser vistelsen i cell 7. Vill Du försöka få Cumish att söka erinra sig mera om i vilka celler och vid vilka tidpunkter, som han varit tillsammans med den Langfelder, som vi här tror är identisk med Wallenbergs chaufför.

Jag vill även tala om för Dig, om Du icke observerat det i vitboken, att amiralen Voss icke kunnat erinra sig, att han delat cell med Langfelder i Vladimir, vilket förhållande ju framgår av bil. 3. Vi kommer nu att höra Voss närmare om detta förhållande. Vidare kommer vi att söka kontakt med ^{Mauthner} Dengg och Kurt Landwehr von Pragenau i Österrike. Vi kommer även att höra Pörzgen om beläggningen i cell nr 1. Pörzgen vistas för närvarande som Frankfurter Allgemeine's korrespondent i Moskva.

För att underlätta utfrågningen av här nämnda personer vore det av stort värde om Cumish ville lämna ett fotografi av sig, vilket jag i så fall vore tacksam om Du ville omedelbart flygpostas.

Vill Du även fråga Cumish om han kan erinra sig, vad hans cellkamrater haft att berätta om den på sid. 8 omnämnde Roedel. Kan denne möjligen vara identisk med Wallenbergs cellkamrat i Lubljanskaja-fängelset, legationsrådet Willy Roedel från

Bukarest, vilken finnes omnämnd på talrika ställen i vitboken?

Det vore även av intresse att få veta, om namnen som finnes uppräknade på sid. 8, uppgivits, då Du läste upp dem, eller om Cumish ur eget minne kunde erinra sig dem. På mig verkar det som om listan tillkommit genom en blandning av dessa båda metoder.

Resultatet av Ditt samtal med Cumish har hos ledningen här i huset och även hos Arne Lundberg ansetts vara ytterst intressant för att icke säga sensationellt. Trots våra efterforskningar av Langfelder parallellt med Wallenberg har vårt sista spår på Langfelder hittills slutat senhösten 1945. Därest vi hundra procentigt kunna konstatera, att Cumish verkligen varit tillsammans med Langfelder i Vladimir, vare sig detta var 1949 eller 1954, kan detta stödja vår teori om och våra spår på att även Wallenberg skulle ha förts till Vladimir och där, såsom vi omtalat i meddelandet i särskild ordning, varit isolerad i sjukhuset i corpus II.

Cumish' beskrivning av sjukhuset stämmer icke till alla delar med andra återvända fångars beskrivning. Sålunda har vi uppgifter på att den av Cumish omnämnda konstruktionen med ett genom alla våningar gående schakt endast gällde för parterrevåningen och första våningen, och att således schaktet slutade med taket i första våningen. I parterrevåningen skulle ha funnits ett antal celler, där vissa fångar höllos mycket strängt isolerade.

Vi beklagar att åter behöva besvara Dig och generalkonsulatet med detta extraordinära arbete, men vi lämnar ingen möda osparad, då det gäller att söka visshet i detta ärende.

Därest resultatet av det nya samtalet icke sammanpassar med en kurirlägenhet, vore vi tacksamma för ett sammanfattande chifffertelegram.

(Gunnar Lorentzon)

Avskrift av strängt förtroligt
handbrev från sekreteraren Hedin
till sekreteraren Lorentzon, dag-
tecknat Bonn den 8 maj 1957.

(17.5.57
delg. Thulin)

Härmed översändes sju promemorior över utfrågningar om flygarna i Norilsk. Resultatet är, som Du ser, tyvärr rätt magert. Vi hoppas dock en del på Busch i Wilhelmshafen. Överhuvud är det påfallande hur försiktigt och ytterst miss-
tänksamt Norilsk-fångarna uppträtt under våra samtal. Lundström menar att det överträffar det mesta i den vägen han varit med om.

Närmast söker vi oss tillsammans till Gütersloh och Exten, varifrån Lundström reser till Wilhelmshafen och jag till Braunschweig. Därefter återsamling i Hamburg, där vi avser kontakta Suchdienst för att om möjligt få fram ett par felande adresser.

Preliminärt hade vi sedan tänkt oss att Lundström från Hamburg flyger till Berlin, där han ju, förutom detta ärende, har ett annat att bevaka, och att jag på hemvägen besöker Greger i Flensburg.

Skulle under vår fortsatta odysse inga särskilt sensationella uppgifter framkomma är det min personliga åsikt - och den delas av Lundström - att de få återstående vittnena i denna sak kunna utfrågas i samband med att Lundström slutför sitt andra uppdrag.

Orig. nr 125

Strängt förtroligt.

Ärendet nr 125

AK

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren Smeden Michael
O b e r d o r f e r, hållet i dennes bostad i Aalen,
Braunenstrasse 12, torsdagen den 2 maj 1957.

I maj 1944 blev Oberdorfer som rysk fånge insatt i Solikamsk, varifrån han i september - oktober 1945 överfördes till ett fängelse (vars namn han glömt) i Moskva. Där kvarblev han till i slutet av april 1949, då han dömdes och transporterades till Novy Sibirsk. Där var han kvar endast några dagar, varefter han fick fortsätta till Norilsk, dit han kom under sommarmånaderna samma år. I Norilsk blev Oberdorfer till en början insatt i läger 4 under några månader, varefter han överflyttades till läger 1. Där fick han arbeta under två eller tre månader, varefter han på senhösten 1949 fick komma till läger 5. I det sistnämnda lägret fick Oberdorfer vara kvar till på sensommaren 1953 (efter upploppet i Norilsk), då han transporterades till Taischet, där han fick vara insatt till den 4 oktober 1955. Då blev han frigiven och fick återvända till Västtyskland, dit han kom med en transport den 19 oktober 1955.

Oberdorfer förklarade - på särskild fråga härom - att han under fångenskapen ej träffat eller hört talas om någon svensk medborgare i samma belägenhet.

Bland sina medfångar kunde Oberdorfer särskilt erinra sig Johann (Hans) D i e s t e l, men han kände ej

dennes adress.

På fråga om Oberdorfer kunde erinra sig någon medfånge vid namn Baltijs förklarade han att namnet var alldeles okant för honom.

Bonn den 7 maj 1957.

(S. Lundström)

Strängt förtrolig

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren, kabelverksarbetaren Heinrich N o s s o l, född den 13 januari 1926, hållet i hans bostad i Neustadt/Coburg, Kurt Schumacherstrasse 28, fredagen den 3 maj 1957.

Den 6 mars 1945 blev N o s s o l krigsfånge i Oberschlesien. Han blev därefter insatt i olika fängelser, för vilka han numera ej kan redogöra. Senare överfördes han till Norilsk-området, dit han anlände med flyg den 1 januari 1948. Med samma transport följde omkring 20 tyskar, däribland sex avinnor. Vid flygfärden medföljde även några ryssar, som förmodligen tillhörde säkerhetspoliserna.

Till en början var Nossol insatt i läger 4 i Norilsk. 1952 flyttades han över till läger 2 i Kaierkan. Där träffade Nossol en grupp, bestående av en skandinav och tre eller fyra estländare. Nossol vet ej säkert, men han tror, att skandinav var svensk. De omnämnda personerna lär, enligt vad Nossol erfarit, ha uppenhållit sig på ryskt område för att genomföra ett spionageuppdrag för amerikansk räkning. (Nossol var mycket osäker på sistnämnda uppgift.) Gruppen, som bland annat skulle ha uppenhållit sig i Moskva, blev häktad, då den var i färd att resa till Kina. Såvitt Nossol kunde komma ihåg, kom gruppen med flyg till Norilsk i januari eller februari 1953. Den man, som eventuellt kunde vara svensk gick under namnet W a l d e m a n eller något liknande. Mannen hade dessutom ytterligare ett namn. Huruvida Waldeman var förnamn eller familjenamn kunde Nossol ej säga. Waldeman var mellan 26 - 30 år gammal (1953), cirka 195 cm lång, med kraftig kroppsbyggnad och blont hår.

Den omnämnda gruppen fick arbete i en kolgruva. Något ytterligare kunde Nossol ej erinra sig närom.

På fråga angående vilka, som ytterligare skulle kunna

lämna upplysningar om den grupp, där en svensk skulle finnas, förklarade Nossol, att Wilfried B u s c h och Heinz W i s c h n e w s k i (den senare nu bosatt under adress Rannersweier bei Offenburg, Kreisstrasse 36) med stor sannolikhet kan lämna närmare uppgifter i saken.

Nossol kom ihåg, att "svensken" före Nossols avresa från Norilsk bett honom och andra tyskar, att till någon myndighet i Västtyskland framföra, att även en svensk fanns i Norilsk. Nossol hade emellertid efter återkomsten ej något bestämt minne av "svenskens" namn och visste ej heller till vilken myndighet han skulle vända sig i saken, varför något sådant besked aldrig blivit framfört.

Den 31 december 1953 fick Nossol avresa från läger 2 i Kalerkan. Då var fortfarande den omdömda gruppen kvar där. Vid avresan från Norilsk fick Nossol på nytt färdas med flygplan. Detta fick han medfölja till Krasnojarsk. Därifrån reste han vidare till Novosibirsk och fick senare fortsätta från det ena fängelset till det andra. Den 30 januari 1954 inträffade han i Friedland.

Förutom den omdömda Waldeman har Nossol under fångenskapen ej träffat eller hört talas om någon svensk i sovjetryska fångenskap.

Jag visade mina medförda fotografier för Nossol, men denne kunde med bestämdhet ej säga sig ha sett någon av de avbildade.

+ + +

Nossol förklarade, att han under fångenskapen blivit svårt nervsjuk. Under samtalen framkom tydligt, att han hade svårt att följa en saklig linje i sina uttalanden, och att han blandade inop olika saker med varandra. Man bör därför taga hans uppgifter med den största försiktighet.

München den 4 maj 1957.

(S. Lundström)

74

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren, studeranden Karl Fischer, född den 18 mars 1922, hållet i hans bostad i Neuhaus am Schliersee, Rotwandstrasse 9, lördagen den 4 maj 1957.

Den 4 juni 1948 blev Fischer häktad i Ronneburg i Thüringen och insattes som politisk fånge i ett fängelse i Fürstenberg, där han dömdes till 25 års tvångsarbete. Därefter överfördes han den 8 november 1948 till ett fängelse i Sachsenhausen och fick sitta kvar där till den 20 februari 1949. Han överflyttades sedan till ett fängelse (platsen har Fischer glömt) i Polen, där han fick vara kvar under cirka en månad, varefter han den 2 april 1949 infördes i Ljubljanskaja-fängelset i Moskva, troligen till cell 25 i fjärde våningen. I denna cell, som var avsedd för 16 fångar och var fullbelagd, satt endast sådana fångar, som redan blivit dömda. Som cellkamrater fick Fischer här en man, som uppgav sig vara svensk, en ungrare, elva tyskar och två balter (letter eller litauer). Fischer fick uppehålla sig ungefär tre veckor i cellen.

Fischer kan ej längre erinra sig "svenskens" namn. Han torde vara född omkring 1922, var cirka 176-177 cm lång, hade kraftig kroppsbyggnad, okänd hårfärg (kalklippt) och hade ett "spänt" drag kring munnen. "Svensken" hade endast talat om att han var från Sverige. Dessutom hade han berättat om sin i Sverige bosatta syster, som var yngre än han själv. Fischer vet för övrigt ingenting om "svensken". Han kunde sålunda ej besvara frågorna angående vad "svensken" tidigare haft för yrke, bostadsort i Sverige, anledningen till fångenskapen och var och när denna började.

Den ungrare, som samtidigt satt i cellen, hade förnamnet

Tinor och lär ha varit skickliga fotbollsspelare. Hans efternamn kan Fischer ej påminna sig. ("Tinor" har efter frigivningen fått återvända till Ungern.) Fischer kände för övrigt blott namnen på ytterligare två cellkamrater, nämligen tyskarna Robert S c h a m a i s k y (ankom med transport till Friedland den 20 augusti 1955 och nu bosatt någonstans i Rhenlandet) och Viktor C u b e t s c h (efter frigivningen troligen bosatt i Hamburg i ostzonen). Namnen på de övriga cellkamraterna kan Fischer ej erinra sig. Han ville framhålla, att man ständigt var avvaktande vid samtal med varandra av rädsla för att den man talade med kunde vara cellspion.

Från Moskva fördes Fischer därefter till Krasnojarsk, där man fick sitta i ett fängelse i omkring en månad. Sedan transporterades han tillsammans med ungefär 800 fångar på ett fraktfartyg till Dudinka. Färden dit tog en månad och åtta dagar i anspråk. I transportgruppen fanns endast tre tyskar, nämligen Schamaisky, Cubetsch och Fischer. För övrigt bestod transportgruppen huvudsakligen av ryssar, men många litauer och letter fanns även med förutom fångar från ett flertal olika nationer. Bland fångarna, som samtidigt med Fischer transporterades till Dudinka, fanns också en grek.

I Norilsk insattes Fischer i juni 1949 i ett läger med beteckningen nr 4, som han blev kvar i till sannolikt i augusti 1950. Då överflyttades han till läger 5. Där talades om att tre eller fyra svenskar skulle hållas insatta. Fischer träffade aldrig "svenskarna", och han kan ej säga vem som talat om dem eller vad som i övrigt sagts om dem. 1952 överflyttades Fischer till läger 2 i Kalerkan, där han fick arbeta i ett kolschakt. I detta läger hörde Fischer ej talas om någon svensk. Han blev kvar i lägret till på sommaren 1954, då han transporterades till Talschet, där han fick vara kvar till sin frigivning i juli 1955. Den 20 augusti 1955 kom Fischer med en transport till Friedland. Dit kom samtidigt ovannämnde Schamaisky liksom en tysk vid namn Erich B e c k e r (nu troligen bosatt i Hamburg) och Johann B a b r o w s k y

(bor nu troligen i Braunschweig) samt Hermann Dröger (också troligen bosatt i Braunschweig numera). Fischer känner ej till de närmare bostadsadresserna för dessa personer.

Ovannämnde Babrowsky har varit i läger 5 i Norilsk samtidigt som Fischer och kan möjligen veta något mer om "svenskar na" där.

På fråga om Fischer kunde någon medfånge i Norilsk vid namn Johann Diestel, förklarade han, att denne befunnit sig där och att han frigivits 1953. Heinz Wißhagen, som också varit i läger 2 i Norilsk, torde kunna till adressen till Diestel, enär de båda varit mycket goda kamrater.

Bland fångarna i läger 2 i Norilsk kände Fischer för övrigt till följande personer:

Wilfried Busch

Peter-Paul Werner

Dr Moser

Heinz Schulz (troligen frigiven till Östtyskland)

Heinrich Mossol och

Hans Wagner.

Jag frågade därefter Fischer om han i Norilsk träffat eller hört talas om någon est vid namn Baltins. Därtill förklarade Fischer, att nämnda namn var honom alldeles obekant.

I Norilsk har Fischer träffat tre finnar. En gick under namnet "Tuffa" eller "Tuffer" eller något liknande. Fischer kunde ej säga om detta var hans familje-, för- eller smeknamn. I varje fall blev denne frigiven troligen i juli 1955, samtidigt med en annan finne, vars namn Fischer ej kan komma ihåg. Den tredje finnen ockom i Norilsk, där han under kolbrytning träffades av ett nedfallande stenblock.

På fråga huruvida det vore möjligt, att Fischer sammanblandade ester och svenskar, förklarade han, att han ej hade något intryck av att så vore fallet. De ester Fischer träffat i Norilsk hade alla tjänstgjort inom de tyska stridskrafterna och talade samtliga utmärkt tyska. Däremot kände Fischer till

att "svensarna" talat bruten tyska med tydlig accent.

Jag visade därefter samtliga de fotografier jag medfört, men Fischer förklarade, att han ej bestämt kände igen någon av de fotograferade.

München den 4 maj 1957.

(S. Lundström)

Strängt förtrolig.

AS
P.M.

Över samtal den 6 maj 1957 med Heinz W i s c h n e w s k i i dennes bostad, Hildastrasse 67, c/o Eckmann, Offenburg.

I slutskedet av andra världskriget hade W. tjänstgjort i "Volkesturm" och som krigsfånge redan 1945 kommit till Norilsk, där han uppehållit sig i följande läger:

nr 6 sommaren 1945 - våren 1946;

nr 3 våren - sommaren 1946

(därefter 6 månader fängelsevistelse);

nr 10 januari - hösten 1947

(därefter i strafflägret Kologon (?) till mars 1948);

nr 10 mars 1948 - februari-mars 1949;

nr 4 februari-mars 1949 - sommaren 1949

(därefter i 3:e lägre sjukhus under 3 månader);

nr 5 hösten 1949 - sommaren 1952 samt

nr 2 sommaren 1952 - december 1953.

W. återkom till Västtyskland den 21 januari 1954.

I Norilsk hade W. icke träffat eller hört talas om svenskar eller andra skandinaver. En föregiven svensk medborgare, vars efternamn var O l a f , hade han emellertid träffat efter frigivningen i det västtyska genomgångslägre Andogast b/Oppenau i slutet av januari 1954.

Sagde Olaf, som var 28-30 år gammal, hade från Andogast "omedelbart rest till Stockholm för att bosätta sig hos sin mor därstädes."

På fråga om W. kände till en skandinav i Norilsk vid namn W a l d e m a n n eller liknande (jfr Nossols vittnesmål) förklarade W. att det möjligen kunde vara en "Volksdeutscher" Waldemar Seifert, cirka 30 år gammal, f.d. SS-man, tidigare bosatt i Ukraina. Signalement: cirka 166 cm., blond, smalt ansikte, typiskt semitiskt utseende. Av W. karakteriserad som

"mycket opålitlig". W. kände icke till mera om Seifert.

W:s närmaste kamrater i Norilsk hade varit:

Manfred König, Oelersee nr 17, über Lehrde,
Hannover

Willy Rauch, (Nosseol torde känna till den-
nes adress)

Hans Dietrich

Borchers (äldre person)

Emil Meissinger

Hans Motzny.

Slutligen tillfrågades W. om han kände till den av
Szemaitzke omnämnde "svenske läkaren, som även
i strängaste kyla gick barnavård". W. påstod att han svagt
erinrade sig en dylik person.

Under samtalet gav W. intryck av att vara en intellex-
tueellt tämligen klent utrustad person.

Boan den 7 maj 1957.

(S. Lundström)

(Sven Fr. Hedin)

Strängt förtroligt.

PH

P.M.

Över samtal den 6 maj 1957 med Robert S z e m e i t z k e,
i dennes bostad Rietheimerstrasse 51, Offenburg.

S., som tjänstgjort i Waffen-SS från 1933 till 1945, häktades i Halle am Saale den 11 maj 1948, dömdes enligt spionageparagrafen till 25 års arbetsläger, fördes via Potsdam (maj - juli 1948), Bautzen (juli - augusti 1948), Sachsenhausen (augusti - oktober 1948), Brest-Litovsk, Nowy-Sibirsk (oktober 1948 - juni 1949), Krasnogarsk (juni-september 1949) till Norilsk, där han vistades från oktober 1949 till augusti 1954.

S. insattes till en början i lägerpunkt 4 och befann sig sedermera i lägerpunkt 1 under tiden september 1950 - augusti 1954, vid vilken senare tidpunkt han överfördes till Tärtschet och därefter återvände till Västtyskland hösten 1955.

Om Norilsk-lägren uppgav S. följande.

Det fanns sex skilda "politiska" läger, fem för män och ett för kvinnor. Läger nr 1 låg på en höjd, landsvägen cirka 25 och fågelvägen cirka 6 km sydöst om staden Norilsk. Från läger nr 1, i vilket cirka 2.000 personer (huvudsakligen sovjetmedborgare, till största delen från Ukraina, men även ester, letter, litauer, japaner och kineser) torde ha uppehållit sig, kunde man se de övriga fem lägren. Läger nr 2 - "kolbrytningslägret" - låg i riktning mot

Dudinka.

S. sysslade till en början med diverse arbeten, snöskottning o.dyl., arbetade sedan på ett järnvägsbygge och därefter som elektromontör i ett kopparverk.

I läger nr 4 träffade S. 1949 en person som uppgav sig vara svensk medborgare, men tidigare varit bosatt i Lettland. "Svensken" hade någon kortare tid varit i läger nr 2, men mest uppehållit sig i läger nr 1. Personen ifråga, vars namn S. icke kunde erinra sig - det slutade dock troligen på - s t e d t, var läkare och 1949 omkring 45 år gammal. Längd omkring 168-170 cm, blont hår, bar glasögon. Han var särskilt känd för att alltid - även i den strängaste kyla - gå omkring barhuvad. Vederbörande påstod sig ha varit anställd i Röda Korset och vid besök hos släktingar i Lettland på rekommendation av svenska ambassaden i Moskva rest till sagda stad för att söka arbete och där häktats. Mannen talade utmärkt tyska.

1954 fördes han från Norilsk och påstod då att han i Moskva skulle överlämnas till svenska ambassaden för återresa till Sverige.

Följande personer torde enligt S. kunna lämna ytterligare upplysningar om svensken:

Dr. Johann M o s e r (jfr särskild PM av denna dag);

Walter E r v e n, apotekare, har varit i läger nr 1, återvände 1954;

Erland H u t, arbetade i lägret med lantmäteri, har ävenledes varit i läger nr 1, samt

Paul W o l f f, Gütersloh (Westfalen), Kolzingerstrasse 17.

I lägret hade vidare funnits "en eller två finnar".

Stämningen i lägret mellan internerna karakteriserade S. såsom "utomordentligt misstänksam".

S. gjorde intryck av en mentalt helt oförstörd person, klar, redig och med sinne för detaljer.

Bonn den 7 maj 1957.

S. Lundström

Sven Fr. Hedin

Strängt förtroligt.

PM

P.M.

Över förnyat samtal med Dr. Johann Moser i
Hirschhorn den 7 maj 1957.

Med anledning av Robert S z e m e i t z k e's uppgift om att i Norilsk skulle ha funnits en svensk medborgare, till yrket läkare, "som alltid - även i strängaste kyla - gick omkring barhuvad", utfrågades Dr. Moser på nytt.

Mannen ifråga var välbekant i Norilsk, förklarade Moser, men han antogs allmänt vara från Lettland. 1952 uppehöll han sig i läger nr 2 i Kaierkan och torde då ha varit cirka 44 år gammal.

Mannens namn kunde enligt Moser vara M i l s t e d eller M i t t e l s t e d t. Ytterligare upplysningar trodde Moser kunde lämnas av Walter K u r t, Sankt Pölten bei Wien, vilken under en längre tid varit tillsammans med den föregivne svensken i läger 4. Detsamma gällde ifråga om Paul-Peter W e r n e r, Stafflenbergstrasse 18, Stuttgart-Ost (jfr Lundströms PM den 2 maj 1957).

Bonn den 7 maj 1957.

S. Lundström

Sven Fr. Hedin

Strängt förtroligt.

PR

P.M.

över samtal den 7 maj 1957 med Johann D i e s t l.,
i dennes bostad, Katzstrasse 305, Speicher bei Bitburg.

D. har under åren 1948-54 vistats i Norilsk läger nr 2, i vilket endast ett fåtal icke-ryssar befunnit sig. Antalet interner i lägret torde ha uppgått till mellan 2.500 och 3.000. De flesta sysselsattes med gruvarbete.

Några finnar hade D. hört talas om i läger nr 2, vilka dock fått återvända till Finland. Deras namn kände han icke till.

D. tillfrågades om han hört talas om några personer vid namn W a l d e m a n n, Axel A n t o n eller V o o g, vilket han dock förnekade. Att det funnits en person som även i strängaste kyla gått omkring barhuvad kände han till, men icke dennes namn eller överhuvud andra upplysningar om personen ifråga.

---.---.---.---.---

D. gav intryck av att vara en vaken - om än tillknäppt - person.

Bonn den 7 maj 1957.

S. Lundström

Sven Fr. Hedin

Lorentzon/ans

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Sjöbryggsutredningen

STOCKHOLM		19
Stockholm den 10 maj 1957.		BIL.
N:o		
Str. förtroligt.	Bil.	
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.
<i>P</i>	<i>L</i>	<i>Öu I</i>

Ärade Broder,

Härmed översändes ett handbrev jämte bilagor till
Sten Lundström, vilket jag får bedja Dig överlämna
till honom, när han återkommer från Berlin.

/Gunnar Lorentzon/

Generalkonsuln N. Ekblad,
Hamburg.

E. v. k. m. m.
11587
ans

Lorumborn/aos

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Söbarysk utredningen

Cumish ✓
Schäppel ✓

STOCKHOLM

19

Stockholm den 10 maj 1957.

N:o
Strängt förtroligt. 3 bil.

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

P

GR.

2

MÅL.

Q. I
Sen.

Broder,

./.
Såsom framgår av bifogade avskrift jämte bilaga
av generalkonsulatets i New York skrivelse nr 1. den
25 april samt av ett handbrev från mig till förste vice-
konsuln Persson har ett samtal med den från rysk fången-
skap återvändande amerikanske medborgaren Wilfred Cumish
lett till ett viktigt spår på Langfelder. Av största
intresse synes bil. 3 till Perssons P.M. vara, av vilken
framgår att i cell nr 1 i corpus III Langfelder vistats
tillsammans med Voss, Pörzgen, en österrikare vid namn
Dengg samt den nu aktuelle Cumish. Du minns måhända,
att Voss, vilket bl.a. framgår av vitboken, förklarat,
att han icke kände till namnet Langfelder. Avallt att
döma har Voss glömt bort att han delat cell med Langfelder,
och får jag bedja Dig på lämpligt sätt utan alltför ledande
frågor och genom att visa Langfelders fotografi friska upp
minnet på Voss. (Därest det av mig begärda kortet av
Cumish kommer, flygpostar jag detta omgående till Hamburg
eller eventuellt Bonn eller München.)

För Din orientering vill jag även omtala, att beskick-
ningen i Wien kommer att höra de i Perssons P.M. omnämnda
personerna Landwehr von Pragenau, Mouthier och Dengg. Jag
skall i görligaste mån söka hålla Dig informerad om resul-
tatet härav.

Kriminalassistenten Lundström,
p.t. Hamburg.

Gesp. a. b. m. m.
1. 5. 1957

Då Du nu torde ha bildat Dig en tämligen ingående uppfattning om Vladimir-fängelset, synes det mig vara lämpligt att Du, efter det att Du talat med Voss, tar upp kontakten med Schöggel. Jag tror att det, trots att vi här befarat provokation, är nödvändigt, att Du i görligaste mån söker vinna Schöggels förtroende. Schöggel visade, när jag talade med honom, vissa komplex gentemot personer med högre tjänste- och samhällsställning än hans egen. Jag tror därför, att det är värt att ägna Schöggel litet extra tid och uppmärksamhet, och för att Du skall ha möjlighet att noggrant kontrollera de uppgifter han tidigare lämnat mig, bifogar jag en avskrift av den P.M. som jag upprättade efter samtalet med Schöggel i Zürich i oktober 1956. ./.

Ehuru Schöggel ju är bekant bland sina olycksbröder såsom varande en notorisk cellspion, får man inte bortse från den möjligheten, att om Wallenberg varit strängt isolerad, den enda kategori som han haft kontakt med utöver fängelsepersonalen torde just varit cellspionernas krets. Ett annat skäl till varför jag tror, att Du måste ägna Schöggel mera tid än andra utfrågningsobjekt, är att han talar en prononcerad österrikisk accent, vars mysterier det kanske tar Dig en viss tid att dechiffrera.

(Gunnar Lorentzon)

✓
Strängt förtroligt.

P.M.

Under Lellkis resa till Warszawa och Gdansk kommer, därest behov skulle föreligga, följande tacknamn att användas:

Lellki	Braun
Walstad	Schmidt
Officeren	Orlowski
Ingenjören	Ilian
Ero	Romanowski (dock givetvis icke som underskrift)
Wallenberg	Gnosser
Kolyma- distr.	Kanada
Magadan	Montreal
Inta	Illinois
Abes	Argentina
Moskva	Paris
Lubljansk.	Louvren
Lefortovsk.	Orangeriet

Stockholm den 11 maj 1957.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

flygarna i Norilsk

STOCKHOLM 14 maj 1957 19

N:o Strängt förtroligt. BIL.

INK. D. N:o

AVD. HP
Original i

GR. 1

MÅL. Er¹

Broder,

För komplettering av beskickningens dokumentation ber jag härmed få översända avskrifter av ytterligare tre promemior i Norilsk-ärendet.

Med hänvisning till Lundströms PM den 4 maj 1957 över samtal med Karl Fischer (sid. 2 nederst) vore jag tacksam om Du kunde söka upp Hermann Dröga, enligt uppgift verksam som ingenjör hos Sprengstoff-Nobel-Dynamit i Leverkusen, och utfråga honom i saken.

Spartisch
Får jag slutligen bedja Dig meddela Lundström, att nr 120^a icke är hörd, liksom att Lorentzon är d'accord när det gäller Lundströms fortsatta verksamhet enligt de planer L. utvecklat för mig.

/u/ Sven F. Hedin

Attaché L. Leifland,
B o n n

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Chiffertelegram (BUD)

ex. 2 till *Lorentzen*

» 3 » (---) ✓

Från Gdansk

Avsant den 14 / 5 1957 kl. 1350

Inkom den 15 / 5 1957 kl. 0740

Utskrivet i 3 ex. Detta är originalet.

Dnr 20: B		3
Avd. P	Gr. 2	Mål. En I

3.

För Kabinettsekreteraren. ✓

off (Kajanski)

Ac
Primo. Braun och Orlovski bekanta sedan första efterkrigsåren. Då hjälpsam, men ej helt pålitlig rätt hög förvaltningstjänsteman här. Intima kontakter möjligen engagement egna säkerhetstjänsten, som dock oskyldig långa bortovaron. Arrangerad vilseledning bedömes tämligen utesluten. Spontan fotoidentifiering, men svaga minnesbilder, som kanske klarna någon detalj för ett senare samtal.

Jug (Krosantowski)
Secundo. Iljan för närvarande bortrest. Anhåller instruktion om beräknade återkomsten cirka en vecka skall avvaktas.

Erro

15/5
Wien den 14 maj 1957.

R 18.

Personligt och sbr.
förtroligt

Broder, ** Landwehr, Mautner, Ditzg*

Åberopande Ditt handbrev till Allard den 9 maj vill jag för säkerhets skull meddela, att det kan taga någon tid, innan vi kunna taga kontakt med de nya vittnena^x, då vi ju först måste efterforska dem genom vederbörande österrikiska instanser. Vi veta ju icke, om de överhuvudtaget frigivits.

Kurt Landwehr von Prägenau har ju, som Du minns, varit aktuell i tidigare sammanhang, och vi erforo då, att han möjligen är tysk och icke österrikisk medborgare. För att spara tid kanske man därför även borde fråga Suchdienst i Hamburg, om han repatrierats till Västtyskland.

Din tillgivna

Erik Braunerhielm

Erik Braunerhielm

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Telegram

sjöborgsutredningen

STOCKHOLM 15.5.57 19		
N:o 4 ✓	CHIFFER	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MAL. Eu ^I

Kabnets och polistjänstens meddelande
L

Svensk
Gdansk

För Lellki personligen.

Edert chiffer 3. Efter in primo in fine fört "senare samtal" äger Braun efter eget bedömande ur säkerhets-synpunkt avvakta Ilians ankomst i Gdansk eller i Warszawa. Därest Warszawa väljes torde därifrån utförligt referat samtalen Orlowski insändas. Med hänsyn ^{Katja Orlowski} (Orlowskis) "svaga minnesbilder" ytterst angeläget samtalet Ilian göres detaljerat.

Cabinet

X/ *Orlowski*

15/5 1202 L

6756

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Sjöbrottsutredningen

Cunneoh

STOCKHOLM		19
Stockholm den 15 maj 1957.		BIL.
N:o		
<u>Strängt förtroligt. 1 bil.</u>		
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.
<i>P</i>	<i>2</i>	<i>En I</i>

Broder,

Tack för Ditt brev av den 14 maj 1957. Det önskade fotografiet bifogas härmed. Det amerikanska fotografiet har tyvärr ännu inte kommit. *(E.B. 1/2)*

Med anledning av vad person nr 8 sagt i sin redogörelse synes det finnas anledning för Dig att, då Du besöker person nr 138,^{*(Vad)*} s hemstad, även föra ett samtal med person nr 122 om vad denne kommer ihåg om det aktuella stället. I övrigt hänvisas till vitboken. *(Ställe)*

I samma stad synes även person nr 63, som jag omnämnt i mitt handbrev till Dig till Hamburg den 10 maj, vara bosatt, och får jag bedja Dig att även förbarma Dig över honom. Måhända kan en konfrontation mellan nr 63 och nr 138,^{*(Vad)*} vara av värde, if you see what I mean. *(Lundström)*

4/ skulle man 139.

(Gunnar Lorentzon)

Kriminalassistenten S. Lundström,
p.t. Bonn.

15.5.57
205

Sten Lundström

pt. KUNGL. SVENSKA
GENERALKONSULATET
Hamburg

16/5
Strängt förtroligt.

Hamburg den 14 maj 1957.

6 bil.

17.5.57
arb. f. k. till
Tudun (H-sgh.)
u/ Birkm
Eag 1557
Broder,

./1-5

(4/ Milosk)
Efter att under några dagar ha varit i Berlin och talat med personer, som varit dels i Norilsk och dels i Wladimir och Suchanowo får jag härmed översända P.M. över samtal med Jacob Sukowski, Ernst Beyer, Theodor Krumrey, Hanns Divisch och Willy Steinborn.

Den i Norilsk-undersökningen aktuella Friedrich-Ernst Zimmerman är f.n. synnerligen svårt sjuk i en hjärtåkomma och är intagen på sjukhus, varför något samtal med honom ej kunde komma till stånd.

Werner Matussek, som också lär ha varit i Norilsk, flyttade redan i september 1954 till ett genomgångsläger under adress Osthofen/Rhein-Hessen. Möjligen kan man där få reda på hans nuvarande adress.

I Berlin sökte jag även Höchli von Asch, men även han har flyttat och Suchdienst i Berlin kunde endast anvisa adressen Aemtlerstrasse 154, Zürich 9. Det uppgavs vara troligt, att Höchli återvänt dit, men bekräftelse härpå saknas dock. Hur handla? Tacksam för benägen instruktion.

Mina närmaste planer går nu ut på att göra en avslutande resa söderut och därvid söka få till stånd samtal med dem, som ännu återstår enligt den ursprungliga planen och med amiral Voss. Rörande denne mottog jag idag Ditt brev och kommer att med de överlämnade uppgifterna som bakgrund söka klargöra förhållandena i Wladimir.

Något fotografi av Langfelder medför jag ej, varför jag får be Dig att till ambassaden i Bonn sända ner ett sådant tillsammans med det fotografi av Cumish, som Du

Sekreteraren Gunnar Lorentzon,
Utrikesdepartementet.

ställt i utsikt.

Slutligen bifogas ett P.M. över samtal med
överste Rudolf Palzo. Utskriften har tyvärr blivit
något fördröjd på grund av mellankommande arbetsupp-
gifter.

./6

*Hjärtliga hälsningar
Din tillgivna
Sten Lundström*
(Sten Lundström)

Original av denna P.M.
nr HP 185

Strängt förtrolig.

P.M.

ang. samtal med tyske medborgaren, tjänstemannen Jacob Sukowski, född 18 januari 1896, hållet lördagen den 11 maj 1957 i dennes bostad Berlin-Schöneberg, Vorbergstr.14.

På min fråga om S. under sin fångenskap i Sovjetunionen träffat eller hört talas om någon svensk medborgare i samma belägenhet, svarade han att så ej var fallet.

Rörande sin fångenskap förklarade S. att han i maj 1945 blev häktad i Magdeburg och därifrån överförd till Brest-Litowsk. Där blev han av en sovjetisk krigsribunal dömd till 10 års tvångsarbete i juni samma år. Domen var grundad på § 58:2, och enligt anklagelsen skulle S. ha deltagit i ett angrepp i de sovjetiska truppernas rygg. Efter domen infördes han i ett tukthus i Brest-Litowsk, där han fick vara kvar till slutet av oktober 1945, då han transporterades till ett tukthus i Orel. Efter cirka 14 dagars uppehåll där transporterades han via Moskva till ett läger i Prokopjewsk, dit han anlände den 10 december 1945. Han fick vara kvar i lägret ungefär till mars 1946 och överfördes då till Stalinsk, där han blev insatt i ett krigsfängeläger. Omkring ett år därefter överflyttades S. till Norilskområdet, dit han anlände i juni 1947. Inom det nämnda området fanns enligt S:s förmenande åtminstone 20 olika lägerpunkter. Han kan nu ej längre erinra sig i vilken lägerpunkt han själv blev insatt eller vad namn denna lägerpunkt bar. I nämnda lägerpunkt fanns omkring 2.000 fångar från flera olika nationer. Någon svensk medborgare hörde S. däremot ej talas om i lägret. Ungefär var tredje månad överflyttades S. till någon ny lägerpunkt. Han kan ej heller erinra sig dessas nummer. När han i lägret var svårt hjärtsjuk, lyckades han komma från Norilsk redan 1948, då han transporterades till Mariensk, där han insattes i ett läger och var kvar till december 1953, då han frigavs och via Brest-Litowsk överfördes till Fürstenwalde, dit han anlände den 21 januari 1954.

V.g.v.

På fråga vad S. fått arbeta med i Norilsk, förklarade han, att han fick vara verksam i ett dagbrott i ett kopparbergverk. Han kan inte erinra sig namnet på någon medfånge därifrån. I varje fall fanns många ester och ändå fler letter och litauer insatta i Norilskområdet.

Enligt S:s förmenande är lägren i Norilsk, Kolyma och Vorkuta de tre största fånglägren, som måste betraktas såsom synnerligen okontrollerbara.

Berlin den 13 maj 1957.

(S. Lundström)

5

Strängt förtrolig.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren arkitekten Ernst Beyer, född den 8.8.1888, hållet söndagen den 12 maj 1957 i dennes bostad i Berlin-Charlottenburg, Oldenburgerallee 49.

Sedan 1919 var Beyer verksam som arkitekt i Manschuriet. Då ryska trupper 1945 kom dit i samband med krigsoperationer mot de japanska besittningarna, blev han tillfångatagen och fördes till Wladiwosstok. Därifrån transporterades han via ett flertal olika fängelser och kom efter någon tid till ett läger i Tavda, som ligger i trakten av Swerdlowsk. Där dömdes B. 1947 till 10 års fängelse. Han överfördes därför från lägret till ett fängelse i Gorki. Från detta fängelse överflyttades han sedan till åtta eller nio olika fängelser, vars namn han ej kan erinra sig.

1950 kom B. till Wladimir-fängelset, och insattes där i corpus III. Han kan ej längre i detalj erinra sig cellnumren eller under vilka tidsperioder han suttit i olika celler.

På fråga om B. vid något tillfälle suttit i corpus II, förklarade han att han 6 eller 7 gånger varit inlagd på sjukhuset i corpus II. Ej heller för dessa perioder kunde han lämna närmare redogörelse. Han erinrar sig dock att han under tiden april till juli 1952 låg i en tvåmanscell i corpus II i erster Stock tillsammans med tyska legationsrådet Starke. Bl.a. fångar, som under en längre tid varit förlagda till corpus II nämnde B. en rysk medborgare vid namn Cherdeka, med vilken B. delat cell 1950 i corpus II. Cherdeka var en av Mikojans närmaste medarbetare och hade närmast hand om fiskeriavdelningen inom Mikojans departement. B. kände till att Cherdeka under en längre tid hållits strängt isolerad i Wladimir. Sådana fångar var i allmänhet insatta i corpus II. Några ytterligare fångar, som hade likartad behandling kände B. icke till.

På fråga om B. visste om några nordiska medborgare hölls fängslade i Wladimir, förklarade han att han aldrig

träffat eller hört talas om någon svensk fånge. Däremot kände han till att en finsk medborgare från Helsingfors vid namn Daragan hölls fängslad i Wladimir. Med denne hade B. suttit tillsammans under flera perioder tiden 1950-1953. Såvitt B. kände till blev Daragan frigiven först 1956.

På min fråga om B. någonsin hört talas om fångar vid namn Wallenberg, Langfelder och Scheuer svarade han att så ej var fallet.

Den 13 juni 1953 transporterades B. från Wladimir och var från den 18 i samma månad insatt i Butyrskja-fängelset i Moskva. Den 28 juni 1953 transporterades han till Tapiou intill Königsberg. Där fick B. slaganfall och fick vara kvar till den 26 december samma år. Påföljande dag anlände han till Fürstenwalde och kom till Berlin den 28 december 1953.

B. förklarade slutligen att han icke vid något tillfälle under fångenskapen hört talas om någon svensk medborgare som hölls fängslad i Sovjetunionen.

- - - - -

B., som numera endast delvis är arbetsför, uppgav sig lida av starkt hjärtfel. Hans minne är relativt dåligt, varför man ej kan vänta sig att han skall kunna lämna noggrannare upplysningar i saken.

Berlin den 13 maj 1957.

S. Lundström
(S. Lundström)

3^K

Strängt förtrolig.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren f.d. regeringsöverinspektören Theodor Krumrey, hållet söndagen den 12 maj 1957 i dennes bostad i Berlin-Charlottenburg, Eosander strasse 23.

Beträffande K r u m r e y har jag tidigare från Suchdienst i München inhämtat följande upplysningar rörande de olika fängelser han varit insatt i under olika tidsperioder.

Karlsbad	12.5.45	-
Pirna		- 25. 5.45
Görlitz		- 23. 8.45
Malchin	30.9.45	- 26.10.45
Waaren		- 5.12.45
Schwerin		- 19. 4.46
Fünfeichen		- 30. 6.47
Potsdam	30.6.47	- 18. 7.47
Berlin Hohen Schönhausen		- 16. 6.50
Moskva, Ljubljanskaja		- 2. 5.52
Wladimir		- 6.10.55
Refla		- 9.12.55
Bautzen	17.12.55	- 28. 4.56

x x x

Krumrey förklarade, att han före fångenskapen varit verksam inom det tyska inrikesministeriet. Rörande sin fångenskap lämnade han en redogörelse, som i stort sett sammanfaller med ovanstående förteckning. I Moskva var han emellertid ej enbart insatt i Ljubljanskaja-fängelset. Där satt han endast cirka 1 1/2 år, varefter han kom till Lefortovskaja-fängelset. Uppehållet där varade ungefär tre månader. Sedan var K. insatt i Butyrskaja-fängelset cirka två månader, innan han förflyttades till Wladimir.

I Wladimir satt K. huvudsakligen i corpus II och hölls där mycket strängt isolerad från övriga fångar. Först i april 1954 flyttades han över till corpus III.

Under de sammanlagda två åren hade han så gott som inga förbindelser med granncellerna och han visste därunder ej bestämt att det också varit sjukhus i corpus II, men han förmodade dock att så varit fallet, enär han ofta märkte att läkare och sjuksystrar rörde sig inom byggnaden. Bestämd uppgift om att så var fallet erhöll K. först, då han träffade andra tyska fångar i corpus III.

Till en början insattes K. ensam i cell nr 13 i botenvåningen i corpus II (se bifogade skiss som uppritats av K.) Han fick lämna cellen den 20 oktober 1952 och kom då in i cell 27 i I. Stock. Där fick han som cellkamrat en ungrare vid namn Dr. Carl S c h a n d l. Denne var mycket ängslig under fängelsevistelsen, varför man från cellen ej lyckades få förbindelser med granncellerna. K. står numera i brevförbindelse med Schandl, som numera frigivits och en tid rest omkring i England men som efter den 22 maj 1957 är anträffbar under adress Dr. Charles W. Schandl,
c/o Professor A. Bonkald,
7, Fairfield Road,
Toronto. Ontario, Canada.

K. har en bestämd känsla av att Schandl ej känner till så mycket om sina medfångar.

Andra fångar, som under en längre tid suttit i corpus II, var en italiensk judepräst (namnet kunde K. ej längre erinra sig), som suttit i cell 30 i I. Stock. Vidare satt i corpus II en tysk vid namn P a n z i n g e r (står numera inför rätta i München beträffande sin verksamhet före fångenskapen, varför han säkerligen ej är benägen att nu lämna uppgifter om sin fängelsevistelse) och en tysk vid namn L o r e n c z u c h (har under en längre tid varit nervsjuk; nuvarande tillstånd okänt).

Bland fångar, som suttit i corpus III och som kände till relativt mycket om medfångarna, nämnde K. tyska medborgarna Harald N i e t z (numera bosatt i Hamburg) och L i e b e r f r e u n d. Den senare, som numera är bosatt i New York lever där under förändrat namn. Han kallar sig numera Liebert Martin och bor under adress 225, West, 86 Street, Apt. 412,
New York 24, N.Y.

och är verksam i en fabrik, benämnd "Delicia", vilken innehaves av hans svåger.

K. erinrar sig vidare från vistelsen i corpus II, att han där vid något tillfälle varit tillsammans med en finsk med-

borgare, som talat om att han var gift med en svenska och att hans svärfar hade stora vapenaffärer med leverans från Sverige till Finland. K. kunde icke komma ihåg finnens namn, vilket däremot Nietz och en finsk medborgare vid namn M a x i m o f f säkerligen kunde göra. Maximoff hade under en längre tid befunnit sig i corpus III. Där råkade han vid något tillfälle i krakel med den andre omnämnde finnen, som han slagit så att denne fick lov att intagas på sjukhuset. Den "slagne" finnen var cirka 193 cm lång och torde med denna uppgift säkerligen kunna identifieras av Nietz och Maximoff.

*/ Finnen identisk
m. Puschkejev. 7p
P.M. ang. 14.5.57

Vidare kom K. ihåg att det i Wladimir bland fångarna fanns en rysk emigrant, som under flera år bott i Sverige. Denne gjorde sig under fängelsevistelsen känd för att vara homosexuell. Också dennes namn, som K. ej kan erinra sig, torde såväl Nietz som Maximoff kunna uppgiva.

På fråga om K. under sin fångenskap träffat eller hört talas om skandinaver eller svenska medborgare, förklarade han att så ej var fallet.

I april 1954 överflyttades K. till corpus III. Den 6 oktober 1955 fick K. lämna Wladimir och hölls därefter insatt i olika fängelser. Först den 28 april 1956 fick han lämna Bautzen och fick återvända till Västtyskland.

På fråga om K. under fångenskapen hört talas om fångar vid namn Wallenberg, Langfelder och Scheuer svarade han bestämt nej.

x x x

K. förklarade att han varit nervsjuk i Wladimir men att han nu kände sig betydligt bättre. Den skiss han ritat ville han lämna med en viss reservation för att han eventuellt kunnat göra någon oriktig numrering av cellerna.

Berlin den 13 maj 1957.

S. Lundström
(S. Lundström)

Strängt förtrolig.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren banktjänstemannen Hanns D i v i s c h, född 1901, hållet söndagen den 12 maj 1957 i dennes bostad i Berlin-Wilmersdorf, Mansfelderstrasse 28.

Vid slutet av andra världskriget var D. verksam som tolk för den tyske militärattachén Oberst Wolff von H ü l s e n i Sofia (numera bosatt under adress Waldenburg/Württemberg, am Bahnhof). Tillsammans med denne råkade D. i september 1944 i fångenskap i Bulgarien, då beskickningspersonalen var på väg till Turkiet. De blevo genast överförda till Moskva, där D. och von Hülse skildes för att ej mera återses under fångenskapen. Den 3 oktober 1944 kom D. till Lefortovskaja-fängelset, där han fick vara kvar till september 1948. I Lefortovskaja-fängelset var D. insatt i tre olika celler. Först kom han till en cell, troligen med nr. 154 i fjärde våningen. Efter en kort tid förflyttades han till en cell i tredje våningen (cellnumret kan D. icke erinra sig). Denna cell fick han dela med överstelöjtnant von O e r t z e n och kommandör B r e t t h a u e r. Senare byttes medfångarna ut så att D. fick dela cellen med en tysk vid namn J ä c k e r (från Bremen), som senare avlidit under fångenskapen. Som cellkamrat har D. också haft en tysk vid namn Fred F e l c h n e r. Denne tillhör numera tyska ambassaden i Moskva och hade tidigare varit verksam vid tyska ambassaden i Sofia. D. fick dela cell med Felchner under cirka tre år. På hösten 1948 dömdes D. till 15 års fängelse. Han överfördes i samband därmed till en cell avsedd för fångar, som skulle transporteras från fängelset, och några dagar därefter överfördes han till Wladimir-fängelset.

D. förklarade, att han under vistelsen i Lefortovskaja-fängelset ej hört talas om att någon svensk medborgare skulle hållits fången där. Först efter det att

han någon tid uppehållit sig i Wladimir-fängelset, fick han höra talas om att en svensk vid namn Wallenberg, som varit knuten till en svensk beskickning, skulle ha varit fånge i ett Moskva-fängelse.

I Wladimir insattes D. i corpus III. Under olika tidsperioder var han förlagd till tio eller elva olika celler där. Numera kan han ej erinra sig närmare tidpunkter eller cellnummer. Han förklarade dock, att han varit insatt i celler i samtliga våningar i corpus III.

På fråga om D. vid något tillfälle varit insatt i corpus II, uppgav han, att han under cirka fyra veckor år 1949 satt i cell 35 i andra våningen i en tvåmanscell. Till en början var han där ensam några dagar, men därefter kom en äldre man, en ukrainare, vars namn D. ej längre kan komma ihåg, till cellen.

D. kände till att det i corpus II i bottenvåningen fanns s.k. karantänceller, i vilka fångar under längre tid kunde hållas strängt isolerade. I sådana celler lär generallöjtnanten Rainer S t a h e l ha suttit. Stahel avled under återtransporten till Västtyskland.

På fråga om D. i Wladimir hört talas om några nordiska eller svenska medborgare, förklarade han, att han som förut nämnts hört talas om Wallenberg. Beträffande denne kände D. endast till att hans namn nämnts och att han skulle ha suttit i ett Moskva-fängelse. Däremot kunde D. icke erinra sig vem som talat om detta och till vilken tidsperiod berättelsen hänförde sig.

I Wladimir fanns bl.a. tre finska medborgare. En av dem hette Dimitri D a r a g a n och hade i corpus III gjort sig känd för att vara verksam som cellspion för ryssarnas räkning. Vidare fanns där två bröder vid namn P o p e r. Den ene hette Boris till förnamn. Den andre, som var invalid, hade ett förnamn, som D. ej kan komma ihåg. Bröderna Poper gjorde sig kända som vederhäftiga personer.

Vidare nämnde D. att i Wladimir fanns också en georgier vid namn Leo P a t a r i d s e, med vilken D. 1950 eller 1951 varit tillsammans.

På fråga om D. kände till någon medfånge vid namn S c h ö g g l, svarade han, att han 1952 eller 1953 under cirka nio - tio månader varit tillsammans med honom i en cell. Han var österrikare och härstammade från Graz. D., som närmast betecknar Schöggel som en förbrytare, framhöll att om Schöggel skulle lämna någon uppgift om Wallenberg, så

måste en sådan utsaga tagas med den yttersta försiktighet. Själv kunde D. icke erinra sig att Schöggel nämnt någonting om Wallenberg.

Slutligen förklarade D. på fråga att han aldrig hört talas om några fångar vid namn Langfelder eller Scheuer.

Berlin den 13 maj 1957.

Lundström
(S. Lundström)

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren f.d. löjtnanten Willy Steinborn, född den 31 maj 1911, hållet måndagen den 13 maj 1957 i dennes bostad i Berlin - Marienfelde, Alt-Marienfelde 27.

Den 9 mars 1945 blev Steinborn krigsfånge i Oberschlesien. Han insattes kort därefter i ett läger Waduwitz och överflyttades den 21 juli 1945 till Ljubljanka-fängelset i Moskva, där han fick sitta endast över en natt. Därefter transporterades han till Suchnowitz-fängelset, som också ligger i Moskva. I detta fängelse, som tidigare varit ett kloster, insattes Steinborn i ensamcell, där han fick tillbringa tiden fram till februari 1946. Under uppehållet i detta fängelse hade han ingen möjlighet att upprätthålla någon förbindelse med medfångarna. Han kände därför icke till någon medfånge vid namn från Suchnowitz-fängelset.

I februari 1946 transporterades Steinborn till Lefortovskaja-fängelset i Moskva, där han till en början fick sitta ensam under omkring 9 månader i cell 91. Efter denna period fick han som cellkamrater först tyske medborgaren professor Josef Schmidt, som tidigare tjänstgjort i Ankara, och därefter tyske ministern Beckerle. Vid en senare tidpunkt, som Steinborn ej närmare kan erinra sig överflyttades han till en cell med nummer 111 eller 113. Där fick han sitta tillsammans med generalerna Gerstenberg och Ziervogel. Huruvida Ziervogel ännu lever känner Steinborn ej till. På våren 1947 blev Steinborn dömd till 25 års straffläger. Vid ett senare tillfälle dömdes han till 12 års straffläger och hans sammanlagda strafftid skulle alltså utgöra 37 år. I maj eller juni 1947 transporterades Steinborn till Workuta och insattes i ett tegelbruksläger. Från detta tegelbruksläger överflyttades han den 11 januari 1951 till schackt 6 och vid något tillfälle under 1953 omplacerades han till schackt 9 - 10. Under uppehållet i Workuta hade fångarna i varje fall någon liten kontant penning att röra sig med och kunde därigenom inköpa något av det nödvändigaste. Sedan Steinborn i februari 1955 överflyttades till Pötmä i läger 11.

fick han icke alls någon kontant ersättning och där fanns överhuvudtaget ingenting att köpa. Steinborn förklarade att det vore oriktigt att beteckna Potma enbart som ett genomgångsläger. Enligt hans uppfattning var det ett av de hårdaste arbetslägren i Sovjetunionen, där han sett många av medfångarna duka under. Den 11 oktober 1955 anlände Steinborn med en transport till Fürstenwalde och anlände omedelbart därefter till Väst-Berlin.

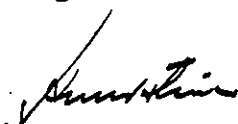
På fråga om Steinborn under sin fångenskap träffat eller hört talas om svenska medborgare i samma belägenhet förklarade han bestämt, att så ej var fallet. Ej heller hade han hört talas om någon fånge vid namn Scheuer. Då jag förtydligade uppgiften beträffande den senare med att meddela, att Scheuer vore österrikisk medborgare och troligen skulle heta Otto i förnamn samt vara c:a 60 år gammal, uppgav Steinborn, att han trots detta icke kunde erinra sig att han träffat någon sådan man.

Jag nämnde därefter namnet Langfelder, varvid Steinborn stannade för namnet och uppgav, att han ej vore alldeles säkermän att han trodde sig minnas ha hört talas om honom i Potma. Några detaljer om vad som berättats om Langfelder kunde Steinborn ej lämna och icke heller kunde han uppgiva vem som lämnat upplysningen till honom. Jag meddelade Steinborn, att Langfelder är ungersk medborgare och i samband härmed förklarade Steinborn, att han varit tillsammans med många ungrare i Potma. En av dem hette Chapo (förnamnet obekant). Denne man var 1955 c:a 35 år gammal och torde ha frigivits till Ungern. Steinborn höll icke för otroligt, att Chapo kunde ha talat något om Langfelder. Bland medfångarna i Workuta i läger 9 - 10 och Potma kunde Steinborn erinra sig en tysk medborgare Peer Langer, som nu bor under adress Mühlheim-Ruhe, Boggenbeck 10. Denne återkom samtidigt med Steinborn till Väst-Berlin. På fråga om Steinborn under fångenskapen hört talas om någon man vid namn Wallenberg, förklarade han att så ej var fallet. Däremot förklarade han i samband härmed att han i Potma träffat en man vid namn Waldemann, som härstammade från Polen.

Namnet Erich Schröder var alldeles obekant för Steinborn.

Steinborn gjorde intryck av att vara en fysiskt nedbruten man. Han förklarade, att han numera är invalid och därigenom inte kan arbeta.

Hamburg den 14 maj 1947.

(S. Lundström)

Strängt förtrolig

P. M.

angående samtal med tyska medborgaren översten (a.D.) Rudolf P a l t z o, född 1904, hållet i dennes bostad i Kaiser-Slautern, Ottostrasse 20, söndagen den 28 april 1957.

Den 2 februari 1943 blev P a l t z o rysk fånge vid Stalingrad. Härifrån fördes han till Moskva. Rörande sin vistelse i olika fängelser under olika tidsperioder lämnade Paltzo följande översikt:

Ljubljanskaja-fängelset	20 mars 1943-början av okt. 1943
Lefortovskaja-fängelset	början av okt.- 2 januari 1944
Ljubljanskaja-fängelset	2 januari 1944-början av mars 44.
Lefortovskaja-fängelset	början av mars 1944-13 april 1945 (ensam i en cell)
Suchanowo-fängelset	13 april 1945-omkring 13 april 46
Lefortovskaja-fängelset	ca. 13 april 1946-20 okt. 1947 (Den 11 okt. 1946 blev Paltzo dömd till 25 års fängelse),
Wladimir-fängelset	21 oktober 1947-hösten 1955.

Paltzo förklarade, att han först i Wladimir, sedan han där 1949 kommit att få dela cell med major Heinz-Helmut von Hinkelday, av denne fått reda på, att Wallenberg skulle ha hållits fången i Moskva.

Rörande sin vistelse i Suchanowo uppgav Paltzo, att han där fått dela cell med en korporal W i n k l e r (som härstammade från Mühlau i trakten av Chemnitz). Paltzo kände vidare till, att en tysk medborgare vid namn Hans Oskar G l a u n i n g också under samma tid som Paltzo varit fånge i Suchanowo. Glauning, som nu fått återvända till Västtyskland, är verksam som advokat i Düsseldorf, där han bor under adress Irmgardstrasse 15. Han gjorde sig under fångenskapen känd som diktare, och han har 1956 utgivit en skrift med titeln "Herz hinter Gittern". Från Suchanowo blev Glauning överförd till något läger.

På fråga om Paltzo visste, om någon österrikare funnits i Suchanowo, förklarade han, att han kände till, att en österrikisk överste vid namn K ö r b e r t, som dock troligen avlidit senare, suttit där.

Då jag frågade, om en ca. 60-årig man vid namn Otto S c h e u e r var bekant för Paltzo, förklarade denne, att han aldrig hört talas om honom tidigare.

Paltzo kunde vidare erinra sig följande personer, som suttit fängslade i Suchanowo:

Oberleutnant M a n n (troligen återvänd till Bayern),

Överstelöjtnant (generalstabsofficer) von K u n o w s k i (som lär ha avrättats av ryssarna),

Dessutom funnos en del soldater bland fångarna i Suchanowo, men Paltzo kan ej erinra sig deras namn och ej heller har han hört, om någon av dem fått återvända till Västtyskland.

Beträffande fängelsebyggnaderna i Suchanowo - som ligger ca. 25-30 km, troligen söder om Moskva - förklarade Paltzo, att två kyrkor funnos inom området, och att de användes som förrådslokaler o.d. Paltzo upprättade under samtalet en skiss över Suchanowo-fängelset. I detta hölls, då Paltzo var där, 32 fångar insatta i 16 celler.

På fråga om Paltzo kände någon tysk fånge vid namn Erich S c h r ö d e r , svarade han nekande.

Då Paltzo i oktober 1947 blev överförd till Wladimir-fängelset, insattes han i corpus III. Inom denna byggnad fördes han först till cell 69. Vid flera tillfällen blev Paltzo omplacerad inom fängelset och kom att under olika tidsperioder hållas insatt i celler med följande nummer: 11, 7, 19, 16, 41, 37, 65 och 47. Han är ej längre säker på, om han nämnt cellerna i den ordning han suttit i dem. I varje fall var cell 47 den sista han var insatt i under Wladimir-vistelsen.

Från mars 1949 hade Paltzo major Heinz-Helmut von Hinkel-day som cellkamrat. Någon tid efter det att de kommit tillsammans, talade von Hinkel-day om, att han i Lefortovskaja-fängelset haft knackningsförbindelse med Wallenberg.

Paltzo hade under fångenskapen ej hört något ytterligare om Wallenberg och kan ej erinra sig något, som tyder på att Wallenberg kunnat hållas fången i Wladimir.

I Wladimir var Paltzo aldrig inne i corpus II. Major von Hinkel-day var däremot där troligen under 1950, då han undergick en blindtarmsoperation.

På fråga om Paltzo kände till någon georgier vid namn Simon G o g i b e r i d s e , förklarade han, att denne varit insatt i Wladimir och att han nu skulle ha fått amnesti och vara bosatt i Tiflis. Paltzo betecknade Gogiberidse såsom en förträfflig person.

Namnet Mulle var helt obekant för Paltzo.

Då jag nämnde namnet S c h ö g g l , förklarade Paltzo,

att han aldrig träffat denne, men däremot hört talas om honom i Wladimir, där han hade ett mycket dåligt rykte och närmast betecknats som en "bandit".

En balt-tysk vid namn von R e h e k a m p f (nu troligen bosatt i Darmstadt) kom till Wladimir med samma transport som Paltzo. von Rehekampf intresserade sig mycket för baltiska och nordiska fångar.

Enligt Paltzos mening fanns det goda möjligheter att isolera fångar i Wladimir. Han nämnde, att, då celldörrarna den 27 september 1955 lämnades öppna, så att fångarna inom våningsplanet kunde gå omkring och träffa varandra, visade det sig, att Paltzo dessförinnan endast kände till ^{omkring} 1/4 av de 74 tyska medborgarna, som då funnos i Wladimir. Rörande de fångar, som suttit i sjukhuset under en längre tid, hade Paltzo dessförinnan ingen som helst vetskap. Paltzo nämnde följande fångar, som tillhörande den sistnämnda kategorien:

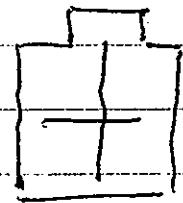
Österrikaren Hans J a n c s y (överfördes till corpus III 1954 efter att dessförinnan under flera år ha hållits isolerad i corpus II),

tyske amiralen K r a f f t, som senare avlidit under fångenskapen,

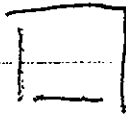
tyske generalen S t a h e l, som under återtransporten till Västtyskland avlidit i Woikowo, som ligger i området kring Iwanowo, i januari 1956. Stahel hade berättat, att han och Krafft under en längre tid suttit i corpus II.

Hamburg den 14 maj 1957

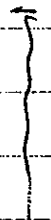
Sten Lundström
(Sten Lundström).

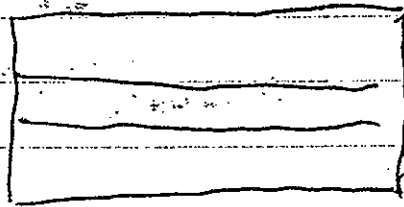
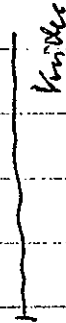
Küche

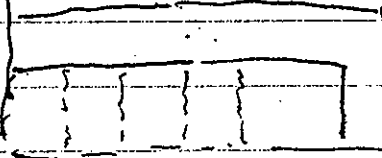
Bad

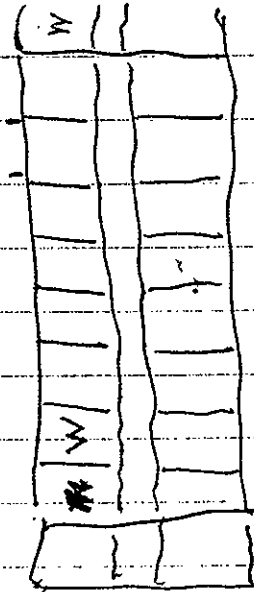
Küche als Vorzimmer

Küche

Speisekammer
Küche

W

Stückchen

2. Stückchen Block

zwei Etagen

Grundstück Etagen: 1. Etagen: 1. Etagen

Oben 2. Etagen

32 Mann.

Oben Etagen: 16 Etagen 2 Mann

2. Stückchen Block

zwei Etagen 16 Etagen

Grundstück Etagen: 16 Etagen

KUNGL.

SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 14 maj 1957.

R. Philipps anförande
i Berlin den 18 april.

1 bil. (i 3 ex.)

Wallerberg

18.5.57.

Överl.j.bi..t.

Env.Arne S.Lundberg, Sthlm

u.Åström

xp 18/5.AA.

Pol.

453

18.5.

1957

Avd.	Gr.	Mål
P	2	E

Broder,

Som generalkonsulatet i Berlin torde ha inrapporterat, höll Rudolf Philipp ett anförande i Berlin den 18 april i samband med förlänandet av Heinrich-Stahl-priset till Raoul Wallenberg. En av de ledande judiska tidskrifterna i Tyskland, "Allgemeine Wochenzeitung der Juden in Deutschland" (Düsseldorf) publicerade den 3 dennes ett referat av Philipps tal, som jag ber få närsluta i urklipp och fotostatkopier.

Philipp yttrade enligt tidskriften att icke mindre än en million svenska män och kvinnor anslutit sig till Wallenberg-kommittén och underströk att det funnes anledning anta att Wallenberg fortfarande vore i livet och icke avlidit i fängelse. Under det att han gav uttryck för sin uppskattning över den spontaneitet och generositet med vilka den judiska församlingen i Berlin föreslagit Wallenberg till Heinrich-Stahl-priset, framförde han "förebråelser mot judarna i Sverige och framför allt sionisterna vilka icke eller blott otillräckligt identifierat sig med aktionen för Wallenbergs räddande". När talaren - fortsätter referatet - angrep israeliska myndigheter, som nu ärar Wallenbergs namn genom att uppkalla en gata i Tel Aviv efter denne, tänkte han väl inte på att dessa ärebetygelser skedde på grund av underrättelsen om Wallenbergs död och inte hade - och heller inte finge ha - något samband med de erkännansvärda aktionerna för Wallenbergs

Herr Utrikesrådet S. Å s t r ö m ,
Stockholm.

rädning. "Det antecknades allmänt, och framför allt av de icke-judiska deltagarna vid festligheten, att kvällen för några minuter stördes av den svenska gästens icke alltför objektiva yttranden."

Di Lögve
An Jölene

Die Unvergessenen

Feier der Jüdischen Gemeinde zum Gedenken an den Warschauer Ghetto-Aufstand

Eine Elite des Berliner öffentlichen Lebens hatte sich mit zahlreichen Mitgliedern der Jüdischen Gemeinde zu Berlin und vielen nichtjüdischen Freunden in dem würdig geschmückten Ernst-Reuter-Saal eingefunden, um den 14. Jahrestag des Aufstandes im Warschauer Ghetto zu begehen. Dies war, wie jeder der Anwesenden empfand, die erhebendste Feier, die bisher an diesem Trauertag, dem 18. April, stattgefunden hatte. Wenn etwas den tiefen Eindruck der Feier schmälern könnte, so wäre es nur ein Gefühl der Beschämung darüber, daß bei diesem Anlaß der Saal nicht bis auf den letzten Platz gefüllt war. Denn den Opfern und heldenmütigen Kämpfern des Warschauer Ghettos einmal im Jahr Reverenz zu erweisen und dadurch der ganzen Welt eindringlich zu zeigen, daß wir Juden die Tragödie der Vergangenheit nicht vergessen haben und niemals vergessen werden, sollte allen Verpflichtung bleiben. Besonders hervorzuheben ist, daß unter denen, die uns Juden in dieser Feierstunde durch ihre Anwesenheit ihre innere Teilnahme bekunden wollten, sich Persönlichkeiten wie Frau Hanna Reuter befanden, ferner der schwedische Generalkonsul mit seiner Gattin, Senator Joachim Lipschitz, Rudolf Philipp, der Generalsekretär des Wallenberg-Hilfskomitees aus Stockholm, und Vertreter des Deutschen Bundestages, des Berliner Abgeordnetenhauses, des Rundfunks, der Presse, der Jugendverbände und der Studentenschaft. Namens der Jüdischen Gemeinde zu Berlin begrüßte Heinz Galinski die Gäste.

Nicht mehr aktuell?

In seiner Gedenkrede warf Heinz Galinski die Frage auf, ob menschliche Tragik wirklich nur zeitgebunden sei und ob Geschichten aus den Konzentrationslagern heute, 14 Jahre nach dem

Aufstand im Warschauer Ghetto, nicht mehr „aktuell“ wären. Gewiß, das Leben gehe seinen natürlichen Gang, führe er aus, und von der Gegenwart verdrängt und abgeschwächt, verliere Warschau, Inbegriff jüdischer Tragik, an Interesse. Man versuche schon, diese historische Schreckenstat der Nazizeit als einen bloßen Akt der Kriegsführung hinzustellen; man wage, die unsagbaren Leiden der im Warschauer Ghetto Eingeschlossenen mit dem Elend der Ausgebombten oder anderer Kriegsbeschädigten zu vergleichen. Was aber ihr Schicksal von dem jeder anderen Gruppe von Menschen unterscheide, sei das seelische Erlebnis von Grauen und Angst, das der Außenstehende unmöglich nachzuempfinden vermöge. Aber ebenso, wie wir aus menschlichem Mitgefühl heraus der Opfer gedenken würden, sollten wir mit einem Gefühl von Stolz und Bewunderung uns an ihr Heldentum erinnern. Heinz Galinski verglich mit Recht die Leistungen jener, die die Geschichte zu Helden erhoben hat und die doch nichts anderes als ehrgeizige Eroberer waren, mit diesen namenlosen Helden des Warschauer Ghettos, die den aussichtslosen Kampf gegen die Uebermacht der Hitlerschen Militärmaschine gewagt hatten. Sie wußten, daß sie untergehen würden. Aber ihr verzweifelter Mut war, wie einst der der Makabäer, nicht umsonst. Die wenigen Ueberlebenden des Warschauer Ghettos, die heute in Israel leben, hätten 1948 den Jischuw zu ihrem Befreiungskampf angefeuert!

Heinz Galinski warnte davor, daß wir uns selbst unter anderen erlauben, diese Vergangenheit zu vergessen. Noch bedürfen die Opfer der Nazizeit des Schutzes und der Unterstützung in ihrem Ringen um Wiedereinfügung in das bürgerliche Leben. Treffend formulierte er: „Die Vergangenheit scheint immer mehr zu verblasen, und doch hat es bei uns vor zwölf Jahren eine Zeit gegeben, die uns alle, trotz der wirtschaftlichen Not, hoffnungsvoll stimmte. Damals brannte noch die Scham und flammte die Hoff-

nung. Da waren die Toten uns noch gegenwärtig. Da schworen wir, ein „nie wieder“. Aber dann wurde diese Hoffnung eingetauscht gegen die Bequemlichkeit. Man begnügte sich damit, das Mögliche zu tun, nicht aber das Notwendige. Unter der aktiven oder passiven Beihilfe führender Persönlichkeiten wurde der Weg des geringsten Widerstandes beschritten. Die Demokraten sind müde geworden. Im Lager der ehemals Verfolgten und unter aufrechten Demokraten herrschen Verbitterung und Resignation.“

Galinski erhob dann seine warnende Stimme und wies auf die Gefahr des wiedererwachenden Antisemitismus hin. Nicht nur Bosheit, auch Dummheit seien am Werk, um die Erinnerung an die Vergangenheit auszulöschen. Auch auf dem Gebiet der Entschädigungsleistungen gäbe es noch viele Beschwerden. Es müsse endlich erreicht werden, daß die Entschädigungsberechtigten ihre Wiedergutmachung noch erlebten und nicht hinstorben, bevor sie ihr Recht erhielten. Heinz Galinski dankte dem Berliner Senat und vor allem dem für die Wiedergutmachung verantwortlichen Senator Lipschitz dafür, daß sie mit großem Verständnis und durchaus unbürokratischen Methoden die Durchführung der Wiedergutmachung in Berlin gehandhabt haben.

Symbol der Menschlichkeit: Raoul Wallenberg

Die Erinnerung an die Schreckenstage sollte uns aber nicht mit einem Gefühl der Verzweif-

lung belasten. Wie wunderbar hat doch das jüdische Mädchen Anne Frank, kurz bevor sie in Bergen-Belsen ermordet wurde, erklärt: „Und dennoch glaube ich an das Gute im Menschen!“ Und in der Tat, immer wieder vernehmen wir, wie einzelne Menschen während des Nationalsozialismus ungeachtet der eigenen Gefahr ihren jüdischen Schwestern und Brüdern halfen. Die Jüdische Gemeinde hat erst kürzlich einer dieser Retterinnen, Dr. Elisabeth Abegg, ihren Dank ausgesprochen. Für alle diese zahlreichen Helfer in der Not steht aber ein Mann als ein leuchtendes Symbol: Raoul Wallenberg, der junge schwedische Diplomat, der in Ungarn tausende jüdischer Menschen vom Vernichtungstod rettete. „Es ist bemerkenswert“, rief Galinski aus, „daß hier nicht ein Mitglied eines Volkes anderen seines Volkes, daß nicht ein Jude anderen Juden Hilfe brachte, und dafür sein Leben aufs Spiel setzte, sondern ein Schwede und Nichtjude, den nichts anderes bewegte als der Geist der Menschlichkeit.“ Diesen Mann zu ehren und ihn der Dankbarkeit jedes einzelnen Juden zu versichern, habe der Vorstand der Jüdischen Gemeinde beschlossen, ihm die höchste Auszeichnung zuteil werden zu lassen, die wir zu vergeben haben: Den Heinrich-Stahl-Preis 1957. Unter dem Beifall der Versammlung überreichte dann Heinz Galinski das Pergament, das die Verleihung des Heinrich-Stahl-Preises an Raoul Wallenberg dokumentiert, dem Beauftragten der Familie Wallenberg, Rudolf Philipp, der der Generalsekretär des Wallenberg-Hilfskomitees in Schweden ist.

Rudolf Philipp dankte namens der Familie Raoul Wallenbergs, die ihn als Repräsentanten zur Entgegennahme des Preises nach Berlin sandte, für diese Ehrung. Er teilte mit, daß nicht weniger als eine Million schwedischer Männer und Frauen dem Komitee beigetreten seien, das seit Jahren dafür arbeitet, die Freilassung Raoul Wallenbergs aus sowjetrussischer Haft zu erwirken. Er betonte, daß Gründe zu der Annahme bestünden, daß Raoul Wallenberg am Leben sei, und nicht, wie berichtet wurde, im Gefängnis gestorben ist. Während Rudolf Philipp der Spontaneität und Generosität Ausdruck gab,

Bil. Wandlrey

14.5.57

mit der die Jüdische Gemeinde zu Berlin diese Ehrung Wallenbergs vorgeschlagen habe, erhob er Vorwürfe gegen Juden in Schweden und vor allem die Zionisten, die sich nicht oder nicht genügend mit der Aktion zur Rettung Wallenbergs identifiziert hätten. Als der Redner die israelischen Stellen angriff, die jetzt Wallenberg durch Benennung eines Haines oder einer Straße in Tel Aviv ehrten, bedachte er wohl nicht, daß diese Ehrungen auf Grund der Nachricht vom Ableben Wallenbergs erfolgten und nichts mit den aner kennenswerten Aktionen zur Rettung des „Engels von Budapest“ zu tun haben sollten oder gar zu tun haben dürften. Es wurde allgemein, und vor allem auch von den nichtjüdischen Beobachtern bei der Feier vermerkt, daß der festliche Abend durch die nicht allzu objektiven Bedenken des schwedischen Gastes für einige Minuten gestört wurde.

Appell an das Gewissen

Stürmisch begrüßt wurde Senator Lipschitz, als er das Podium betrat. Warschau, sagte er, sei eine Hypothek, die auf dem deutschen Volke laste und die nicht so leicht abgetragen werden könne. Wir alle, und vor allem die Jugend, müßten der Geschichte klar entgegenblicken, um aus ihr endlich zu lernen. Warschau sei nicht eine mehr und mehr verbitternde Gedenkstätte der Vergangenheit, sondern ein Mahnmal, an dem wir nicht vorübergehen können. Senator Lipschitz richtete deshalb ein offenes Wort an alle. Wiederum mehrten sich die Zeichen, daß der Nazi-geist noch nicht ganz tot sei. Obwohl er diese Zeichen nicht überschätzen wolle, wolle er doch mit Nachdruck sagen, Toleranz darf nicht in Naivität ausarten, der Rechtsstaat dürfe nicht durch Nachgeben um jeden Preis, wie vor 14 Jahren, sich selber zerstören. Wenn das Blut der Märtyrer nicht umsonst geflossen sein soll, dann müsse jeder einzelne dafür Sorge tragen, daß das letzte Erbe des Nationalsozialismus verschwinde. Unter großem Beifall rief Senator Lipschitz zur Gründung einer Republikanischen Selbstschutzorganisation auf, in der sich alle Menschen guten Willens und alle politisch Sauberen zur Verteidigung zusammenschließen sollten.

Leo Nadelmanns Werk

Der Vorstand der Jüdischen Gemeinde hatte der diesjährigen Feier einen künstlerischen Rahmen gegeben, der besondere Beachtung verdient. Es ist ein schöner Gedanke, bei solchem Anlaß nicht nur mit dem mahnenden Wort des Retors zu den Versammelten zu sprechen, sondern sie durch künstlerische Darbietungen von Rang zu erheben. Dies geschah nicht nur durch den vollendeten Vortrag des RIAS-Kammerchors unter Leitung von Günther Arndt, der ein hebräisches Lied und den Gefangenen-Chor aus Nabucco zu Gehör brachte. Vielmehr wurde an diesem Abend Musikgeschichte gemacht: Das Werk eines hervorragenden jüdischen Komponisten — die Chassidische Suite von Leo Nadelmann — erlebte ihre Uraufführung durch das Berliner Orchester unter Leitung von Leo Stein. Der Schweizer Komponist hatte selber den Klavierpart in seiner Suite für Streichorchester, Klavier und Pauke, übernommen. Das durchaus moderne Werk, des als Komponisten und Pianisten vor allem in Amerika und der Schweiz bereits sehr geschätzten jungen jüdischen Musikers, wurde mit großem Beifall aufgenommen. Auch der Laie konnte empfinden, daß hier wahrhafte jüdische Musik, aus dem Geiste des Chassidismus zu ihm klang und daß ein großes und ernstes neues Opus der reichen zeitgenössischen Literatur an jüdischer Musik zugefügt wurde. So schloß diese ergreifende Feier, die den Toten von Warschau gewidmet war, mit einem Bekenntnis zum schöpferischen Genius des jüdischen Volkes.

Sten Lundström
p.t. Ambassaden Bonn.

20/5
Bonn den 17 maj 1957.

Strängt förtroligt.

4 bil.

21.5.57
a+b f. 14. 11. 57
T. Lundström (H. 14. 11. 57)
u. Åström

Eop. 23.9.57
av

Broder,

Tack för Ditt brev av den 15 maj 1957.

I eftermiddag kommer jag att få ett samtal med legationsrådet Starke, som nu tjänstgör vid AA i Bonn.

Om jag tytt Ditt kryptiska meddelande riktigt önskar Du tydligen att jag ska tala med Kurt Landwehr von Pragenau och Gustav Anton Vogt* (138), närmast angående Langfelders eventuella vistelse i Wladimir.

* Meddelandet avsevärr
avsevärr Voss, vilket m.
härifrån meddelats Lundström

Jag har emellertid ingen adress till Vogt och såvitt jag vet är väl denne bosatt i Österrike. Av denna anledning skulle jag gärna vilja ha ett förtydligande.

Om det vore möjligt att dessutom få de tidigare berättelserna för respektive vittne medsända tror jag arbetet skulle underlättas.

Härliga hälsningar
Din tillgivne
Sten Lundström
(Sten Lundström)

/1-4

P.M. ang. samtal med E. Becker, H. Nitz, Dr. W. Lange och F. Schilddknecht bifogas.

Sekreteraren Gunnar Lorentzon,
Utrikesdepartementet.

Strängt förtroligt.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren teknikern Erich Becker, hållet tisdagen den 14 maj 1957 i dennes bostad Hamburg-Bergdorf, Schmidtweg 8 d.

Rörande sin fångenskap i Sovjetunionen lämnade Becker följande uppgifter. Han häktades 1947 i Berlin, där han dömdes och överfördes till Pitschorra i trakten av Workuta. Där fick Becker uppehålla sig i omkring tre månader, varefter han överfördes till ett annat läger i närheten, där han var insatt ytterligare sex månader. Då överfördes han till det egentliga lägerområdet i Workuta. Cirka ett år senare transporterades Becker till Moskva, där han i omkring tre år fick tjänstgöra vid ett centralt laboratorium. Efter denna tid transporterades Becker till Dudinka och anlände i augusti 1953 till Norilsk. Han insattes därvid omedelbart i ett läger i Kaierkan, där han fick arbeta i ett kolschakt.

I sistnämnda läger träffade Becker en man som uppgav sig vara svensk medborgare. Denne var cirka 180 cm lång, hade kraftig kroppsbyggnad och blont hår. Becker talade troligen bara vid något enstaka tillfälle med "svensken". En österrikisk fånge vid namn Valerian B u y n o v, numera bosatt i Baden bei Wien, Hauptplatz 6, N. Österreich, var däremot mycket tillsammans med "svensken". Om denne kände Becker vidare till att han under en längre tid varit bosatt i Estland, där gift sig med en estniska och blivit

håktad därför att han på något sätt haft med tyska krigsmakten att göra. "Svensken" hade varit i Kaierkan under en längre tid och arbetat som geolog i ett schakt.

På fråga om Becker kände till någon baltisk fånge vid namn W o o g, förklarade han att just så hette den omtalade "svensken".

Becker förklarade att Woog var den ende person han under fångenskapen träffat som kunde vara svensk medborgare. Han hade aldrig hört talas om att en grupp svenskar om 3 - 5 personer skulle finnas insatta i Norilsk.

I Kaierkan fanns mellan 4.000 - 6.000 fångar under den tid Becker var insatt där.

På sensommaren 1954 överfördes Becker till Taischet, varifrån han cirka ett år senare frigavs. Han anlände med en transport till Friedland den 20 oktober 1955.

Slutligen visade jag för Becker de av mig medförda fotografierna. Telegrafisten Svenssons anletsdrag föreföll på något sätt bekant för Becker. Han förklarade att om denna bild föreställde den man han träffat under fångenskapen, så vore det i så fall en fånge som han träffat i Workuta år 1949. (Denna identifiering är sålunda fullständigt värdelös.)

Bonn den 17 maj 1957.

(S. Lundström)

✓

Strängt förtroligt.

P.M.

angående förnyat samtal med tyske medborgaren studeranden Harald N i e t z, hållet i dennes bostad i Hamburg 22, Stieglitzstrasse 1, tisdagen den 14 maj 1937.

Jag tillfrågade Nietz om han kunde nämna namnet på de två finska medborgare K r u m r e y omnämnt i sin berättelse men ej kunnat nämna namnet på.

Nietz förklarade härvid att M a x i m o f f under fångenskapen upprättat en chiffrerad lista med namnen över alla finska fångar han kände till. Maximoff tillämpade ett chiffer, som han tidigare lärt sig av en fransk medfånge vid namn G o i z é.

Den av Krumrey omnämnde finnen, vilken blivit slagen av ^{Maximoff} ~~Krumrey~~, torde med största sannolikhet vara identisk med P u s c h k a r j o w. Såvitt Nietz kände till skulle Puschkarjow ha släktingar i Sverige. Nietz var aldrig tillsammans med Puschkarjow och kunde icke lämna några ytterligare upplysningar om honom.

Den finske fånge, som enligt Krumreys uttalanden i Wladimir gjort sig känd för att vara homosexuell, kunde Nietz ej identifiera. Däremot kände Nietz till att en finne vid namn P i r a, som tidigare varit telegrafist vid finska flygvapnet, hållits fången i Wladimir och där suttit tillsammans med en japan vid namn M a t s u g i.

Själv hade Nietz endast träffat en finsk medborgare i Wladimir, nämligen Maximoff.

Bonn den 17 maj 1957.

(S. Lundström)

✓

Strängt förtroligt.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren Dr. Jur. Walter Lange, hållet torsdagen den 16 maj 1957 i dennes bostad Mülheim-Ruhr, Buggenbeck 10.

Dr. Lange förklarade att dennes son Peer Lange tidigare varit i rysk fångenskap och varit insatt i Workuta. Numera studerar han filosofi vid universitetet i München och bor under adress München 54, Hanauer Strasse 2.

-.-.-.-.-

Själv har Dr. Lange varit i rysk fångenskap. Han var tidigare tillsammans med familjen bosatt i Riga och flyttade 1939 till Posen. I februari 1945 häktades han där av MVD-representanter och fördes till Moskva, där han i avvaktan på transport fick sitta i tre månader. Därefter fördes han via Workuta-området till Arkangelsk, där han fick tillbringa tiden fram till slutet av 1946. Då förflyttades han till ett läger beläget på den ögrupp, som ligger cirka 60 km utanför Arkangelsk. I slutet av 1949 transporterades Lange till ett läger i Donbas, där han fick tillbringa tiden fram till april 1950, då han frigavs och fick återvända till Västtyskland.

Lange förklarade att han under fångenskapen aldrig träffat eller hört talas om någon svensk medborgare i samma belägenhet.

Bonn den 17 maj 1957.

(S. Lundström)

Strängt förtrolig.

P. M.

ang. samtal med tyske medborgaren försäkrings-
tjänstemannen (översten a.D.) Friedrich Schildknecht,
född 1906, hållet torsdagen den 16 maj 1957 i dennes
bostad i Köln-Nippes, Niehlerstrasse 93^{III}, c/o Müller.

På min fråga om Schildknecht under sin fångenskap i Sovjetunionen träffat eller hört talas om någon svensk medborgare i samma belägenhet förklarade han, att han aldrig träffat någon svensk där, men att han troligen någon gång under åren 1950-52 i Ljublanskaja-fängelset i Moskva av någon medfånge hört talas om att en svensk skulle ha hållits fängslad där. Schildknecht kunde inte erinra sig namnet på den omnämnde svensken, om vilken han hört talas en eller två gånger, ej heller kunde han komma ihåg vem som berättat härom. Möjligen kunde det vara Dr. Hermann Pörtzgen (nu utlämskorrespondent i Moskva), Kurt von Landwehr (München 27, Stundstrasse 11 II, bei Burg) eller Rolf ten Hompel (Hamburg 20, Eppendorferweg 274).

Om sin fångenskap berättade Schildknecht följande.

Han tillfångatogs vid striderna vid Stalingrad i februari 1943 och infördes ungefär en månad senare i Ljublanskaja-fängelset i Moskva, där han var kvar till augusti 1943. Då överfördes han till ett läger, där han fick kvarbli till slutet av 1944, varefter han insattes i Butyrskaja-fängelset. Under åren 1947-1948 satt Schildknecht i Ljublanskaja i cell 42, belägen i II. Stock tillsammans med ryska fångar, varefter han överfördes till Lefortövskaja-fängelset i Moskva. Under åren 1950-1952 satt Schildknecht i Ljublanskaja-fängelset återigen i cell 42, där han som medfångar fick tyska medborgarna fältmarskalken Kleist (som senare avlidit under fångenskapen) och Dr Sigfried Müller, nu bosatt i Regensburg, Nürnbergerstrasse 176, och överstelöjtnanten Geissler (nu bosatt i

Köln-Ostheim, Grewenstrasse 8). Schildknecht ville inte hålla för otroligt att det skulle vara någon av de sistnämnda, som berättat om en svensk fånge. Han kunde icke uttala sig mera positivt härom. Såvitt Schildknecht kunde påminna sig, kunde meddelandet om svensken ha gått ^{ut} på att den av medfångarna, som berättat härom, tidigare fått meddelandet av någon annan fånge i tredje, fjärde eller femte hand. Schildknecht vet ej heller alldeles bestämt att det varit en svensk fånge som nämnts. Det kunde lika väl ha varit någon fånge från Norge eller Danmark.

Schildknecht kunde ej längre erinra sig namnet på den omnämnde fången. För att söka klarlägga vem det kunde röra sig om räknade jag upp tre svenska namn, nämligen Bergström, Svensson och Wallenberg. De två första namnen reagerade Schildknecht inte för, däremot för namnet Wallenberg. Schildknecht förklarade, att han hört talas om namnet Wallenberg under fängelsetiden, men han är numera ej längre säker på om det var Wallenberg, som avsågs, då man talade om en svensk fånge åren 1950-52. Vidare har Schildknecht på senaste tiden i tyska tidningar läst om att svensken Wallenberg varit fånge i Moskva, vilket han tidigare icke bestämt känt till.

Under första delen av år 1952 var Schildknecht insatt i Workuta, där han fick arbeta i schakt 8. Efter cirka ett halvår översändes han därefter till Vladimir, där han insattes i cell nr 5 (?) i corpus 2, där han under cirka 8 veckor fick sitta ensam i en cell sommaren 1952. Schildknecht kände till, att corpus 2 i allmänhet användes som sjukhus. Själv var han emellertid inte alls sjuk, då han infördes i corpus 2, utan fängelseledningen avsåg tydligen att hålla honom strängt isolerad. Han försökte att få till stånd knackningsförbindelser med granncellerna och bottenvåningen men erfor snart att det endast var ryssar, som var insatta i granncellerna. Senare insattes Schildknecht i corpus 3 i Vladimir, där han varit förlagd till mellan 5-7 olika celler, vars nummer och belägenhet han numera ej längre kan redogöra för.

På min fråga om Schildknecht kunde nämna någon annan fånge, som hållits strängt isolerad i corpus 2, sade han att han 1954 i corpus 3 fått dela cell med en mexikansk medborgare vid namn

✓
Wadillo, som tidigare suttit i ensam-cell i corpus 2 sedan 1943. Denne berättade, att han under den tid han hållits strängt isolerad aldrig fick nämna sitt namn och han tilltalades alltid med ett nummer. Beträffande Wadillo kände Schildknecht till att denne, som varit kommunistisk partiman någon gång under åren 1935-37, deltagit i en kongress i Moskva. Därvid hade han vid något uttalande företrott en ståndpunkt, som ej följde partilinjen, vilket tydligen var anledningen till att han blev häktad. Efter någon tid blev han emellertid frigiven men häktades på nytt 1943, då han skulle ha insatts i Vladimir. Då Schildknecht hösten 1955 fick lämna Vladimir var Wadillo fortfarande kvar där.

Vidare kände Schildknecht till att general Piekenbrok ✓
suttit i corpus 2 i ungefär en månad.

På fråga om Schildknecht kände till namnet på några ryska fångar i Vladimir förklarade han, att han under cirka fyra veckor i augusti och september 1955 var förlagd till en sjukcell med nr 36 (?) i corpus 2 i II. Stock, varvid han som cellkamrat hade en rysk medborgare vid namn Tomaschewski, en man som var omkring 25 år gammal.

Schildknecht förklarade, att han ej kände till namnen Gogiberidse och Pataridse (vilka namn jag nämnde).

Schildknecht erinrade sig vidare, att Dr. Sigfried Müller under fångenskapen varit tillsammans med en cirka 90 år gammal ryss, som Müller vårdat under deras gemensamma fängelsevistelse.

På fråga om Schildknecht under fångenskapen hört talas om några fångar vid namn Langfelder och Scheuer uppgav han, att så ej var fallet.

Schildknecht kunde icke lämna någon positiv uppgift om att någon svensk suttit fängslad i Vladimir. Å andra sidan vore ett sådant förhållande icke alldeles omöjligt med hänsyn till att fångar i corpus 2 kunde hållas strängt isolerade under längre tid.

Bonn den 17 maj 1957.

(S. Lundström)

20/5 ✓

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 18 maj 1957.

Strängt förtroligt.

1 bil.

20.5.57
arb f. H. Hedin
1. Hedin / H. Hedin /
2. / H. Hedin

Exp. 21557
1957

Broder,

Närslutet ber jag få översända en av Lundström
upprättad promemoria angående samtal med legationsrådet
S. t. a. r. k. e. i tyska utrikesministeriet.

Lundström reser i kväll söderut, bland annat till
München, Berchtesgarden och Nürnberg; han kommer även
att i Hof/Saale uppsöka den i min promemoria den 10
dennes angående samtal med Martens nämnde Adam Haesler.

Får jag slutligen be Dig nämna för Hedin att jag
nästa lördag och söndag hoppas kunna besöka Hermann
Dröge i Leverkusen, Peter Tarkövezadeh i Köln (Lundström
har fått uppgifter om denne av von Rosen) samt Hans
Oskar Gladning i Krefeld?

Värmliga hälsningar!
Hän tillgivne
Leif Leifland.

Herr Sekreteraren L o r e n t z o n,
Stockholm.

C4

✓

Strängt förtroligt.

Grossheim skrivet ✓

P.M.

angående förnyat samtal med tyske medborgaren, legationsrådet av första klassen Gotthold S t a r k e, hållet fredagen den 17 maj 1957 i hans tjänsterum i Auswärtiges Amt i Bonn.

På särskild fråga förklarade Starke att det enda han kände till om Wallenberg och dennes ungerske chaufför, vars namn han numera ej kan erinra sig, hade han fått veta av Hermann G r o s s h e i m (T o m s e n), som han i juni 1953 träffat på en transport till Tapiau. Denne berättade att han och chauffören tidigare suttit tillsammans i en fängelsecell. Starke kunde ej påminna sig i vilket fängelse de varit tillsammans. Han trodde dock att det var i ett Moskva-fängelse. Han har ingen känsla av att sammanträffandet skulle ha skett i Wladimir. Då jag tillfrågade Starke om han kände till någon österrikisk fånge vid namn V o g t, förklarade han att han i Wladimir sammanträffat med Gustav Vogt i februari 1954. Vid detta tillfälle berättade Starke vad han erfarit av Grossheim om Wallenberg och dennes chaufför. Starke tror sig ha uppgivit att han kände till att Grossheim suttit tillsammans med chauffören. Däremot kan han omöjligen ha berättat något om var Wallenberg hållits fången, enär han ej kände till något härom. Starke menade att om Vogt lämnat en uppgift om att Starke skulle ha känt till var Wallenberg hållits fången, så måste detta vara en förväxling från Vogts sida.

Om Grossheim kände Starke vidare till att denne suttit

strängt isolerad i Wladimir i corpus II.

Själv hade Starke ofta varit i sjukhuset i corpus II på grund av att han led av en hjärtsjukdom. Såvitt han kunde påminna sig hade han varit insatt där omkring åtta gånger. Därvid hade han vistats i sjukhuset i perioder omfattande fjorton dagar - två månader. Vid ett tillfälle hade han legat där i fem månader. Starke kunde nu ej längre i detalj redogöra för i vilka olika celler han legat i corpus II. Före 1953 kände Starke inte till att det i corpus II också funnits strängt isolerade fångar. Detta hade han vid nämnda tidpunkt erfarit av andra tyska fångar i corpus III.

På frågan om Starke kände till några fångar som under längre tid suttit i corpus II, uppgav han att major Walter R e u s c h l e hållits isolerad där troligen i omkring fem år. Anledningen härtill skulle ha varit att Reuschle, som under andra världskriget tjänstgjort vid ett propagandakompani inom tyska flygvapnet, vid ett tillfälle blivit fotograferad tillsammans med Stalins son Jakob efter det denne råkat i tysk fångenskap. Starke träffade Reuschle i februari 1955 i en sjukcell i Wladimir. Denne hade då förklarat att Starke var den fjärde fånge han träffat efter det han kommit i rysk fångenskap. Starke trodde inte att Reuschle, som numera är bosatt i Schwäbisch Hall, Seiferheldstrasse 21, kunde lämna någon upplysning om någon svensk medborgare i rysk fångenskap. Skulle han känna till något härom borde Starke redan fått höra detta av Reuschle.

Beträffande andra strängt isolerade fångar i corpus II trodde sig Starke veta att en anförvant till Hitler, namnet kunde Starke numera ej erinra sig, varit insatt där. Vidare skulle en broder till Stalins andra hustru Allelujowa varit insatt i corpus II. Ej heller dennes namn kunde Starke komma ihåg.

Även i corpus I fanns mindre celler där man skulle kunna tänka sig att fångar skulle kunna hållas isolerade. Starke var tillfälligt förlagd till corpus I 1950 i samband med att corpus III renoverades.

Vidare ville Starke understryka att goda isolerings-

möjligheter även fanns i ett utanför Moskva beläget kloster vid namn "Suchanek" eller något liknande. Starke hade själv inte varit i detta fängelse. Däremot hade finske medborgaren Eiro P e l k o n e n berättat om detta fängelse. Starke hade träffat Pelkonen under januari - maj 1946 i en sjukcell i Butyrskaja-fängelset i Moskva. Pelkonen hade under en längre tid varit insatt i "Suchanek" men blev sjuk där och fördes då till sjukhuset i Butyrskaja. I januari 1955 då Starke var insatt i en cell i corpus III i Wladimir fick han knackningsförbindelser med Pelkonen, som då var förlagd till en granncell. Starke har senare erfarit att Pelkonen frigivits 1955 och troligen återvänt till Finland.

Sedan Starke den 16 februari 1954 fått återvända till Wladimir hade disciplinen i fängelset börjat uppluckras. Denna tendens blev ytterligare märkbar efter januari 1955. Knackningsförbindelserna kunde då upprätthållas i större utsträckning än tidigare och vidare kunde fångarna föra korta samtal i samband med toilettbesök. Med hänsyn till vad Starke härigenom fått veta om sina medfångar och deras erfarenheter ansåg han det mindre sannolikt att någon svensk medborgare varit insatt i Wladimir utan att han fått veta något därom. Å andra sidan menade Starke att det ändå ej vore omöjligt att en fånge under längre tid skulle kunna hållas strängt isolerad, exempelvis i corpus II i Wladimir, utan att detta blivit känt.

Bonn den 17 maj 1957.

(S. Lundström)

24/5^v

*Bt in Stockholm
Allard
aa?*

Wien, 8. Mai 1957

An das
Außenministerium
des schwedischen Königreiches

INK. UTRIKES DEP.		
D. N:o 23211068		
21 MAJ 1957		
AVD. P	GR. L	MAL. Eu

Betreff
Information

Pol. (14)

Ich, Tibor v. Pasztory, neben Staatsminister Zoltan Tildy Sekretär für Nationalökonomie in der Koalitionsregierung Imre Nagy, teile Ihnen folgendes mit:

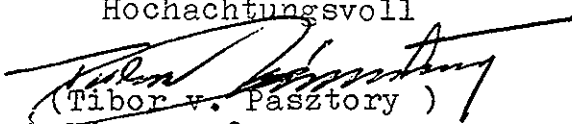
Vor dem Aufstand wußten wir, daß der ehemalige schwedische Diplomat in Budapest Herr Wallenberg im Jahre 1945 nach Rußland deportiert wurde. Wir wußten auch, daß die schwedische Regierung bemüht war, Informationen von der russischen und ungarischen Regierung zu erhalten, was mit Herrn Wallenberg geschah.

Im Bewußtsein meiner Verantwortlichkeit sage ich unter Eid aus:

Während der Revolution hat man im Panzerschrank des George Non (Oberstaatsanwalt bis zur Revolution) einen Akt gefunden, in welchem enthalten war, daß Matyas Rakosi (ehemaliger kommunistischer Parteiführer von Ungarn, welcher bis zum Frühling des Jahres 1945 in Rußland lebte) nach Abakumow der zweite Mann im sowjetischen Geheimdienst war. Darüber hatten wir während der Revolution im Parlament amtliche Meldung bekommen. Über einige Detailfragen kann ich noch persönlich Information geben.

Ich teile Ihnen das mit, da die russische Regierung auf Ihre Nachforschungen die bekannte Antwort gegeben hat. Da Rakosi im Schutze der russischen Regierung derzeit in Moskau lebt, bin ich der Ansicht, daß durch Druck auf die Regierung Informationen von ihm zu erhalten wären.

Ich hoffe, Ihnen damit einen Gegendienst für Ihre Bemühungen für die ungarischen Flüchtlinge erweisen zu können.

Hochachtungsvoll

(Tibor v. Pasztory)
Vienna, 9.
Rossauerlande 23/5.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till *Lerndzen* ✓

3
3

Chiffertelegram (BUD)

Från Gdansk

Avsänt den 22/ 5 19 57 kl. 1701

Inkom den 23/ 5 19 57 kl. 0815

Utskrivet i 2 ex. Detta är originalet.

Dnr 20: B		4
Avd.	Gr.	Mål.
P	2	Can ⁷

4.

Resanvoti
För Kabinettssekreteraren. Vissa punkter i Iljans
berättelse tyda på att vederbörande icke är iden-
tisk med Gmoser. Återvänder torsdag kväll med
SK. 772.

Erro

*Original
nr 18 1 57*

*P 2 24 ✓
23/5*

Wien den 21 maj 1957.

No. 355.

1 bil.

Österrikiska fångar i
Narilsk.

R 18.

Strängt förtrolig.

320 B.4.5.57.

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

./.

Härmed får jag vördsamt insända en förteckning över ur sovjettrysk fångenskap återkomna österrikiska medborgare, vilka varit internerade i straffarbetsläger vid Narilsk. Förteckningen, som efter en förfrågan från beskickningens sida beredvilligt ställts till förfogande av vederbörande österrikiska myndighet, omfattar namnen på elva personer, som varit i Narilsk senare än år 1952, samt ett ytterligare antal österrikare, som hållits fångna där t.o.m. nämnda år.

Jag får hemställa om meddelande, huruvida beskickningen på sedvanligt sätt bör utfråga några av de i listan upptagna personerna. Jag vill framhålla, att det skulle bli ytterst tidsödande och betungande för beskickningen att uppsöka samtliga de österrikare, som efter 1952 befunnit sig i Narilsk, i synnerhet som blott 4 av dem numera äro bosatta i Wien med omnejd. Beskickningen kan sålunda icke åtaga sig att inom loppet av kortare tid anordna förhör med de personer, som icke bo i Wien.

(Sven Allard).

Co

Österreicher in Narilsk nach 1952.

- Z 25.6.55 Forstner, Lukas, geb. 24.4.92; Ernstbrunn, Huttererstr.10, N.
Narilsk X.53 - III.54, gesehen Linsbauer Ferdinand aus Wien
- Z 20.6.55 Günthör Kurt, geb. 4.12.28; St.Pölten, Daniel Brang.48
Narilsk VII.48 - IX.53 (51 ?), gesehen Christmandl aus Wien
Birkfellner aus Loosdorf b.
Melk.
- Z 25.10.56 Liebhart Friedrich, geb. 18.4.13; Ladendorf N.Ö., (Frätting-
dorf N.64, N.Ö.)
Narilsk IV.51 - 8.10.56
- Z 20.6.55 Marek Otto, geb. 5.1.14; Wien-Liesing, Bellmannng.3
Narilsk VIII.48 - X.54
- Z 8.7.55 Mayr Albin, geb. 1.5.08; Wien 21. Deublerg.6
Narilsk V.48 - 4.VI.55, gesehen Kraus Karl aus Stockerau,
Boris Maxim Ludwig (geb.
Braunau a.I.?)
- K 27.1.54 Rauch Wilhelm, geb. 2.1.15; Bad Gleichenberg 22, Stmk.
Narilsk 28.IX.45 - 11.XII.53
- Z 4.12.56 Rennert Norbert, geb. 24.7.10; Wien 4. Mittersteig 3 a/6/33
Narilsk 50 - X.54
- Z 20.6.55 Spuller Karl, geb. 4.2.24; Ternitz-St.Johann, Puchbergerstr.1
Narilsk IX.48 - 28.VII.54, gesehen Ing.Meier Martin Georg aus
Wien.
- Z 8.7.55 Waldherr Kurt, geb. 12.12.18; St.Pölten, Hammerweg 8
Narilsk XII.46 - 4.VI.55, gesehen Klaus aus Stockerau, Gerbes
Poster Johann aus Obergrafendorf,
Stangl (aus Wien ?), Boris, ang.
Burgenld
- K 25.6.55 Wonisch Franz, geb. 24.3.15; Oberrakitsch 51, Bez.Radkers-
burg
Narilsk 52 - 53
- Z 23.12.56 Buynov Valerian, geb. 18.1.10; Baden, Hauptpl.6
Narilsk IX.48 - VI.54

- Z 25.6.55 Bayer Josef, Traismauer, Siedlung 26/1,
Narilsk 12.IX.46 - 30.VI.52, gesehen Karl Klaus aus Stockerau.
- Z 25.6.55 Blasozik (Blaszyk) Albert, Marchegg, Friedlg.242,
Narilsk VIII.46 - VIII.48
- K 16.11.55 Cvitkovich Josef, Kroat.Gerersdorf 184, Bez.Oberpullendorf,
Narilsk 48 (49?) - 52
- Z 8.7.55 Ciscek Erwin, Gross-Siegharts 173, N.Ö.
Narilsk 17.VI.48 - 14.7.52, gesehen Navratil aus Wien
- Z 20.6.55 Gabriel Alfred, Wien 14. Geibelg.25,
Narilsk X.48 - 25.IV.52, gesehen Kraus Kurt, Dr.Felix Hutterer
aus Wien, Pichl Walter
- Z 20.6.55 Haunold Johann, Hollabrunn, Emmy Stradalstr.151,
Narilsk - VII.52, gesehen Schimek Karl, geb. in Graz,
Schlüter Walter aus Wien, Mule aus
Kärnten, Cochkovits Josef aus Kr.Gerers-
dorf, Buelling Peter aus Hohenems (dzt.
GSR ?), Dr.Aichinger aus Wien ? Kubitz
Otto aus Handsburg (Deutschland ?) Wald
gest.
- Z 25.6.55 Klor Eberhard Wiener Neustadt, Engelbrechtsg.14,
Narilsk 9.IX.48 - 15.VII.51,
- Z 14.10.53 Kubanik Emil, 3 Wien 18. Währingerstr.120,
Narilsk IX.49 - VI.52, gesehen Navratil Johann aus Wien XVI.,
Zwetkovitsch Josef aus dem Burgen-
land.
- Z 20.6.55 Mastnak Bruno, Wien 1. Rabensteig 3/19,
Narilsk X.48 - IX.51
- Z 14.10.53 Provin Franz, Albrechtsberg 28, Bez. Krems,
Narilsk 21.IX.46 - 20.V.52
- Z 20.6.55 Rinagl Karl, Wien 3. Hainburgerstr. 48,
Narilsk VII.48 - VI.51, gesehen Rauch Willi aus Graz
- Z. 28.12.54 Rubitsch Mirko, Wien 5. Nevilleg. 2/I/20,
Narilsk 2 48 - 52, gesehen Schweinberger Josef aus Baden,
Buinoz Valentin aus Baden, Augustin Anna
aus Wien, Beme Igor aus Wien, Sterling Max
aus St.Pölten, Walter Kurt aus St.Pölten.
- K 14.10.53 Schosberger Josef, früher Götzis, Bachtuchstr.60, dzt.Schweiz,
Narilsk IV.47 - X.48, gesehen Rauch Wilhelm aus Wien, Roth
Helmuth aus Wien, Nabradil Hans aus
Wien XVI. Müller Georg gest.

Z 21.7.55 Schocks Ernst, Zahling 11, Bez.Jennersdorf,

Narilsk X.46 - VIII.47, IX.48 - 18.1.52

Z 14.10.53 Schreidl Eduard, Wien 16. Funkengerng.19a/1, (Riedenthal,
Bez.Mistelbach)

Narilsk IX.46 - XII.49, gesehen Weghuber Hans, aus St.
Pölten, Forster Johann, Walter,
Steiner Karl aus Wien v.Bräuhausg.

Z 20.6.55 Stähling Maximilian, St.Pölten, Kremser Landstr.2,
Narilsk X.48 - VI.51.

Z. 14.10.53 Weiss Ernst, Baden, Wienerstr.26 (Tribuswinkel, Badnerstr.
35).

Narilsk VIII.46 - III.52

Z. 20.6.55 Wieselthaler Alfred, Wien 3, Invalidenstr.13,

Narilsk X.47 - VII.52.

-----oOo-----

Weitere aus Narilsk heimgekehrte Österreicher:

25.6.55. Lauffer Franz, Wien 2. Ybbsstr.28

Narilsk mindestens noch 1951 oder 1952

55 Schlosser Walter, Wien 14. Breitenseerstr.110

Narilsk 48 - 52

Laut Heimkehrerangaben in Narilsk gewesene Zurückgekehrte:

16.11.55 Gall Johann, Wien 13. Bürgerg.76, Pol., (Quelle Haunold Joh.)

16.11.55 Kohout Franz, Wien 21. Semmelweisg.28, Pol. "

16.11.55 Schipany Franz, Wien 15. Thurnerg.21, Pol. "

16.11.55 Gross Karl, Wien 12. Phlg.40, Pol. "

do. Steiner Alois, Wilhelmshöhe, Gerichtsspital, Pol. "

do. Schlesinger Friedrich, Aue 53 b, Schottwien "

do. Dr.Eichinger Herbert, Wien 12, Elisabethallee 25 "

(Haunold gibt an, diese Personen 1952 in Narilsk gesehen zu haben)

22.6.55. Pichl Walter, Wien 2. Unt.Augartenstr.36 (Quelle Gabriel Alfr.)

15.11.55 Blacher Sigurd, Linz, Pechrerstr.6 "

20.6.55 Schweinberger Josef, Baden, Habsburgerg.18 (Quelle Rubitsch)

10.53 Weghuber Hans, St.Pölten (zusammen mit - (Quelle Schreidl)-
gekommen ?)

25.6.55 Kranister Paul, Wien 20. Othmarg.11

Die Heimkehrerangaben wurden nicht überprüft.

Laut Angabe des Heimkehrers Haftner Frans, Stollhofen 20, N.Ö., ist ein
Grätzl Josef aus Guntramsdorf angebl. nach Narilsk gebracht
worden.

Ein 25.6.55 Klaus Karl, Wien 4. Klagbaumg.3, ob ident mit dem wieder-
holt genannten Klaus Karl aus Stockerau ?

24/5

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 22 maj 1957.

Strängt förtroligt.

1 bil.

Lundström
erb. del:

3.6.57
at/b f.h.

Broder,

(4/11/57) Lundström har från Stuttgart tillställt mig
närslutna handbrev jämte bilagor (P.M. rörande samtal
med Matussek, Sperlich och de Latry), som jag härmed ber
./.. att få vidarebefordra.

Min tillgivne
Leif Leifland

Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

Sten Lundström
p t Stuttgart

Stuttgart den 21 maj 1957

Strängt förtroligt.

4 bil.

3.6.57

att b. h. h. h.

Stuttm (H-styl)

u/ Astöm

Dep. 15/6-57

Schöggel ✓

Broder,

Efter att ha talat med Werner M a t u s s e k (Norilsk-undersökningen) och Fritz S p e r l i c h samt Victor de L a t r y får jag härmed översända PM angående samtalerna samt en fotokopia av en i Kasseler Zeitung för den 28 mars 1957 införd artikel angående Wallenberg, författad av de Latry.

Genom telefonsamtal med Leifland igår erfor jag, att Du i Ditt brev av den 15 maj 1957 ej avsett Vogt utan i stället Voß. Min avsikt är att i slutet av denna vecka söka få tala med Voss i Hintersee. Om någon konfrontation mellan Voss och Landwehr von Pragenau (vilken senare lär bo i München - och alltså skilda åt från varandra på ett avstånd av omkring 17 mil) kan genomföras är väl ovisst.

I Stuttgart med omnejd har jag bl a bedrivit spaningar för att söka få tag på Otto S c h ö g g l men tyvärr med negativt resultat. Vid Mercedes-verken i Untertürkheim intill Stuttgart, har vid registerundersökningar konstaterats, att Schöggel tidigare arbetat där och att han den 5 oktober 1950 (:) blivit avskedad. Meldeamt i Untertürkheim hade ingen registrering beträffande Schöggel och ej heller fanns han antecknad hos motsvarande myndighet i Stuttgart.

Sekreteraren Gunnar Lorentzon,
Kungl. Utrikesdepartementet,
S t o c k h o l m.

I sammanhanget får jag erinra om Beckerles uppgift, att Schöggl vid ett telefonsamtal i januari 1957 sagt sig inneha en anställning i Salzburg.

Med tillgängligt underlag synes det f n vara omöjligt att spåra Schöggl här. Den enda utvägen är väl att från Österrike söka härleda var han nu kan befinna sig.

Rörande mina senaste erfarenheter kan jag vidare omtala, att Alfred H a u s, som återkom från fångenskapen i februari 1955, enligt uppgift av en dotter till honom avlidit i oktober 1955. Han bodde under sina sista dagar under adress Feldrennach, Kr. Calw, Marktplatz 24.

Fritz B a y e r (Norilsk-undersökningen) har flyttat från den av oss kända adressen i Mannheim. Han är anställd vid en metallvarufabrik i Lüdenscheid men lär f n vara intagen på ett sjukhus där. Samtal med honom får därför anstå tills jag åter kommer upp till Ruhr-området.

Slutligen får jag omnämna, att på min återstående besökslista (förutom de ovannämnda personerna) nedanstående personer finns antecknade:

1. von H ü l z e n i Waldenburg/Württemberg
2. R e u s c h l e i Schwäbisch Hall
3. Theodor R i e d l e i Isny/Allgäu (Norilsk)
4. J o r d a n i München
5. Karl K o s c h i "
6. Peer L a n g e i "
7. Dr Sigfried M ü l l e r i Regensburg
8. Hans S c h m i d t i Nürnberg
9. Adam H a e s l e r i Hof/Saale (Norilsk) och
10. Alois S c h a f f e r s c h i k i Hannover-Ricklingen (Norilsk).

Härliga hälsningar
Din tillgivna
Sten Lundström
(Sten Lundström)

PM

angående samtalmed tyske medborgaren bilreparatören Fritz Sperlich, född den 18 december 1924, hållet söndagen den 19 maj 1957 i dennes bostad i Reutlingen, Marktplatz 10.

På fråga om Sperlich träffat eller hört talas om någon svensk fånge i Sovjetunionen, förklarade han, att hans minne i detta avseende är mycket dåligt, men han tror sig dock kunna erinra sig att han i Wladimirfängelset hört talas om att en svensk skulle finnas insatt där.

Beträffande sin vistelse i olika ryska läger och fångelser lämnade Sperlich följande redogörelse.

Den 11 maj 1945 blev Sperlich av ryssarna tagen som krigsfånge i S^{naum?}neym i Tjeckoslovakien. Han hade dittills tjänstgjort som underofficer i tyska krigsmakten. En dag efter tillfångatagandet lyckades Sperlich tillsammans med några andra fångar fly och till fots nådde de så småningom Freistadt i Österrike, där amerikanare på nytt tog gruppen i fångenskap. Två dagar senare överlämnade amerikanarna den omnämnda gruppen till ryssarna och Sperlich kom härigenom till ett fångläger i Zwettel strax väster om Wien. Där hade ryssarna inrättat ett stort fångläger. Cirka två månader senare fick Sperlich tillsammans med ungefär 5.000 andra fångar marschera till Bratislava i Tjeckoslovakien, dit han ankom omkring mitten av juli 1945. Han fick förbliva där i två - tre veckor, varefter han fick medfölja en järnvägstransport till Focsani. Efter omkring en månad förflyttades Sperlich till ett samlingsläger, benämnt Zysran, intill Wolga och fick vara kvar där i 16 dagar, varefter han (i slutet av september 1945) överfördes till Nowo Spask, ett läger i en liten by intill Zysran. I Nowo Spask fick Sperlich arbeta i lägret i omkring två månader. Sedan flyttades han till ett läger i Batraki, också beläget intill Wolga. I maj 1946 omhändertogs Sperlich av NKVD-per-

sonal och därvid transporterads han till Kujbyschew intill Wolga. Där insattes han i ett undersökningsfängelse och blev den 20 juli 1946 dömd till 12 års fängelse.

I december 1946 överflyttades Sperlich till fängelset i Wladimir, där han insattes i den stora fängelsebyggnaden. Sperlich kände ej till vad denna fängelsebyggnad hade för corpus-beteckning, men av en av honom upprättad skiss torde framgå, att han avser corpus III. Sperlich förklarade vidare, att det nu var honom omöjligt att komma ihåg i vilka olika celler han suttit i.

På fråga om Sperlich någonsin varit i sjukhusbyggnaden i Wladimir, svarade han, att han varit där två gånger. Först hade han varit där under cirka en månad i början av 1949, varvid han fått dela en cell troligen i II. Stock med konsul Hermann S t r e c k e r. Sperlich var i sjukhuset för andra gången under cirka 14 dagar under sommaren 1950. Då fick han dela cell med en ryss vidnamn T s c h a s c h i n. Förutom dessa båda tillfällen satt Sperlich hela tiden i corpus III. Han kunde emellertid erinra sig att han dessutom varit omplacerad i en annan byggnad under en kortare tid, då corpus III renoverades. Sperlich kunde ej påminna sig tidpunkten härför.

Som förut framhållits har Sperlich i Wladimir hört talas om att en svensk skulle finnas insatt där. Vid ett tillfälle, troligen 1951, då Sperlich satt i en cell tillsammans med japanen T o m u r a och ytterligare en japan, vars namn Sperlich glömt, tre ester, varav han endast påminner sig namnet på en, nämligen S o r g u s, samt två eller tre ryssar (namnen kommer Sperlich ej ihåg), infördes ytterligare en ryss i cellen, som var belägen i II. Stock i corpus III. Sperlich har också glömt namnet på den ryss, som infördes i cellen. Som brukligt var ställdes genast frågan till den nytillkomna: med vem har Du tidigare suttit tillsammans? Ryssen omtalade då att han närmast kom från en cell (troligen angavs också cellnumret, men detta har Sperlich glömt), sannolikt i samma våningsplan, och att han som medfångar där haft

ryssar, en japan och en svensk. Möjligen hade svenskens namn nämnts, men Sperlich kunde ej längre erinra sig detta. Han hade ej vidaretalat med ryssen angående nämnda förhållanden.

Sperlich hölls kvar i Wladimir till i maj 1953. Då överflyttades han till Tapiau intill Königsberg, där han kvarblev till den 23 december 1953. Sistnämnda dag transporterades han till Fürstenwalde och kom därifrån till Berlin-Charlottenburg, varifrån han medföljde ett flygplan till Hannover. Den 16 januari 1954 inträffade han i Friedland.

Beträffande medfångar i Wladimir, uppgav Sperlich, att han kände till att en engelsman vid namn Koell~~er~~^{ley}, en fransman vid namn de B ~~o~~^r i, en kines vid namn L i C h o - g a n och en österrikare vid namn Gustav V o ~~g~~^t (från Wien) suttit där.

Jag nämnde namnen Gogiberidse och Pataridse, men dessa namn sade Sperlich ingenting.

Vidare frågade jag Sperlich om han hört talas om namnen Langfelder, Wallenberg och Roedl, vartill han svarade, att så ej var fallet. Jag nämnde även att Langfelder skulle vara ungersk medborgare. I samband härmed förklarade Sperlich, att han i Wladimir träffat samman med en ungrare vid namn Laslo F i l ~~e~~^r.

Jag visade därefter den cellnumrering, som Supprian angivit beträffande Wladimirfängelset. Sedan Sperlich närmare tänkt efter sade han, att han troligen satt i en 16-mannacell i II. Stock på den norra sidan, då han träffade samman med den ryss, som talat om en svensk.

Sperlich beskrev den omnämnde ryssen på följande sätt: Cirka 30 - 40 år gammal (1951), medellång med tämligen kraftigt skulderparti, blont hår och små mustascher.

Stuttgart den 21 maj 1957.

/S Lundström/

PM II

angående förnyat samtal med journalisten Victor de Latry, hållet måndagen den 20 maj 1957 på Hotell Graf Zeppelin i Stuttgart.. ✓

de Latry är fortfarande bosatt under adress Kurhaus Schillershöhe, Gerlingen/Stuttgart och är numera anställd som medarbetare i "Werbe-Rundschau", som betecknas som "Zeitschrift der Freunde neuer Werbung" och utgives under adress Gerlingen-Schillershöhe über Stuttgart-Feuerbach, telefon 540 über Ditzingen.

På min fråga angående vem de Latry avsåg, då han i sin tidningsartikel i Kasseler Zeitung för den 28 mars 1957 angivit, att en österrikisk fältväbel Heinz J. skulle ha haft knackningsförbindelse med Wallenberg i Lefortovskaja-fängelset till 1951, svarade han, att han avsett Heinz Jancsy, som nu bor i Wien, Brechgasse 7.

Enligt de Latrys uppfattning skulle Jancsy ha suttit i Lefortovskaja-fängelset från 1944 eller 1945 till 1951 som "Nacht- und Nebelgefangene" (NN) och därigenom alltid tilltalades enbart med nummer. I Lefortovskaja-fängelset skulle Jancsy, som tidigare varit verksam inom Abwehr avdelning 1 c, ha haft knackningsförbindelser med ett flertal olika fångar, bl a med Wallenberg och den italienske ministern Odonigo samt den italienske konsulen Tocchi eller Tossi. Odonigo och Tossi tillhörde båda beskickningen i Bukarest. Då Jancsy tillsammans med Arnold Dörning i april 1954 kom till cell 76 i corpus III, där bl a de Latry och Graf Adolph von Sathen satt, skulle Jancsy ha berättat härom och att knackningsförbindelsen med Wallenberg kunnat upprätthållas till 1951. De i tidningsartikeln omnämnda två diplomaterna är just de här omtalade italienarna Odonigo och Tossi. Med dessa har de Latry aldrig varit tillsammans. Ett par tyska diplomater, som de Latry träffat under fångenskapen och som han nu ej vill namngiva, har berättat om Odonigo och Tossi.

Uppgiften i inledningen till den omnämnda tidningsartikeln, vari anges, att affären Wallenberg den 15 mars 1957 förelades Förenta Nationernas församling, har de Latry inhämtat ur FN-tidningen "Minutes". I denna hade stått att läsa, att affären Wallenberg var uppsatt på dagordningen för denna dag. Det vittne, som i en skriftlig utsaga, skulle ha vedetlagt den ryska dödsförklaringen för Wallenberg, sade sig de Latry vid tillfället ej kunna erinra sig namnet på. Han lovade att senare till svenska ambassaden i Bonn insända uppgift härom.

Beträffande sin egen fångenskap berättade de Latry, att han som tidigare tillhört grupp 530 GFP (Geheime Feldpolizei) från Ljubljanskaja-fängelset överfördes till Butyrskaja-fängelset i februari 1952 och där insattes i sjukhusavdelningen med anledning av att hans sinnestillstånd skulle undersökas. Den omnämnda gruppen, som tillhörde Abwehr, hade kollektivt blivit dömd till döden för förbrytelser mot de mänskliga rättigheterna. Själv hade de Latry varit verksam som "Sonderführer" och deltagit vid tvångsörflyttningar av folk, som skulle ej fick bo kvar i områden, i vars närhet frontlinjen kommit att sträcka sig. Under uppehållet i Butyrskaja-fängelset blev de Latry förhörd angående sin verksamhet i Abwehr och samtidigt sinnesundersökt av en tysk professor Berger.

de Latry lyckades få reda på matportionernas antal i köksavdelningen i Butyrskaja-fängelset och härigenom trodde han sig veta att omkring 30.000 fångar fanns i fängelset vid nämnda tidpunkt.

Under det att de Latry vistades i Butyrskaja-fängelset, hade han vid ett tillfälle protesterat mot att han blivit misshandlad i samband med förhör. Till svar hade han då fått: "Det är inte så farligt. Vad säger Ni då istället om att vi har ett svenskt sändebud som fånge?" Det var första gången de Latry hört talas om att en svensk diplomat varit fånge. de Latry menade, att uttrycket "ett svenskt sändebud" ej skulle tagas bokstavligt. Den ryss, som yttrat detta kunde enligt de Latrys uppfattning ej skilja på de diplomatiska graderna. Beträffande det nämnda yttrandet erinrade sig de Latry vidare, att svensken skulle ha häktats i "en stat, som hade vänskapliga förbindelser med Tyskland".

Först då de Latry kom till Wladimir, fick han reda på att en svensk legationssekreterare vid namn Wallenberg hållits fången i Lefortovskaja-fängelset i Moskva. Detta hade omtalats för honom av några tyska diplomater, som han nu ej vill namngiva. I samband därmed hade också Odonigo och Tossis namn nämnts.

Rörande sin förläggning i olika celler i Wladimir kunde de Latry nu erinra sig följande, cell 50 i corpus III tiden 4 november 1952 - januari 1953, cell 76 i corpus III tiden januari 1953 och delvis -54 till cell 45 i corpus II tiden januari 1953 - mars eller april samma år, därefter i cell 70 i corpus III (något osäker tidsbestämning) cell med okänt nummer i corpus II april - augusti 1955, cell 70 i corpus III augusti - september 1955.

I cell 76 hade de Latry till en början fått sitta ensam. Därefter hade han som cellkamrater fått österrikaren Hans Saadnirtiz ~~en~~ från Salzburg, Rüdiger Graf A d e l - m a a n n, österrikaren Max P u n t i g a m (tidigare Ortsgruppenleiter), förre ukrainske handelsministern Cyril O s m a k, en rysk jude, som varit överstelöjtnant vid pansarvapnet Josef K e f n e s, en grekisk Marko-anhängare vid namn Christo C i s m e d i s, författaren (av billiga romaner) von H a n s t e i n, som härstammade från Dresden, österrikaren Kurt S u p p i n g e r (nu bosatt Wien XXII, Hartlebengasse 48), infanterigeneralen Haas n s e n "Hjälten från Rumänien", baron Arno von S t r i t s k y (nu bosatt i Stade a d Elbe, Burgstrasse 11), och finske underofficeren Ero P e l - k o n e n.

Då Jancsy och Döring i april 1954 kom till cell 76, såg de synnerligen anskrämliga ut. De var undernärda och hade förstörda ansikten. I cellen tilltalades de först på ryska, när de gjorde intryck av att vara "Ivans". De svarade emellertid på tyska och omtalade, att de under

en längre tid suttit i corpus II i ensamceller utan att få tala med någon.

På fråga om de Latry kände till andra fångr, som också suttit isolerade i corpus II, svarade han att han visste om att fältmarskalk von K l e i s t, som senare avlidit, suttit där under sådana omständigheter.

Då de Latry själv satt i corpus II satt han under tiden januari till mars eller april 1953 ensam i cell 45. Då han på nytt blev intagen i sjukhuset i april 1955 fick han åter sitta där ensam till en början. de Latry protesterade emellertid skarpt häremot och till följd härav blev Graf Adelman insatt i cellen. Denne skulle kort dessförinnan ha suttit tillsammans med von G r e g o r y i en cell i corpus II.

Jag frågade därefter de Latry om han kände till någon medfånge vid namn S c h ö g g l. Han svarade genast, att denne vid två tillfällen varit i samma cell som han själv. de Latry kände Schöggel som den uslaste av medfångar, som för blott en cigarett skulle kunna förråda uppgifter om cellkamraterna. de Latry kunde ej exakt erinra sig när han satt tillsammans med Schöggel, men han tror att detta inträffade i maj - augusti 1954 samt dessutom i slutet av mars 1955. Schöggel hade uppgivit, att han varit Hitlers flygplansförare, en uppgift som genast kunnat vederläggas, enär den man, som haft denna funktion var känd för de som satt i cellen. de Latry ville beteckna Schöggel som en psykopat, som absolut ej är tillräknelig för vad han säger eller vad han gör. På grund av sin dumhet höll han på att förråda alla cellkamraterna, innan dessa lyckades utverka att få honom förflyttad. de Latry ville jämföra Schöggel med en annan fånge, som uppgav sig vara "Earl of Wymouth". Båda vore renodlade skojartyper. Även Döring och en tysk vid namn M e i n e r s hade dåligt renommé bland medfångarna.

Schöggel var ofta i sjukhuset och visste förövrigt mycket om medfångarna, enär han ofta fick byta cell.

Tillfrågad om de Latry kände till något om Langfelder, förklara-

de han, att han hört talas om Langfelder genom berättelser av fångar, som suttit i Lefortovskaja-fängelset. Han visste härigenom, att Langfelder varit Wallenbergs chaufför och häktats samtidigt som han.

Namnet Scheuer var fullkomligt obekant för de Latry.

Jag förde därefter den av de Latry tidigare omnämnde Leuvenhaupt på tal. I samband härmed förklarade de Latry, att han den 20 september 1951 kommit till Ljubljanskaja-fängelset tillsammans med Dr. S t e l z e r. I detta fängelset hade de Latry lärt känna Leuvenhaupt som svensk. I varje fall hade han själv uppgivit, att han varit svensk medborgare - en uppgift, som de Latry ej varit i tillfälle att kontrollera. de Latry säger sig ej kunna erinra sig något mer angående Leuvenhaupt. I detta sammanhang ville de Latry för övrigt upplysa om att han under senaste året varit svårt sjuk och att hans minnesbilder från fängelsetiden alltmer börjar fördunklas.

Spontant nämnde de Latry, att en tysk journalist Walter C h r i s t o f o l e t t i, bosatt i Stuttgart under adress c/o Mohr, Johannesstrasse 95, telefon 60215, varit fånge i Sovjetunionen, varifrån han frigivits i januari 1956. Denne, som lär ha varit en gödiakttagare, har aldrig varit i Wladimir men däremot i Alexandrovsk-Central och i Bykova.

+ + + + +

de Latry gör intryck av att vara relativt fantasifull. Han har vid samtalen svårt att hålla sig till den sak, som från början varit på tal. För min del är det mycket svårt att bedöma om han vid något tillfälle lämnat någon vilseledande uppgift - ett förhållande som man dock ej kan utesluta.

Stuttgart den 21 maj 1957.

S. Lundström
S Lundström

Victor de Latry

Redaktion Werbe-Rundschau

Gerlingen-Schillerhöhe
über Stgt.-Feuerbach

Telefon 540
über Ditzingen

Geheimnis um verschwundenen Diplomaten noch nicht gelüftet — Ist Wallenberg wirklich tot?

Neue Enthüllungen über sein Schicksal in der Sowjetunion — Kreml-Erklärung nicht glaubhaft

Von unserem Mitarbeiter Victor de Latri

Am 15. März 1957 kam die Affäre Wallenberg vor die Versammlung der Vereinten Nationen. Die schriftlichen Aussagen eines Zeugen, welcher persönlich den schwedischen Diplomaten gekannt hat, widerlegten die offizielle Mitteilung des Kremls vom November 1956, in welcher es damals hieß, daß Wallenberg bereits 1947 in einem

„Staatsgefängnis“ gestorben sei. Der Zeuge gibt an, 1948 noch mit Wallenberg in Verbindung gestanden zu haben. Wir veröffentlichen heute einen Bericht eines unserer Mitarbeiter, welcher 1955 erst aus Rußland kam und interessante Enthüllungen über das Schicksal Wallenbergs macht.

Der Legationssekretär Raoul Wallenberg war nur 32 Jahre alt, als ihn die schwedische Regierung 1940 nach Budapest sandte. Seine Ernennung war kein Zufall. Präsident Roosevelt hatte seinen Botschafter in Stockholm beauftragt, bei dem schwedischen Auswärtigen Amt vorzusprechen und die Ernennung eines neuen Diplomaten vorzuschlagen. Wallenberg, der bis dahin als Architekt und Kaufmann tätig war, stand seit längerer Zeit mit dem Stockholmer USA-Botschafter in einem Freundschaftsverhältnis, so daß auf die Anfrage der schwedischen Regierung, wer wohl für die Erfüllung einer so heiklen Mission in Frage käme, Wallenberg vorgeschlagen wurde.

Die Aufgabe Wallenbergs wurde nicht nur durch die Polizei Himmels, sondern auch durch die ungarischen Pfaffkreuzler erschwert. Die Abteilung „C“, die er in der schwedischen Gesandtschaft ins Leben rief, hatte keine andere Aufgabe, als die bedrohten Juden zu retten.

Mit einem Reisepaß, dem er den Namen „Schutzpaß“ gab, der aber nach dem internationalen Recht wertlos ist, gelang es ihm, von der ungarischen Regierung offiziell anerkannt zu werden. In kurzer Zeit stellte Wallenberg Tausende von Pässen aus, die die dreizehnlige Krone Schwedens trugen. Die ungarische Regierung erlaubte aber nur denen die Ausreise nach Schweden, die dort eine Verwandtschaft nachweisen konnten. Wallenberg suchte nach einem anderen Ausweg, um die Bedrohten zu retten. Er gründete in Budapest ein Aufnahmezentrum, das extraterritorial war. Dorthin ließ er die Juden, die keine Möglichkeit zur Ausreise nach Schweden hatten, kommen.

Mit Hilfe des schwedischen Roten Kreuzes und des amerikanischen Botschafters gründete er dieses internationale „Ghetto“, welches zeitweise bis zu 14 000 Personen umfaßte.

Beim Anmarsch der Roten Armee verließ der größte Teil der Diplomaten Budapest. Wallenberg aber blieb. Am 13. Januar 1945 stellte Wallenberg sich den sowjetischen Truppen und ließ sich als schwedischer Diplomat akkreditieren. Am 17. Januar wurde Wallenberg von Soldaten der Roten Armee festgenommen, in Begleitung von drei NKWD-Soldaten und mit unbe-

kanntem Ziel abtransportiert. Seit dieser Zeit sah ihn niemand mehr.

Am 18. Januar 1945 besuchte Dekanosow, der sowjetische stellvertretende Außenminister, den schwedischen Botschafter in Moskau und teilte ihm mit, daß Wallenberg sich unter „den Schutz“ der Roten Armee gestellt habe. Einen Monat später teilte der sowjetische Botschafter in Stockholm der Mutter von Wallenberg mit, daß ihr Sohn gesund sei und nun bald nach Hause käme.

So vergingen Monate und Jahre, ohne daß Wallenberg oder gar die Sowjetregierung ein Lebenszeichen gaben.

Das Verschwinden Wallenbergs hatte nicht nur in Schweden, sondern auch im Ausland tiefe Empörung hervorgerufen. Über eine Million Unterschriften umfaßte das Petitionsschreiben, welches an Stalin 1946 adressiert war. Bis 22. August 1947 hielt es der Kreml nicht für nötig zu antworten, bis endlich Wyschinsky folgende Erklärung gab:

„Trotz eifriger Bemühungen der Sowjet-Regierung war es bis zum heutigen Tage nicht möglich, Herrn Wallenberg ausfindig zu machen, ebensowenig, wie auch die Note von Herrn Dekanosow zu finden ist.“

Das inzwischen gegründete „Komitee Wallenberg“ konnte durch gute Beziehungen feststellen, daß Wallenberg sich seit Januar 1945 in der Sowjetunion befand, und zwar im Gefängnis Lefortowskaja in Moskau. Dort befanden sich nicht nur Wallenberg, sondern auch andere Diplomaten.

Es ist bekannt, daß die Gefangenen eine Verbindung nur mit den Nachbarzellen herstellen konnten

und dies nur durch Klopf- und Morsezeichen. Drei glaubwürdige Zeugen, zwei Diplomaten und ein Feldwebel, können bestätigen, daß sie bis 1949 durch Morsezeichen mit Wallenberg Verbindung hatten (der österreichische Feldwebel Heinz J. bis 1951).

Es ist unverständlich, daß Chruschtschow und Bulganin dem schwedischen Ministerpräsidenten im Mai 1956, als sich dieser nach dem Verbleib Wallenbergs erkundigte mitteilten:

„Wenn wir Wallenberg finden, dann bekommt ihn seine Mutter zurück.“

Einige Monate später wurde der schwedische Botschafter in Moskau vor den Kreml geladen. Offiziell wurde mitgeteilt, daß nun bekannt sei, daß Wallenberg bereits im Jahr 1947 an einer Kreislaufstörung gestorben sei.

Ob die schwedische Regierung und Frau Wallenberg mit dieser lakonischen Mitteilung zufrieden sein werden, bleibt dahingestellt. Ist Wallenberg nun aber wirklich tot?

SIMON, KATI

BUDAPESTI

VARALJA 2

VIKTOR HOLOVKO

CZENSTACHOW

POLAND

25/5 ✓

Kungl. Svenska Generalkonsulatet

i Chicago

ang. Wallenberg

Chicago den 20 maj 1957.

HP 1

Strängt förtroligt.

1 del.

Broder,

I anslutning till mitt handbrev den 19 sistlidne mars i Wallenbergsaffären får jag meddela att sagesmannen Zad först i lördags, den 18 dennes, ånyo uppsökte mig.

Jag vill då till en början nämna att mitt förmodande rörande mannens ögonfärg visat sig riktigt. Zad har mörkbruna ögon.

Under vårt samtal sökte jag denna gång med ledning av vitboken om Raoul Wallenberg få fram några uppgifter som skulle kunna bekräfta Zads påstående om att han både 1945, 1947 och 1948 antingen personligen eller indirekt haft kontakt med Wallenberg eller fått bestämda uppgifter om att denne varit i livet vid de senast åsyftade tidpunkterna. Tyvärr var resultatet mycket klent. Zad kunde sålunda icke uppgiva vare sig cellnummer eller namn på cellkamrater utöver dem som han tidigare nämnt, d.v.s. i första hand den Viktor Holovko som skulle ha varit tillsammans med Zad och Wallenberg i Ljubljanskafängelset 1945. Samme Holovko skulle ha varit den som vid Zads andra vistelse i Ljubljanskafängelset hösten 1947 omnämnt att Wallenberg då alltså vore i livet.

Zad återkom vidare till den av honom tidigare namn-

rikesrådet C.S. Åström,
rikesdepartementet

givna ungerskan, Simon Kati, och ändrade härvidlag sin tidigare utsago därhän att hon sommaren 1948 vid förhören i Moskva icke blott hört Wallenberg omnämnas utan jämväl sammanträffat med honom. Zad föreslog därför att man från svensk sida borde söka kontakt med denna Simon Kati och lämnade härjämte bifogade lapp, där han antecknat hennes adress i Budapest för den händelse att hon över huvudtaget lyckats återvända till Ungern från Morschanskfängelset. På samma lapp har han även antecknat Holovkos hemort, varom uppgift emellertid tidigare lämnats.

I syfte att få någon slags kontroll på att Zads uppgifter icke vore helt gripna ur luften, hade jag denna gång sammanställt ett litet porträttgalleri ur olika svenska tidningar med fotografier av personer som mer eller mindre liknade Wallenberg plus några av helt annat utseende. I serie ingick också givetvis en bild av Wallenberg hämtad ur tidningen Sverigenytt nr 7, den 12 februari i år. Jag företedde samlingen för Zad och bad honom utpeka Wallenberg. Utan nästan ett ögonblicks tvekan satte han då fingret väl icke på Wallenbergs porträtt men på en bild av författaren Eywind Johnson hämtad ur samma tidning nr 16, den 16 april 1957 sid. 3. Detta misstag kunde måhända vara tillräckligt som bevis för att de lämnade uppgifterna äro felaktiga om det icke vore så att en jämförelse av de båda bilderna, åtminstone såvitt jag kan se, utvisar en aning likhet. Det höga hårfästet och den framspringande näsan, som Zad tidigare beskrivit för mig återfinnas ju på båda.

Zad återkom slutligen till den i min tidigare PM omnämnde holländaren De Vries från Amsterdam, som han menade sutte inne med uppgifter ägnade att bekräfta påståendet att Wallenberg varit i livet även efter den av ryssarna uppgivna dödsdagen.

Jag beklagar att resultatet av det förnyade samtalet med Zad icke lämnat något av egentligt värde. Jag kan icke värja mig för misstanken att mannen antingen är en bedragare eller också sitter inne med flera uppgifter som han av olika anledningar icke vill komma fram med. Då han

antydde att han måhända skulle taga kontakt med mig igen
vore jag under alla förhållanden tacksam för en kommentar
från Eder sida.

Om tidigare
O.G. Bjurström
O.G. Bjurström

New York den 21 maj 1957.

4 bil.

28.5.57
Hbr Lindström
29.5.57
Hbr Pelland

Förtroligt

Cumish ✓

Broder,

Åberopande Ditt handbrev den 9 maj 1957 ber jag få nämna, att Cumish idag på vår begäran besökt generalkonsulatet. Resultatet av mitt samtal med honom kommer att redovisas med nästgående kurirlägenhet. Det kan nog sägas, att dagens samtal med Cumish icke varit över sig givande.

./.

I enlighet med begäran närsluter jag här idag tagna fotografier av Cumish. Denne har vidare utfäst sig att tillhandahålla oss fotografier, som må ha tagits vid tiden för hans anställning i amerikanska armén, respektive vid återkomsten hit, i den mån han kan finna sådana bland sina tillhörigheter.

med hjärtliga hälsningar
Din älskade
Folke Persson
(Folke Persson)

Sekreteraren Gunnar Lorentzon,
S t o c k h o l m.

KUNGL. SVENSKA
GENERALKONSULATET

HEMLIG
enligt 3 § sekretesslagen
den 23.5.57
Generalkonsulatet i New York

New York den 23 maj 1957

Nr 2

1 bil.

P 2

ärendet Raoul Wallenberg.

1 gk 25.4.57

28.5.57
Hbr Lundström

29.5.57
Hbr Allard

3.6.57
a+b / k. Hill
Thulin (H-styl.)
u / Åström

Exp. 15.6.57
avg

ING. UTRIKES SER.	
B. 100	
27 MAJ 1957	
AVT	GR 2
Eu I	

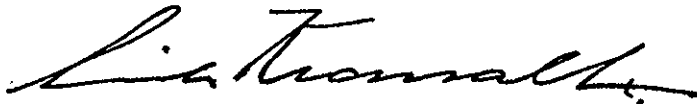
Cumish ✓
"Hastings" ✓
Langelund

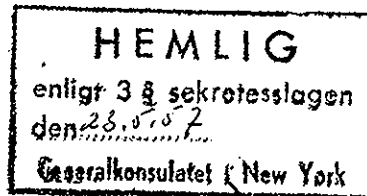
Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

Sedan förste vicekonsul Folke Persson den 21 maj 1957 ånyo sammanträffat med Mr. Wilfred Cumish och av denne erhållit kompletterande uppgifter angående vissa förhållanden i det ryska fängelset i Vladimir, får jag härmed vördsamt insända en av Persson över hans samtal med Cumish upprättad promemoria.

Denna skrivelse jämte däri omnämnda promemoria insändes i tre numrerade exemplar.

Två nytagna fotografier av Cumish, vardera i 2 exemplar, ha i enlighet med framställt önskemål expedierats härifrån den 21 maj 1957.

Erik Kronvall

V.P.M.

angående samtal med Mr. Wilfred Cumish, Bradford, Massachusetts, den 21 maj 1957.

På begäran av generalkonsulatet hade Cumish företagit resan från sitt hem i Bradford, Massachusetts, till New York och det här åsyftade samtalet ägde rum i generalkonsulatets i New York huvudkansli.

A. Samvaron med Cumish inleddes med en genomgång av den över förhöret den 18 april 1957 gjorda uppteckningen och härutinnan gav Cumish följande kompletterande eller korrigerande upplysningar.

1. Fängelset i Vladimir.

De i detta fängelse inhysta egentliga förbrytarna, som utförde allahanda sysslor såväl inom som utom fängelsebyggnaderna, voro inhysta i en "log cabin", uppförd utanför men strax intill den norra fängelsemuren, emellan bevakningshundarnas hundgård och redskapsskjulet. Hundarna användes till bevakning inne på fängelsegårdarna - 2 på varje - endast på sådana dagar som 1 maj, oktoberrevolutionens dag och andra liknande märkesdagar, då vaktpersonalen åtnjöt en viss extraledighet.

Sjukhusbyggnaden, som var uppförd i tre våningar och belägen i Corpus II (den västligaste fängelseavdelningen), hade i sin längdriktning ett schakt, som gick genom bottenvåningen och våningen en trappa upp. Öppningen i golvnivån var täckt med ett finmaskigt ståltrådsnät, och det var känt att fångar ibland försökt beröva sig livet genom att kasta sig ut över denna öppning. Schaktet skar icke genom golvet till våningen två trappor upp, vilken våning sålunda hade ett densamma helt täckande golv. I denna våning funnos inga förvaringsceller; densamma inrymde endast operationsrum, tandläkarens mottagningsrum och utrymmen för läkare och för den torftiga tekniska utrustningen. Läkarnas mottagningsrum, två till antalet, voro belägna i mellanvåningen intill schaktets södra kortsida. De längst i söder belägna förvarings-

cellerna voro isoleringsrum, avsedda i första hand för tuberkulosfall och i viss utsträckning för fångar, vilka fängelsevistelsen eller behandlingen gjort själsligt rubbade. Cumish hade sig icke bekant huruvida cellerna i bottenvåningen användes för särskilda ändamål eller för särskilda slag av fångar. Det hade icke sällan inträffat att fångar, som under läkarbehandling förvarats i cell i mellanvåningen, vid förbättring av hälsotillståndet flyttats till våningen under för att bereda plats för svårt sjuka i mellanvåningen så nära som möjligt intill läkarnas mottagningsrum. Dock hade Cumish aldrig hört talas om att kvinnor skulle ha vårdats annorstädes än i mellanvåningen, som städse stod under bevakning av såväl manlig som kvinnlig vaktpersonal.

Fängelsebyggnaden i mellersta avdelningen - Corpus III - var uppdelad i tre sektioner, skilda åt genom nät och grindar i korridorerna. De två västligaste sektionerna hade fyra våningars höjd, medan den i öster belägna sektionen bestod av blott tre våningar, varav den mellersta inrymde de kvinnliga fångarna. Den mittersta och den västliga sektionen föreföllo vara enhetligt byggda, och vad åtminstone våningsplanet två trappor upp (den näst översta våningen) beträffar voro cellerna längs den södra väggen numrerade med udda tal och cellerna å motsatta sidan med jämna tal. Cellerna varierade i storlek. De största, avsedda för tolv upp till sexton personer, mätte ungefär 7 x 9 meter och hade två fönster, de minsta - med endast ett fönster - cirka 7 x 4 meter och avsedda för 4 fångar. Fönsterrutorna utgjordes av ogenomskinligt glas, i vilket ett ståltrådsnät syntes vara inpressat. Fönstren kunde öppnas på glänt i horisontalplanet, och det var endast genom denna öppning, som fångarna kunde iakttaga fängelsegården och de där belägna rastgårdarna.

Den egentliga begravningsplatsen för avlidna fångar återfanns utanför fängelseinhägnaden ett stycke sydöst om inkörsporten i inhägnadens östra kortsida.

2. Cumishs fängelsetid och cellkamrater.

I ungefär ett års tid efter arresteringen i Wien den 3 februari 1948 hade Cumish förvarats i ensamceller. Först i och med att han i juni 1949 insattes i cell 43 kom han samman med andra fångar, i första

hand med de tio som tidigare angivits som hans medfångar där. Bland dessa befann sig den fånge som Cumish benämnde Landwehr. Förnamnet "Kurt" och dubbelnamnet "von Pragenau" hade Cumish då och då hört uttalas såsom hänförande sig till denne person.

Cell 44. Hit överfördes Cumish direkt från cell 43 någon gång under hösten 1949 och fick som cellkamrat Martínez.

Cell 45. Efter någon tid överfördes Cumish till denna cell, där han satt tillsammans med Hinckeldey och Pelkonen (vilken Cumish tog för major i tyska armén). Efter en tid i denna cell samt därefter i

Cell 19 blev Cumish någon gång under den kalla årstiden 1952, sannolikt oktober, insatt i

Cell 7. Cellkamraterna där ha tidigare uppräknats. Han sammanträffade således på nytt med samme Landwehr, vilken han först lärt känna under sin tid i cell 43.

Till Cell 25 från cell 7 överfördes senare på en gång Cumish jämte Martínez, Clauberg och Landwehr. Här inne satt då redan en person vid namn David Abraham Mishkay (Mushkin eller Mushke?), ursprungligen amerikansk medborgare av judisk härstamning, vilken avstått från sitt amerikanska medborgarskap och som övertygad kommunist tagit stadigvarande hemvist i Sovjetunionen, (Denne skulle ha en son bosatt i New York.)

Cell 11. Efter vistelse här överfördes Cumish den 1 juni 1954 till

Cell 1. Här träffade Cumish för första gången amiral Voß. Under någon tid satt även i denna cell den person som Cumish angav med namnet "Langfelder" (se nedan). Detta var enda gången under hela fängelsevistelsen i Vladimir, som Cumish haft Langfelder till cellkamrat. Från cell 1 överfördes senare till

Cell 9 Cumish och Voß, och hit kom även Pörzgen. Efter kortare eller längre tider i

Cellerna 67

66

55

2 insattes Cumish i augusti 1954 i

Cell 7 med Clauberg och samme Landwehr, som funnits i cellerna 43 och 7.

Därefter flyttades Cumish via

Cellerna 44

45 med Willy Bergemann

43

6 till

Cell 47 jämte Moutner, Pelkonen, Pörzgen, Muschke, Bergemann, Vorwerk och Steinberg (se nedan) för att i december 1954 åter sammanföras i Cell 1 med Voss och Pörzgen. Härifrån blev Voss frigiven den 23 december 1954.

Efter vistelse i

Cellerna 49

53

54 återinsattes Cumish slutligen i

Cell 1, varifrån han frigavs den 16 augusti 1955.

Uppmanad att närmare redogöra för vad Cumish hade sig bekant om Landwehr, kamraten från cellerna 43, 7 och 25, uppgav Cumish:

Landwehr vore av judisk börd, kort till växten, mörkt hår, mörk hy, mörka ögon samt en i ögonenfallande stor, krökt näsa. Han gick alltid framåtlutad, vilket torde få tillskrivas hans sätt att under gång alltid placera fötterna i vid vinkel ("spreading his feet"). Han talade flytande franska, engelska, tyska och en perfekt ryska samt syntes behärska även italienska. Cumish erinrade sig vidare att denne Landwehr varit chaufför i Budapest före tillfångatagandet. Landwehr ansågs av Cumish och av flera andra medfångar vara "a rat", varmed avsågs sådan fånge som gick fängelsemyndigheternas ärenden. Bevis därför ansågs ligga uti de extra förmåner som vaktpersonalen allt emellanåt beredde Landwehr.

Cumish berättade därefter om Langfelder (från cell 1) följande:

Langfelder vore tämligen reslig, kraftigt byggd med breda axlar. Han hade en blek ansiktsfärg, rostbrunt hår, mörka ögon. Han besvärades av ständig hosta, som troligen hade sin grund i en långt framskriden lungtuberkulos. Hans röst hördes påfallande sträv och föreföll komma djupt nere från strupen. Han föreföll tidvis vara själsligen rubbad. Han förstod och talade endast obetydligt engelska språket. Langfelder överfördes i juni 1954 till sjukhusavdelningen och var då så svårt sjuk att det icke vore osannolikt att han avlidit där. Langfelder hade överförts från Alexandrow till Vladimir i sällskap med Dengg.

På mycket torftig engelska hade Langfelder för Cumish redogjort för anledningen till sin fängelsevistelse. Cumish trodde sig ha förstått följande: Langfelder hade hjälpt en person att fly från Tjeckoslovakien. Detta hade hans hustru och hennes familj, som alla voro fanatiska kommu-

Jf.
Sdel.

nister, erhållit kännedom om. Då hustrun kort tid härefter hade funnit en pistol gömd under makens huvudkudde, hade hon tillkallat polis och till tillstädeskomna polismän överlämnat vapnet. Langfelder hade som följd härav arresterats och senare förts till Vladimir.

När namnet "Vilmos" nämndes, framhöll Cumish, att detsamma, såvitt han med svårighet kunde draga sig till minnes, vore Langfelders förnamn.

Cumish upprepade i flera sammanhang de här återgivna detaljerna om Landwehr och Langfelder och försäkrade på skilda frågor att någon sammanblandning av dessa två fångars identitet icke förelåg. Konfronterad med de vid förhöret den 18 april 1957 lämnade uppgifterna, svarade Cumish att minnesbilderna från fängelsetiden, som han så långt som möjligt vore sökte undantränga i sitt medvetande, återkommit klarare för honom efter nämnda samtal.

Namnen Wallenstein och Wallberg visade sig nu vara helt obekanta för Cumish. När jag återgav för honom den beskrivning han vid förra samtalet lämnat av "Wallberg", angav Cumish, att han därmed avsett en fånge vid namn Steinberg, kamrat till Cumish i cell 47, med tillägg av att Steinberg, som alltid bar glasögon, sannolikt arbetat för Gestapo före sitt tillfångatagande. Han hade överförts till Vladimír från Lefortovskajafängelset.

Cumish hade aldrig suttit i samma cell som Roedl. Om denne hade Cumish sig blott bekant att han vore en tysk diplomat, som tjänstgjort i Bukarest, samt att han vid något tillfälle hållits fången i cell 44 eller 45 i Corpus III tillsammans med andra tyska diplomater, som fängslats av ryssarna i Bukarest och Sofia.

Cumish tillade till slut på särskilda frågor, att han även hört nämnas namnen Loyda och Hofstetter men hade icke helt klart för sig

huruvida dessa personer hållits fängslade i Vladimir eller omtalats av personer, som sammanträffat med dem i något Moskvafängelset.

New York den 21 maj 1957

(Folke Persson)
Förste Vicekonsul

27/5 ✓
New York den 23 maj 1957

\$ bil.

Förtroligt

29.557

Hbr Rllark

3.6.57

a f.k. till

Vladimir (H. 4. 4. 4.)

u/Drötm

Exp. 15/6-57
aw

Broder,

Åberopande Ditt handbrev den 9 maj 1957 angående Wallenberg-
ärendet ber jag få lämna följande kommentarer i anslutning till den
officiella rapporten.

Vid detta tillfälle hade vi funnit lämpligt att be Cumish
personligen avlägga besök på generalkonsulatet, vilket han villigt
gjorde, mot det att vi ersatte honom för hans förlust av dagsför-
tjänst och för honom betalade alla biljettkostnader. Om dessa ut-
lägg kommer en särskild skrivelse att senare avgå.

Jag vill inledningsvis likaså tillägga att Cumish efter sina
ansträngningar under första förhöret att erinra sig alla detaljer
kring sin tid i Vladimir enligt egen utsaga känt sig alldeles huvud-
yr dagen efter och måste uppsöka läkare för att erhålla något nerv-
lugnande medel. Vi fann därför det icke oskäligt att utbetala till
honom förlorad dagsförtjänst även för den 22 maj, så att vid behov
efter två resnätter i tåg han kunde återhämta sina krafter i sitt
hem.

Vad så angår själva utfrågandet av Cumish förefaller det mig
som om de senast lämnade uppgifterna i någon mån minska det värde
man till en början var beredd tillerkänna hans första "vittnesmål".
Men i det avseendet kan ju en säker bedömning ges endast av den som
har alla trådar i sin hand.

Jag vill också inledningsvis omtala att jag förra gången
glömde tillfråga Cumish om orienteringen av fängelsebyggnaderna i
Vladimir. Det visade sig att uppgifterna om väderstrecken - som i

Sekreteraren Gunnar Lorentzon,

Utrikesdepartementet, Stockholm.

förra rapporten åtföljts av frågetecken - voro korrekta och att således ingångsporten till fängelsegården var belägen i öster.

Jag förelade Cumish de av Dig översända fotografierna, vilka härmed återgå, tillsammans med ett tiotal ur vårt passarkiv jämte några foton på måfå klippta ur de senaste numren av New York Herald Tribune. Cumish kunde icke identifiera ett enda av alla dessa fotografier. Han utvalde emellertid två av klippen - här bifogade som bil. 2 - och förklarade att, ehuru desamma icke föreställde någon av fångarna i Vladimir, så voro dessa två de som närmast påminde om fångarna "Landwehr" (nr. 1) och "Langfelder" (nr. 2). Vad den senare beträffade fänge man täcka över hjässan och övre delen av pannan för att likheten skulle framträda. "Wallberg", som Cumish numera ville kalla "Steinberg" vore enligt Cumish icke lik något av alla de förevisade fotona. ./. (1)

På mig har Cumishs utsagor om Landwehr och Langfelder givit ett intryck av sammanblandning. Enligt vad Cumish nu bestämt påstår, satt han endast vid ett tillfälle tillsammans med Langfelder, nämligen i cell 1, under det att Landwehr från cell 43 är identisk med Landwehr i cell 7 (två tillfällen) och cell 25. ./. (1)

Något av värde om Roedl kunde Cumish icke lämna, bortsett från det förhållandet att han hade sig bekant att tyska diplomater från Bukarest och Sofia överförts från Moskva till Vladimir.

Den långa rad av namn på sidan 8 i min förra promemoria, vilken börjar med Pelkonen och slutar med Narbut, hade jag i förhand preparerat med hjälp av vitboken. Dessa kunde Cumish icke av sig själv komma på vid samtalet den 18 april utan dessa personers vistelse i Vladimir bekräftades av Cumish efter hand som jag nämnde namnen i tur och ordning. Vid samtalet med Cumish i New York voro de flesta av dem återupplivade i hans minne; han kunde spontant uppgiva de flesta av dem när han talade om fångar han kände till men ej själv personligen stött samman med.

Cumish gav mig under samtalet en skiss över en av de stora cellerna i Corpus III, vilken kunde rymma sexton personer. De båda sängar som befunno sig vid mellanväggarna längst till höger resp. vänster från celldörren räknat hade både över- och underbädd. ./. (1)

Jag hoppas med promemorian och dessa rader ha besvarat de i Ditt

handbrev direkt ställda frågorna men står givetvis ytterst gärna till tjänst med att söka erinra mig eller utfråga Cumish om ytterligare detaljer.

I Perssons frånvaro:

Die Fickgione
A. De Beur

Vol 1.

Handwritten text, possibly a signature or date, oriented diagonally.

File 2

1. "Landrover."

2. "Langfelder."

27/5

KUNGL.

SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 24 maj 1957.

Strängt förtroligt

3.6.57
a+b f.k. till
Lundström (H-576)
u/171111
F.k. 18/6.57
ms

Broder,

(*) *milsky*

Härmed ytterligare tre promemorior från Lundström,
avseende samtal med von Hülsen, Reuschle och Riedle.

Lundström är för närvarande i Bayern och beräknar
passera Bonn någon gång i mitten av nästa vecka.

din tillgivne
Leif Loflund

Herr Sekreteraren L o r e n t z o n,
Stockholm.

PM

angående samtal med tyske medborgaren, översten (a. D.)
Wolf von H ü l s e n, hållet tisdagen den 21 maj 1957
i dennes bostad i Waldenburg/Württemberg, Am Bahnhof.

På min inledande fråga om von Hülsen under sin ryska
fångenskap träffat eller hört talas om någon svensk i
samma belägenhet, svarade han bestämt nej.

Under slutet av andra världskriget tjänstgjorde von
Hülsen som biträdande militärattaché vid tyska beskick-
ningen i Sofia. I september 1944 rådde han i rysk fången-
skap under en resa mot den turkiska gränsen. Han transpor-
terades till Moskva, där han insattes i Lefortovskaja-
fängelset, i detta fängelse fick han vara kvar till 1949
- med undantag för en månads vistelse i Ljubljanskaja-
fängelset, troligen i mars 1949. Som cellkamrater i Le-
fortovskajafängelset hade von Hülsen tyska medborgarna
Heinrich B i e r m a n n och M ö d e r, den senare
hade tidigare varit verksam som överpostinspektör i Meers-
burg vid Bodensjön. von Hülsen kan ej erinra sig numren
på de celler där han suttit eller exakta tidpunkter för
förflyttningar mellan cellerna.

1949 överfördes von Hülsen till ett läger i Kasachstan,
där han fick kvarbliva till 1954. Då insattes han i ett
läger i Karaganda. Därifrån fick han 1955 börja återresa
till Västtyskland, och han ankom till Friedland i januari
1956.

Enligt von Hülsens uppfattning blev alla tillfångatagna
diplomater dömda för spioneri. De flesta diplomater blev
dömda till fängelse och kom då för det mesta till Wladimir,
medan ett mindre antal insattes i Alexandrowsk. 1953 inträd-
de så småningom en allmän lindring i fängelse och läger-

disciplinen. I samband därmed föreföll också ryssarna minska antalet läger. De utländska fångarna, d v s alla andra nationaliteter än ryssar, började då sammandragas till större läger. Förutom i Karaganda fanns ett sådant stort läger också i Taischët.

Såvitt von Hülsen kände till, torde de flesta utländska fångar ha frigivits. De som fortfarande är kvarhållna är sådana, som av ryssarna antingen behandlas som statslösa eller som ryska medborgare.

På fråga om von Hülsen kunde namngiva någon Heimkehrer, som eventuellt skulle kunna lämna värdefulla upplysningar för våra undersökningar, nämnde han följande namn.

Dr. Stö e i z e r, Bonn, Kreutzbergweg 4, tel. 36498
(Wladimir och Alexandrowsk),

Dr. M e h r m a n n,

Prof. Hans P a u l, Hamburg, Hallerstrasse 5 E (fängelse i Moskva och i olika läger), gift med en svenska,
Ludwig W a g n e r, Kassel, Blücherstrasse 24 (olika läger) fenomenalt minne för namn,

Dr. Z i n s s e r, som tjänstgör i AA i Bonn (Kolyma)

G o t t l i e b, gift med en svenska,

Dr. Mihceh i e l i s, Berlin-Frohnau, Adriatnestrasse 23 (olika läger)

von Hülsen ville slutligen rekommendera kontakt med biskop H e c k e l i Evangelische Hilfswerki München, Nümphenburgerstrasse 52.

På fråga om von Hülsen träffat eller hört talas om några fångar vid namn Wallenberg, Langfelder, Roedl och Schöuer, förklarade han att namnen var för honom obekanta.

+ + +

von Hülsen gjorde intryck av att vara en synnerligen tillförlitlig person.

Isny/Allgäu den 22 maj 1957.

S Lundström
S Lundström/

PM

angående samtal med tyske medborgaren Walter Reuschle född 1894, hållet tisdagen den 21 maj 1957 i dennes bostad i Schwäbische Hall, Seifelderstrasse 21.

Reuschle visade sig vara en mycket försiktig man, som tog emot mig med den största skepsis. Trots att jag företedde ambassadör Jödahls intyg angående min verksamhet, ville Reuschle ej släppa tanken på att jag kunde vara en under rättelseman av något slag. Han avböjde att jag förde anteckningar under samtalet och jag insisterade ej heller härpå, enär han ej kunde berätta något direkt positivt för våra undersökningar. Under samtalet undvek Reuschle att gå in på några detaljer. Han kunde ej inse, att enskildheter från hans fängelsetid kunde ha någon betydelse för oss, när han ändå ej kunde lämna positiva uppgifter.

+ + +

I slutet av andra världskriget råkade Reuschle i ryskt fångenskap och han insattes först i Lefortovskaja-fängelset och därefter i Butyrskaja-fängelset i Moskva. Endast under några dagar hade Reuschle varit insatt i Ljubljanskaja-fängelset. Under vistelsen i Moskva-fängelserna hölls han ständigt insatt i ensamceller. Anledningen härtill var med största sannolikhet, att han under tjänstgöring i tyska krigsmakten vid ett tillfälle förhört Stalins son, Jacob, under det denne var i tysk fångenskap. Detta visade sig vara till stor nackdel för Reuschle under dennes fångenskap. Ryssarna, som internt hävdade, att Jacob Stalin stupat under krigshändelserna, ansåg, att Reuschle visste för mycket om det verkliga förhållandet härvidlag. Han isolerades därför synnerligen strängt och fick under cirka fem års tid aldrig tala med någon människa förutom vaktpersonal.

Sedan Reuschle överförts till Wladimir-fängelset, fick han

sitta ensam i en cell i corpus II, troligen i I. Stock
under cirka två månader. Sedan fick han där som cell-
kamrater i olika omgångar L o r e n z u c h och
P a n z i n g e r.

Först 1955 (?) överflyttades Reuschle till corpus III i
Wladimir, där han träffade samman med övriga tyska fångar,
som var insatta i fängelset. Reuschle, som tidigare till-
hört den konstnärliga ledningen för Südwestdeutscher
Rundfunk i Stuttgart, medverkade vid några tillfällen
kort före frigivningen med underhållning i Wladimir.

Särskilt tillfrågad förklarade Reuschle bestämt, att
han aldrig träffat eller hört talas om någon svensk med-
borgare i rysk fångenskap. Han sade sig mycket litet ha
intresserat sig för att få tillstånd knäckningsförbindel-
ser med grannceller, vilket han ansett vara alltför risk-
fyllt för att vara lönande. Han hade istället sökt finna
sig i sitt öde och ej ständigt tänkt på hur och när han
skulle kunna komma från fångenskapen. En bidragande orsak
till att Reuschle ej haft knäckningsförbindelser med
granncellerna var att hans hörsel är något nedsatt.

Slutligen uppgav Reuschle på frågor, att han aldrig
under fångenskapen hört talas om namnen Wallenberg,
Langfelder eller Scheuer och Roedl.

Isny/Allgäu den 22 maj 1957.

Lundström
/S Lundström/

Avskrift.

PM

angående samtal med tyske medborgaren Theodor R i e d l e ,
hållet onsdagen den 22 maj 1957 i dennes bostad i Isny/All-
bäu, Schlegestrasse 2.

Den 6 september 1943 råkade Riedle bli krigsfånge hos
ryssarna. Rörande sin vistelse i olika fängelser och läger
lämnade han följande uppgifter.

Charkow (läger) september - december 1943

Tambow - söder om Moskva - december 1943 - sept. 1944

Chukol september 1944 - juli 1948

Scherepowitz juli 1948 - mars 1949

Wologda (fängelse) mars 1949 - början av augusti 1949

(Dömd till 25 års tvångsarbete den 10 maj 1949)

Norilsk: läger 9 augusti 1949 - september 1949

läger 5 september 1949 - början av 1950

(verksam som mekaniker)

Kallogan början av 1950 - sommaren 1952

(därunder cirka 6 månader i Subgara)

läger 23 sommaren 1952 - december 1952 (järn-
vägsbygge)

läger 35 december 1952 - juni 1953.

Tapiau sommaren 1953 - kort före jul 1953.

Åter i Friedland den 27 december 1953.

På fråga förklarade Riedle, attfångar från ett flertal
olika nationer fanns i Norilsk. Han kände icke till någon
omständighet, som gjorde att han positivt kunde säga att
någon svensk hölls insatt där. Bland fångarna fanns många
ester, letter och litauer.

Då jag frågade om Riedle hört talas om någon baltisk

fånge vid namn Baltins, svarade han att han ej kunde påminna sig det.

München den 23 maj 1957.

/s/ S.Lundström

ROYAL SWEDISH EMBASSY
WASHINGTON 8, D. C.

Washington den 23 maj 1957.

HP 59 16w Förtroligt.

Broder,

Med anledning av uppgifterna att besättnings-
männen från det 1952 över Östersjön nedskjutna flygplanet
skulle befinna sig i Norilsklägret ha vi under hand varit
i förbindelse med vederbörande i State Department för att
efterhöra, om eventuellt några från detta läger återvända
amerikanska medborgare kände till något i saken. I State
Department bekräftade man, att en del amerikanare kunnat
återvända från sovjetryska arbetsläger, men man kunde in-
te på rak arm säga, om någon varit i Norilsk efter 1952.
Man lovade emellertid att företaga en noggrann undersök-
ning och återkomma. Man framhöll emellertid, att det
knappast vore troligt att undersökningen skulle leda till
något väsentligt nytt, främst enär man - som min sagesman
uttryckte det - säkert omedelbart skulle ha till Sverige
vidarebefordrat alla tillgängliga upplysningar av någon
vikt för oss i ett ärende som detta.

(Nils Montan)

Dir. Avdelningschefen Hichens Bergström,
Utrikesdepartementet,
S t o c k h o l m .

Wash 23.5.57 NM-PRHB

Ula

Lorentzon / avs

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Göringsutredningen

Cumish ✓

STOCKHOLM		19
Stockholm den 28 maj 1957.		
N:o <u>Strängt förtroligt.</u>	Bil.	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. <i>P</i>	GR. <i>2</i>	MÅL. <i>En 2</i>

Broder,

1. Härmed får jag översända en promemoria angående förnyat samtal med Wilfred Cumish, vilken måhända kan vara av intresse för att komplettera de uppgifter, som Du väl vid det här laget har erhållit om Cumish' aktuella cellkamrater i Vladimir.

./. Jag bifogar även ett en-face-fotografi och ett profilfotografi av Cumish.

(Gunnar Lorentzon)

Kriminalassistenten Lundström,
p.t. B o n n .

Exp.-m. kumish

*28/5-57
avs*

Kalijanski, Julian (Iljan), "radca prawny" (juridisk rådgivare) Sopot, ulica Bolesława Bieruta nr 13, våning nr 2, tel. Oliwa 6-134.

K. är född i Vilna den 27.9.1892. Han studerade juridik vid juridiska lycéet i Moskva till 1913 och utbildades till officer samt var vid första världskrigets utbrott gardesofficer i S:t Petersburg. Deltog i kriget från 1914 och var sommaren 1917 med om att på Kerenskis sida slå ned ett bolsjevikuppror. Gifte sig 1918 med en rysk amiralsdotter (som emellertid synes ha lämnat honom under 1930-talet och bosatt sig i USA). Tillkallades i något sammanhang som juridiskt biträde åt en framstående revolutionär och vann därigenom de nya makthavarnas förtroende i sådan utsträckning, att han i ett års tid var något slags "generalstabschef" under Lenin och Trotski. I denna egenskap hade han möjlighet att i hemlighet få ett flertal andra officerare frigivna för fortsatt kamp mot bolsjevikerna. När dessa definitivt tagit makten och Polen återvunnit sin frihet, beslöt han att återvända till sitt fädernesland. Av denna anledning igångsatte han en hungerstrejk, som varade i 17 dagar. Resultatet blev att han repatrierades till Polen, kvarlämnande alla tillhörigheter (1920). Den nya polska regimen kunde emellertid icke se genom fingrarna med att han arbetat för bolsjevikerna, och han begav sig därför till Berlin. Han stannade där ett tiotal år och flyttade sedan till Danzig. Något bestämt besked om vad han sysslat med under denna tid lämnades icke. Under en utlandsresa år 1937 besökte han de flesta nord- och västeuropeiska staterna, bl.a. Sverige. När Danzig den 1 september 1939 införlivades med Tyska riket, placerades K. omedelbart i koncentrationslägret Stutthof någon mil öster om Danzig. Han vistades där under hela andra världskriget, tills han 1945 befriades av sovjetryska trupper. Bevis om frigivningen har företetts.

Efter befrielsen anställdes K. vid vojevodskapsförvaltningens i Gdańsk socialpolitiska avdelning såsom "intendent" med uppgift bl.a. att omhändervärd den nya administrationens kontakter med de utländska konsulaten inom vojevodskapet. I denna egenskap hade han att anvisa kontors- och bostadslägen-

heter för de nyinrättade konsulaten och andra institutioner med utländsk personal. Bl.a. har Sverige K. att tacka för den ännu använda konsulatsvillan Aleja Grundwaldzka 6 i Gdańsk-Wrzeszcz. Han tog livlig del i istandsättningsarbetet på fastigheten och visade ofta prov på stor hjälpsamhet. Hans tillmötesgående i olika sammanhang och hans tydliga Sverige-vänlighet stimulerades möjligen något av de gåvor, som ibland torde ha kommit honom till del. - Det närmast hjärtliga umgänget med K. och en del av hans kolleger i ungefär samma ställning hindrade icke, att en instinktiv försiktighet iakttogs.

Någon gång 1946 bildades "Den svensk-polska vänskapens förening" med säte i Sopot. Föreningen blev snabbt mycket populär och torde ha fått cirka 400 medlemmar. Genom K:s förmedling ställdes en större villabyggnad i Sopot (ulica Swierczewskiego 27) till förfogande som klubblokal. Genom en av konsul Gunnar Dryselius igångsatt insamling bland svenska skeppsredare inflöto medel tillräckliga för lokalernas möblering. Möblerna anskaffades i Polen genom ordförandens, professor Fr. Böhm, och möjligen K:s förmedling, och K. anställdes eller valdes till något slags klubbmästare.

När det politiska klimatet så småningom hårdnade, befunnos lokalerna för stora för enbart en förening och en nybildad förening för jugoslavisk-polsk vänskap tvångsinkvarterades i lokalerna. Medlemmarna tillhörde i allmänhet en annan politisk kategori. Inventarierna hanterades mindre varsamt. Följden blev så småningom den, att den svenska klubbens medlemmar icke gärna besökte sina lokaler. I samband med Mikolajczyks eller snarare Korbonskis flykt i slutet av 1947 arresterades f.ö. en stor del av föreningens mera prominenta medlemmar.

K. nämnde under samtalet, att han på direkt order av Gomułka stiftat den jugoslavisk-polska föreningen. Om uppgiften är riktig, torde han även ha medverkat till lokalfrågans lösning och i någon mån den svenska klubbens undergång. Det skall emellertid erkännas, att fastighetssituationen var sådan, att det knappast var riktigt, att en förening disponerade en större bostadsvilla.

K:s tilltalstitel vid denna tid var i allmänhet "Rittmeister". Jag har icke något minne av att K. ännu i slutet av 1947 beklädde någon funktion på vojevodskapsämbetet, men han försäkrar, att så var fallet intill arresteringen. (Några veckor före denna hade han dekererats med en hög orden. På ett i samband därmed taget foto synes han emellertid tillsammans med vojevoden Okęci, som redan 1946 torde ha lämnat sitt ämbete.)

Vid ett tillfälle hösten 1947 avreste K. till Warszawa tillsammans med dåvarande vicevojevoden Gadowski och borgmästaren i Sopot. Delegationens uppgift var att hos sovjetryska ambassadören Lebedew (? senare i Helsingfors) förhöra sig om möjligheterna att få c:a 200 saknade polacker, vilka i samband med den ryska befrielsen av Gdańsk-området våren 1945 släpats till Sovjetunionen, frigivna och hemtransporterade. På Sejmelhotellet i Warszawa, där delegationen tagit in, träffade K. Mikolajczyk i hotellrestauranten på så sätt, att M. vid två tillfällen begärde och fick tillstånd att få slå sig ned vid K:s bord.

På hemväg från sitt arbete fick K. en dag i januari 1948 på gatan bud, att en general önskade tala med honom. På så sätt lockades han till en i närheten parkerad bil, där han blev övermannad av sovjetrisk säkerhetspolis och förd till flygplatsen i Wrzeszcz. Ett flygplan väntade där för transport till Rokossowskis högkvarter i Liegnitz (Lignica). Han hade två gånger förhörts av Rokossowski personligen (som då alltså ännu icke blivit polsk försvarsminister och överbefälhavare). Ryssarna hade sagt, att han vore en förrädare, eftersom han var född i Sovjetunionen men i polsk tjänst, och anklagat honom för medverkan vid Mikolajczyks flykt. Ett i hemlighet taget foto visande K. och M. i hotellrestauranten hade företetts. (I K:s album fann jag ett foto av M. tillsammans med K:s familj på strandpromenaden i Sopot. Detta hade tagits några dagar före M:s försvinnande. Att icke detta foto kom att användas mot honom torde bero på att hans våning såvitt bekant icke genomförts.) Svenska klubben hade varit "ett tillhåll enbart för direktörer" och arbetare hade icke tillåtits att bli medlemmar enligt de ryska anklagelserna mot K.

Ungefär samtidigt med K:s arrestering blevo cirka 400 polacker bortsläpade av den ryska polisen utan att detta meddelades den polska säkerhetstjänsten. En del av dessa polacker (partisaner) kläddes i tyska uniformer under transporten genom Polen. Enligt vad som efter återkomsten meddelats K. hade UB förhört sig hos MVD rörande K:s försvinnande, men det hade icke varit möjligt att få något svar. UB hade därför utgått ifrån att han flytt till utlandet, och ryktet hade snart vidarebefordrat denna uppgift. Jag erinrar mig, att K:s hustru vid

några tillfällen ängsligt frågade mig, om jag fått något meddelande från utlandet som kunde bekräfta detta. - Tre år senare ingick hustrun med myndigheternas medgivande nytt äktenskap.

K:s begäran om att bli ställd inför rätta ledde icke till något resultat. I en av Beria undertecknad skrivelse meddelades, att han den 31.12.1948 på administrativ väg i Moskva dömts till 25 års arbetsläger.

I början av 1949 blev K. förd till Moskva. Järnvägsresan dit tog 20 dygn i anspråk. Efter kort vistelse där fördes han vidare och kom efter ytterligare 21 dygns resa den 18 mars 1949 till Inta. Under transporten stuvades 33 fångar jämte deras tillhörigheter in i en kupé, som var avsedd för åtta personer. Två gånger om dagen utdelades bröd, sill och vatten. Toalettbesök medgavs endast en gång per dygn. Vid ankomsten till Inta intogs han genast på sjukhus. Sjukdomsorsaken var - liksom för de flesta i lägret - "distrofi, hungersjukdom av tredje graden", varvid den sjuke icke längre kan äta eller dricka.

Utom tidigare redovisade lägervistelser arbetade K. "en kort tid" i kolgruvorna i Vorkuta bakom Ural. Många kolgruvearbetare praktiserade självstympning, för vilket fängelsestraff utdömdes.

Så snart Beria var död, skrev K. (som ju själv är jurist) en inlaga på 60 sidor till högsta domstolen i Moskva. Någon gång i början av år 1954 fick han meddelande om sin förestående frigivning, men hade trots detta måst sitta ytterligare nära två år i Mordowa- (Mordostwa?)-distriktet ("huvudstadens" namn Sizran, avstånd till Moskva ca 400 km) i väntan på att så många polska frigivna skulle samlas, att en lämplig transport kunde avgå. På denna tid samlades 45 personer, som den 26 september 1955 repatrierades över gränstationen Grabanow (K. företett intyg därom). Under väntetiden arbetade K. bl.a. som nattvakt. Tillsammans med K. repatrierades bl.a. en grevinna Potocka, dotter till en polsk envoyé i Washington på 1930-talet. Hon hade varit arresterad i Sovjetunionen i 15 års tid.

Vid ankomsten till Warszawa fick K. meddelande om att UB sökte honom. Han fann då, att Dworakowski, som de första efterkrigsåren varit generalsekreterare i kommunistiska partiets Gdańsk-kommitté, nu var säkerhetsminister (?). Inkvartering hade i Warszawa ordnats

genom Dworakowskis försorg. - K. ansåg sig ha fått fullt bevis för att UB icke tidigare känt till varthän tagit vägen.

Vid återkomsten till Sopot fann K., att hans hustru var omgift och med sin nye make bodde kvar i hans tidigare lägenhet. Han hade först fått en enkel inkvartering hos ett yngre par och sökte genom stadsförvaltningen få en egen lägenhet. Under oktoberhändelserna reste han till Warszawa och försåg den nya ledningen med bevis om att Rokossowski för rysk räkning låtit bortföra polska medborgare. Detta hade använts som argument för att få bort Rokossowski och omöjliggöra dekorering av denne. Ministerrådet utfärdade samtidigt ett intyg om att K. vore fullständigt rehabiliterad (intyget företett) och att han tillerkänts ersättning med 10.000 zloty. Sedan K. funnit en lämplig bostad men icke kunnat utverka stadsmyndigheternas sanktion till inflyttning, sände han ett telegram till Gomułka, som telegrafiskt svarade, att myndigheterna erhållit telefoninstruktioner direkt från honom. Det telegram, som företeddes, var undertecknat "Wiecław" (Władysław Gomułkas pseudonym under partiets kampår). Väningsövertagandet hade omgående bekräftats.

K. har en dotter som är - eller varit - gift med danske "konsulatssekreteraren" vid generalkonsulatet i San Francisco, vicekonsuln J.L. Mogensen, samt en annan dotter bosatt i Detroit. Dessa sända livsmedelspaket till honom. Från polska myndigheter utbetalas en pension på 260 zloty för månad (f.n. officiellt något över 50:- kronor). På dörrskylten står "Radca prawny" (juridisk rådgivare), men det är icke bekant om K. har några klienter. Hans bostad består av två rum, som ingår i en större lägenhet. Det ena rummet är efter polska förhållanden ganska välmöblerat, och det andra rummet ämnar K. möjligen hyra ut. Anmärkningsvärt är att han har telefon, vilket ytterst få privatpersoner torde besitta. Apparaten föreföll vara kopplad till något slags centralanläggning.

29/5

✓
Roszanowski, skeppsbyggnadsingenjör vid varvet i Gdańsk,
bosatt i Gdańsk-Wrzeszcz. Ålder uppskattningsvis c:a 45 år.

De första åren efter kriget var Roszanowski direktör vid varvet i Gdynia. Denna hans ställning i förening med hans egenskap av överlöjtnant i den polska marinen medförde, att han av ryska säkerhetsmyndigheter anmodades att för deras räkning regelbundet utföra visst arbete. Då Roszanowski vägrade att befatta sig med sådan verksamhet, blev han en dag våren 1947 hämtad på sitt tjänsterum av sovjetrisk polis och transporterad till Lignica (Liegnitz), där marskalk Rokossowski hade sitt ryska högkvarter. I därvarande fängelse träffade han bl.a. Kaljanski, som c:a åtta år senare skulle bli den förste, som blev i tillfälle att meddela fru Roszanowska, varit hennes make blivit förd. Fru Roszanowska hade vänt sig till den polska säkerhetspolisen (UB) med förfrågningar därom, men hade fått till svar, att UB icke haft något med makens försvinnande att skaffa. Roszanowski ansåg, att denna uppgift möjligen kunde vara riktig, men kunde givetvis icke bekräfta densamma.

Efter 15 minuters domstolsförfarande dömdes Roszanowski år 1948 i Lignica till 25 års arbetsläger för "bristande samarbetsvilja" och fördes till Sovjetunionen. Han hamnade i Kolyma-distriktet, där han sysselsattes med montagearbete på turbiner. Det hade rått stor brist på teknisk personal, och ett arbete, som Roszanowski utförde på tre veckor, kunde för ryska "experter" taga upp till sex månader i anspråk. För deltagande i ett upprorsförsök i ett läger dömdes han 1952 utan rättegång på nytt till 25 års arbetsläger.

Så snart Roszanowski sommaren 1956 rehabiliterats, sökte han finna lämplig utväg att kunna lämna Kolyma. Distriktet saknar järnvägsförbindelse. Kommunikationsmöjligheterna inskränka sig därför till fartyg och flygplan. En fartygsresa tar lång tid i anspråk och anses ur många synpunkter osäkrare än en flygresor, som emellertid till Moskva betingar ett pris av 3.000 rubel. Eftersom inga gratisresor förekomma, gäller

det att söka spara ihop detta belopp. Roszanowskis "förmögenhet" uppgick till 3.120 rubel. Det visade sig emellertid att endast ryska medborgare fingo lämna distriktet, även om vederbörande själv disponerade medel till resan. Roszanowski påstod då, att han var född inom den del av Polen, som nu tillhör Sovjetunionen, och att han alltså rätteligen vore sovjetmedborgare. Sedan han låtit registrera sig som sådan vållade resan inga svårigheter. Vid ankomsten till Moskva anmälde han sig omedelbart på den polska ambassaden med begäran om repatriering till Polen. Ambassaden lovade att hjälpa honom och sörjde för hans uppehälle under de veckor han i Moskva avvaktade utresetillstånd. Ambassadpersonalen tillhöll honom att varje dag anmäla sig på ambassaden för att möjliggöra fastställande av tidpunkten för ett eventuellt nytt försvinnande. Två à tre månader efter tidpunkten för sin rehabilitering befann sig Roszanowski åter i Polen.

Kaljanski om Wallenberg.

Lokal-
bestämning.

Kaljanski har under samtalen lämnat något varierande och ibland ganska förvirrade uppgifter om tidpunkter för förflyttningar mellan olika läger och lägeravdelningar. Enligt hans ursprungliga berättelse hade han sammanträffat med W-ber på följande platser:

INTA 18.3.1949 - 28.1.1950

ABEZ avd. VI t.o.m. maj 1950

" " I " dec.1950

" " V " mars 1951

Denna redogörelse skulle bygga på vissa anteckningar, som Kaljanski fört under lägervistelsen, och skulle därför anses äga mera vitsord än andra uppgifter, som jag fäst mig vid under samtalen. Kaljanski skyller dessa på dåligt minne och på den långa tid som sedan dess förflutit. Sålunda nämnde han i något sammanhang, att han vistats i Vorkuta. När jag senare bad honom precisera tidpunkten därför, visade det sig, att han endast kunde angiva, att vistelsen varit mycket kort och omöjlig att inplacera i tidsschemat.

Vid ett tillfälle uppgav Kaljanski, att han redan år 1951 förts från ABEZ och då först vistats "en kortare tid i fängelse i Moskva" och "så småningom" kommit till Mordowa. I ett annat sammanhang uppgav han emellertid, att han den 22.2.1955 transporterats från ABEZ IV:e avdelning till JAVEZ-lägre i Mordowa, varifrån han den 5.3.1955 överförts till POTMA-lägre i Mordowa.

Flera försök att få låna Kaljanskis anteckningsbok för att närmare granska sådana detaljer, som skulle kunna vara av värde i händelse boken verkligen förts under lägervistelsen, misslyckades. Kaljanski sade sig icke våga taga en sådan risk efter sina upplevelser i Sovjetunionen. Möjligen skulle ett konkret löfte om tillräcklig compensation kunnat få Kaljanski att bortse från denna risk.

Kaljanski uppgiver, att W-berg redan befann sig på sjukhuset i INTA den 18 mars 1949, när Kaljanski anlände dit. Ingen detalj, som skulle kunna tjäna som ledtråd ifråga om tidpunkten för W-bergs ankomst till lägre eller intagning på

sjukhuset, har kunnat dragas fram. Kaljanski har heller icke kunnat lämna någon uppgift om W-bergs sjukdom; som en ren gissning nämnde han distrofi, eftersom de flesta patienter ledde därav.

Vid något tillfälle förklarade Kaljanski, att interner i allmänhet icke fingo vara tillsammans längre tid än högst tre månader för att icke hinna bli alltför nära bekanta med varandra. Jag bad honom då angiva någon, tänkbar orsak till att han fått vistas tillsammans med W-berg i olika läger under två års tid. Kaljanski uppgav då, att hela sjukhuset i INTA i slutet av januari flyttats till ABEZ. Förflyttningen skulle ha tagit c:a 15 timmars tågresa i anspråk. Inga förberedelser hade i ABEZ vidtagits för att mottaga de i många fall febersjuka patienterna, som inkvarterades i baracker, där temperaturen vid ankomsten uppgick till -8 à -10°.

Kaljanski var osäker om W-berg verkligen medföljde denna transport eller om han i annat sammanhang kom över till ABEZ. Han säger sig ha minne av att de strax efter transporten möttes i ABEZ. Något stöd för minnet har han därvidlag icke. Tidpunkten 29 januari 1950 - mars 1951 förefaller därför mindre tillförlitlig än tiden mellan 18 mars 1949 och 28 januari 1950.

Sysselsättning.

Under sjukhusvistelsen hade Kaljanski måst arbeta som sjukvårdare. Även W-berg hade haft sådant arbete; Kaljanski mindes, att W-berg haft till uppgift att kontrollera medpatienternas temperatur. (I ett annat sammanhang nämnde Kaljanski emellertid att W-berg varit "sehr schwach").

Lägerförhållanden i allmänhet.

I varje läger hade befunnit sig c:a 3.000 man, som levde tätt sammanpackade. Namn användes sällan; internerna blevo snabbt enbart nummer. Tre personer hade fått ligga i samma brits, vilket nödvändiggjort, att alla måste vända sig på en och samma gång. Underbritsar hade varit särskilt eftertraktade på grund av risken att skada sig vid fall från ovanbrits. Kriminella element hade ofta sluppit ifrån arbete. Det kunde hända, att två förbrytare spelat kort om en medfånges kläder, som därefter fränstulits denne. K. hade låtit sy fast lappar på sina kläder för att dessa skulle giva intryck av att äga mindre värde. All egendom hade stulits eller sålts efterhand;

K. hade t.o.m. avytttrat tandplomber. Maten hade bestått av 600 gram bröd, "smutsig soppa med potatisskal", "kascha" av rovor etc.

Sjukhusförhållanden

Sjukhuset i INTA hade haft plats för 120 patienter. En del av dessa hade haft egna smala "tvåvåningssängar", men andra hade fått ligga tre i samma bädd. På sjukhuset hade kläderna icke varit försedda med nummer. Av denna anledning kunde K. icke erinra sig W:s nummer men väl hans båda namn. På sjukhuset hade W:s förnamn använts i tal till och om honom.

Medinterner.

Orsaken till att K. erinrar sig W:s både för- och efternamn men har svårt att minnas namnen på andra medinterner uppgiver han vara den långa tid de fått vara tillsammans respektive den långa tid som förflutit sedan dess. Följande personer erinrar han sig från den tid K. och W. befunno sig i INTA

Majoren i USA:s flygvapen Harry Charles Hopkins, som tillfångatogs under ett uppdrag som flygkurir till Sovjetunionen och dömts till 25 års internering. Till de amerikanska myndigheterna skulle uppgift ha lämnats om att Hopkins icke befunne sig bland i Sovjetunionen internerade personer.

En tysk "diplomat", "arkivdirektör", "doktor", som i Potsdam häktats av ryssarna. Han torde då ha varit i 45-50-årsåldern, men K. kunde icke erinra sig hans namn.

En äldre judisk sockerfabrikant från Moskva, "en rest av de forna kapitalisterna".

En polack vid namn Nowakowski, vars hemort i Polen K. trots ivrigt letande i sitt minne icke kunde erinra sig. Nowakowski hade haft överbädden i W:s säng. Han hade varit "brigadör" i lägret, ett uppdrag som gavs åt någon äldre intern. Efter en sammandrabbning med en NKVD-ist hade han drabbats av en allvarlig förlamning av hela den ena sidan, och detta medförde att han frigavs från lägret. Eftersom han icke haft några anförvanter kvar i Polen, skulle han efter frigivningen närmast begiva sig till sin broder i Ukraina eller Vitryssland.

I de aktuella lägren hade sammanförts interner av många olika nationaliteter, bl.a. ett flertal ungrare. Några ytter-

ligare namn eller annan identifieringsbar uppgift kan emellertid icke lämnas.

Identitets-
uppgift.

Ålder c:a 32-35 år. Smärt, troligen rak hållning, blek hy, rak näsa och obekant ögonfärg. Håret betecknades som mörkt; vid försök att närmare identifiera detta begrepp som mörkblont, brunt eller svart uppgavs, att färgen nog närmast finge betecknas som svart. Håret hade emellertid rakats eller klippts ända ned till hårbotten, varför färgen icke så lätt kunde avgöras. Såvitt K. nu kunde erinra sig - minnesbilderna vore på detta avstånd mycket svaga - hade håret varit tämligen tjockt och utan markanta ansatser till håravfall i form av "måne" eller särskilt högt hårfäste. W. "såg bra ut".

K. uppmanades jämföra W:s längd med sin och sade då, att jag torde vara 188 cm (stämmer enligt passet), men att W. varit 5 à 10 cm kortare och "alltså c:a 178 - 183 cm".

Såvitt K. kunde erinra sig hade samtalsspråket mellan K. och W. varit tyska, men W. hade även kunnat ryska. Huruvida han lärt sig detta under interneringen i Sovjetunionen eller tidigare, kände K. icke till.

Ur minnet framträdde W:s temperament som lugnt.

W. hade varit iförd sjukhusets kläder. K. kunde icke erinra sig något föremål som tillhört W.

W. hade ingått i någon kommission eller haft ett specialuppdrag i Budapest, där han 1945 tillsammans med sin chaufför (och möjligen andra stabsmedlemmar) häktats av ryssarna. (K. frågade om W:s uppdrag haft samband med Bernadotte-expeditionen.) Han hade suttit i fängelse i Moskva; vilket visste K. icke bestämt, men han sade sig förmoda att det varit Lubljanskaja-fängelset. Chauffören hade tidigt skilts från W. Chaufförens, andra stabsmedlemmars eller tidigare medfångars namn erinrade sig K. icke. Han visste icke om han vid något tillfälle kunde ha hört något sådant namn nämnas.

Lägren hade som sagt hyst många nationaliteter, och W:s medborgarskap hade troligen aldrig diskuterats. K. hade av W. fått veta, att denne haft en förmögenhet väntande i Sverige, men föreföll icke ha haft helt klart för sig, att W. själv var svensk. (Detta kanske som förklaring till att W. och Sverige-vännen K. icke diskuterat svenska förhållanden.) Familjeförhållanden, yrke, ut-

landsvistelser, intressen, eventuellt avkunnad dom, försök att utverka frigivning, detaljer från det senaste verksamhetsområdet, personliga ägodelar, som eventuellt frångäts honom, något för W. karakteristiskt etc.: alla försök att under sammanlagt c:a sju timmars samtal under tre olika dagar få fram någon detalj misslyckades.

Kontakt med
yttrevärlden.

Det hade varit "fullt tillåtet att skriva". K. hade under åtta års tid skrivit över 100 brev, men intet av dessa hade nått adressaten. Han hade uppgivit sitt namn för många medfångar och bett dem lägga det på minnet för att den vägen söka få igenom ett livstecken, men ingen hälsning hade framförts. Ett område på c:a 500 km runt varje läger tillhörde MVD, som därigenom hade alla möjligheter att förhindra icke önskvärda nyheter att sippra ut. Trots detta hade radioutsändningar i vissa länder ibland innehållit initierade skildringar från olika läger och ibland även varningar till namngiven förvaltningspersonal. Självt hade K. vid något tillfälle kallats till förhör med anledning av att Internationella Röda korset tillskrivit lägret med förfrågan, huruvida K. uppehölle sig där. Sedan K. förhörts om han kände till på vilket sätt IRK fått uppgiften, hade ett meddelande avsänts till organisationen, enligt vilket ingen person med detta namn funnits intagen i lägret.

Lägrets adress inom Sovjetunionen: "INTA, Postkassen 388".

Från år 1955 fingo sådana interner, vilka dömts av domstol, möjlighet att skriva genom Röda korset. (De, som i likhet med K. dömts på administrativ väg, beviljades icke sådan rättighet.) För korrespondensen användes postkort i 2 ex., varav det ena var avsett för svarsmeddelande. Internerna måste skriva, att de befunno sig i Moskva, även om de uppehöll sig 20.000 km därifrån. Adressen var: internens namn, 5110-33, Moskva, SSSR. Många hade fått svar på sina kort. En del anförvanter skämtade med den enkla adressen, som skenbart tydde på att vederbörande vore en i Sovjetunionen mycket känd person.

Tidigare känne-
dom om fallet.

På fråga huruvida polska tidningar vid något tillfälle publicerat någon uppgift om fallet W., svarade K., att så icke varit förhållandet. Han hade ej heller i annat sammanhang

sett eller hört något därom. Vid fotoidentifieringen pekade K. genast på foto nr 2 och sade, att W. där var sig helt lik. Han syntes därvid utgå från att samtliga kort föreställde W., men sade genast om ett annat foto: "det kan icke vara han". Sedan han närmare betraktat samtliga foton, sade han, att alla övriga måste ha kommit med av misstag, eftersom endast nr 2 föreställde W. Har detta foto nyligen publicerats i det sammanhang, där K. kunnat observera det?

Det är knappast troligt - men icke helt uteslutet - att fallet kan ha diskuterats i K:s närvaro vid ett tidigare tillfälle.

Roszanowski om Wallenberg.

Lokalbestämning.

Roszanowski hade år 1954 kommit till det läger i Magadan, där han våren 1955 första gången sammanträffat med W-berg. Han visste, att denne kommit "från Ural", men hade ingen som helst aning om från vilken ort W-berg kom eller när förflyttningen ägt rum. W-berg hade tidigare vistats i INTA- och ABEZ-lägren. Vid förfrågan om huru Roszanowski fått denna uppgift, blev han osäker, och det föreföll mig troligt, att Kaljanskis berättelse influerat honom. W-berg hade i lägret lett en studiecirkel i engelska, och Roszanowski hade deltagit i denna, varför han ofta träffat W-berg. Även efter rehabiliteringen sommaren 1956 hade de träffats; sista gången den 10 augusti 1956, d.v.s. dagen innan Roszanowski lämnat Magadan. W-berg vistades då under adress "Magadonskaja Oblast, Susumanski Raion, Posjolok Mjaondsja". Eftersom vintemdar är oerhört sträng, ansåg Roszanowski det möjligt, att W-berg dessförinnan sökt sig till någon ort med mildare klimat (om han fått tillstånd till en sådan förflyttning).

Sysselsättning.

Inom lägret hade W-berg som sagt varit lärare i engelska. Någon annan sysselsättning hade han - såvitt Roszanowski visste - icke haft. W-berg saknade kläder och ville efter rehabiliteringen skaffa sig ett välbetalt arbete för att kunna skaffa det nödvändigaste därvidlag samt spara pengar till eventuell resa. Det hade varit lättare att förtjäna pengar i ett mindre samhälle under hårdare livsvillkor än i en större stad, där förhållandena vore bättre, och W-berg hade därför valt att stanna i Magadonskaja som lastbilschaufför. Han förde en gammal renhållningsbil, tillhörande den kommunala bilparken (liksom tydligen alla motorfordon där) och hade en inkomst, som möjligen kunde uppgå till cirka 1.000 rubel i månaden.

Lägerförhållanden.

I lägret hade rått mycket sträng disciplin, och internerna hade iakttagit den största försiktighet när det gällt att berätta om egna förhållanden. Provokatörer och läger-

spioner funnos överallt, och det hände att en intern förrådde sin bästa kamrat för en extra kaka bröd. Roszanowski betonade vid flera tillfällen, att det varit "en atmosfär, där icke mycket talades" och att "intelligent folk höll tyst om sig själv". De flesta interner hade för länge sedan till leda upprepat sin egen berättelse under otaliga förhör. Många hade någon detalj, som de undvikit att nämna, och som de nu voro ^{de}ängsliga för att skulle omedvetet förråda. Det var ytterst viktigt att icke avvika från en tidigare lämnad berättelse. För sin egen del hade Roszanowski t.ex. hemlighållit, att hans moder vore bosatt på Krim, och ^{att}han även hade andra släktingar och vänner i Sovjetunionen. Samtalen rörde sig nästan enbart om lägerrutinen.

Allmänna högtidsdagar firades i lägret så gott det var möjligt, men enskilda bemärkelsedagar förbigingos. (Frågan ställd för att söka utrona W-bergs födelsedag.)

Roszanowski förnekade bestämt, att han kände namnet på Medinterne andra interner eller kunde lämna någon uppgift, som kunde tjäna som ledning vid identifiering av dessa. (Det är icke otänkbart att Roszanowskis starkt utpräglade rättskänsla och hans rädsla för att på nytt föra sig själv eller någon kamrat i ryssarnas händer förbjöd honom att lämna någon sådan uppgift.) Den enda uppgift, som därvidlag kunde erhållas, var namnet "Moderny", en äldre man som skulle vara boende i Bryssel och som hade en son som länge varit nära tillsammans med W-berg. Sonen skulle nu vara boende hos sin moder i Leningrad.

Politiska fångar hade hållits i ett läger för sig, skilda från kriminella element. Förflyttningar verkställdes mycket ofta mellan olika baracker och läger för att förhindra att vänskapsband knötos.

I Kolyma-läget hade många olika nationaliteter sammanförts, men de flesta utlänningar hade efter hand lämnat läget.

Namn: Förnamn absolut Raoul. Efternamn obekant, men började på W. Kunde mycket väl vara Wallenberg.

Ålder: c:a 35-36 år (gissat på 32 för mig)

Längd: c:a 1.72 cm (" " 1.82 " ")

Identitets-
uppgifter.

Härfärg: mörkt, men ej svart, tämligen tjockt, uppåtstruket hår. Ej "måne" eller bena.

Ögonfärg: Grå eller möjligen gröna, ej mörka ögon.

Näsa, lång, rak (eller möjligen mycket obetydligt böjd)

Figur: slank ("som alla i lägret"), något böjd hållning.

Särskilda kännetecken: inga ("ej invalid på något sätt")

Temperament: lugn, tystlåten.

Uppfostran: en mycket god uppfostran, som delvis varit förlagd till England eller USA (inga som helst detaljer).

Mycket goda kunskaper i engelska, tyska och ryska (Roszanowski själv svaga kunskaper, möjligen med undantag för ryskan). Modersmål obekant.

Utlandsvistelser: England eller USA (se ovan), troligen Ungern, i övrigt obekant. Ej vistats i Israel.

Något karakteristiskt: Otydlig handstil. God hälsa ("ej varit sjuk på lång tid").

Familjeförhållanden: ej talat mycket därom. W-berg tillhörde en judisk (eller möjligen halvjudisk) familj, men hade inga släktingar i Israel, förrän en avlägsen kvinnlig släkting, som suttit i läger i Sovjetunionen, begivit sig dit. Roszanowski hade aldrig hört om W-berg haft några närmare släktingar; sålunda visste han icke om någon av föräldrarna var i livet.

Yrke: Roszanowski sade sig först icke känna till något därom. På förfrågan, varför W-berg efter rehabiliteringen valt att bli chaufför, svarade Roszanowski, att detta av alla yrken varit den sysselsättning som legat närmast till hands. W-berg kunde köra bil redan före arresteringen; han hade sålunda icke lärt sig detta i Sovjetunionen. När jag frågade om W-berg icke kunnat ifrågakomma som ingenjör, tekniker, byggnadsledare eller dylikt, drog sig Roszanowski till minnes, att W-berg egentligen varit jurist. Vad han därvid sysslat med visste Roszanowski icke och reagerade ej när jag räknade upp några juristyrken, bl.a. diplomat. Roszanowski hade haft intryck av att W-berg haft något uppdrag för en judisk organisations räkning. Han hade talat om Ungern, men om det var i samband med detta upp-

drag visste Roszanowski icke. Inga som helst detaljer som hängde samman med uppdraget eller namn på några personer i hans dåvarande omgivning hade nämnts

Nationalitet: Ingen som helst aning. I syfte att komma från Magadan hade W-berg sökt registrera sig som polsk jude, men icke erkänts som sådan. När Roszanowski skildes från honom, hade han sagt sig ämna söka få tillstånd för resa till Israel. Han hade varit mycket ledsen över att icke kunna resa tillsammans med R. till Polen. Antagligen var han från Europa, men ämnade icke slå sig ned där, eftersom han ansåg, att hela världsdelen stode eller riskerade att komma under ryskt välde. Han hade erbjudits ryskt medborgarskap, men avböjt detta.

Fängelser, ev. dom etc. Se ovan träffande Ural, INTA och ABEZ.

Absolut inga uppgifter beträffande medfångar, anklagelser, domslut eller dylikt. Hade aldrig nämnt Kaljanskis namn.

Förmögenhetsförhållanden: "Miljonär" (tänjbart begrepp i Polen) men obekant i vilket land eller i vilken valuta förmögenheten var placerad. Vid arresteringen hade han haft många värdesaker och pengar på sig, men allt hade tagits ifrån honom. Även efter rehabiliteringen saknade han helt ägodelar.

29/5

Diverse noteringar från samtalen med Kaljanski och Roszanowski.

Kaljanski.

I INTA-lägre^t voro många "intelligenta och kulturella personer" sammanförda. Kaljanski hade bl.a. träffat en tsar-officer vid namn greve Keller, som omkring år 1912 varit militärattaché i Sverige. Denne över 70-årige man hade dömts till 25 års fängelse. Kaljanski trodde icke att Keller skulle ha träffat W-berg eller känna till denne.

Keller hade om sin företrädare som militärattaché i Stockholm, Ignatew, berättat, att denne efter Stockholm sänts till Paris i samma befattning. En av den nya bolsjevikregimen utsänd danserska hade förmått honom till förskingring, och Ignatew hade därefter övergatt från tsarregimens till bolsjevikregeringens tjänst.

Under en resa 1937 hade Kaljanski besökt bl.a. Sverige, Danmark, Holland, Belgien, Italien och Frankrike (världsutställningen i Paris). I Danmark hade han besökt prinsessan Olga, som tidigare varit gift med en Oldenburg, men senare gift om sig med makens f.d. adjutant. Kaljanski trodde, att prinsessan, vars ålder nu vore över 75 år, flyttat till Kanada. En annan uppgift, som han skulle ha fått för kort tid sedan, gällde prinsessan Maria ("syster till prins Dimitri, som var delaktig i mordet på Rasputin"), som "efter sin tidigare makes (prins Vilhelm alltså) död" skulle ha fått en fristad på Stockholms slott. (Berättelserna nämnes för att visa Kaljanskis intresse för personer från tsartiden, hans minne och arten av hans förmåga att uppfånga utlandsnytt.)

Vid ett tillfälle hade 1024 tyskar "sänts hem" från ett av lägren. Efter tre dagar hade de aterkommit. Det hade visat sig, att de icke varit längre än vid en relativt närliggande järnvägsstation, där alla tillhörigheter frantagits dem, varefter de återsänts till lägre^t. Bland tyskarna hade befunnit sig en vid namn Friedländer, en "president från Berlin".

Beträffande sitt intresse för fallet W-berg berättade Kaljanski, att han vid ett tillfälle efter hemkomsten hade

II
sammanträffat med Walstad, som han kände sedan flera år tillbaka - Kaljanski hade bl.a. ombesörjt den villa, som disponerades som kansli och bostad för den norske generalkonsuln - och som liksom Kaljanski var bosatt i Sopot. Kaljanski hade berättat om sin vistelse i olika läger, och Walstad hade därvid frågat om han händelsevis även träffat W-berg, vilket Kaljanski bejakat. En tid senare hade ett nytt sammanträffande ägt rum, och Walstad hade medfört ett exemplar av en namngiven tidning med bilder av bl.a. W-berg. En del andra porträtt hade samtidigt visats i samma artikel, och Kaljanski hade ombetts att utpeka W-berg, som han genast identifierat trots övertäckta namnuppgifter. Kaljanski hade sedan frågat flera andra personer, som återvänt från rysk fångenskap, om de träffat W-berg, men först Roszanowski (en bekant till Kaljanski från fängelsetiden i Schlesien) hade känts vid namnet och identifierat fotot.

Beträffande skildringar från "koncentrationslägerliv i Sovjetunionen" rekommenderade Kaljanski en troligen i Schweiz utgiven bok med nämnda titel. Författarens namn skulle vara Albrecht.

Kaljanski önskade hjälp med inköp av en bil enligt bilagda offert. Bilen finge införas tullfritt som gåva från utländsk givare till en Sovjet-repatrierad. Förmodligen avser han att senare sälja bilen för att använda förtjänsten för sitt uppehälle. Han är beredd att till konsulatets kassa inleverera officiella zlotymotvärdet till ifrågakommande inköpspris, eller om så önskas dess dubbla motvärde.

Roszanowski.

Familjeförhållanden: gift och har en nu tolvårig dotter. Hust-run arbetar vid varvet, där hon nu har en högre administrativ tjänst. Hon berättade om det fruktansvärda slag som makens försvinnande innebär i det att hon blev lämnad ensam med en tvåårig dotter under besvärliga försörjningsförhållanden (tio timmars arbetstid mot en obetydlig lön). Säkerhetspolisen hade på förfrågan förklarat sig icke känna till något om makens försvinnande. Trots skeppsvarvens dåvarande "statshemliga" karaktär hade hon fått kvarstanna i en underordnad tjänst, men hennes personaldossier hade märkts med ett "svart kors", som skulle omöjliggöra varje befordran och mana till noggrann kontroll av hennes förehavanden.

Roszanowskis moder är bosatt på Krim, ett faktum som noga förtigits under interneringstidens många förhör, men familjen är enligt Roszanowskis påstående helt polsk. Vidare har han mera avlägsna

släktingar i Litauen, vilka förmedlade den första brevkontakten med hemmet 1955. (Ett brev vidareändades från lägret till släktingarna, som i försiktiga ordalag skrevo till andra anförvanter i Polen, att de hade hälsningar från ... (förnamn).)

Sedan Roszanowski för c:a två månader sedan skrivit till Magadan med begäran om upplysningar om och helst även foto av W-berg, hade hans korrespondens med Sovjetunionen avsevärt fördröjts. Ett brev till modern, som tidigare vidarebefordrats på några dagar, hade nu tagit fem veckors befordringstid i anspråk. Telegram från modern med bekräftelse på mottagna pengar hade helt stoppats. Roszanowski kände icke till om denna speciella censur hade samband med hans intresse för fallet W-berg.

Kaljanskis idé var, att anförvanterna skulle sända ett paket genom Internationella Röda Korset för att därigenom utröna om mottagaren befinner sig på den angivna adressen. Roszanowski avrådde från ett sådant försök. Han framhöll vidare, att efterforskningar genom ambassader eller andra officiella institutioner endast kunde leda till undanröjande av tidigare kända spår efter en försvunnen.

Allmänna intryck.

Kaljanskis politiska inställning är odiskutabelt anti-sovjetisk. Hans sympatier för Gomulka äro tydliga, men "nationalkommunismen" i sin helhet synes han snarare betrakta som det avgjort bättre av två mindre goda ting. Det är svårt att säga i vilken utsträckning han före arresteringen gått den kommunistiska regimens ärenden; 1945-47 hade denna regim ännu icke stabiliserats och vissa alltigenom "borgerliga element" tillätos innehåva relativt betydande befattningar. Vi utgingo på den tiden ifrån, att han måste ha intima kontakter med UB, men hade inga bevis. I sina uttalanden var han närmast försiktigt antikommunistisk, och mot utlänningar visade han ständigt prov på vänlig och förståelsefull hjälpsamhet. Den hjälp han vid återkomsten 1955 fick av UB kan ha varit enbart betingad av personlig vänskap med den nyblivne säkerhetsministern(?). Hans skräck för att ånyo råka i sov-

jetisk fångenskap förefaller äkta. Genom att han förlitar sig på Gomułka kan han under nu rådande friare förhållanden i Polen tillåta sig ett något oförsiktigt uppträdande.

Roszanowski ger intryck av att vara en kraftfull, modig, lugn och tystlåten person. Hans upplevelser under den långa fångenskapen gör att han icke vill utsätta sig för några risker. Endast tack vare Kaljanskis rekommendationer samt genom att vinna fru Roszanowskas förtroende var det möjligt att få till stånd ett mera ingående samtal. Förmodligen är Roszanowski i stånd att lämna ytterligare upplysningar i form av namnuppgifter, men hans hederskänsla torde förbjuda honom att utlämna upplysningar om medinterner utan att dessa dessförinnan tillfrågats.

Jag har en bestämd känsla av att provokationsteorin kan helt uteslutas beträffande såväl Kaljahski som Roszanowski. Beträffande den förre kan möjligen en viss vinningslystnad spåras; den senare skulle nog vilja komma till Sverige som varvsingenjör, men har icke uttryckt bestämt önskemål därom.

(K. ou manen i sken m. koftehoj)

Foto-Rys
Główny Wzrost

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Telegram

sjöborgsutredningen

STOCKHOLM 29.5.57 19		
N:o // ✓	CHIFFER	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MÅL. Eu ¹

2 Svensk
Berlin

Wallenberg-ärendet. Benäget utfråga ingående Wolfgang Meiners, korrespondent, född 5.12.08, återvänd Friedland 14.10.55 sannolikt bosatt Berlin, Dallwitzstrasse 25, om förhållandena i Vladimir-fängelset och om han där framför allt i sjukavdelningen i corpus II hört talas om någon svensk.

Cabinet

Exp 29/5 1740 P

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Telegram

sjöborgsutredningen

Cumish ✓

2 Svensk
New York

Den i vårt chiffer 1 secundo ~~omnämnda~~ pressreleasen
omnämnde Fredric Charles Hopkins har vistats i Inta-
lägret 1949-1950 med för oss känd polack, vilken upp-
givit Wallenberg även därstädes. Benäget fråga Cumish,
om han känner adressen till Hopkins, vilken nu lär ha
återvänt till USA. Polacken säger att Hopkins varit
major och tillfångatagits under flygkuriruppdrag till
sovjet. Tacksamma telegramsvar.

Cabinet

+1 Kaljarski

STOCKHOLM 29.5.57 19		
N:o <i>2</i> ~~68~~	CHIFFER	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MAL. Eu ¹

Exp. 29/5 kl. 1800/08

hantv. av

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Sjöbrottsutredningen

Cumish

STOCKHOLM

19

Stockholm den 29 maj 1957.
~~Strikt förtroligt~~ 5 bil.

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

P

L

L 1

Herr Ambassadör och Ärade Broder,

I anslutning till handbrev den 9 maj 1957 angående
Wilfred Cumish m.m. ber jag härmed för kändedom få över-
sända genomslag av en P.M. över ett nytt samtal, som
Folke Persson haft med Cumish, jämte hbr från Persson 23.5.

Ävenledes bifogas två fotografier av Cumish. Jag
voro tacksam om fotografierna så snart som kunde åter-
sändas till mig.

Vår utsände i Tyskland har igår sammanträffat med
Kurt Landwehr von Pragenau och amiral Voss, vilket jag
idag på morgonen erfor i ett kryptiskt telefonsamtal med
vår utsände. Någon P.M. över vad Landwehr och Voss
haft att säga har ännu icke ingått, men efter vad jag
kan förstå av telefonsamtalet så har vare sig Landwehr
eller Voss sammanträffat med Langfelder någon gång och
således icke heller vid det tillfälle och i den cell, som
Cumish uppgivit. Det synes oss här i Stockholm svårt att
utreda hur det verkligen förhåller sig med beläggningen
i cell nr 1. Det sannolikaste torde väl vara, att Cumish
av någon anledning förväxlat eller sammanblandat Langfelder
med Landwehr (?).

Den enda möjlighet vi nu synes ha att få utrett, hur
det verkligen förhåller sig med denna sak, är att höra de
av mig i handbrevet den 9 maj omnämnda personerna Otto
Moutner och Fredrik Bengg. För säkerhets skull bifogar
jag även ett fotografi av Langfelder.

Ambassadören Allara,
W i e n .

(Gunnar Lorentzon)

*Esp. 29.5.57 av
(i hantv. d. b. hantv.)*

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till *Kantzen* ✓

3 3 ✓

4 4

Chiffertelegram (BUD)

Från Canberra

Avsant den 31 / 5 19 57 kl. 1658

Inkom den 31 / 5 19 57 kl. 1110

Utskrivet i 3 ex. Detta är originalet.

Dnr 14: B		21
Avd. A	Gr. 2	Mål. Eu

Schenck

21

11. 4. Wallenberg

Edert chiffer 8.

Sammanträffade i går med Hildegard Schenk, bosatt i Sydney, vilken ej var överraskad över mitt kontakttagande, då till henne redan vidarebefordrats de förfrågningar i saken, som riktats till hennes svägerska Maria Schenk i Wien. Hildegard uppgav, att hon aldrig ägt någon bror. Däremot hade det funnits en tandläkare vid namn Oskar Schenk, vilken såvitt hon kunde påminna sig hade en son och en dotter. Hon höll det icke för osannolikt att det kunde vara fråga om dennes son, vars förnamn okänt. Hon trodde tandläkaren jämnårig med hennes fader.

Bundy

31/5

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 28 maj 1957.
Strängt förtroligt.
2 bil.

3.6.57
a+b i k. till
Thullen (H-styl)
u/ Lundström
3.5.57
chr Wiell
Förp. 15/6-57
ms

Broder,

Härmed får jag översända ytterligare två promemorior från Lundström, avseende samtal med amiral V o s s i Berchtesgaden och med Rudolf J o r d a n i München.

Lundström ber mig meddela, att han planerar att närmast besöka Nürnberg och Hof/Saale, varefter han kommer att söka kontakt med Landwehr von Pragenau i Stuttgart.

Hjärtliga hälsningar!
Din tillgivne
Leif Leifland

Herr Sekreteraren G. L o r e n t z o n,
Stockholm.

Cumish

PM

angående förnyat samtal med förre tyske viceamiralen Hans Erich Voss, hållet fredagen den 24 maj 1957 i dennes bostad Forsthaus Hintersee bei Berchtesgaden.

Voss förklarade, att han i januari 1952 blev dömd och på sommaren samma år överfördes till fängelset i Wladimir. Han säger sig numera ej kunna erinra sig i detalj i vilka olika celler han suttit i. Voss uppger sig ej ha något siffersinne och han intresserade sig för under fångenskapen ej för detaljer.

På fråga om Voss kunde påminna sig någon amerikansk medfånge i Wladimir, svarade han, att han där under cirka sju månader suttit tillsammans med amerikanske sergeanten Cumish. Såvitt Voss kunde erinra sig satt han tillsammans med honom i corpus III dels i cell 7 i bottenvåningen och dels i en cell i II. Stock, vars nummer Voss glömt bort. De hade troligen varit tillsammans tiden juni - december 1954. Förutom Voss och Cumish befann sig tyske pressattachén Pörzgen och österrikaren Friedrich Dengg i cellen. (Dengg har numera anställning som representant för en firma och reser omkring tämligen mycket. Han kan nås över adress Gasthof Alpenhof - Haus Berghof, Hintertux im Zillertal/Tirol eller eventuellt över adress Gasthof Stieglbräu, Innsbruk, Wilhelm-Greil-Strasse. Hans bröder Franz Denng innehar de nämnda vårdshusen.) Pörzgen hade redan ett år tidigare suttit tillsammans med Cumish i en annan cell i corpus III i II. Stock. Då de på nytt träffades i den cell, där Voss var, hade de synnerligen ingående samtal med varandra rörande sina erfarenheter av tidigare cellkamrater och i övrigt beträffande sådana fångar, som de tidigare haft förbindelse med eller hört talas om. Voss lade aldrig dessa samtal på minnet.

Särskilt tillfrågad förklarade Voss, att han aldrig träffat ungraren Lea n'g f e l d e r. Rörande dennes tidigare verksamhet och hans senare öde har överste K i t s c h m a n n efter frigivningen berättat för Voss. Redan under fångenskapen var Voss och Kitschmann tillsammans. De delade cell 1948 eller 1949 - såvitt Voss kunde erinra sig - men han har inget minne av att Kitschmann då berättat något om Langfelder.

Voss ville ej hålla för otroligt, att Pörzgen kunnat berättat om Langfelder för Cumish. Däremot är Voss absolut säker på att han själv aldrig träffat Langfelder. Skulle Cumish ha uppgivit något om att Voss och Langfelder varit samtidigt i en cell, måste detta enligt Voss mening bero på en förväxling från Cumish sida.

Då jag frågade, om Voss kunde påminna sig någon fånge från den aktuella tiden, som varit svårt besvärad av hosta och som blivit överförd från cellen till sjukhuset, uppgav Voss följande. Den cell, som Voss, Pörzgen, Dengg och Cumish delade, var avsedd som konvalecenscell för de nämnda fångarna, vilka alla hade lungbesvär. Voss erinrade sig i samband härmed, att en österrikare, som hette Hansl med förnamn (efternamnet kan Voss ej påminna sig) under cirka två eller tre veckor i augusti eller september 1954 vistats i cellen, innan han blivit överförd till sjukhuset. Ytterligare en österrikare (namnet helt bortglömt av Voss), som led av epilepsi, vistades under samma tid cirka tre eller fyra dagar i cellen. Även han överfördes därefter till sjukhuset. Den sistnämnde var cirka 40 år gammal, av medellängd, smärt kroppsbyggnad, mörkblont hår och mörka ögon och markerade anletsdrag. Under de nämnda dagarna var det alltså sex fångar insatta i cellen. Voss sade sig vara absolut säker på att ingen av de omnämnda kunde vara identisk med Langfelder. Dengg torde nog kunna erinra sig namnet på de två omnämnda österrikarna.

Jag visade därefter en fotografiserie, i vilken Langfelders och Wallenbergs foton förekommer tillsammans med en rad ovidkommande personfotografier. Voss uppgav, att han ej sett någon av de avbildade. Han stannade dock i någon mån för ett av de ovidkommande fotografierna och förklarade, att

den avbildade företedde vissa likheter med en fånge han träffat.

Särskilt tillfrågad förklarade Voss, att han aldrig träffat eller hört talas om någon fånge vid namn L a a n d w e h n von P r a g e n a u, S c h ö g g l eller G o g i b e - r i d s e.

Rörande Cumish uppgav Voss, att denne gjorde ett oangenämt intryck som cellkamrat. Han var obildad men slug och Voss säger sig aldrig ha träffat en fånge, som visste så mycket om sina olycksbröder som just Cumish. Själv hade denne uppgivit, att han blivit tillfångatagen i Wiens ostsektor, då han besökt en kvinnlig bekant. Ryssarna höll Cumish för att vara en amerikansk underrättelseman. Denne hade vidare uppgivit, att han före kriget varit sjöman och rest omkring runt om i världen. Han hade sålunda besökt Hong-kong, Singapore och Australien.

Sedan Voss den 7 januari 1955 återkommit till Västtyskland blev han i ett läger i Piding i södra Bayern uppsökt av en amerikansk officer, som frågade, om Voss kände till om någon amerikansk medborgare fanns i rysk fångenskap. Då Voss förklarade, att han endast kände en amerikan i denna belägenhet, nämligen Cumish, for officeren upprörd upp och sade, att denne varit eftersökt sedan fyra år tillbaka. Senare har Voss läst i tysk press, att Cumish efter frigivningen blivit utstött från den amerikanska armén, enär han i Wien olovligen skulle ha avlägsnat sig från sitt förband. Voss trodde emellertid på denna uppgift utan menade, att Cumish troligen varit ute i något underrättelseuppdrag, då han tillfångatogs.

Regensburg den 26 maj 1957.

S. Lundström
S Lundström/

PM

angående samtal med tyske medborgaren, chauffören Rudolf J o r d a n, född 1902, hållet fredagen den 24 maj 1957 i dennes bostad i München, Schlörstrasse 5/3, c/o Kiener.

Jordan blev tillfångatagen av ryssarna den 30 maj 1945 och överfördes därefter till Moskva. Han var här under olika tidsperioder insatt i Ljubljanskaja-, Lefortovskaja- och Butyrskaja-fängelserna. Jordan sade sig ej längre kunna påminna sig några detaljer från fängelsetiden. Han minns dock, att han satt i Lefortovskaja-fängelset 1950 och fram till februari 1951 samt att han därefter överflyttades till Butyrskaja-fängelset. Sedan han i september 1951 blivit dömd, överfördes han till fängelset Alexandrowsk-Central, där han fick sitta i cirka två månader. Han transporterades därefter till Wladimir över Krasnogjarsk (?). (Krasnogjarsk?)

I februari 1952 blev Jordan insatt i Wladimir-fängelset och infördes i en cell i den stora fängelsebyggnaden (av allt att döma avsåg Jordan corpus III). Under några veckor vistades han i ensamcell i sjukhusbyggnaden i Wladimir i samband med att han undersöktes för ett bräcklidande. Enligt Jordans förmenande fanns en mängd nationer representerade i Wladimir. På särskild fråga uppgav han, att han aldrig träffat eller hört talas om någon skandinavisk fånge i rysk fångenskap. I oktober 1955 blev Jordan frigiven och anlände den 13 oktober till Friedland.

På frågor om Jordan kände till några av mig uppräknade fångar, nämligen Langfelder, Wallenberg, Roedel och Scheuer, svarade han, att de alla var obekanta för honom.

Ej heller kunde Jordan påminna sig att han hört talas om några fångar vidnamn Gogiberidse, Pataridse eller Schöggel.

+ + +

Angående sin verksamhet före tillfångatagandet förklarade Jordan, att han varit övertygad nationalsocialist och att han som sådan varit verksam som Gauleiter och lärare. På en föredragsturné besökte Jordan 1942 Sverige, där han bl a i Stockholm höll ett föredrag för den tyska kolonien.

Efter återkomsten från fångenskapen har Jordan p g a sin tidigare politiska verksamhet ej erhållit någon ekonomisk hjälp. Han fick därför genast efter återkomsten - utan att ha fått besöka någon kuranstalt i likhet med andra Heimkehrer - sätta igång med att söka arbete. Först i slutet av år 1956 lyckades han få en anställning och är nu verksam som yrkeschaufför. Enär hans tankar ständigt fått kretsa kring problemet hur han skulle kunna bygga upp en ny existens, har hans minnen från fångenskapen alltmer fördunklats. Trots stor ansträngning säger Jordan sig därför f n ej kunna erinra sig några enskildheter frändenna tid.

München den 24 maj 1957.

Lundström
/s/ Lundström

31/5

KUNGL.

SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 29 maj 1957.

4 bil.

Strängt förtroligt.

3/6-57
aro. 1/6 till
Tandberg (Haupt)
u/Person
Exp. 15/6-57
Hansel v. Händel
31.5.57.
Ch. I. Berlin

Broder,

Här ytterligare fyra promemorior från Lundström,
som samtidigt meddelar att han, innan han kommer till
Bonn nästa gång, ämnar besöka två av de av Schmidt
nämnda personerna. Han torde alltså icke kunna in-
träffa här förrän tidigast lördag/söndag.

Min tillgivne
Leif Leifland.

Herr Sekreteraren G. L o r e n t z o n,
Stockholm.

PM

angående samtal med tyske medborgaren, arkitekten Karl Kosch, hållet fredagen den 24 maj 1957 i dennes bostad i München 27, Buschingstrasse 11/3.

I september 1944 råkade Kosch i rysk fångenskap och insattes till en början i läger 27 i Krasnogorsk cirka 35 km väster om Moskva. Intill detta läger fanns även en karantän, i vilken högre militärer och högre tjänstemän och "personligheter" i övrigt var insatta. Några kommunikationer fick ej förekomma mellan lägret och karantänen, men Kosch och hans medfångar lyckades vid några tillfällen tala med några av de i karantänen insatta genom en trävägg, som skilde de båda områdena åt. Kosch fick reda på att bl a även svensk beskickningspersonal skulle finnas i karantänen. Han vet ej längre vem som talat om detta och han kan ej heller lämna ytterligare uppgifter i saken. Sålunda vet han ej hur många svenskar som skulle finnas där och ej heller var de råkat i fångenskap. På fråga om Kosch kände någon som vid den aktuella tidsperioden 1945 - 1946 vistats i karantänen, förklarade han, att Wolfgang Meiners, numera bosatt i Berlin-Schöneberg, Hauptstrasse 97/3, österrikaren Jan Csy, och makarna Clodius skulle ha varit där under nämnda tid.

I november 1946 överfördes Kosch till fängelserna i Moskva. Han satt där under olika tidsperioder, som han numera ej närmare kan precisera, i Ljubljanskaja- Lefortovskaja- och Butyrskaja-fängelserna. Från nämnda tidpunkt och fram till maj 1952 fick Kosch hela tiden sitta ensam i olika celler.

Kosch överflyttades till Wladimir i maj 1952, där han insattes i den stora fängelsebyggnaden (corpus III). Inom denna byggnad fick han sitta i alla våningar utom i bottenvåningen. Då Kosch kommit så långt i sin skildring rörande fängelsevistelsen, erinrade han sig, att han första tiden i Wladi-

mir satt ensam i en cell i bottenvåningen i den fängelsebyggnad, där sjukhuset var beläget. Cellnumret kan han ej längre påminna sig. Denna cell var inrättad för två fångar. Han hade under denna tid ej någon förbindelse med granncellerna. Vid något tillfälle hade han emellertid lyckats titta ut mot rastgården och därvid bl a sett två män, av vilka den ene förefallit att vara arab och den andre neger. I slutet av 1953 överflyttades Kosch till den stora fängelsebyggnaden (corpus III). Där fick Kosch sitta i ett flertal olika celler, vars nummer han ej längre kommer ihåg. Bland cellkamraterna erinrade sig Kosch förutnämnde Meiners och general de A n g e l i s. Kosch visste vidareom att i Wladimir fanns ett sjuttiotal tyska fångar, bland vilka han närmast erinrade sig general S t r e c h e n b a c h och generalöversten S c h m i d t.

På fråga om Kosch kunde påminna signågot om ryska fångar i Wladimir, förklarade han, att han kände till att tre synnerligen gamla ryssar satt tillsammans i en cell. En av dem var 102 år gammal, en annan cirka 90 år och en tredje blott några år yngre.

Särskilt tillfrågad uppgav Kosch, att han aldrig träffat den balt-tyske fången Y x k u l l men väl hört talas om denne, som skulle ha suttit samtidigt som Kosch i Ljubljanskaja-fängelset. Yxkull lär där ha gått ryssarnas ärenden. Kosch kände till att Meiners delat cell med Yxkull.

Kosch kände till österrikaren M a n f r e d, som han betraktade som en synnerligen tvivelaktig person. Denne skulle ha blivit häktad i Wien, där han varit verksam som advokat och bl a gjort sig känd för att ha samarbetat med ryssarna. Manfred lär vara gift med en ryska.

Namnet Langfelder har Kosch aldrig hört i samband med fångenskapen. På fråga om han kände till något om Wallenberg och Roedl, svarade Kosch, att han i slutskedet i Wladimir träffat samman med R e n s i n g h o f f och att det vore möjligt att denne berättat något härom. Några detaljer kunde Kosch ej påminna sig.

Kosch återkom den 13 oktober 1955 till Friedland.

Efter återkomsten har Kosch samlat sina intryck från fångenskapen i en skrift, som han kallat "Das grosse Grauen". För att få boken bedömd före publicering har han insänt manuskriptet till Bonn till någon myndighet där. Kosch kan icke bedöma när boken kommer att utgivas eller om den kommer att uppträda under nämnda titel.

+ + +

Under redogörelsen för fångenskapen ville Kosch gärna i något teatraliska ordalag berätta om sina minnen. Han gjorde icke på något sätt intryck av att vara en detaljmänniska.

Nürnberg den 28 maj 1957

S. Lundström
/S Lundström/

Italiener

PM

angående samtal med tyske medborgaren, filosofie studeranden Peer L a n g e, född den 24 juli 1932, hållet lördagen den 25 maj 1957 på Hotel Vier Jahreszeiten i München.

Lange, som studerar vid universitetet i München, bor där under adress Hanauerstrasse 2.

I juni 1952 råkade Lange i rysk fångenskap i Berlin. Han fick till en början tillbringa cirka 10 dagar i fängelset i Potsdam och överfördes sedan till Berlin-Karlhorst, där han blev förhörd av MVD-personal. I slutet av augusti 1952 överflyttades han till Berlin-Lichtenberg, där han den 9 september samma år blev dömd. Omedelbart därefter fördes han över Brest-Litowsk till Butyrskaja-fängelset i Moskva, där han fick vara kvar till i mitten av februari 1953. Han insattes sedan i läger 16 i Workuta och fick arbeta i schakt nr 9 - 10 fram till mars 1955. Vid sistnämnda tidpunkt transporterades han till Suchobeswodnoje, där han blev kvar cirka 14 dagar, innan han överfördes till Jawas i läger 11 omedelbart intill Potma. Där fick han kvarstanna till början av oktober 1955. Den 11 oktober samma år återkom Lange till Friedland.

På fråga om han under fångenskapen träffat eller hört talas om någon svensk i samma belägenhet, förklarade Lange, att han endast träffat en fången, som utgivit sig för att vara svensk, nämligen Felix I t a l i e n e r. Denne kom till schakt 9 - 10 i Workuta på hösten 1954. Italiener hade tidigare varit i ett annat läger i Workuta och han hade också förut varit i schakt 9 - 10, nämligen år 1951. Italiener uppgav, att hans bror bodde i Stockholm, där denne hade en rörelse. Av sina anförvanter i Sverige hade Italiener erhållit paket och fotografier. Italieners äktenskap lär ha upplösts under hans fångenskap. Han var också i brev-

förbindelse med svenska ambassaden i Moskva. Italiener kom senare till Suchobeswodnoje. Hans senare öde känner Lange ej till. Italiener gjorde ett mycket tvivelaktigt intryck på sina medfångar.

På fråga om Lange kunde erinra sig några ungerska medfångar, svarade han, att han i Potma träffat tre ungrare, nämligen en vid namn Tszapo (eller liknande), en annan med förnamnet Imre och en tredje med förnamnet Michael. Beträffande Tszapo uppgav Lange, att han ej talat så mycket med denne, enär Tszapo förhållit sig synnerligen reserverad mot tyska medborgare.

Rörande Steinborn kände Langetill, att denne varit insatt i tegelbruk nummer 1 i Workuta. Där fanns även ett tegelbruk med nummer 2.

Namnen Langfelder, Scheuer och Roedel var fullkomligt obekanta för Lange, som beträffande Wallenberg uppgav, att han läst om dennes öde i tyska tidningar efter frigivningen. Under fångenskapen hörde Lange aldrig talas därom.

Jag visade därefter den fotografiserie, där Wallenberg och Langfelder förekommer bland en rad ovidkommande personer. Lange förklarade, att han ej kände igen någon av de avbildade.

Slutligen uppgav Lange, att han visste om att en österrikare vid namn Hans Rado haft närmare kontakt med flera ungerska fångar under lägervistelsen. Rado lär nu vara återkommen till Österrike. Någon närmare adress kände Lange ej till.

Nürnberg den 28 maj 1957.

S. Lundström
S Lundström/

PM

angående samtal med tyske medborgaren Hans S c h m i d t, född 1925, hållet måndagen den 27 maj 1957 i dennes bostad i Nürnberg, Frejastrasse 11.

Den 9 maj 1945 råkade Schmidt i rysk fångenskap. Under tiden fram till 1948 var han insatt i ett läger i Kubyschew, varefter han överflyttades till ett arbetsläger i Mordovien, där han fick vara kvar till 1951. Då kom han till Moskva och fick sitta i Krasnisilkaja-fängelset (en genomgångsstation) i åtta dagar. I februari 1951 kom Schmidt till Wladimir, där han insattes i en cell (vars nummer Schmidt glömt) i I. Stock i den stora fängelsebyggnaden. (Av allt att döma avser Schmidt corpus III.) I detta fängelse hörde Schmidt vid något tillfälle under åren 1951 - 1953 talas om att två svenskar skulle hållas fångna i Wladimir.

Schmidt kunde ej påminna sig vem som lämnat upplysningen om svenskarna. Möjligen kunde det vara en ryss eller eventuellt en japan, som sagt något härom. Schmidt har ett svagt minne av att ha träffat sagesmannen i en cell i Wladimir och att denne berättat om att han tidigare delat cell med svenskar. Trots energiska försök kunde Schmidt ej erinra sig några mer detaljer i saken. Då uppgiften om svenskarna berättats för honom hade han ej lagt den särskilt på minnet.

På fråga om Schmidt kunde komma ihåg ungefärlig ålder på svenskarna och vad dessa haft för yrke, förklarade han, att upplysningen om svenskarna varit mycket knapphändig och att han därför ej kunde nämna några detaljer därom. Själv hade Schmidt - utan att på något sätt ha belägg härför - antagit, att svenskarna tillhört någon svensk beskickning. Anledningen till detta antagande var att ett flertal diplomater hölls fångna i Wladimir.

Schmidt var aldrig insatt i den fängelsebyggnad i Wladimir,

där sjukhusavdelningen var belägen.

På fråga om Schmidt kunde namngiva några andra fångar i Wladimir, som möjligen skulle kunna känna till något om "svenskarna", lämnade han följande uppgifter.

Ludwig H u n o l d t, nu bosatt i Bad Harzburg
(närmare adress okänd), länge insatt i sjukhuset,
Walter S e c h m i d, nu bosatt i Urspring, Kreis Ulm,
Kirchenstrasse 49, suttit i II. Stock (corpus III)
Alfred H a i n, nu bosatt i Kleinwallstadt bei
Ashaffenburg, Frühlingsstrasse 1, (I. Stock)

I juni 1953 fick Schmidt lämna Wladimir och kom då till Butyrskaja-fängelset, där han blev kvar till påföljande månad. Därifrån transporterades han till Tapiaw, varifrån han i december 1953 fick återvända till Västtyskland.

+++
Då jag under mycket kort tid var i tillfälle att samtala med Schmidt är det synnerligen svårt för mig att uttala mig om hans tillförlitlighet.

Nürnberg den 28 maj 1957.

Lundström
/s/ Lundström/

Strängt förtrolig.

Avskrift.

PM

angående samtal med tyske medborgaren Adam H ä s s l e r , född 1901, hållet måndagen den 27 maj 1957 i dennes bostad i Hof/Saale, Lindenstrasse 15.

Under strider vid Breslau råkade Hässler i början av 1945 i rysk fångenskap. Han insattes först i ett krigsfångeläger i närheten av staden och överfördes på våren 1946 till Brest-Litowsk. Härifrån fick han resa vidare till Norilsk, dit han kom sommaren 1946. Han kan ej längre erinra sig beteckningen på det läger, där han till en början blev insatt. Efter ett par veckor överflyttades Hässler emellertid till läger 25, där han sedan fick vara kvar till sommaren 1954. Detta läger omfattade cirka 6.000 fångar från olika nationer. De flesta var ryssar eller ukarinare och dessutom fanns ett stort antal ester, letter och litauer där.

Särskilt tillfrågad uppgav Hässler, att han aldrig träffat eller hört talas om någon svensk fånge i Norilsk-lägre. Namnet Baltins var alldeles obekant för Hässler.

Sommaren 1955 transporterades Hässler till Swerdlowsk, där han blev insatt i läger 1. Han återkom till Västtyskland i oktober 1955 och kom till Friedland den 9 i nämnda månad.

Nürnberg den 28 maj 1957.

/u/ E. Lundström

HP 1 Q 2 ✓ 31/5
Strängt förtrolig.

15.6.57
a. f. h. kice
Tulien
4/10/57

Flyp. 15/6-57
as

PM

2 angående samtal med tyske medborgaren Dr. Sigfried Müller, hållet måndagen den 27 maj 1957 i dennes bostad i Regensburg, Nürnberger Strasse 176.

Müller blev tillfångatagen av ryssarna 1945. Han fördes därvid till Moskva, där han fram till 1951 var insatt tidvis i Lubljanskaja-fängelset och tidvis i Lefortovskaja-fängelset. 1951 överflyttades han till Vladimir-fängelset efter att under korta perioder ha vistats i fängelser i Reval och Leningrad. I oktober 1955 blev Müller frigiven och ankom den 14 samma månad till Friedland.

Müller förklarade, att han nu ej längre kan erinra sig exakta tidpunkter för vistelse i olika fängelser. Än mindre kan han påminna sig i vilka olika celler han suttit i de nämnda fängelserna.

På fråga om Müller under fångenskapen hört talas om någon svensk i samma belägenhet, uppgav han, att så ej var fallet i annan mån än att han helt allmänt hört talas om att den svenske legationssekreteraren Wallenberg skulle ha varit fången i Moskva. Vem som talat om detta och till vilken tidsperiod uppgiften hänförde sig, kan Müller ej längre påminna sig. Själv har Müller aldrig haft kontakt med Wallenberg och hade aldrig hört talas om att denne skulle ha varit insatt i Vladimir.

Särskilt tillfrågad förklarade Müller, att han kände till att fångar kunde hållas särskilt strängt isolerade i corpus II i Vladimir. Bland fångar, som suttit isolerade där, nämnde han finske medborgaren Valdemar B a s t a m o v, nu bosatt under adress Rahapajan Katu 3B7 i Helsingfors, och tyske medborgaren Anton L o r e n c z u k, som lär vara bosatt under adress Amberg, Köfingerstrasse 1.

I samband med samtalet lämnade Dr. Müllers maka, fru Walburg Müller, som också befunnit sig i rysk fångenskap,

följande uppgifter.

Under åren 1950 - 1953 var fru Müller insatt i ett läger i Brāzk invid Irkutsk. I detta läger hörde hon någon gång under åren 1951-1953 talas om att i en sjukbarack med beteckningen 49 skulle tre svenskar vara insatta, två män och en kvinna. Den ene mannen skulle vara i 60-årsåldern, medan den andre var yngre.

Fru Müller kunde ej bestämt erinra sig vem som talat om att svenskar skulle finnas i lägret, men hon trodde, att det var en ryska, som omtalat detta. Några närmare detaljer kunde fru Müller ej påminna sig. Självt hade hon aldrig sett "svenskarna".

Då fru Müller 1954 överförts till Taischet, hörde hon någon gång under månaderna juni-juli 1954 talas om att dit anlant en transport med ester, litauer, norrmän och svenskar. Uppgiften hade lämnats av en tyska, som varit knuten till polisen i Östtyskland. Hennes namn kunde fru Müller ej påminna sig.

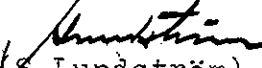
Fru Müller förklarade, att hon i lägren ej särskilt intresserat sig för uppgifterna angående "svenskarna" och hade därför ej vinnlagt sig om att söka utforska, i vad mån upplysningarna varit sanna eller ej.

På fråga om fru Müller kunde nämna någon medfånge, som kunnat erhålla samma uppgifter, svarade hon, att fru Alla Z i n s e r , maka till legationsrådet Zinser vid Auswärtiges Amt i Bonn, möjligen kunde lämna ytterligare upplysningar i saken. Fru Zinser hade varit insatt som fånge i Brāzk/Irkutsk.

- - - -

På grund av att makarna Müller vid min ankomst till deras bostad just stod i begrepp att begiva sig på en resa, var jag i tillfälle att endast under en kort stund få samtala med dem. Dr. Müller föreföll mycket saklig och har av andra Heimkehrer omvitnats som en synnerligen omdömesgill person.

Hannover den 31 maj 1957.

(S. Lundström)

TelegramKUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

sjöborgsutredningen

STOCKHOLM 31.5.57 19		
N:o 33 ✓	CHIFFER	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MÅL. Eu ¹

*Kitschmann i boken
Cunio*

G

Svensk
W i e n

Primo. Amiralen Voß uppgivit Dengg kan nås över adress Gasthof Alpenhof Haus Berghof, Hintertux im Zillertal/Tirol eller över Gasthof Stieglbräu, Innsbruck, Wilhelm-Greil-Strasse, där Denggs broder Franz innehar värdshusen.

Secundo. Voß har endast hört talas om Langfelder genom Kitschmann (se vitboken) och kan icke erinra sig någonsin ha träffat Landwehr.

Cabinet

sp. d. 31/5 kl. 18 15 af.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Telegram

sjöborgsutredningen

Gelmer

STOCKHOLM 31.5.57 19		
N:o 34 ✓	CHIFFER	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MÅL. Eu ¹

S Svensk

W i e n

Handbrev Allard-Bergström 8 april åberopas.

Hildegard Schenk i Canberra meddelat att hon aldrig haft någon broder. Däremot har det funnits en tandläkare i Wien vid namn Oscar Scheuer, vilken såvitt hon kunde påminna sig hade en son och en dotter.

Hon höll det icke för osannolikt att det kunde vara fråga om dennes son, vars förnamn okänt. Hon trodde tandläkaren jämnårig med hennes fader. Benäget undersök.

Cabinet

Rep. d. 31/5 kl. 18.15 af.

TelegramKUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

sjöborgsutredningen

STOCKHOLM 31.5.57 19		
N:o 12. ✓	CHIFFER	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MAL. Eu ¹

2 Svensk
Berlin

Vårt 11. Meiners möjligen besatt Berlin-Schöneberg,
Hauptstrasse 97/3. Meiners bör även utfrågas om han
i karantänen i läger 27 i Krasnogorsk 1945 eller åren
därefter hört talas om svenskar.

Cabinet

Exp 31.5 1745 8.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till *Lorentzen*

» 3 » —

24

Chiffertelegram (BUD)

Från. Generalkonsulatet, New York

Avsänt den 1/ 6 1957 kl. 2118

Inkom den 2/ 6 1957 kl. 0555

Utskrivet i 3 ex. Detta är originalet.

Dnr 39: B		3
Avd.	Gr.	Mål.
P	2	Eu ^I

Cumish ✓

3

M

Edert chiffer 2.

Enligt Cumish var Hopkins en amerikan med tilltalsnamnet Harry, som utgav sig vara major och antages ha varit i Gestapo-tjänst. Hopkins satt tolv dagar med Cumish i Bikowlägrät, varifrån båda sändes till Östberlin. Hopkins överantvordades till tysk polis i Västberlin och fördes till Frankfurt am Main, där han av tysk domstol ådömdes frihetsstraff, som Cumish tror han alltjämt avtjänar i fängelse därstädes.

Kronvall

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till *Lambert* -
» 3 »
» 4 »

Chiffertelegram (BUD)

Från Berlin, GK

Avsant den telex 19 kl.

Inkom den 4 / 6 1957 kl. 1110

Utskrivet i 2 ex. Detta är originalet.

Dnr		6: B	11
Avd.	Gr.	Mål.	
P	2	Su I	

11.

de Edra chiffer 11 och 12.

Meiners inga informationer av värde. Skrivelse
följer.

Ewerlöf

Original se HP 1 Q I

P 2 *h* 2
4/6

Avskrift av strängt förtroligt handbrev
från sekreteraren Leifland till sekreteraren
Hedin, dagtecknat Bonn den 3 juni 1957.

2 bil.

13.6.57
Hedin delg.

Enligt Ditt handbrev den 14 maj och överenskommelse med Lundström vid hans genomresa den 30 maj har jag över veckoslutet sökt få kontakt med några f.d. Norilsk-fångar, som numera är bosatta i trakten kring Bonn, och därvid träffat dels den av Dig nämnde D r ö g e , dels en Peter T a r k o v z a d e h ., P.M. över samtalen med dessa närslutes.

Jag hoppas kunna återkomma nästa vecka med ytterligare några redogörelser för samtal med personer som Lundström lämnat uppgift om (Hans Oskar Glauning i Krefeld och Fritz Bayer i Lüdenscheid) och som jag hittills icke kunnat anträffa.

Strängt förtroligt.

P.M.

ang. samtal med tyske medborgaren Hermann Dröge,
ingenjör vid Sprengstoff-Nobel-Dynamit i Leverkusen;
bostadsadress Kalkstrasse 243, Leverkusen/Mannfurcht.

Dröge, som vore född den 12 maj 1909 i Sehlde bei Hannover, hade under kriget varit chef för en ammunitionsfabrik i Dömitz an der Elbe och anhållits av de sovjetiska ockupationsmyndigheterna i juli 1945. Till januari 1950 hade han hållits internerad i sovjetiska krigsfångeläger i östzonen. År 1950 blev han förd till Moskva där han vistades till oktober 1952. I Norilsk oktober 1952 till juli 1954, hela tiden i regimläger 2; från juli 1954 till september 1955 Taischet; repatrierad september 1955.

På min fråga huruvida Dröge under sin vistelse i Sovjetunionen antingen själv träffat eller hört sina medfångar tala om någon svensk medborgare svarade Dröge att han i läger 2 i Norilsk vid flera tillfällen sammanträffat med en SS-man, som tidigare varit lantmätare (Markscheider) och som påstode sig vara svensk. Namnet på denne man kunde Dröge emellertid icke erinra sig. Jag frågade om Dröge möjligen icke syftade på Woog, varvid han bekräftade att detta vore svenskens namn. För närmare upplysningar om Woog hänvisade Dröge till Busch som enligt Dröge vore en utmärkt god iakttagare. (Busch hörd av Lundström den 9 maj.)

Förutom Woog sade sig Dröge icke ha hört talas om någon svensk eller skandinavisk medborgare i Sovjetunionen.

Då jag frågade Dröge om han kunde lämna upplysningar om andra tyskar, som vistades i regimläger 2 i Norilsk och som numera återvänt, nämnde Dröge förutom Busch och Fischer (Lundströms P.M. den 4 maj) följande:

Hans Dietrich, Velbert/Rheinland, Dammstrasse 33.

Max Lange, Schöppelstedt bei Braunschweig,

Neue Strasse.

Paul L o r k e , Bonn (Auswärtiges Amt), Salmweg 14.

Klaus V o g t , Minden in Westfalen, Köslingerstr. 14.

Erich W e i s s e n b o r n , Remscheid, Intzestrasse 3.

Dröge uppgav att han tidigare kontaktats av representer för brittiska och luxemburgiska ambassaderna i Bonn, vilka utfrågat honom om han under sin vistelse i Sovjetunionen träffat brittiska eller luxemburgiska medborgare.

Bonn den 1 juni 1957.

/u/ Leif Leifland

Strängt förtroligt.

P.M.

ang. samtal med Peter T a r k o v z a d e h , Boltens-
strasse 39, Köln, den 2 juni 1957.

Tarkovzadeh, som vore av tjerkassisk härstamning och född i Kaukasus 1917, hade via Iran anlänt till Tyskland år 1928. 1934 hade han blivit tysk medborgare. Under kriget underofficer och officer (Leutnant) i Wehrmacht och Waffen-SS. Tillfångatagen 1945; engelska och amerikanska krigsfängeläger. Efter frigivningen anhållen av sovjetiska ockupationsorgan 1948 och samma år dömd till livstids straffarbete av sovjetiska militärdomstolen i Halle, bl.a. för sin verksamhet under kriget som översättare i propagandaministeriet. Norilsk mars 1949 till 1954; därefter Krasnojarsk och Alexandrovsk.

Tarkovzadeh hade under hela den tid han vistades i Norilsk varit placerad i läger 3. (Enligt Tarkovzadeh vore lägren 1 - 6 avsedda för utlänningar, därav nummer 6 för kvinnliga fångar.) I detta läger hade enligt Tarkovzadeh inga svenskar funnits. Hade så varit fallet, skulle Tarkovzadeh otvivelaktigt ha erfarit detta; han hade enligt egen uppgift haft ställningen av ett slags förtroendeman för de i detta läger insatta fångarna. (Bland annat hade han varit en av ledarna för det uppror, som utbrutit år 1953 efter Stalins död. Oroligheterna hade varit starkast och mest utdragna just i läger 3. Tarkovzadeh hade vid handgemäng med en sovjetisk soldat blivit svårt skadad och till följd härav någon tid efter upproret lidit av minnesförlust. - Upproret har Tarkovzadeh beskrivit i en artikel i veckotidningen Die Zeit den 29 november 1956.)

I Alexandrovsk, dit Tarkovzadeh alltså fördes efter upproret i Norilsk, hade han sammanträffat med en fånge, som påstått sig vara svensk medborgare, Felix I t a l i e n e r . Tarkovzadeh hade icke dragit jämnt med Italiener, som han

ansåge vara en opålitlig person.

På min fråga om Tarkovzadeh i Norilsk sammanträffat med någon fånge, som sedermera repatrierats till Väst-tyskland, kunde Tarkovzadeh endast nämna Oberleutnant H a c k eller H a a g , troligen bosatt i Düsseldorf. Däremot hade Tarkovzadeh nära kontakt med två andra f.d. krigsfångar som vistats i bl.a. Vorkuta och båda varit utmärkta iakttagare:

Erich P ö r s c h m a n n , Hochkreuzallee 107,
Bad Godesberg, eller Kinnigerstrasse 107,
Wien XII (tidigare förlovad med en svenska);
Sigurd B r i n s k i , Burgstrasse 159, Bonn,
eller Auf dem Gelling 5, Hagen-Haspe.

Tarkovzadeh nämnde vidare att han på uppdrag av ett engelskt underrättelseorgan skrivit en längre redogörelse för sina iakttagelser i Sovjetunionen; utarbetandet av denna redogörelse hade tagit honom sex veckor i anspråk. Han hade även hört talas om att en amerikansk organisation med säte i Düsseldorf vore mycket intresserad av att erhålla upplysningar från repatrierade krigsfångar om sovjetisk ekonomi, transportväxten m.m.; denna organisation hade emellertid icke kontaktat honom.

Bonn den 3 juni 1957.

/u/Leif Leifland

4/6 ✓

Strängt förtrolig.

13.6.57
a f. h. till
i lundin /H-stpl./
u/ Rström

Exp. 15/6-57
aus

PM

2 angående samtal med tyske medborgaren, ekon.studeranden Anton L o r e n c z u k , född 1920, hållet måndagen den 27 maj 1957 i dennes bostad i Nürnberg, GugeIstrasse 12.

Under kriget tjänstgjorde Lorenczuk som löjtnant i Brandenburg-regementet och råkade 1942 i Kaukasus i rysk fångenskap. Han överfördes till Moskva, där han i olika tidsperioder var insatt i Lubljanskaja-, Butyrškaja- och Lefortovskaja-fängelserna. På grund av Lorenczuks verksamhet under kriget behandlades han synnerligen strängt under fångenskapen och fick från 1944 sitta i ensamcell. Redan detta förhållande försvårade givetvis hans möjligheter att hålla knackningsförbindelser med granncellerna, men dessutom erfor han, att granncellerna i allmänhet var besatta med ryska fångar, varför hans isolering blev så gott som fullständig.

Lorenczuk överflyttades till Wladimir 1952 och insattes troligen i cell 7 i bottenvåningen i lasarettbyggnaden - fortfarande i ensamcell. Då han i oktober 1952 flyttades upp i en cell i I. Stock träffade han för första gången sedan 1944 samman med en annan fånge, nämligen ungraren Laslo Pap. Denne hade själv dessförinnan suttit i ensamcell i ungefär 22 år. Lorenczuk och Pap fick sitta kvar i lasarettbyggnaden till april 1954, då de överflyttades till stora fängelsebyggnaden i Wladimir (corpus III), och i en cell troligen i I.Stock fick dela cell med tyskarna Fritz Panzinger och (major) Reuschle. Även under denna tid var granncellerna besatta med ryssar.

Den 11 oktober 1955 fick Lorenczuk lämna Wladimir i ett

sovvagnståg och anlände till Friedland den 14:e i samma månad. Under denna transport och kort dessförinnan fick de tyska fångarna träffa varandra, och Lorenczuk kunde härigenom konstatera, att 73 tyska medborgare, huvudsakligen militärer i ledande ställning och diplomater, hållits fångna i Wladimir vid denna tidpunkt, och att alla frigivits.

Lorenczuk hörde under fångenskapen aldrig talas om att någon svensk skulle befinna sig i samma belägenhet. Han ville i samband härmed ytterligare understryka, att han visste ytterst litet om medfångar på grund av att han hållits så strängt isolerad.

Stockholm den 4 juni 1957.

(S. Lundström)

4/6

Strängt förtrolig.

13.6.57.
a/k - sue
Thulin
u/ström
Ex. 15.6.57 avs

5

PM

angående förnyat samtal med tyske medborgaren Walter Schmid, hållet tisdagen den 28 maj 1957 i dennes bostad i Geislingen-Steige, Kreis Göppingen, Gassenaeker 3.

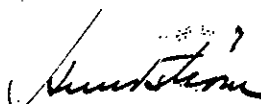
Sedan Schmid i maj månad 1955 lämnade uppgifter till attaché Bergensträhle, har han ej kunnat erinra sig något, som i samband med efterforskningar av försvunna svenskar kan anses vara av betydelse.

Då jag omtalade, att Hans Schmidt (i Nürnberg) nämnt om att det i Wladimir talats om att två svenskar skulle finnas insatta i Wladimir och frågade om Schmid kände till något härom, svarade denne bestämt nej. Han har aldrig hört talas om att någon svensk skulle ha varit fånge i Wladimir.

På särskild fråga förklarade Schmid, att han aldrig varit insatt i sjukhuset i Wladimir.

Beträffande Ludwig Hunoldt kände Schmid till att denne är bosatt under adress Bad Harzburg, Walter Böde Strasse 3. Han var under fångenskapen sjuk i epilepsi och tbc.

Stockholm den 4 juni 1957.

/S. Lundström/

Strängt förtrolig.PM

angående samtal med tyske medborgaren,
köpmannen Alois S c h a f f e r s c h i k ,
född den 23 februari 1912, hållet fredagen
den 31 maj 1957 i dennes bostad i Hannover-
Oberricklingen, Herforderstrasse 23.

Våren 1945 råkade Schafferschik i rysk fångenskap i
Berlin. Han överfördes därefter till Moskva, där han endast
var insatt i Lubljanskaja-fängelset. Under vistelsen där
blev han dömd till döden, vilken dom därefter omvandlades
till 25 års tungt tvångsarbete i läger.

Sommaren 1948 transporterades Schafferschik till
Norilsk-området. Han kom till Dudinka i juli månad samma år
och överflyttades kort därefter till ITL-läger 1, schakt 11 i
Norilsk, där han fick arbeta som målare och diversearbetare.
I nämnda läger, där cirka 1.500 fångar var insatta, fick
han därefter kvarbliva till sommaren 1953. Då fick han lämna
Norilsk och fick medfölja en transport till Tajlau. I detta
läger fick han vara kvar till kort före jul samma år. Han
fick då återresa till Västtyskland och kom den 28 december
1953 till Friedland.

På fråga om Schafferschik under fångenskapen träffat
eller hört talas om svenskar i samma belägenhet, förklarade
han, att så ej var fallet. I Lubljanskaja-fängelset fanns
enligt hans förmenande alla nationaliteter företrädade bland
fångarna. Schafferschik hörde emellertid aldrig talas om
någon konkret uppgift beträffande att någon svensk skulle
sitta fången där.

Rörande förhållandena i Norilsk-Området uppgav Schaffer-

schik, att han omkring 1950 av en folktysk, vars namn han ej kan erinra sig, fått reda på att en tysk familj, som varit bosatt i Sverige, satt fången i "perisilkan" i Dudinka. Någon uppgift angående familjens namn kände Schafferschik ej till.

I Tapiau-lägrer fanns såvitt Schafferschik kände till ej alls några nordiska fångar.

På fråga om Schafferschik kunde nämna någon medfånge från Norilsk, som väl kände till förhållandena där, svarade han, att ingenjör Paul Werner - nu bosatt i Stuttgart, Stafflenbergstrasse 18- befunnit sig i ett specialläger i Norilsk och hade namn om sig att ha ett gott minne.

Särskilt tillfrågad om Schafferschik haft några medfångar vid namn Langfelder eller Baltins uppgav han, att han ej kunde erinra sig några fångar med dessa namn.

Stockholm den 4 juni 1957.

(Sten Lundström)

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Sjöborgsutredningen

STOCKHOLM

19

Stockholm den 4 juni 1957.

N:o
Strängt förtroligt. \$ bil.

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

P

GR.

2

MÅL.

Eu¹*Cumish
Glosok - spådet*

Broder,

Vi har på sistone följt ett spår i Wallenberg-ärendet, vilket nu kommit att beröra Ditt verksamhetsområde. Bifogade promemorior har upprättats vid samtal med tvenne polackar i Polen av en av oss utsänd person. Med anledning härav måste vid detta ärendes behandling iakttagas ännu större försiktighet än vanligt, så att icke uppgiftslämnarna eller deras anhöriga råkar illa ut. I promemoriorna har för Wallenberg använts täcknamnet Gmoser. I övrigt är angivna namn de verkliga.

Som Du ser av promemoriorna ger endast Kaljanskis utsaga en inkörsport för kontroll, och det är den omnämnde amerikanen H.C. Hopkins. Vi har nu frågat Cumish, om han känner till Hopkins' adress, och då fått till svar, att Hopkins vore amerikan med tilltalsnamnet Harry och uppgivit sig ha varit major, sannolikt i Gestapos tjänst. Hopkins satt 12 dagar med Cumish i Bykovo-lägrät, varifrån båda sändes till Öst-Berlin. Hopkins överantvordades till tysk polis i Väst-Berlin och fördes till Frankfurt am Main, där han av tysk domstol ådömdes frihetsstraff, som Cumish tror att han alltjämt avtjänar i fängelse därstädes. Det vore av största intresse, om Du kunde få reda på var Hopkins nu befinner sig och föra ett samtal med honom i anslutning till vad de båda polackerna, främst Kaljanski, haft att

Sekreteraren L. L e i f l a n d ,
BOM.

*E v p . m . h u r i s
4.6.57
dcs*

678

berätta. För att pröva Hopkins minne bifogas här ett fotografi ./.
av Cumish, vilket Du kan infoga i en större samling fotografier.

Vidare översändes en gruppbild, där Kaljanski är den person som ./.
sitter i en fåtölj och håller en kaffekopp i handen. Måhända
känner Du igen några andra personer. Prosten Hallén sitter, som
Du ser, bl.a. i soffan.

Lundström har sagt mig, att Du hade planer att uppsöka
Thiede. Denne är redan hörd genom generalkonsulatets i Hamburg
försorg och behöver därför icke höras. Han hade för övrigt ingen-
ting väsentligt att komma med i vårt ärende.

Får jag slutligen be Dig med ambassadören diskutera upplägg-
ningen av det vidare procederet mot bakgrund av vad denne anført
i handbrev till Åström den 8 maj 1957 angående de tyska myndighe-
ternas inställning till våra efterforskningar.

/G.Lorentzon/

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

sjöborgsutredningen

STOCKHOLM		19
Stockholm den 4 juni 1957.		
N:o <u>Strängt förtroligt.</u>		BIL. 1 bil.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.
P	2	Eu ¹

Broder,

./.

Som framgår av bifogade promemoria angående samtal med Hans Schmidt har denne omnämnt, att han hört talas om att i Vladimir skulle finnas två svenskar, om vilka han för övrigt icke kunde lämna några preciserade upplysningar. Schmidt har också nämnt tre tyskar, som eventuellt skulle kunna känna till något ytterligare om "svenskarna". Av dessa är alla utom Ludwig Hunoldt hörda. Då jag besökte hans bostad, som är belägen i Bad Harzburg, Walter Bode Strasse 3, var denne ej hemma, men av en inneboende erfor jag att han numera vistades som konvalescent i Schwarzwald. Jag lyckades ej få någon närmare adress där. Då det synes vara av intresse att fullfölja spåret, får jag på Lorentzons uppdrag be Dig att vid tillfälle söka få till stånd ett samtal med honom. Lämpligaste formen att närma sig honom torde väl vara att tillskriva honom under adressen i Bad Harzburg, där hans hustru fortfarande bor.

(S.Lundström)

Sekreteraren L. L e i f l a n d ,
BONNÉ

Exp. m. kvitt.
4.6.57 avs

5/6 ✓

KUNGL.
SVENSKA BESKICKNINGEN

Wien den 3 juni 1957.

R 18. Strängt förtroligt.

1 bil.

Cumish ✓

Broder,

gh

Åberopande, Dina handbrev till Allard den 9 respektive den 29 maj rörande amerikanen Cumish ber jag härjämte få delgiva Dig en information, som Pammer först i dag kunnat lämna mig. Såsom därav framgår finns det vissa förhoppningar om att Mautner bor i Wien medan Deffg finns i Innsbruck.

Vad beträffar frågan om i vilka läger vid Norilsk olika österrikiska fångar suttit kan Pammer härvidlag tyvärr icke stå oss till tjänst. Detaljerade uppgifter om lägernumren ha tyvärr icke alltid framkommit vid polisförhören och det skulle för övrigt taga en avsevärd tid i anspråk att få fram alla förhørsprotokollen. Vi få klara oss så gott det går med att till en början förhöra de fyra, som bo i Wien.

Som Du kanske vet befinna sig både Allard och Anger på tjänsteresa i Sverige, varför Kalhorn och jag äro ensamma här. Jag är därför rädd att det kan dröja innan jag hinner genomföra alla förhören och hoppas att Ni kan ha tålamod med oss. När jag överhuvud kan resa till Innsbruck har jag svårt att nu förutse.

*Hjärtliga hälsningar
Din tillgivne
Erik Braunerhielm
(Erik Braunerhielm)*

Herr Sekreteraren G. Lorentzon
Kungl. Utrikesdepartementet.

Cx

A v s k r i f t.

Bezug: Do. Anfrage ohne Datum betreffend Friedrich DENG^g,
Otto MAUTNER und Kurt LANDWEHR.

Friedrich D e n ^g g, 5.1.1912 in Mayrhofen geb.,
kehrte am 25.6.1955 aus sowjetischer Kriegsgefangenschaft
nach Österreich zurück und nahm in Innsbruck, Dr. Glatz-
Strasse 14/111 Aufenthalt.

Otto M a u t n e r, Kaufmann, 5.2. 1913 in Frank-
furt/Main geb., kehrte am 25.6.1955 aus russischer Kriegs-
gefangenschaft nach Österreich zurück und nahm in Wien 18.,
Gentzgasse 61/11 Aufenthalt.

Ueber einen Kurt L a n d w e h r (ohne nähere Daten
ist lediglich in einer Mitteilung eines Heimkehrers vom Februar
1956 enthalten, dass der Genannte nach Deutschland zurückge-
kehrt und in Tegernsee wohnhaft sein dürfte.

Näheres über den Genannten bzw. Personaldaten sind
nicht bekannt.

5/6

Strängt förtrolig.

12.6.57.
u.-f.-k.-tel
i Berlin
4/12.57
Egg 15/6.57
rus

2

PM

angående samtal med tyske medborgaren tillskäraren Alfred H a i n ; född den 30 juni 1926, hållet onsdagen den 29 maj 1957 i dennes bostad i Kleinwallstadt, Kreis Obernburg, Kilianstrasse 23.

I slutet av andra världskriget tjänstgjorde Hain i ett militärt förband, där han som kamrater hade bl.a. Walter Schmid, Adalbert Wauer och Hans Schmidt.

Själv råkade Hain i maj 1945 i rysk fångenskap i Prag tillsammans med ovannämnda Adalbert Wauer och Hans Schmidt. Walter Schmid hade blivit rysk fånge något tidigare.

Kort efter tillfångatagandet blev Hain skild från Adalbert Wauer och Hans Schmidt. Själv fördes Hain till ett läger i Kujbyshev, där han blev häktad den 30 april 1946 och dömd den 20 juli samma år.

Den 26 maj 1947 överflyttades Hain till fängelset i Vladimir, där han insattes i corpus III. I detta fängelse blev han kvar mer än sex år och fick byta cell relativt ofta. Han säger sig numera endast med något undantag ha glömt bort i vilka celler han suttit.

Hain, som i Vladimir ofta suttit tillsammans med vitryssar, har där aldrig - liksom ej heller i övrigt under fångenskapen - hört talas om att någon svensk skulle finnas bland fångarna.

På frågor om Hain kunde erinra sig några fångar vid namn Wallenberg, Langfelder, Roedl och Scheuer uppgav Hain följande. Namnen Wallenberg och Langfelder har Hain ett svagt minne av att han hört talas om. Trots ansträngningar kunde Hain ej klarlägga, var han hört talas om namnen under

fångenskapen eller efter frigivningen - ej heller på vilket sätt han fått vetskap om dem. Han kunde för övrigt icke erinra sig någonting, som kunde vara förknippat med namnen Wallenberg och Langfelder. Namnen Roedl och Scheuer säger sig Hain aldrig ha hört tidigare.

Då jag upplyste om att Langfelder skulle vara ungersk medborgare, uppgav Hain å propos ungrare, att han under tiden november 1952 - april 1953 i cell 25 i corpus III suttit tillsammans med ungerske medborgaren Filler.

Bland övriga cellkamrater från cell 25 i corpus III i Vladimir erinrade sig Hain, att under tiden juli 1951 - januari 1953 Boris Popper suttit i cellen. Popper var egentligen ryss, men torde dock ha haft finskt medborgarskap. Hans far var ryss, medan hans moder delvis hade tysk härkomst. Popper hade 1944 eller 1945 blivit häktad i Helsingfors. Hans broder Georg Popper var också fånge i Vladimir, men denne träffade Hain aldrig.

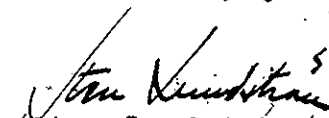
Vidare satt i nämnda cell 25 en tysk vid namn Helmut Petersohn, som numera är bosatt i Wiesbaden. Han satt i cellen från den 25 januari 1952 till januari 1953. En av Petersohns förfäder var svensk och hade som officer deltagit i 30-åriga kriget, varefter han gift sig med en tyska och bosatt sig i Tyskland.

Dessutom kunde Hain påminna sig att han under tiden 1951-1953 delat cell med den litauiske biskopen Mateulonis.

På särskild fråga förklarade Hain att han aldrig befunnit sig i sjukhuset i Vladimir.

Då jag nämde, att Hans Schmidt talat om att det i Vladimir uppgivits att två svenskar skulle ha hållits fångna där, sade Hain, att han för sin del ej kände till något i denna sak.

Stockholm den 5 juni 1957.

Sten Lundström

Strängt förtrolig.

13.6.57.
a. f. h. f. u.
Thulin
u/ Rönne

Cumvotat

Eg. 15/6-57
aus

2

PM

angående samtal med tyske medborgaren Kurt Landwehr von Pragenau, hållet tisdagen den 28 maj 1957 i dennes bostad i Stuttgart-Süd, Olgastrasse 92.

Under slutet av andra världskriget tjänstgjorde Landwehr von Pragenau som tolk vid den tyska Heeresmission i Bukarest. Den 23 april 1944 rakade han i rysk fångenskap och fördes kort därefter med flygplan till Moskva. På denna flygresan medföljde bl.a. Dr. Vorwerk, som även tillfångatagits och som dessförinnan tjänstgjort vid tyska beskickningen i Bukarest.

I Moskva insattes Landwehr von Pragenau den 8 september 1944 i Lefortovskaja-fängelset. Fram till den 3 november 1948 var han i detta fängelse insatt i sex olika celler, vars nummer han numera ej kan erinra sig. Under vistelsen i fängelset erfor han genom knackningsförbindelse med tyske diplomingenjören Thiede från Kiel, som satt i en granncell, att denne kände till uppgifter om Wallenberg och dennes chaufför. Såvitt Landwehr von Pragenau nu kunde påminna sig, skulle Thiede vid en relativt tidig tidpunkt ha suttit tillsammans med Wallenberg.

Själv har Landwehr von Pragenau aldrig träffat Wallenberg.

Den 4 november 1948 infördes Landwehr von Pragenau i fängelset i Vladimir, där han insattes i corpus III. Även i Vladimir satt han i ett flertal olika celler, men ej heller härifrån kunde han påminna sig cellnummer. Under två perioder satt han i corpus II, där sjukhuset var beläget,

nämligen tiden 24 december 1948 - 15 februari 1949 (ensam i en tvåmanscell i I. Stock) och under 1954 tiden april - mitten av maj (tillsammans med en grekisk sjöman - namnet bortglömt - i en cell i II. Stock). Landwehr von Pragenau kunde väl erinra sig den exakta dagen för sin ankomst till corpus II den första gången, enär detta var den första dag han fått äta sig mätt sedan han tillfångatagits. Han var även medveten om att det i corpus II fanns möjligheter att hålla fångar strängt isolerade. På fråga om Landwehr von Pragenau kunde nämna några fångar, som hållits strängt isolerade i corpus II, uppgav han, att han visste om att tyske arkitekten Karl Kösch, nu bosatt München 27, Buchingstrasse 11/3, suttit där och då tilltalats med nummer 4 eller 6. Vidare har en tysk vid namn Meiners suttit där under liknande omständigheter. Landwehr von Pragenau kände ej till Meiners adress.

Under vistelsen i Vladimir hörde Landwehr von Pragenau aldrig talas om att någon svensk skulle hållas fången där.

Däremot hörde han av österrikaren Ernst Huber (avliden vid påsktiden 1957) i Vladimir talas om Wallenberg och dennes chaufför. Landwehr von Pragenau hade den uppfattningen, att även Huber varit cellkamrat med Wallenberg. Namnet på Wallenbergs chaufför kunde Landwehr von Pragenau ej erinra sig. Då jag tillsammans med en del ovidkommande namn även nämnde namnet Langfelder, reagerade Landwehr von Pragenau ej därför.

I oktober 1955 fick Landwehr von Pragenau lämna Vladimir och återkom efter frigivning den 13 i samma månad till Friedland.

Särskilt tillfrågad förklarade Landwehr von Pragenau, att han aldrig suttit tillsammans med amiral Voss i någon cell. Däremot hade Landwehr von Pragenau hört talas om att amiral Voss var synnerligen ontyckt av dem som delat cell med honom.

Jag förde därefter amerikanen Cumish på tal. Om denne fällde Landwehr von Pragenau det omdömet, att han var en "terrible boy" med polsk härkomst och som närmast var analfabet. Cumish hade tidigare varit sjöman och tjänstgjort på tankfartyg. Landwehr von Pragenau höll Cumish för att vara en "ointressant människa", vars uttalanden man borde ta med reservation.

Jag visade slutligen en fotografiserie, vari Wallenbergs och Langfelders foton ingår bland en del ovidkommande personfotografier.

Landwehr von Pragenau uppgav i anslutning härtill, att han ej kände igen någon av de avbildade.

Namnet Otto Scheuer var alldeles obekant för Landwehr von Pragenau.

- - -

Landwehr von Pragenau är numera anställd vid en statlig myndighet i Stuttgart.

Stockholm den 5 juni 1957.

(Sten Lundström)

KUNGL.

SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 4 juni 1957.

506

6.6	57	
Avd.	Gr.	Mål
p	2	Eu I

Broder,

./.

Härmed ber jag få tillställa Dig en samling klipp
ur västtyska tidningar och tidskrifter om Raoul Wallen-
berg - de flesta publicerade dagarna efter överlämnandet
av den sovjetiska noten den 6 februari - vilken genom ett
förbiseende från klipptjänstens sida icke tidigare kunnat
översändas till departementet.

2ljärtliga hälsningar!

Min tillgivne
Luis Lauff

Herr Sekreteraren G. L o r e n t z o n,
Stockholm.

7/6 ✓
New York den 4 juni 1957.

Förtroligt.

1 bil.

Broder,

•/•
(ä Cumish
sic. drörs.)
För Din kännedom ber jag få närsluta avskrift av generalkonsulatets officiella dagsskrivelse nr. 764 rörande våra utgifter för samtalen med Mr. Cumish. Som Du ser därav och av våra övriga handlingar sammanträffade jag med honom vid första tillfället i hans hem i Bradford, Mass. Med hänsyn till arbetsförhållandena på generalkonsulatet under senare delen av sistlidna ~~delen av~~ maj månad befanns det vara mera praktiskt be Mr. Cumish inställa sig på generalkonsulatet för det nya samtalet, och han hade tidigare på förfrågan förklarat sig villig vid behov göra en resa till New York. Man torde kunna säga att våra kostnader för Cumishs besök på generalkonsulatet icke blivit högre än om jag skulle på nytt rest upp till Bradford.

Vad särskilt beträffar de ersättningar som vi utbetalat till Cumish för förlorad arbetsförtjänst vill jag nämna att han under mellantiden, enligt egen uppgift, blivit "promoted" med därav följande löneförhöjning från \$10:- till \$15:- i dagsförtjänst. Han framhöll att han under den dagslånga samvaron den 18 april 1957 blivit så psykiskt uttröttad av

Sekreteraren Lorentzon,
Utrikesdepartementet.

sina ansträngningar att återuppliva minnena från fängelse-
tiden, att han följande dag måst uppsöka läkare för att er-
hålla en lugnande medicin. Med hänsyn dels härtill och dels
till att han nödgats tillbringa två på varandra följande nät-
ter i tåget ansågo vi det rimligt att för sammanträffandet
den 21 maj tilldela honom gottgörelse för två dagars förlo-
rad arbetsförtjänst.

Med vänliga hälsningar

Din hängivna

Folke Persson

Folke Persson

KUNGL. SVENSKA
GENERALKONSULATET

8/6 ✓
Berlin den 6 juni 1957.
R 18. 1 bil.
Strängt förtroligt.

13.6.57

a + b f.k. till
Thulin /H-stpl/
/u/S.Åström

Eop. 15/6-57
av

Broder,

./.

Jag ber härmed få översända en promemoria rörande mitt
samtal den 3 juni med tyske medborgaren Wolfgang Meiners i
Wallenbergsärendet.

*Härliga hälsningar
Din tillgivne*

Hans V. Ewerlöf
(Hans V. Ewerlöf)

Sekreteraren Lorentzon,
Utrikesdepartementet.

P.M.

ang. samtal den 3 juni 1957 å generalkonsulatet i Berlin med tyske medborgaren Wolfgang Meiners, född den 5 december 1908 och bosatt Berlin-Schöneberg, Hauptstrasse 97.

Före kriget var Meiners verksam såsom korrespondent i Rom. Sedan han 1940 kommit till Berlin, satt han såsom motståndare till nazistregimen flera gånger i fängelse och skickades slutligen i oktober 1942 med en militär "Feldstrafe-Abteilung" till Sovjetunionen. Sedan han efter ett år överförts till "Sechste Luftwaffe Felddivision", tillfångatogs han den 15 november 1943 i trakten av Vitebsk och fördes till Moskva. Fram till hans frigivning och ankomst till Friedland den 14 oktober 1955 satt han fängslad i följande fängelser och läger.

November 1943 - sommaren 1944	Ljubljanka- och Butyrskaja-fängelserna i Moskva,
sommaren 1944 - omkr. 21 juni 1945	karantänen i läger 27 i Krasnogorsk,
omkr. 21 juni - oktober 1945	Zone 2 i läger 27 i Krasnogorsk,
oktober 1945 - april 1948	schaktlägre Stalīnogorsk,
april 1948 - 31 augusti 1950	Butyrskaja-fängelset i Moskva
September 1950 - september 1955	Corpus 2 i Wladimir-fängelset

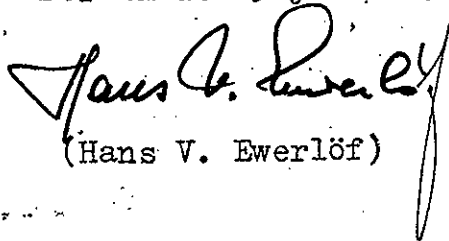
På min fråga, huruvida Meiners under sina år i Sovjetunionen råkat eller hört talas om några svenskar, förklarade han, att så icke vore fallet. Han hade endast under sin tid som "Barackenältester" (december 1944 - omkr. 21 juni 1945) i karantänen i läger 27 i Krasnogorsk råkat 2 eller 3 kvinnor, däribland åtminstone en svenska, vilka haft anknytning till svenska beskickningen i Berlin. Dessa hade under transporten hem till

Sverige passerat karantänen. Han hade vidare träffat en omkring 25-årig svensk i finsk uniform, som endast talat dålig engelska. Han hade i Wladimir-fängelset hela tiden suttit i "Einzelhaft", såvitt han kunde erinra sig i cellerna 48 och 54. Han hade här endast en kort tid under 1955 haft knackningsförbindelse med en litauer i bredvidliggande cell, vars namn han icke kom ihåg.

Helt oprovocerat förklarade han, att han icke hört talas om Wallenberg. Han hade redan i Friedland bl.a. av ett par svenska journalister utfrågats om Wallenberg. Namnet Langfelder vore honom icke heller bekant uppgav han på min fråga.

Meiners gjorde ett lugnt och balanserat intryck. Han ådrog sig tbc i Sovjetunionen och betraktas såsom invalid till 60 %. Han har f.n. ett arbete vid Verkehrsamt i Berlin.

Berlin den 3 juni 1957.

(Hans V. Ewerlöf)

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Chiffertelegram (BUD)

Från Washington

Avsant den ^{TELEX} 19 kl.
Inkom den 11/6 19⁵⁷ kl. 19.55
Utskrivet i 4 ex. Detta är ex. nr 4

28.

Edert chiffer 23. State Department meddelar efter noggrann undersökning, att ingen av de amerikanare, som återvänt från Norilsk, har hört talas om svenskar i lägret.

Boheman.

KOPIA KOPIA

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Original HP 1 8u I
Chiffertelegram (BUD.)

Från . London

Avsant den telex/ 19 kl.

Inkom den 13 / 6 19 57 kl. 1715

Utskrivet i 3 ex. Detta är ex. nr 3

21.

Edert chiffer 29.

Foreign Office meddelat att det visserligen ryktats att brittiska medborgare befunne sig i Norilsk-lägre^t, men att undersökning visat att dessa personer ej voro brittiska. Tyvärr hade Foreign Office inga upplysningar om eventuella svenskar i lägre^t. Den enda upplysningen som kunde vara till hjälp vore att en tysk¹⁾ som nyligen utfrågats vid sin återkomst från sovjetryska arbetslägre^t i Timsna omtalat att en svensk medborgare befunnit sig där i juli 1955. Inga ytterligare detaljer tillgängliga.

Hägglöf.

+1 Jeschkeovsky

KOPIA

+1 förutkl. ident. Röringen Hoff

11.7.57
Lundin erh. del.

Avskrift av strängt förtroligt handbrev från
sekreteraren L.Leifland till sekreteraren
G.Lorentzon, dagtecknat Bonn den 11 juni 1957.

5 bil.

Härmed ber jag ra översända ytterligare några prome-
morior angående samtal med tidigare fångar i Norilsk.

- ./1 1. Paul L o f k e , Bonn (bil. 1);
- ./2 2. Klas V o g t , Minden in Westfalen (bil. 2);
- ./3 3. Max L a n g e , Ryhen vid Wolfsburg (bil. 3); och
- ./4 4. Erich W e i s s e n b o r n , Remscheid (bil. 4).

Dessa fyra utsagor innehåller, som Du finner, tyvärr
intet positivt i Norilsk-spåret. Däremot gav samtalet med
Lorke helt oväntat ett uppslag i en annan fråga, nämligen
beträffande Ch.Hopkins. Enbart om honom handlar prome-
morian angående samtal med Wilhelm S c h m i t z , Rem-
scheid (bil. 5).

./5

Strängt förtrolig

P.M. över samtal med Paul L o r k e , anställd vid
tyska utrikesministeriets chiffreringsavdelning,
hållet på ambassaden i Bonn den 7 juni 1957.

Lorke, som vore född den 14 december 1921 i Breslau, hade under kriget tjänstgjort som kanslist vid tyska beskickningen i Sofia. Sedan han och den övriga legationspersonalen tillfångatagits på hösten 1944, hade han förts till Lefortovskaja, där han - med avbrott för tiden juni 1945 till maj 1946 (Butyrskaja) - vistats till augusti 1948. I Lefortovskaja hade han delat cell med bland andra Paul Koch, f.d. kanslern vid tyska beskickningen i Sofia Muschke (numera placerad i Neapel) och Thiède. I augusti 1948 hade Lorke förts till Norilsk, där han vistats till juli 1954, hela tiden i läger 4. Från juli 1954 till mars 1955 Tajschet; mars 1955 - oktober 1955 Reschjote; repatrierad oktober 1955.

Lorke hade under sin vistelse i Norilsk icke träffat någon svensk, ej heller hört sina medfångar talas om någon annan svensk än W o o g . Lorke hade hört att Woog hade någon anknytning - genom födsel eller bosättning - med Estlan

Namnet Baltins hade Lorke icke hört talas om under sin vistelse i Norilsk.

Lorke trodde sig kunna gå i god för att inga svenskar kunde ha vistats i läger 4 under den tid han själv varit internerad där.

Lorke om Hopkins

På min fråga huruvida Lorke under sin vistelse i Sovjetunionen någonsin sammanträffat med någon amerikansk medborgare svarade han att han vid flera tillfällen själv talat med eller hört sina medfångar berätta om internerade som påstått sig vara amerikaner. Dessa utsagor hade emellertid en-

ligt Lorke måst tagas cum grano salis. Själv kunde han, fortsatte han spontant, för ögonblicket exempelvis erinra sig en viss H o p k i n s , som han flera gånger träffat samman med - men icke samtalat med - i läger 4 i Norilsk. Denne Hopkins hade varit internerad i detta läger någon tid - troligen hade han kommit från ett annat läger i Norilsk år 1950 och stannat i läger 4 till någon gång år 1952 , då han fördes till ett annat läger i Norilsk - och därvid gjort sig rätt illa omtyckt av medinternerna; Lorke använde vid några tillfällen uttrycket "kein positiver Typ". Bland fångarna cirkulerade de vildaste rykten om Hopkins: att han under kriget varit internerad i ett tyskt läger, därefter befriats av amerikanarna, som sedan sänt honom som spion till Sovjet; men också att han under kriget varit i tysk säkerhetstjänst. Hopkins torde, då han vistades i läger 4, ha varit mellan 25 och 28 år, bar en tunn mustasch, hade konkav näsa och "typiskt boxarutseende", ljusblont hår; längd 170-174 centimeter. Enligt en uppgift Lorke hört skulle Hopkins ha varit född i Danzig.

En tidigare Norilskfånge, som möjligen kunde lämna konkreta uppgifter om Hopkins, vore Peter-Paul W e r n e r (Lundströms P.M. 2 maj 1957).

Bonn den 7 juni 1957.

/u/Leif Leifland

Strängt förtrolig.

P.M.

över samtal med Klas Vogt i dennes bostad, Köslinerstrasse 14, Minden in Westfalen, den 8 juni 1957.

Vogt, som för närvarande vore anställd vid Melitta-verken i Minden, vore född den 14 september 1922 i Sondershausen i Thüringen. Han tillfångatogs den 24 april 1945 och vistades därefter i sovjetiska krigsfängeläger till den 26 juni samma år, då han flydde och tog sin tillflykt till träsk- och skogsområdena i södra Estland. Han slöt sig samman med några ester och lyckades hålla sig dold till december 1947, då han ånyo tillfångatogs. Av en sovjetisk militärdomstol dömd till 10 års straffarbete fördes han i december 1947 till ett fängelse i Reval. Därefter till Norilsk, först i läger 4 från oktober 1948 i ungefär två år, sedan i läger 2, till 22 juni 1953. Repatrierad via Tapiau i Ostpreussen i december 1953.

Under sin vistelse i Norilsk - alltså från oktober 1948 till 22 juni 1953 - hade Vogt själv icke träffat någon svensk. Ej heller hade han hört sina medfångar tala om att någon svensk skulle vara internerad i Norilsk. Om så vore fallet, skulle vederbörande för övrigt säkerligen icke ha internerats i de för utlänningar avsedda arbetslägren (1-6), utan i något av de tre speciella straffläger som funnes i Norilsk.

Vogt om Hopkins.

Tillfrågad om han någonsin under sin vistelse i Sovjet träffat någon amerikansk medborgare svarade Vogt till en början att flera internerade utgivit sig för amerikaner; över huvud taget hade det varit mycket vanligt att fångarna av

olika skäl hittade på och vidhöll falska versioner om sitt ursprung, tidigare arbete o.s.v. Som ett exempel nämnde Vogt spontant Charles Hopkins, som han flera gånger träffat i Norilsk. Hopkins hade berättat för Vogt att han vore amerikansk medborgare, officer vid flygvapnet och efter krigsslutet kommenderad att tjänstgöra i Berlin. Vid ett tillfälle hade Hopkins med några kamrater begivit sig till östsektorn och där arresterats av sovjetorgan. Han hade sedan ådömts fängelsestraff för spionage och så småningom kommit till Norilsk.

Enligt Vogt hade Hopkins, då han träffade honom i läger 4 i Norilsk, varit ungefär 25-28 år. Talade tyska med amerikansk accent.

Vogt höll för troligt att Hopkins var tysk medborgare men av någon anledning lagt sig till med amerikanskt namn. Hopkins hade icke gjort det bästa intryck på Vogt: "nicht gerade angenehm". Hopkins hade vid ett tillfälle föreslagit Vogt att de tillsammans skulle söka fly från Norilsk. Vogt hade emellertid icke velat diskutera denna fråga med Hopkins: skulle han deltaga i ett flyktförsök, skulle han välja annat sällskap än Hopkins.

Bonn den 11 juni 1957.

/u/Leif Leifland

Strängt förtrolig.

P.M.

Över samtal med Max L a n g e , hållet i dennes bostad i Ryhen vid Wolfsburg, den 9 juni 1957.

Lange vore född i Lodz den 16 november 1901. Under kriget hade han tjänstgjort vid ett tyskt fältpolisförband; tillfångatagen 20 januari 1945. Sovjetiskt krigsfängeläger i Lemberg till sommaren 1948. 20 augusti 1948 Norilsk; först ungefär sex månader i läger 4, sedan i läger 2 till 28 juli 1954. Sverdlovsk till 10 oktober 1955. Repatrierad december 1955. F.n. anställd vid Volkswagen-fabriken i Wolfsburg.

Lange sade sig vid vårt samtal kunna erinra sig en medfånge från Norilsk, vilken någon gång sagt sig vara svensk medborgare. Denne vore ungefär 175 centimeter lång; blond. Lange kunde emellertid icke erinra sig namnet på denne svensk. (Troligen åsyftar Lange här Woog.)

På min fråga huruvida Lange under sin vistelse i Norilsk sammanträffat med någon amerikansk medborgare svarade han att han några gånger talat med en man, som uppgav sig vara född i U.S.A. Under kriget hade denne amerikan, enligt vad han uppgivit för Lange, arbetat för tysk räkning; efter kriget hade han arresterats av sovjetiska säkerhetsorgan. Lange sade sig tro att det möjligen förhölle sig så att amerikanen sänts till Tyskland för att spionera för amerikansk räkning men att han även instruerats att, för att föra det tyska kontrapionaget bakom ljuset, förse tyska myndigheter med en del uppgifter. - Lange sade sig särskilt erinra sig att amerikanen stundom sökt spå sina medfångars öden

genom att studera handflatans linjer.

För upplysningar om förhållandena i Norilsk rekommenderade Lange särskilt Dröge, Busch och Moser.

Bonn den 11 juni 1957.

/u/ Leif Leifland

Strängt förtrolig.

P.M.

Över samtal med telefonisten Erich W e i s s e n b o r n ,
hålllet i dennes bostad, Sieperstrasse 27, Remscheid, den
10 juni 1957.

Weissenborn, som vore född den 9 augusti 1924, hade, sedan han tillfångatagits, förts till ett läger i Berlin i juni 1945. Efter att ha vistats i skilda fångläger i östra Tyskland dömdes han i juli 1948 till 25 års straffarbete. Brest-Litovsk till hösten 1948; sedan Sverdlovsk, Krasnojarsk, Norilsk (läger 4) från juli 1949 till 1954; Tajschet; repatrierad oktober 1955.

Weissenborn sade sig under sin vistelse i Sovjetunionen icke personligen ha sammanträffat med eller hört sina medfångar tala om någon svensk medborgare. Han höll det för uteslutet att någon svensk skulle ha vistats i läger 4 i Norilsk där han själv varit internerad.

För ytterligare upplysningar hänvisade han framför allt till Busch.

Weissenborn om Klaus-Friedrich Glaubitz, alias Ch.H. Hopkins.

På min fråga huruvida Weissenborn i Norilsk eller annorstädes i Sovjet sammanträffat med någon amerikan svarade han omedelbart: "Ja, med en viss Charles Harry Hopkins, alias Klaus-Friedrich Glaubitz". Weissenborn hade träffat Hopkins första gången redan i ett läger i Berlin-Sachsenhausen år 1948; redan på den tiden hade Glaubitz gjort gällande att han vore amerikansk medborgare. Weissenborn och Glaubitz hade förts från Berlin-Sachsenhausen via Brest-Litovsk, Sverdlovsk och Krasnojarsk till Norilsk med samma transporter. Såvitt Weissenborn nu kunde erinra sig, hade Glaubitz lämnat Norilsk antingen

1951 eller 1952. Weissenborn visste icke vart han då förts, men hänvisade till en Wilhelm S c h m i t z , Remscheid, vilken sammanträffat med Glaubitz senare, troligen år 1954.

Weissenborn visade mig under samtalets gång en skrivelse från Tyska Röda Korsets Suchdienst-central i München (Abteilung Dokumentationszentrale für Kriegsgefangene, Infanteriestrasse 7 a) angående efterforskning av en försvunnen amerikansk medborgare vid namn Payne; enligt denna skrivelse skulle Glaubitz för närvarande vara bosatt i Itzehoe i Schleswig-Holstein. - Enligt Weissenborn skulle Glaubitz, sedan han frigivits, ha tagit kontakt med fru Payne och lämnat henne falska uppgifter om hennes mans uppehållsort i Sovjetunionen, varefter fru Payne tagit kontakt med Tyska Röda Korset, som i sin tur vänt sig till bland andra Weissenborn.

Weissenborns spontana karakterisering av Glaubitz var: "ein pathologischer Lügner". Glaubitz hade berättat för Weissenborn att han var amerikansk flygare och efter krigsslutet dömts av en sovjetisk domstol för spioneri. Under fångenskapen hade han berättat de mest fantastiska historier.

Weissenborn hade icke kunnat draga jämnt med Glaubitz - "er hat mir an den Banditen verkauft" - och därför, såvitt jag kunde förstå, i görligaste mån sökt undvika dennes sällskap.

Weissenborn sade avslutningsvis att Wilhelm Schmitz, Bismarckstrasse 53, Remscheid, vilken sammanträffat med Glaubitz i Potma och där kommit honom relativt nära, säkerligen skulle kunna lämna ytterligare upplysningar om Glaubitz.

Bonn den 11 juni 1957.

/u/Leif Leifland

P.M.

Över samtal med Wilhelm S c h m i t z , Bismarckstrasse 53,
Remscheid, den 10 juni 1957.

Schmitz, som vore anställd vid staden Remscheids turistbyrå, hade träffat Klaus-Friedrich Glaubitz, alias Ch.H. Hopkins, i läger 5 i Potma, dit Glaubitz kommit i januari 1954. Schmitz karakteriserade Glaubitz som "en patologisk lögnare"; Glaubitz hade dock alltid varit en god kamrat och uppträtt med energi gentemot den sovjetiska lägerledningen.

Glaubitz hade berättat för Schmitz att han vore son till den amerikanske politikern Harry Hopkins och gift med en dotter till en spansk greve och diplomat. En broder till honom vore amerikansk ambassadör i Ankara. Han ägde själv en stor lantgård; stundom hade han påstått att denna vore belägen i närheten av Chicago, stundom på någon av de Västindiska öarna. I Förenta Staterna innehade han en förmögenhet om 800.000 dollar. Han hade inbjudit Schmitz att efter fångenskapen tillbringa en tid i U.S.A.; därvid skulle Glaubitz betala en första klass hytt på en lyxångare och vid Schmitz ankomst omedelbart överlämna en blanco-check till honom.

Enligt Schmitz hade Glaubitz någon gång efter krigsslutet arresterats av sovjetiska säkerhetsorgan i östzonen, vilka påstått att Glaubitz vore en amerikan vid namn Charles Hopkins. Det vore enligt Schmitz alldeles omöjligt att avgöra huruvida de sovjetiska myndigheterna själva trodde att fråga vore om Charles Hopkins eller om man vore medveten om att det gällde en annan person. Glaubitz hade i varje fall under hela den tid han vistats i Sovjet av de sovjetiska organen behandlats som Ch. Hopkins: vid frigivningen hade han exempelvis överlämnats till amerikanska ambassaden i Moskva. Glaubitz hade också mycket snabbt levat in sig i rollen av Ch. Hopkins och blandat upp sin tyska med amerikanska

slanguttryck. (Glaubitz hade för övrigt varit mycket språkkunnig: förutom tyska och engelska hade han talat franska och ryska ävensom något japanska; det sistnämnda språket hade han lärt sig av en japansk officer i Norilsk.) En märkvärdig tillfällighet hade, fortsatte Schmitz, spelat in när de sovjetiska säkerhetsorganen - vare sig de vore medvetna om Glaubitz' identitet eller icke - ville förvandla Glaubitz till Hopkins: ingen kunde vara med lämpad för en sådan identitetsförvandling än Glaubitz, som vore en patologisk natur och tacksamt accepterat den nya roll som givit honom rikliga tillfällen till den självhävdelse varav han vore i så stort behov.

Själv hade Schmitz icke genomskådat Glaubitz förrän efter en tid då Glaubitz vid något tillfälle med eftertryck påstått att vänstertrafik vore regel i U.S.A. Schmitz hade då börjat misstänka att Glaubitz icke vore amerikan. Denna misstanke hade rätt snart förvandlats till visshet sedan Glaubitz börjat berätta de mest fantastiska historier om sitt förflutna (se ovan) och om sin tidigare verksamhet i sovjetiska krigsfängeläger. Bland annat hade han gjort gällande att han varit läkare vid ett stort fångläger i Sibirien; vid en influensaepidemi i Potma-lägeret hade han emellertid stått alldeles handfallen och hjälplös.

Någon tid före Schmitz' och Glaubitz' repatriering år 1955 hade Glaubitz själv bekymrat talat om för Schmitz, att han icke vore Ch. Hopkins utan tysk medborgare och frågat Schmitz huruvida han icke borde tala om detta för den sovjetiska lägerledningen, detta för att påskynda eller underlätta frigivningen. Så tycktes han icke ha gjort; i varje fall frigavs Glaubitz - såsom ovan anmärkts - under namnet Ch. Hopkins och överlämnades till amerikanska ambassaden i Moskva.

Schmitz överlämnade till mig i avskrift närslutna artikel i tidningen "Rheinische Post" den 24 september 1955 med ett referat av en intervju som Glaubitz givit efter sin repatriering. Enligt Glaubitz' egen utsago skulle han år 1947, då han vore anställd som tolk vid brittiska ockupationsmyndigheterna, tillsammans med en kamrat ha besökt en restau- ./.

rang i Lübeck och därvid somnat in eller förlorat medvetandet. När han åter vaknade upp, hade han befunnit sig inför en sovjetisk kommissarie som gjort gällande att han vore en amerikansk agent vid namn Charles Hopkins. "Under ett års tid kunde jag bestrida detta. Sedan förde mig emellertid de ständiga förhören så långt att jag undertecknade papper som därefter gav mig namnet Charles Hopkins. Jag har aldrig sett en man med detta namn."

Bonn den 11 juni 1957.

/u/ Leif Leifland

Avskrift.

Klaus Friedrich Glaubitz wieder zu Hause.

Heimkehr des als USA-Agent zurückgehaltenen Deutschen.

Itzehoe, 23. September. (AP) Der 27-jährige Klaus Friedrich Glaubitz, der kürzlich von den Sowjets nach jahrelanger Haft als angeblicher Amerikaner an die US-Behörden in Berlin übergeben worden war, kehrte jetzt in seinen Heimatort Itzehoe zurück. Glaubitz war nach 1947 unter mysteriösen Umständen in die Hände der Sowjets geraten, die ihn als "amerikanischen Agenten Charles Hopkins" zu 25 Jahren Zwangsarbeit verurteilten. Er konnte nach seiner Rückkehr erst durch seinen nach Berlin geeilten Vater identifiziert werden.

Glaubitz erklärte in einem Interview, er habe im Jahre 1947, als er als Dolmetscher für die britische Besatzungsmacht tätig war, mit einem Bekannten ein Lübecker Restaurant besucht. Dabei müsse er eingeschlafen sein oder das Bewusstsein verloren haben. "Als ich wieder erwachte, stand ein sowjetischer Kommissar vor mir. Man zeigte mir einen amerikanischen Pass auf den Namen Hopkins und beschuldigte mich, ein US-Agent zu sein. Ein Jahr lang konnte ich das bestritten. Dann hatten mich die ständigen Verhöre so weit gebracht, dass ich Papiere unterzeichnete, die mich fortan Charles Hopkins heißen liessen. Ich habe einen Mann dieses Namens nie gesehen."

Glaubitz sagte, er sei dann zur Abbüßung seiner 25jährigen Zwangsarbeitsstrafe in ein Lager jenseits des 76. Breitengrades gekommen, in dem Gefangene aus vielen Nationen, aber nur ein paar Deutsche gelebt haben. Er habe damals nur noch 46 Kilo gewogen und wäre wahrscheinlich umgekommen, wenn ihm ein japanischer Offizier nicht Härte und Selbstaucht beigebracht hätte.

Im Jahre 1951 wurde er ins Innere der Sowjetunion abtransportiert. Er kam in ein Gefangenenlager mit vornehmlich

deutsche Insassen. Nach seinen Schätzungen, die auf Angaben von Russen und Mitgefangenen fussen, dürften sich in der Sowjetunion noch 60 000 bis 100 000 Deutsche aufhalten.

Glaubitz' Eltern hatten keine Ahnung über den Verbleib ihres Jungen, bis sie vor etwa einem Jahr eine Karte von "Charles Hopkins" aus Russland erhielten. Frau Glaubitz erkannte sofort die Handschrift ihres Sohnes und schickte ihm Pakete durch das Rote Kreuz.

13/6
Wien den 11 juni 1957.
R 18. Strängt förtroligt.

18.7.57.
a f.k. till
Thulin (H-stpl)
/u/Aström

Exp. 16.7.57
aus

Cumish ✓

Broder,

Jag ägnade annandag pingst åt att resa till Innsbruck för att där sammanträffa med Friedrich Dengg. Då jag först idag återkommit till Wien, hinna jag icke till dagens kurir skriva en utförlig och genomtänkt rapport, utan får nöja mig med att på detta sätt i all hast redogöra för huvudpunkterna.

Någon gång, troligen på sommaren år 1954, (Dengg säger själv hösten, men det måste vara fel), fördes Dengg från sjukhuset i Vladimir till den cell i bottenvåningen, som låg längst ut till vänster i corpus III om man står vänd mot byggnaden. Det rör sig väl här om cell 1. Denna cell hade plats för tio personer i det att sängarna utmed väggarna även hade överbäddar. Två sängar stodo mitt på golvet i rummets längdriktning. Överbäddarna voro emellertid i regel icke be-
lagda.

När Dengg kom dit funnos där redan Cumish, Voss, Pörzgen och Sato. Dengg placerade dessa i cellen på samma sätt som Cumish med det undantaget att Sato skulle ha legat i den säng, som stod där Cumish placerat bordet.

Efter någon tid infördes i cellen en österrikare vid namn Josef Schlüger. Denne vore en stor och kraftig man i 40-årsåldern, omkring 180 cm lång, svart eller åtminstone mörkt hår och bruna ögon. Han var epileptiker och hade ofta anfall. Dessutom vore han en utpräglad angivare och kommunist samt en fantasifull skrävlare. Han föreföll ibland vara sinnesrubbad. Han hade två väl synliga jacketkroner av vit metall på framtänderna i överkäken.

Schlüger var född i de slovenska trakterna i Kärnten

679

och talade utmärkt tyska och ryska samt italienska så väl att han i hemlighet förde anteckningar på detta språk. Dengg hade suttit med Schlüger i nära ett och ett halvt år i Werchne Uralsk (icke Alexandrovsk) och anlände för övrigt till Vladimir i samma grupp som denne. Dengg, som väl kände till Schlugers angivarverksamhet från Werchne Uralsk, ville i Vladimir icke ha något med honom att göra. Schluger låg i den säng där Cumish placerat "Langfelder". Han stannade emellertid i cellen endast omkring 8 dagar, varefter cellkamraterna lyckades få bort honom. Han fördes till sjukhuset.

Dengg erinrade sig att Schluger genom sina epileptiska anfall fått en sträv röst. Endast med svårighet mindes han efter ledande frågor att Schluger, i samband med anfällen, haft hosta och han kunde icke minnas, att Schluger haltat.

Sedan Schluger och senare Sato förts ut ur cellen kommo dit österrikaren Macher, som led av sömnsjuka, och Franz Poisinger, vilken likaledes låg i Langfelders säng. Efter ytterligare någon tid skulle cell 1 repareras, varvid Dengg, Pörzgen, Poisinger samt Voss eller Cumish fördes till den cell, som låg till höger om huvudingången. Efter ett par veckor fördes de tillbaka till cell 1. Dengg är osäker om Cumish då fanns kvar. Därefter fördes de upp till en cell i tredje våningen och det var därifrån som Voss, julafton år 1954, frigavs.

Dengg hade aldrig träffat eller hört talas om varken Wallenberg eller Langfelder. Som av det föregående framgår företer ju emellertid hans beskrivning av Schluger ganska stora likheter med Cumish' berättelse om Langfelder. Ett tvivel kvarstår dock. I det andra förhöret med Cumish framgår icke klart om Dengg verkligen skulle varit närvarande då han träffade Langfelder. Dengg själv tror att Cumish och Voss möjligen suttit tillsammans i en annan cell innan Dengg träffade dem. Svårigheterna ökas av att Denggs minne både beträffande cellnummer, namn och beläggningen av cellerna på många punkter är ytterst dunkelt. Eventuellt kan jag dock få tidsschemat klarlagt av Poisinger, som lär finnas i Wien och som beskrivits som en utmärkt man.

Jag glömde säga, att när jag visade Dengg porträttsamlingen fastnade han genast för det kända fotot

av Wallenberg civil i profil åt vänster och med halvöppen mun. Det kunde gott ha föreställt Schluger sade Dengg, men Schluger hade mera hår.

Utsäbta detta hastigt haphemma
brev. Jag skickar fullständig
rapport med bevis på lördag

Om tillgiven
Erik Braunerhielm
(Erik Braunerhielm)

13/6 ✓
Wien den 11 juni 1957.

R 18. Strängt förtroligt.

Cumish

Broder,

Då jag idag fick telefonkontakt med köpmannen Otto Mautner, som nyss återkommit från en affärsresa, vägrade denne blankt att träffa mig. Han frågade mig vad mitt ärende gällde, och när jag svarade att jag ville be om hjälp i en angelägenhet, som hade samband med hans upplevelser år 1954 och - på ny fråga - att jag hade ett uppdrag från det svenska Suchdienst, meddelade han, att han aldrig varit tillsammans med någon svensk. Han tillfogade, att han "aus Gründen, die mir äusserst peinlich sind" - så uttryckte han sig faktiskt - varit borta i flera år och därunder haft upplevelser, som han helst inte ville erinras om. Faran för spionage och provokation vore dessutom så stor, att han icke ansåge sig böra lämna några upplysningar annat än på begäran av och direkt till det österrikiska inrikesministeriet. Han anmodade mig därför att vända mig dit.

Utan att vara utpräglad ohövlig talade Mautner i en mycket bestämd för att inte säga skarp, ton.

Jag kan naturligtvis be Pammer att anordna en utfrågning av Mautner, helst i min närvaro. Skulle Mautner icke tillåta mig att vara med kunde ju förhöret föras genom polisens försorg i enlighet med ett av oss uppställt formulär, till vilket jag närsluter ett förslag. Värdet av ett på detta sätt inhämtat vittnesmål minskas självfallet av att det icke blir så utförligt som önskvärt vore samt att frågorna icke kunna smidigt anpassas efter samtals gång. Emellertid kunde vi nog härigenom erhålla de viktigaste av de upplysningar vi behöva.

Jag tvekar ändock att utan vidare välja denna utväg. Under det andra samtalet med Cumish har ju denne upp-

givit, att i den cell där han, Mautner och Steinberg sutto
även Bergemann och Vorwerk funnos. Vore det möjligen icke
bättre, att först tala med dessa senare, och kanske av dem
också få reda på vad för en person Mautner egentligen är?
Jag avvaktar sålunda eventuella instruktioner.

En tillgång

Erik Braunerhielm

(Erik Braunerhielm)

KUNGL.
SVENSKA BESKICKNINGEN

(Anvisning till förhørsledaren: Först när en fråga besvarats så utförligt som möjligt, bör nästa fråga ställas. Mautner får icke på förhand se formuläret. Svaren på varje fråga bör noga antecknas för sig i den ordning de lämnas).

1. I vilket fängelse satt Ni år 1954?
2. I vilka celler satt Ni nämnda år?
3. Kan Ni räkna upp namnen på Edra cellkamrater (av alla nationaliteter) i dessa celler?
4. Var Ni tillsammans med en amerikan? Vem var han? Kan Ni beskriva honom?
5. Vet Ni var amerikanen satt innan Ni träffade honom?
Är han frigiven? Känner Ni några andra, som varit tillsammans med honom?
6. Vilka andra satt i denna cell?
7. Var Ni i denna eller någon annan cell tillsammans med en person vars namn slutade på -berg eller -burg? Vem var det? Kan Ni beskriva honom?
8. Vet Ni var denne -berg eller -burg suttit innan Ni träffade honom?
Är han numera frigiven? Känner Ni någon annan, som tidigare eller senare satt tillsammans med honom?
9. Har Ni någonsin hört talas om svenskar i sovjettrysk fångenskap?

konst har bindna

P.M. 14.6.1957

/upprättat av krim.ass.Lundström/

ang.inhämtade upplysningar om Raoul Wallenberg-
speciellt i avsikt att söka klarlägga, huruvida
han befunnit sig i fängelset i Vladimir
(jämte fyra bilagor)

Se Vladimir-pärmen

14/6-57

Strängt förtroligt.

P.M.

angående inhämtade upplysningar om Raoul Wallenberg - speciellt i avsikt att söka klarlägga, huruvida han befunnit sig i fängelset i Vladimir.

1. I oktober 1956 uppsökte österrikiske medborgaren Otto Schöggel under ett tillfälligt uppehåll i Schweiz svenska konsulatet i Zürich. Han lämnade därvid upplysning om att han under fångenskap i Sovjetunionen i sjukhuset (corpus II) i Vladimir-fängelset under tiden slutet av april - 28 maj 1955 delat cell med en svensk diplomat, som han förmodade vara Raoul Wallenberg.
2. Med brev av den 30 januari 1957 översände Tyska Röda Korsets Suchdienst-avdelning i Berlin till svenska general-konsulatet där en skrivelse. I denna meddelades, att en från rysk fångenskap den 17 oktober 1956 återvänd tysk medborgare, Horst Theodor Mülle, i skrivelse, som kommit Röda Korset tillhanda den 30 januari 1947, uppgivit, att han under tiden februari - 21 september 1956 i Vladimir delat cell med en georgier vid namn Simon Gogiberidse. Denne hade därvid berättat för Mülle, att troligen under åren 1948-1953 Wallenberg skulle ha suttit isolerad i sjukhuset i Vladimir. Gogiberidse skulle vidare ha sagt till Mülle, att en politisk officer i Vladimir efter svenske statsministerns besök i Moskva vid ett förhör yttrat: "Den Wallenberg können sie lange suchen". Gogiberidse blev enligt Mülles uppgift frigiven den 21 september 1956 och lär bo i Tiflis.
3. Helt allmänt har tyske medborgaren Rudolf ten Hompel vid samtal den 3 december 1955 uppgivit, att han under åren 1948-1953 hört talas om att en svensk diplomat skulle hållas fången i Vladimir. Vem som lämnat denna uppgift, kunde ten

Hompel ej erinra sig.

4. Vid samtal den 9 december 1955 har tyske medborgaren Adolf Siegel uppgivit, att han i slutet av 1954, då han satt i cell 44 i corpus III i Vladimir erhållit ett meddelande, att tre schweiziska medborgare och en svensk skulle sitta isolerade i en cell i samma corpus. Meddelandet skulle ha varit inlagt i ett litet paket, som fäst i en tunn tråd nattetid firats ned från den ovanför liggande cellen nr 69, i vilken bl.a. den schweiziske journalisten Viktor de Latry och Graf Adelman var insatta. Härom har de Latry förklarat, att han lämnat ifrågavarande meddelande, och att han med den omnämnde svensken avsett en man vid namn Karl-Moritz Leuvenhaupt. Företagen undersökning har visat, att det är okänt att en svensk med detta eller liknande namn är saknad. Man kan ej bortse ifrån, att den ifrågavarande personen kan vara av utländsk nationalitet, t.ex. av baltisk härkomst, men utgivit sig för att vara svensk.

5. Med anledning av de inkomna uppgifterna, som här ovan anförts i punkterna 1-4, beslöts, att en undersökning skulle företagas för att söka utröna om Wallenberg kunde hållas fången i Vladimir eller om han i övrigt varit sedd i rysk fångenskap efter 1947. Under april och maj 1957 utfrågades i denna sak ett fyrtiotal från Sovjetunionen återkomna tyska fångar. Samtalen har redovisats i P.M., varur utdrag (se bilaga 1) beträffande det för utredningen väsentliga medtagits.

Sammanfattningsvis kan konstateras, att något säkert spår på Wallenberg efter 1947 ej framkommit.

Rörande förhållandena i Vladimir-fängelset har ett flertal av de därifrån återkomna fångarna förklarat, att i sjukhuset (corpus II) i nämnda fängelse fanns celler, där fångar hölls strängt isolerade. Sålunda skulle där ha hållits fångar, som aldrig nämndes med namn utan endast med nummer. Ehuru cellerna i corpus II var inrättade för två fångar, förekom i stor utsträckning, att fångar där fick sitta ensamma under längre tider. Ett förhållande som ytterligare skärpte isoleringen synes ha varit, att de tyska fångarna (som vid den företagna undersökningen tillfrågats) vid många tillfällen fått sitta i celler, där grann-

cellerna varit tomma eller belagda med ryska fångar. Beträffande Schöggel har entydigt uppgivits av alla, som lärt känna honom, att han hållits för att vara en tvivelaktig person, vars uttalanden man borde taga med all reservation. Han gjorde sig under fångenskapen känd för att kunna göra allt för att tillskansa sig förmåner.

Georgiern Gogiberidse synes däremot ha vunnit förtroende hos de tyska medfångar, som kommit att träffa samman med honom.

Ehuru intet konkret vid undersökningen framkommit, som tyder på att Wallenberg någonsin varit i Vladimir, har av ett flertal hemkomna fångar uttalats, att det i Vladimir - och där speciellt i corpus II i bottenvåningen och våningen där ovanför - vore möjligt att under längre tid isolera en fänge så strängt, att någon kännedom om hans existens ej behövde komma ut.

Angående belägenheten av olika corpus i Vladimir har Heinz-Helmut von Hinckeldey tidigare lämnat utkast till ./. den skiss, som här bifogas som bilaga 2. Vid den nu genomförda undersökningen har inhämtats uppgifter rörande cellindelningen i de särskilt aktuella våningsplanen i corpus II, ./. se bilaga 3. Uppgiftslämnarna har dock velat reservera sig för eventuella minnesfel. De tillgängliga uppgifterna, lämnade var för sig av hemkomna fångar, som ej fått taga del av varandras utsagor, styrker emellertid varandra och synes ge belägg för att de nedre våningarna i corpus II varit indelade, som den ovannämnda skissen visar.

./. Slutligen har en förteckning upprättats, bilaga 4, vilken innehåller preciserade uppgifter om var olika fångar hållits insatta i corpus II. Ytterligare uppgifter har vid undersökningen framkommit rörande fångar, som befunnit sig där. I dessa fall har emellertid ej kunnat angivas exakt i vilken cell vederbörande varit insatt.

Stockholm den 14 juni 1957.

Sammanställning över utsagor om Wallenberg och hans eventuella vistelse i Vladimír.
(inlämnat i Västtyskland i april och maj 1957)

FN	Uppgiftslämnarens namn och yrke	Tidpunkt och plats för iakttagelse	Utsaga	Anmärkning
1	Keitel, Ernst-Wilhelm f.d. major	Vladimír sommaren 1948- hösten 1955 Corpus II aug.-sept. 50; mars 1955; juni-sept. 55.	Har ej hört talas om någon svensk fånge. Läst om Wallenberg i pressen efter frigivningen men har inget minne av att Wallenbergs namn nämnts i Vladimír. Anser Schöggel vara tvivelaktig.	Tidigare hörd 14.1.56.
2	Supprian, Karl Dr.	Vladimír 14.10.48- 10.10.55 Corpus II: aldrig	I Vladimír talades då och då om Wallenberg. Men Supprian vet intet som tyder på att W. varit fånge där. S. satt 1951-1953 i samma cell som Gogiberidse, som han betecknade som en "seriös" människa. S. hörde aldrig G. tala om att han suttit tillsammans med Wallenberg. S. uttalat sig om att fångar hölls strängt isolerade i corpus II. nämnde följande fångar som hållits isolerade där: Först Dolgorukov Alexi Petrovitsch Klementschug Gogiberidse. Isoleringen "kolossal" - man kunde tala om politisk isolator.	Utsaga 2 i vitboken Tidigare hörd 13.10.55 o. 12.55
3	de Angelis, Maximilian f.d. general	Vladimír 1952 - 1955 Corpus II: aldrig	Kände ej till någon svensk fånge. Har efter frigivningen läst om en svensk (Wallenberg), som råkat i rysk fångenskap. Bevakningen i Vladimír mycket sträng; de olika cellerna hårt avgränsade från varandra. En fånge, som var nära att avlida, lämnades alltid ensam i en cell. A. har aldrig hört talas om att någon varit vittne till en medfånges död.	

502

4	Biemann, Heinrich köman	Vladimir hösten 1948 Corpus II: aldrig	Troligen avses Grobstein-kristo (Thomsen)
5	Bretthauer, Edward Dipl. Ing.	Vladimir sept. 48 - hösten 1955 Corpus II: cell 24 mars 1949 cell 28 mars-apr. 1949 cell 51 (därefter) cell 15 januari 1950 cell 30 maj 1950	Satt i Jofortovska-fängelset sept. 1944-sept. 48. Därmed hört talas om att en svensk medborgare hölls fången där. Hört talas om Wallenberg hösten 1955 i Vladimir kort före sin frigivning. Kunde ej erinra sig vem som talat om W. eller vad som i detalj sagts om honom. Troligen har någon medfånge sagt, att någon tysk träffat eller haft förbindelse med W. tidigare i Lubjanskaja- eller Jofortovska-fängelserna. I Vladimir fanns "mystiska" celler i corpus II på ens långsidan i bottenvåningen, där fångar hölls utomordentligt strängt isolerade. Exempel på sådana fångar: Richter och Jancy.
6	Gelsler, Curt f.d. överstelöjtnant	Vladimir: juni-aug. 52 nov. 52-aug. 54 aug.-10.10.55 Corpus II: aldrig	Någon 1953 hörde G., som satt i cell 42 eller 44 i corpus II, talas om att en svensk journalist och ytterligare en svensk skulle sitta fängslade i Vla- dimir. Cellnumret nämndes måhända, men detta har G. glömt. Även svenskaras namn har G. glömt. Någon fick G. meddelandet av intilliggande cell, där bl.a. emiral Voss och ambassadrådet Starke satt. G. även hört talas om Wallenberg 1953. Någon av G:s medfångar hade troligen tidigare haft kontakt med W.

7 von Oertzen, Dietrich Dr.	Vladimir: nov. 48 - okt. 55 Corpus II: 1949 1950	I Iefortovskaja-fängelset någon gång under åren 1945-1948 hörde v.O. talas om att Wallenberg skulle hållas fången där. Ej hört talas om någon svensk fånge i Vladimir. Hört talas om Schöggel, som en människa man ej all- tid får tro på. Varit cellkamrat med Gogiberidse, som ansågs vara en vederhäftig man.	Utsaga 1 i vittboken Tidigare hörd: 14.10.55 31.10.55 26.1.56 x) Sannolikt förväxling med Grosheim-Krisko (Thomsen) xx) Troligen fel tolk- ning av vittboken.
8 Richter, Gustav tjänsteman	Vladimir: 17.3.52 - okt. 1955 Corpus II: 17.3.52 - sommar 52 sommar 52 - sept. 55.	Läst i pressen att den italienske journalisten Trendafilio i april 1950 skulle ha träffat Wallen- berg i Lublenskaja-fängelset, cell 172x) Dessutom läst uppgift i pressen om att Supprjan och de höhr skulle haft knäckningsförbindelse med B. efter 1947. xx) I Vladimir hölls Richter och Kitchmann strängt isolerade i corpus II och kunde endast i liten utsträckning erhålla upplysningar om medfångar. Hörde aldrig talas om att Wallenberg eller någon annan svensk skulle vara fången i Vladimir. I corpus II var isoleringen så skärpt, att det mycket väl vore tänkbart, att under en följd av år hålla en fånge insatt utan risk för att den- nes existens blev känd.	
9 Beckerle, Adolf-Heinz f.d. minister	Vladimir: april 52 - okt. 55 Corpus II: 1955	Hört talas om att Richter tidigare suttit i samma cell som Wallenberg. Upplysningen erhöll B. kort före sin frigivning från Vladimir. För övrigt ej hört något om svenskar i rysk fängenskap. Schöggel var en obehaglig person, som gått ryssar- nas ärenden. B. delat cell med S.	

10	Döring, Arnold	Vladimir: 1952-okt. 1955 Corpus II: cell 3 1952-apr. 1954	är sig minnas att Zechlin (avliden) lämnat att knäckningsmeddelande i lefortovska-fängelset 1946, att två eller tre svenska diplomater förts till fängelset. Aldrig hört något ytterligare om svenska fångar. Vladimir närmast en politisk isolator. Kriminella ryssar i cell 2 och cell 4 i corpus II, varför D. ej kunnat hålla knäckningsförbindelser från sin egen cell. I corpus II fanns fångar, som var så sjuka, att de ej kunde gå ut. Där fanns fångar, som ej nämndes vid namn utan endast med nummer. Lorenschuk hölls isolerad i corpus II. Han satt i ensacell i 6 år. Schöggel mycket tvivelaktig.	ätsaga 15 i vitboken. Tilligare hörd 3.12.55
11	ten Hompel, Rudolf Köpmän	Vladimir: aug. 48-okt. 55 Corpus II: aldrig	I Vladimir talades ofta om Wallenberg, när det antogs sensationellt och upprörande, att han, som varit knuten till en svensk beskickning, råkat i rysk fångenskap. De som talat om W. var närmast Kensinghoff, Narbut och Puschkarjov. Men H. kan numera ej bestämt säga, att han hört talas om att W. skulle ha befunnit sig i Vladimir. En del fångar hölls isolerade i corpus II. Schöggel en synnerligen otillförlitlig person, som gjort sig känd som cellspion, vilken kunde göra allt för att tillskansa sig förmåner.	

12 och 13	Hietz, Harald studerande	Vladimir: 26.7.52-okt.55 Corpus II: aldrig	Maximov har berättat för N. att han under sin första tid i ryk fängenskap i ett fängelse i Leningrad träffat eller suttit vägg i vägg med en svensk, som bott i Reval, där han varit representant för en svensk bilfirma. N. hörde aldrig talas om att någon svensk skulle hållas fången i Vladimir. Isoleringsceller fanns i corpus II. Som strängt isolerade fångar kände N. Döring, Krumrey och Schandl.
14	Strecker, Hermann tjänsteman	Vladimir: 1949-okt.55 Corpus II: under några kortare, ej närmare preciserade perioder.	Troligen Richter har i Lubjanskaja-fängelset någon gång under åren 1946-1949 talat om att han suttit tillsammans med Wallenberg. Ej hört talas om Wallenberg senare. I Vladimir hölls många diplomater fångna, varför det ur denna synpunkt icke vore omöjligt, att en man som W. skulle ha kunnat bli förlagd dit. Fångar insatta i corpus II: Sperlich och Bessonoff.
15	Paltz, Rudolf f.d.överste	Vladimir: 21.10.47- hösten 1955 Corpus II: aldrig	I Vladimir av sin cellkamrat von Hinckeldey fått höra, att Wallenberg skulle ha hållits fången i Moskva. P. har ej hört något ytterligare om W. Det fanns goda möjligheter att isolera fångar i sjukhuset i Vladimir. Namn på strängt isolerade fångar: Jancey, Kraft och Stahel. P. har hört talas om Goljboridse som en förträfflig person. Om Schöggel har P. hört, att han hade dåligt rykte och betecknades som "bandit".

16	Beyer, Ernst arkitekt	Vladimir: 1950-13.6.53 Corpus II: 6 eller 7 gång- er vid ej närmare precis- rade tillfällen.	Ej hört talas om någon svensk fånge. Strängt isolerade fångar i Vladimir var i all- mänhet insatta i corpus II. D. visste, att en rys vid namn Cherdeja suttit isolerad där.
17	Krumrey, Theodor f.d. regeringsöver- inspektör	Vladimir: 2.5.52-6.10.55 Corpus II: 2.5.52-apr.54 i cellerna 13 och 27	Ej hört talas om någon svensk fånge. Hölls strängt isolerad i corpus II, så gott som utan förbindelser med granncellerna. Visste ej förän efter förflyttningen från corpus II, att också ett sjukhus var förlagt dit. Andra isolerade fångar i corpus II: Schandl, Pansinger och Lorenczuk.
18	Divisch, Hanns banktjänsteman	Vladimir: hösten 1948- okt. 1955 Corpus II: 1949 under 4 veckor i cell 35.	Under vistelsen i Vladimir hört talas om att Wallenberg skulle ha varit fånge i ett Moskva- fängelse. Visste ej mer om honom. Kände till att s.k. karantänsceller fanns i corpus II i bottenvåningen, där fångar under längre tid kunde hållas strängt isolerade. Strängt isolerad fånge: Stabel. D. delat cell med Schöggel i 9-10 månader under 1952-53. Betecknar honom som förbrytare, vars ut säga man måste ta med yttersta försiktighet.
19	Steinborn, Willy f.d. löjtnant	Vladimir: aldrig Suchanovko: 22.7.45- febr. 1946	Aldrig hört talas om någon svensk fånge. Greddes sig eventuellt ha hört talas om lang- felder i Potma någon gång under tiden febr.- sept. 1955. Peer Lange kan möjligen lämna ytter- ligare upplysningar.

20	Schildknacht, Friedrich (f.d.överste) försäkringsstjänsteman	Vladimir: sommaren 1952- okt.1955 Corpus II: sommaren 1952 8 veckor ensam i cell 5(?) aug.-sept.1955 4 veckor i sjukcell 36	ej bestämt känt till att Wallenberg varit rysk fånge, förrän han efter frigivningen läst därom i tyska tidningar. Lubljanskaja-fängelset hörde S.någon gång 1950-52 talas om att en svensk skulle ha hållits fånglad där. Sagesamman kan möjligen ha varit någon av Pörtzen, Landwehr von Fregenau, ten Koppel, Kleist, Sigfried Müller eller Geissler. Öppgiften synnerligen diffus. S. som var fullt frisk hölls strängt isolerad i Corpus II. Endast ryssar i granncellerna. Strängt isolerade fångar i corpus II: Vadillo, Plekenbrok och Tomaszewski. Vadillo lär ha varit isolerad där sedan 1943 och nämndes endast med nummer.	Utsaga 17 i vitboken. Hörd:
21	Starke, Gotthold legationsråd i.kl.	Vladimir: 5.11.47 - 19.6.53 och 16.2.54 - 22.7.55 Corpus II: troligen åtta gångar vid ej närmare preciserade tillfällen.	Av Grossheim-Krisiko (Tensen) i Tapiau (1953) hört talas om att denne delat cell med Wallenbergs chaufför troligen i ett Moskva-fängelse, vilket S. senare omtalat bl.a. för Voss. Strängt isolerade fångar fanns i corpus II (där även sjukhuset var beläget). Nämner på sådana fångar: Grossheim-Krisiko och Reuschle. S. ansåg det vara litet sannolikt att någon svensk varit insatt i Vladimir utan att han fått veta något därom. Trots detta ansåg han det ej möjligt att en fånge under lång tid kunde hållas strängt isolerad i corpus II utan att detta blev känt.	
22	Sperlich, Fritz bilreparatör .	Vladimir: dec.46-maj 53. Corpus II: en månad i början av 1949 och c:a 14 dagar sommaren 1950.	S. hörde vid ett tillfälle 1951 - troligen av en ryss - talas om att en svensk då skulle finnas i Vladimir. Japanen Tomura och esten Sorgus, som då fanns i samma cell som Sperlich, torde även ha fått reda på upplysningen.	

23	de Latry, Victor journalist	Vladimir: jan.1950 - 26.9.51 och 6.11.52-sept.55 Corpus II: cell 45, jan.-mars/apr.53 och okänt cellnr.apr.- aug.1955	Uppger att han från den 20 sept.51 i Lublanskaja-fängelset varit tillsammans med en man vid namn Leuvenhaupt, som uppgivit sig vara svensk. Även Dr. Stelzer skulle ha träffat Leuvenhaupt. Sedan de Latry i febr.52 överförts till Butyrskaja-fängelset protesterade han vid ett tillfälle mot att ha blivit misshandlad vid förhör. Till svar hade han då fått: "Det är ej så farligt. Vad säger ni då i stället om att vi har ett svenskt sändebud som fänge?" Först i Vladimir fick de Latry reda på att Wallenberg hållits fången i Iefortovskaja-fängelset, vilket någon tysk diplomat omtalat. Därvid hade även Langfelder nämnts. Jancsy och Döring hade under längre tid hållits isolerade i corpus II. Jancsy skulle åren 1945-1951 suttit i Iefortovskaja-fängelset som "Nacht-und Nebelgefängene (NN)" och därvid alltid tilltalats med enbart nummer. Jancsy skulle 1954, då han kom till cell 76 i corpus III i Vladimir ha berättat bl.a. för de Latry, att han haft knackningsförbindelse med Wallenberg till 1951. Schöggel usel medfänge, som de Latry betecknade som otillräknelig psykopat.	Tidigare hörd: 14.12.55 x) Någon svensk med detta namn ska inte kännas ej såvitt undersökning visat.
24	von Hülse, Wolf f.d. överste	Vladimir: aldrig	De flesta tillfångatagna diplomaterna blev dömda för spioneri till fängelse, och kom då för det mesta till Vladimir, medan ett mindre antal insattes i Alexandrovsk.	
25	Reuschle, Walter	Vladimir Corpus II: först 2 mån. ensam, sedan tillsammans med Lorenczuk från till 1955.	Aldrig hört talas om någon svensk fänge. Ständigt i ensamceller sedan andra världskrigets slut. Först i Vladimir fick han träffa andra fångar. Ej intresserat sig så mycket för fångar i granncellerna. En bidragande orsak härtil är att R:s hörsel är något nedsatt.	

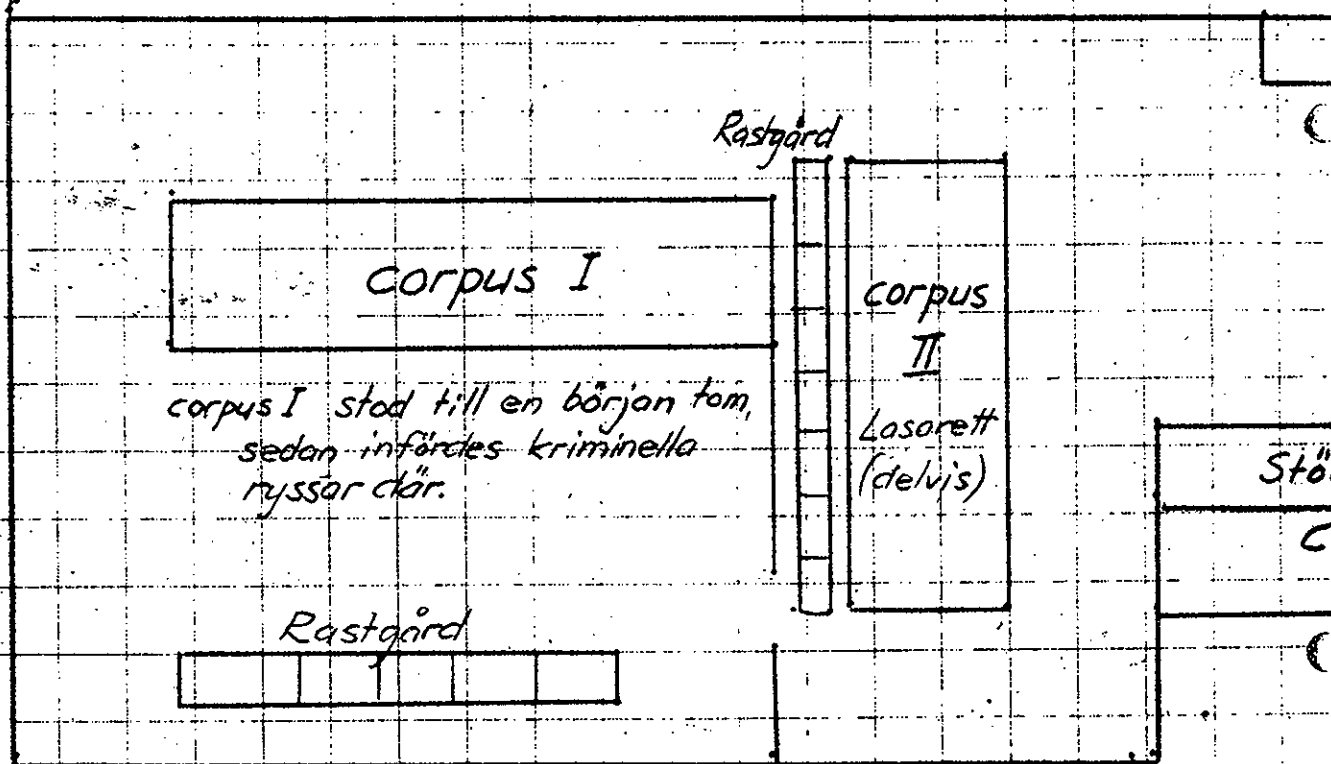
26	Jordan, Rudolf chaufför	Vladimir: febr. 52-okt. 55 Corpus II: några vecker i ensamcell i samband med sjukdom.	Aldrig hört talas om någon skandinavisk fånge. Minns numera ej detaljer från fångenskapen.	
27	Kosch, Karl arkitekt	Vladimir: maj 52-okt. 55 Corpus II: maj 52 - slutet av 53.	"Svensk besöksningspersonal" skulle 1945 - 1946 ha vistats i en karantän i Krasnogorsk. Meiners, Jancsy och makarna Clodius skulle ha vistats i Krasnogorsk samtidigt. K. fick sitta i ensamcell i bottenvåningen i corpus II maj 1952 - slutet av 1953 utan förbindelse med granncellerna. Möjligen har Rensinghoff kort före frigiv- ningen berättat om Wallenberg för K.	
28	Lange, Peer fil. stud.	Vladimir: aldrig	Träffat Felix Italiener i Verkuta, schakt 9-10 hösten 1954, vilken senare var insatt i Sucho- besvodnoje. Aldrig hört talas om Langfelder eller Wallen- berg. Kunde ej bekräfta Steinborns (19) uppgifter.	
29	Voss, Hans Erich, f.d. viceamiral	Vladimir: sommaren 52- 23.12.54	Hört talas om Langfelder av Kitschmann efter frigivningen. Delat cell med Cumish men bestrider att även Langfelder fanns i cellen. Cumish gjorde ett oangenämt intryck. C. visste dock mycket om sina medfångar.	Uppteckning 18 i vit- boken. (ch. fr. Köln 16.3.55)
30	Lorenczuk, Anton ekon. stud.	Vladimir: 1952-11.10.55 Corpus II: 1952-apr. 54	Hörde aldrig talas om någon svensk fånge i rysk fångenskap. Från höll dock att han visste ytterst litet om medfångar p.g.a. att han själv hållits strängt isolerad. Satt i ensamceller i Moskva och i Vladimir 1944-52. I allmänhet satt ryssar i granncellerna.	

31	Schmidt, Hans	Vladimir: febr. 51-juni 53. Corpus II: aldrig	Under vistelsen i Vladimir hörde S. talas om att två svenskar skulle hållas fångna där. Sagesman- nen möjligen en rysk eller en japan. Vet intet mer konkret om "svensarna". Trodde att Ludwig Hunoldt, Walter Schimidt och Alfried Hain skulle kunna lämna ytterligare upplysningar.	
32	Müller, Sigfried Dr.	Vladimir: 1951-okt. 55	Har helt allmänt hört talas om att Hallenberg skulle ha varit fången i Moskva. I Vladimir kunde fångar hållas strängt isolerade i corpus II. Exempel på sådana fångar: Mastanov och Lorenczuk.	
32	Müller, Walburg fru	Vladimir: aldrig	I läger Brack invid Irkutsk hörde hon någon gång under åren 1951-53 talas om att tre svenskar - två män och en kvinna - skulle finnas där i sjukbarack 49. Den ene av männen skulle vara i 60-årsåldern, medan den andre var yngre. Uppgiften hade troligen lämnats av en ryska. Fru Zinser kan möjligen lämna ytterligare upplysningar. Då fru M. 1954 överförts till Taischet, hörde hon någon gång under månaderna juni - juli 1954 talas om att dit anlämt en transport med ester, litauer, norrmän och svenskar. Uppgiften skulle ha lämnats av en östtysk kvinna, som var fänge där.	
33	Landwehr von Pragenau, Kurt	Vladimir: 4.11.48-okt. 55 Corpus II: 24.12.48- 15.2.49 och apr.-mitten av maj 54.	Åren 1944-48 insatt i Lefortovskaja-fängelset. Er- for därvid genom knäckningsförbindelse med Thiede, att denne kände till att Hallenberg och Langfelder hålls fångna. Såvitt L.v.P. kunde erinra sig, skulle T. och W. vid en relativt tidig tidpunkt ha delat cell. Från samtal med Huber tror sig L.v.P. komma ihåg, att även denne delat cell med Hallenberg. L.v.P. ansåg Cumish vara en "terrible boy" - närmast snallfäb, vars uttalanden borde tagas med reser- vation.	Tidigare hörd: 14.10.55 Jfr Thiedes utsa- gor. Han har aldrig delat cell med Hallenberg. Jfr Hubers utsa- gor. Han delade aldrig cell med Hallen- berg, däremot med Langfelder.

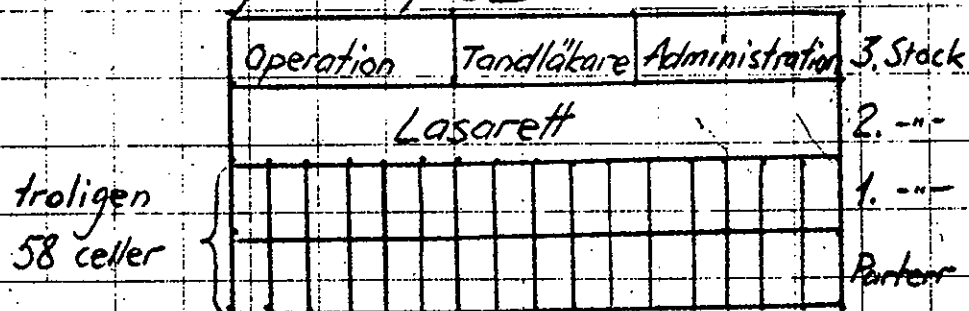
34	Schmid, Walter	Vladimir Corpus II: aldrig	Har aldrig hört talas om att någon svensk hållit fängsen i Vladimir. Kan ej bekräfta Hans Schmidts uppgift om svenskar i detta fängelse.	Tidigare hörd? 12.5.55
35	Hain, Alfred tillskärare	Vladimir: 26.5.47- juni 1953 Corpus II: aldrig	Har aldrig hört talas om att någon svensk skulle finnas bland fångarna i Vladimir. Har ett svagt minne av att ha hört talas om namnen Wallenberg och Langfeldt men kan ej klargöra, om han hört talas därom under fångenskapen eller efter frigivningen. Träffade ungerske medborgaren Filler i corpus III i Vladimir. Kunde ej bekräfta Hans Schmidts uppgift om svenskar i detta fängelse.	

Wladimir

Cirka 300 m.

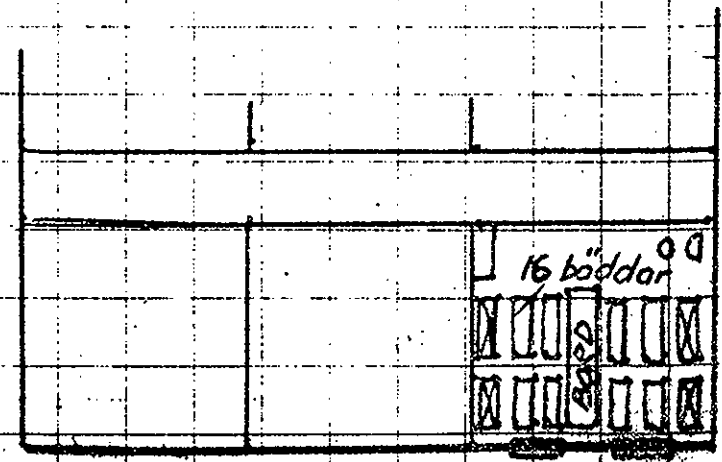
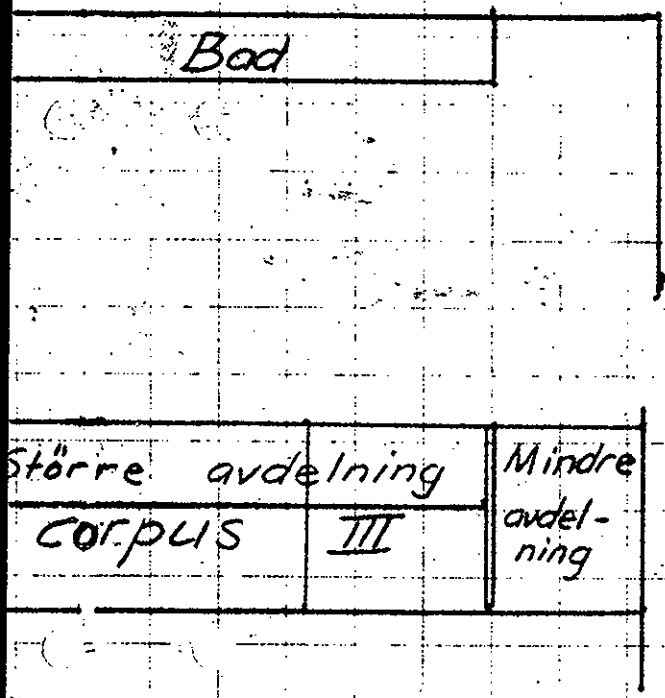
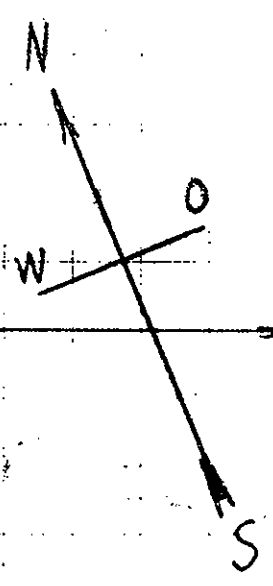

Detalj av corpus II

Parker och 1. Stock en enda stor fängelseavdelning med balkong (galleri) utomhus i 1. Stock

hufvudfängelset

Detalj av större avd. i corp. III.

Vladimir-fängelset

1	2	3	4	5
Toalet	18	17	16	15

19	20	21	22	23
Galleri				
Öppet schakt till bottenvåningen				
Toalet	38	37	36	35

Förord med
 förklaring av uppgifter
 av
 R. K. Kertel

corpus II

Bil. 3

Genom-
gång
till
rast-
gård

6

7

8

9

10

Huvud-
ingång

Rum
för
vakt-
manskap

14

13

12

11

Bottenvåning

24

25

26

27

28

29

S

Trappa från
bottenvåningen

1 trappa

Trapp-
hus

34

33

32

31

30

Strängt förtroligt.

Kända preciserade uppgifter rörande beläggningen i
Vladimir, Corpus II.

(inhämtat i Västtyskland april-maj 1957)

Bottenvåningen: Cell 1

Cell 2 Kriminella ryssar, utbytta ungefär varannan
månad, 1952 - april 1954 (Döring)

Cell 3 Döring 1952 - april 1954

Cell 4 Ryssar, 3 veckor sommaren 1952 (Schildknecht)
Kriminella ryssar, utbytta ungefär varannan
månad, 1952 - april 1954 (Döring)

Cell 5 Schildknecht 8 veckor sommaren 1952

Cell 6 Ryssar 8 veckor sommaren 1952 (Schildknecht)

Cell 7 Lorenczuk 1952

Cell 8

Cell 9 Ilo Winkler april-maj 1955 (Richter)
Margarethe Hermann " " 1955 (Richter)

Cell 10 Richter 17 mars-sommaren 1950 och sommaren
1954-sept.1955.
Kitschmann samma tider (Richter)

Cell 11 Huber (Richter)

Cell 12

Cell 13 Krumrey maj-20 okt.1952
Japaner sommaren 1954 (Richter)

Cell 14 Richter sommaren 1954
Kitschmann sommaren 1954 (Richter)

Cell 15 Bretthauer januari 1950
Käsberg början januari 1950 (Bretthauer)
Starke slutet januari 1950 (Bretthauer)
En ryss (sinnessjuk) sommaren 1954 (Richter)

Cell 16

Cell 17

1 trappa upp: Cell 18

Cell 19

Cell 20

Cell 21 Lorenczuk något tillfälle 1952-apr.54 (Döring)

Cell 22

Cell 23

Cell 24 Bretthauer mars 1949

Cell 25

Cell 26

Cell 27 Krumrey 20 okt.1952 - obekant tid
Schandl (Krumrey)

Cell 28 Bretthauer slutet av mars-april 1949

Cell 29 Franz Haumer sommaren 1954 (Richter)
von Gregory " " (")

Cell 30 Bretthauer maj 1950
En italiensk judepräst (Krumrey)

Cell 31

Cell 32

Cell 33

Cell 34

Cell 35 Divisch 4 veckor under 1949
En gammal ukrainare i slutet av nämnda
period (Divisch)

Cell 36 Schildknecht 4 veckor aug.-sept. 1955
Tomaschewski -" (Schild-
knecht)

Cell 37

Cell 38

2 trappor upp: Cell 39

Cell 40

Cell 41

Cell 42

Cell 43

Cell 44

Cell 45 de Latry januari-mars/apr.1953

Cell 46

Cell 47

Cell 48

Cell 49

Cell 50

Cell 51 Bretthauer april-möjligen maj 1949

Cell 52

Cell 53

Cell 54

13/6 - 4
Wien den 13 juni 1957.

Personligt och förtroligt.

Posh ✓

LA

Käre Gunnar,

Åberopande Ditt handbrev den 2 april 1957 beträffande Wallenberg ber jag härmed få meddela följande.

Jag kan mycket väl erinra mig Roland Dahlgren, som på sin tid med egen lastbil kört gåvopaket för Ungern från Sverige till Österrike och här hoppades på något jobb, vilket emellertid misslyckades. Han och även hans broder anhöll därför hos oss om ekonomiskt bistånd, vilken anhållan UD - om öck med tvekan - bifallit, då ingen av de uppgivna referenserna ville gå i god för Roland D. Mannen gjorde ett något äventyrligt intryck och var rätt så besvärlig. Nästan dagligen hemsökte han oss och om jag gissar rätt sökte han göra affärer med ungerska flyktingar. Jag fick det intrycket, att han var av den typen "för pengar gör jag allt". Jag vill minnas, att han någon gång talade om en man med ett svenskt pass, som han påstod sig ha träffat på en krog. Uppgifterna voro emellertid så svävande att jag fick den uppfattningen, att D. endast ville göra sig intressant. När D. frågade mig om jag visste något om huruvida Harry Söderman gjort vissa efterforskningar i Wien, ställde jag mig oförstående. Hade det bara funnits den ringaste anledning, så hade vi naturligtvis undersökt saken närmare.

Att D. kom att tala om Wallenberg kan möjligen bero på att han träffat Posh i Wien eller vid den österrikisk-ungerska gränsen, där, som bekant, Posh varit vid flera tillfällen för att rädda flyktingar, och jag vet att även

Förste Sekreteraren Gunnar Lorentzon,
Utrikesdepartementet.

D. varit ute i liknande ärenden. Kanske de båda då ha talat om fallet W.

Det kan tilläggas, att det just under den ungerska krisen talats mycket om W. och att det bland flyktingarna funnits åtskilliga, som under kriget påstod sig ha träffat W. eller hört talas om honom.

Vad en man på "Koralle" med ett svenskt pass angår så kan det, om jag nu närmare tänker efter, varit frågan om en tysk journalist vid namn Loesch, som är eller varit gift med en svenska. Makarna Loesch opererade nämligen ungefär vid samma tidpunkt i Wien och det kan mycket väl tänkas, att mannen viftat med fru Loeschs svenska pass, framförallt när det gällde betala notan. Fru Loeschs pass hade nämligen sedermera "deponerats" som säkerhet på Hotel Westminster, där makarna tagit in för att efter någon tid flytta därifrån utan att betala sin skuld. Makarna häktades så småningom för hotellbedrägeri och utvisades ur landet efter att ha avtjänat 3 månaders fängelsestraff. Om fru Loesch ha vi underrättat rättsavdelningen.

Jag tror icke att det är någon idé att göra en undersökning på "Koralle" men skulle så önskas kan jag gärna uppsöka innehavaren och tala med honom. I så fall emotser jag ett meddelande från Dig.

Till sist ber jag om overseende, att jag först idag besvarar Ditt brev, vilket beror på att jag dels varit på några veckors semester, dels ock haft rätt så mycket om mig den sista tiden.

Hjärtliga hälsningar
Din tillgivne
Kurt
Kurt Kalhorn

17/6
New York den 13 juni 1957.

20.6.57

hbr Beskow/Schulze, London

(Härin har varit
uppsatsen)

354

17.6 1957		
svd	Gr.	Mål
P	2	Eu I

Broder,

Jag har just läst en uppsats av en tysk journa-
list W. Claudius "In a Soviet isolator", vilken jag tror
skulle vara av intresse både för Dig, Lundberg och Daniels-
son att läsa. Claudius blev arresterad i Öst-Berlin 1950
och satt i Sovjetunionen till 1955. Uppsatsen innehåller
ingenting som syftar på R.W. men jag tror den är av intres-
se som allmänt bakgrundsmaterial.. Den ingår i: St. Antony's
papers. Number I. Soviet Affairs Number One. London 1956.
Chatto & Windus.. Jag antar att Beskow kan skaffa den utan
större svårighet.

Med vänlig hälsning
Din tjänsteman
Sven Jönsson

Sekreteraren L o r e n t z o n,
Utrikesdepartementet.

KUNGL.
SVENSKA BESKICKNINGEN

efterforskningar.

Wien den 14 juni 1956.

Strängt förtroligt.

Med kurir.

HP 1.

1 bil.

(se Scheuers-
spec. dossier)

G. Brauer ✓

aa G

Broder,

För rätt länge sedan bad vi österrikisk-svenska institutet
- utan att närmare meddela anledningen - att söka från univer-
sitetet skaffa oss en lista över professorerna i germansk filologi
vid universitetet i Wien sedan år 1900. Vi ansåg att det var diskre-
tast att gå den vägen. Först nu ha vi erhållit när slutna förteck-
ning, vilken jag översänder för Din dossier i ärendet Scheuer.

Då vi icke hava tid att skriva av den, vore jag tacksam om
Du ville sända oss en fotostatkopier.

*Din tillgivne
Erik Braunerli*

Sekreteraren Lorentzon,
Utrikesdepartementet.

59/403

19/6-57

KUNGL.
SVENSKA BESKICKNINGEN

Wien den 17 juni 1957.

Nr 403. 2 bil.

R 18. Strängt förtroligt.

samtal med Friedrich Dengg
och Franz Poisinger

hbr Lorentzon./Allard
9 och 29.5.1957

18/7-57

a+b f.k. Kiel

Thulin (H-stpl.)

u/ Åström

Exp. 26.7.57.

as

Cumish

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

./1-2

Härmed får jag vördsamt insända tvenne promemorior rörande samtal med österrikiska medborgarna Friedrich Dengg och Franz Poisinger, som anordnats i syfte att kontrollera amerikanen Cumish' uppgifter om en Langfelder i fängelset i Vladimir. Såsom av dessa framgår, har ingen av de två österrikarna vare sig träffat eller hört talas om Langfelder. Det synes emellertid vara möjligt, att den person, som Cumish åsyftar, kan vara identisk med en viss Josef Schlüger från Kärnten.

Av intresse är vidare, att varken Dengg eller Poisinger, som kände Cumish väl och såg honom för blott två år sedan, kunde känna igen honom på fotografi. Detta visar hur utomordentligt svårt det är att identifiera en fånge från Sovjetunionen från ett fotografi taget före eller efter fångenskapen.

Erik Braunerhielm

Erik Braunerhielm

683

P.M.

angående samtal den 10 juni med Friedrich Dengg.

Jag uppsökte Dengg på sanatoriet Hochzirl utanför Innsbruck, där han var intagen för en lungtuberkulos, som han ådrog sig på ett tidigt stadium av fångenskapen i Sovjetunionen.

Dengg är en relativt smärt, ehuru kraftigt byggd man av medellängd (cirka 175 cm). Han har svart lockigt hår, mörkbruna ögon, rak näsa, långsmalt ansikte med ganska skarpskurna vackra drag. Han ser nästan "italiensk" ut.

Dengg gjorde ett öppet och omdömesgillt intryck. Hans minne för tidpunkter och cellnummer var dock ganska dåligt. Hans minne för namn var bättre, ehuru icke fullgott. Såsom av det följande kommer att framgå, ändrade han flera gånger uppgifterna om var i Vladimir han vistades och det tidsschema han angivit förefaller oriktigt. Likaså föreligger många oklarheter i hans upplysningar rörande beläggningen av olika celler.

Dengg häktades i Wien den 4 april 1946 och fördes till fängelset i Baden. Där satt han utan avbrott i något mer än ett år och fördes därefter, förmodligen i juli 1947, till ett fängelse i Sopron. Efter fyra månader där återkom han till Baden, där han av det sovjetryska militärtribunalet dömdes till 25 års straffarbete för spioneri. Efter en tid i Neunkirchen fördes han hösten 1948 över Lemberg till ett fångläger i Potma, där han sysselsattes i skogsarbete. Under första hälften av år 1952 överfördes han jämte andra österrikare till Verchne-Uralsk.

På hösten 1954 fördes Dengg med en större grupp österrikare och tyskar till Vladimir. Transporten gick först till

Kujbysjev, där Dengg en tid blev "bortglömd", enär ryssarna ansågo den egendomliga stavningen av hans namn tyda på att han icke kunde vara österrikare. Efter någon tid fördes han emellertid tillsammans med den likaledes kvarblivne Otto Wessely till ett fängelse i Moskva, som skulle heta Krasnokrest och dit de övriga fångarna i gruppen långt tidigare hade anlämt. Hela transportgruppen fortsatte härifrån till Vladimir. Dengg ville förlägga ankomsten till detta fängelse till tämligen sent på hösten. Han mindes att väderleken redan hunnit bliva kylig.

I Vladimir insattes Dengg först i en cell i översta våningen i Corpus III tillsammans med österrikaren Franz Poisinger samt en känd tysk officer och förutvarande divisionsadjutant med adligt namn, vilken Dengg på direkt fråga uppgav ha tillfångatagits i Stalingrad.

Eftersom Dengg var sjuk i tuberkulos, förlades han redan påföljande dag i sjukhuset, där han delade en cell två trappor upp med en österrikare Lausch härstammande från Oberlaa i Niederösterreich. Då denne var kommunist och angivare, vågade Dengg icke knacka och erfor därför intet om fångarna i granncellerna.

Efter ungefär en månad kom Dengg tillbaka till Corpus III och insattes där i den cell i bottenvåningen, som låg längst till vänster på framsidan (om man står vänd mot byggnadens huvudingång). Till vänster om denna hörncell fanns en utgång ur huset, genom vilken fångarna fördes till promenadboxarna.

Cellen var inredd för tio personer. Utefter de båda långsidorna stodo vardera två dubbelsängar (över- och underbädd) samt mitt i rummet i dettas längdriktning två enkelbäddar. Överbäddarna voro endast sällan belagda. I hörnet till höger om celldörren fanns en kamin och i hörnet till vänster ett skåp. Om man klättrade upp på detta kunde man genom fönstret se de fångar som fördes till promenadboxarna, vilket Pörzgen ibland roade sig med.

När Dengg kom till denna cell, sutto där redan Voßs, Pörzgen, Cumish samt en japan vars namn Dengg till en början icke kunde minnas. På direkt fråga bekräftade han emellertid, att namnet var Sato. Hur dessa voro placerade i cellen framgår av närslutna skiss. Den överensstämmer med Cumish' uppgifter om beläggningen i cell 1 med det undantaget att Sato vid den tidpunkt Dengg kom till cellen låg i sängen mitt på golvet närmast fönstret. ./

Dengg uttalade Cumish' namn såsom Koomiss. Amerikanen

vore av rysk härkomst och hans namn skulle på ryska betyda "hästmjolk". Cumish var i och för sig en hederlig karl men rätt skrytsam och fantasifull. Hans berättelser verkade ofta föga trovärdiga. Bl.a. hade han påstått, att han häktats då han, iklädd amerikansk uniform, begav sig till Zistersdorf i den sovjetryska zonen i Österrike för att skaffa upplysningar om oljeproduktionen där.

Av Denggs berättelse fick jag det intrycket, att Voss hade varit en fin men något struntförnäm herre, som hade svårt att fördraga den ganska primitive Cumish. Voss tydde sig mest till Dengg. Då de vid något tillfälle under den gemensamma fångenskapen kommit över dominospel, spelade alltid Dengg och Voss tillsammans och Pörzgen och Cumish för sig. Voss hade tidigare icke känt till detta spel.

Efter någon tid, kanske en månad, infördes i cellen en österrikare vid namn Josef Schluger. Denne torde ha varit av slovensk härkomst och född i Sydkärnten. Hans namn skulle på slovenska betyda "tjänare".

Dengg hade redan i Verchne-Uralsk suttit i omkring 1½ år tillsammans med Schluger och där lärt känna honom som en ytterst osympatisk man, en kommunist och angivare, som verkade som cellspion. Schluger var dessutom epileptiker och hade ofta häftiga anfall. Han var utomordentligt fantasifull och föreföll ofta sinnesrubbad. Dengg kunde icke med bestämdhet uttala sig om, huruvida Schluger haft något anfall under den korta tid de varit tillsammans i Vladimir.

Schluger var en stor, kraftig och bredaxlad man i 40-årsåldern, cirka 180 cm lång, med svart eller åtminstone mörkt hår, bruna ögon, mörk hy. De två framtänderna i överkäken voro överklädda med vitglänsande metall. Schluger talade utmärkt tyska och ryska och behärskade italienska så väl att han i hemlighet förde anteckningar om medfångarna på detta språk.

På en halvt om halvt ledande fråga svarade Dengg, att Schluger troligen genom sina epileptiska anfall fått en mycket sträv stämma. Dengg kunde blott med svårighet erinra sig att Schluger i samband med anfallen fick en svår hosta. Han mindes icke att Schluger skulle ha haltat.

Schluger lades i den säng, som stod mitt på golvet närmast dörren. Dengg ville icke ha någonting med honom att göra. Däre-

mot spelade sänggrannen Sato schack med honom. Alla cellkamraterna tyckte emellertid illa om Schluger. Det var troligen Pörzgen, som lyckades förmå fängelseledningen att redan efter omkring 8 dagar föra bort Schluger. Han inlades då i sjukhuset.

Enligt Dengg lär Schluger numera vara bosatt i Klagenfurt. Dengg uppgav vidare, att även den för beskickningen redan kände Kurt Niessner länge satt tillsammans med Schluger i Verchne-Uralsk.

Efter någon tid kom Franz Poisinger till ifrågavarande cell och lades i den säng, som Schluger tidigare haft. När Sato fördes till sjukhuset, övertogs dennes säng så småningom av österrikaren Josef (?) Macher från Wien. Denne led av sömnsjuka och måste ständigt prata, annars skulle han ha somnat. Det hände, att Macher till och med insomnade i stående ställning.

Dengg vistades i denna hörncell i omkring fyra å fem månader. Någon gång under denna tid måste cellen repareras. Den befann sig nämligen i ett miserabelt skick, ett förhållande som Pörzgen, som skötte renhållningen, ofta klagade över. Under tiden för reparationen fördes Dengg till den cell i samma korridor, som låg omedelbart till höger om huvudingången i byggnadens mitt. Denna var egentligen en sjukcell och hade plats blott för fyra personer. Dengg satt där med Poisinger och Pörzgen. Dengg kunde icke riktigt göra klart för sig om den fjärde cellkamraten var Voss eller Cumish. Likaledes är Dengg icke alldeles klar över beläggningen i hörncellen efter återkomsten dit. Det är möjligt, att Macher kom till hörncellen först vid denna senare tidpunkt. Förmodligen var det också då som österrikaren Adam Ackermann, från Freudenthal bei Frankenmarkt kom dit.

Efter de sammanlagt cirka fyra månaderna i hörncellen i bottenvåningen kom Dengg tillsammans med Voss, Pörzgen och Cumish till en cell i översta våningen, som han tror hade numret 72. Här stannade han i omkring tre veckor. Efter ungefär en vecka hämtades Voss på "julafton 1954" ut ur cellen för att frigivas. Dengg var absolut säker på att det var från denna cell, som Voss frigavs.

Detta datum, som överensstämmer med Cumish uppgifter, tycks vara den enda säkra hållpunkten i Denggs tidsschema. Räknar man tillbaka finner man, att Dengg icke som han uppgivit kan ha lämnat Verchne-Uralsk så sent på hösten som han tror utan måste ha anlänt till Vladimir senast i början av augusti.

Jag vill här inskjuta, att Dengg i början av samtalet uppgav,

att han från sjukhuset kommit till cell 4 eller 7 och suttit där fyra månader under vintern 1954/55. Senare ändrade han sig och sade, att det var i hörncellen han satt vid denna tid. Jag påpekade, att han icke kunde ha suttit i hörncellen vintern 1955 om Voss frigivits från tredje våningen vid jultiden 1954. Dengg kunde icke riktigt förklara denna diskrepans.

Sedan Voss förts bort kom Poisinger in i cellen i tredje våningen. Efter omkring tre veckor i denna cell flyttades fångarna ånyo på grund av reparationer över till en hörncell i högra ändan av korridoren. Här satt dock Dengg blott omkring fjorton dagar. Han hade nämligen på nytt insjuknat och fördes därför till sjukhuset, där han insattes i en cell två trappor upp på den sida om byggnaden som vette mot rastgårdarna. Hans cellkamrat här var en finne med ett stort ärr i ansiktet. Dengg kunde icke påminna sig hans namn, och först sedan jag sagt Pelko- kunde han tillägga ändelsen -nen. Pelkonen hade varit mycket talför och hade berättat en hel del bland annat om sin fängelsevistelse i Moskva. Dengg mindes emellertid ingenting av dessa berättelser. På min direkta fråga kunde han med en viss svårighet erinra sig att Pelkonen nämnt någonting om att han försökt begå självmord, men han visste icke orsaken härtill. Dengg kommer icke heller ihåg vilka cellgrannarna voro. Han berättade emellertid, att Pelkonen några gånger hade klättrat upp i fönstret för att se vilka fångar som gick i promenadboxarna.

I sjukhuset satt Dengg denna gång ungefär två månader, varefter han återfördes till en cell i översta våningen av Corpus III, där han bland annat satt tillsammans med Raphael Spänn. Denna tid ägnades åt förberedelserna för frigivningen och hemresan. Dengg återkom till Wien den 25 juni 1955.

Jag visade Dengg den vanliga kortsamlingen med fotografier bland annat av Wallenberg, Langfelder och Guy von Dardel. Till dessa hade jag fogat bilderna av DC-3-ans besättning samt ett foto av Cumish. Dengg plockade snart ut det kända fotot av Wallenberg i profil åt vänster och med halvöppen mun och sade att detta väl hade kunnat föreställa Schluger, ehuru den senare hade mera hår. Schluger hade haft samma nästyp och i regel haft munnen öppen på samma sätt.

Jag bad Dengg gå igenom porträttsamlingen igen och se

om han icke kunde känna igen Cumish. Han fingrade ett tag på fotot av Guy von Dardel men stannade slutligen för en bild av en man med ganska långt kraftigt ansikte och närmast ryskt utseende. När jag talade om för Dengg, vilket foto som verkligen föreställde Cumish blev han mycket överraskad och tillade att efter allt vad amerikanen skroderat om hur bra han hade det i Amerika borde han ha varit rundare i ansiktet.

Dengg hade efter återkomsten till Österrike läst om Wallenberg i pressen, men aldrig tidigare hört talas om honom. Han hade aldrig vetat någonting om Wallenbergs chaufför, aldrig träffat eller hört talas om någon chaufför i fångenskapen, någon som blivit häktad i Budapest, någon rödhårig jude o.s.v. Den ende ungrare som han någonsin suttit tillsammans med var Bela Kováč (i Verchne-Uralsk).

Denggs beskrivning av Schluger överensstämmer på många punkter med Cumish' upplysningar om "Langfelder". Vissa osäkerhetsmoment kvarstå dock. Av det andra samtalet med Cumish framgår icke huruvida Dengg verkligen skulle ha varit närvarande vid sammanträffandet med "Langfelder". Cumish säger, att han i juni 1954 träffade "Langfelder" i den cell, där han första gången sammanträffat med Voss. Dengg har ett dunkelt minne av att Cumish och Voss skulle ha suttit tillsammans i en annan cell, innan han träffade dessa. Trots osäkerheten i Denggs tidsangivelser, torde man vidare kunna antaga, att han kommit till hörncellen i bottenvåningen tidigast i slutet av augusti 1954. Det förefaller således icke uteslutet, att Cumish skulle ha träffat "Langfelder" innan han lärde känna Dengg.

Wien den 12 juni 1957.

Erik Braunerhielm
Erik Braunerhielm

P.M.

angående samtal den 15 juni med Franz Poisinger.

Franz Poisinger är anställd som arbetare hos Shell Austria AG, Werk Simmering.

Han är magerlagd och något över medellängd, med vågigt, grått, ursprungligen förmodligen rödbrunt hår, långsmalt, magert något fårat ansikte med något markerade kindknotor, rak näsa, tunna läppar, jämna vackra tänder. Av hans yttre tycktes han vara en man i 60-årsåldern, men den pigga blicken och det snabba, hjärtliga leendet gav mig intryck av att han i själva verket var betydligt yngre.

Poisinger var mycket försiktig. Han insisterade på att uppsöka mig på beskickningen för att, som han sade, vara säker på att jag var den jag utgav mig för. Han tillade, att han aldrig skulle ha kommit, om jag inte, då jag ringde honom, åberopat Friedrich Dengg. Han insisterade på att få veta, varför jag utfrågade honom och först då jag sade, att jag icke på förhand kunde tala om skälet, då jag icke finge suggerera hans utsaga, att jag dock gärna skulle angiva detta vid samtalets slut, att jag emellertid blott ville kontrollera vissa tidpunkter, som Dengg icke kunde exakt minnas samt slutligen försäkrade, att han aldrig skulle få något obehag av samtalet med mig, började Poisinger öppet och beredvilligt besvara mina frågor.

Poisinger är till sitt intellekt en enkel och okomplicerad man. Han hade ett mycket dåligt minne för namn och siffror. Han kunde till att börja med icke ens angiva om han kommit till Vladimir 1953 eller 1954. Liksom Dengg och för övrigt många andra "Heimkehrer" mindes han tidpunkter i relation till årshögtider och väderleksförhållanden. Han erinrade sig utan

hjälp m ycket få namn och talade sålunda om "en lång och mager amerikan", "en pressattaché", "en amiral som frigavs samtidigt med Schörner".

Vad han kunde berätta spontant var således i det närmaste värdelöst. Först då jag delvis återgav vad Dengg redan berättat och ställde ledande frågor, vaknade hans minne. Han lämnade emellertid uppgifter, som delvis stred mot Denggs utsaga och tillfogade egna för mig okända detaljer på ett sätt som gjorde hans berättelse trovärdig. Den synes mig därför utgöra ett värdefullt tillrättaläggande och komplement av Denggs vittnesmål.

Poisinger häktades i Wien den 13 augusti 1948. I Baden dömdes han till 25 år och fördes över Neunkirchen och Lemberg - dit han kom vid jultiden samma år - till Inta. Här inlades han på sjukhus, enär han misstänktes för tuberkulos. Misstanken visade sig vara ogrundad och i september 1949 transfererades han till Abes. Härifrån fördes han i januari eller februari 1950 till Verchne-Uralsk. Dengg satt där först i en granncell och sedan i samma cell som Poisinger.

Ungefär vid påsktiden¹⁹⁵⁴ fördes Poisinger och Dengg med en större grupp tyskar och österrikare, men även bl.a. några balter, till Vladimir. Resan, som bl.a. gick över ett fängelse i Moskva, som hette Krasnikrest, hade tagit högst omkring tre veckor (Dengg trodde ju att han kom till Vladimir på hösten, därför att vädret var kyligt, men det kan ju vara kallt på våren också.).

I Vladimir kom Poisinger först till en cell i översta våningen, som hade numret 27 eller 29 (.). Där sutto bl.a. Dengg, Swoboda, von Stritski och Tarbuk. Efter ett par tre dagar fördes Dengg för tuberkulos till sjukhuset.

Poisinger satt i denna cell till mitten eller slutet av januari 1955, då han överfördes till en cell^{en}, möjligen två trappor upp, med numret 53 eller 55. Denna rymde endast fyra fångar och där sutto redan Dengg, Pörzgen och Cumish.

Poisinger fick veta, att Dengg någon gång på hösten 1954 från sjukhuset förts till en hörncell i bottenvåningen och där träffat Cumish, Pörzgen och Voss. Därifrån hade alla fyra mot årets slut kommit upp till cellen en trappa upp, och från denna hade Voss vid jultiden frigivits.

Poisinger gav exakt samma upplysningar om fångarnas placering i denna cell, som Dengg tidigare lämnat om cellen till höger om huvudingången i bottenvåningen (se skiss).

./.

(i Vladimir)

I början av februari kom alla tillbaka till den hörncell i bottenvåningens vänstra ända, där Dengg tidigare suttit. Denna måste ha legat på husets baksida, sade Poisinger, eftersom man därifrån kunde se rastgårdarna. Poisinger gav samma beskrivning av cellen och fångarnas placering som Dengg. Han var dock osäker om det fanns en eller två sängar mitt på golvet och om han själv legat i någon av dessa. Till denna cell kom även Ackermann.

Efter en kort tid fördes fångarna på grund av reparationer till en mindre cell i bottenvåningens mitt. Härifrån fördes de till en cell i tredje våningen, varefter Dengg kom tillbaka till sjukhuset.

Poisinger kände Josef Schlüger från Verchne-Uralsk och gav samma beskrivning av dennes utseende och karaktär som Dengg. Han tillade följande. Schlüger hade ett hjärtlidande och fick ibland hjärtanfall. (Om epilepsi hade Poisinger icke hört något.) Han hade en sträv stämma och besvärades av hosta. Hans näsa var något tillbucklad som på en boxare. Han haltade inte men hade en hållning och gång som en gorilla. Om tänderna kunde Poisinger inte erinra sig något. Enligt Poisinger gjorde Schlüger ofta intryck av att vara en dummer ("Trottel"), men han var inte tokigare än att han alltid mycket väl visste vad han ville och gjorde. Schlüger var mycket språkkunnig och talade bl.a. något engelska. Kamrater, som kunde detta språk, sade att han hade ett utpräglat långengelskt uttal.

Poisinger hade icke träffat Schlüger i Vladimir och uppgav till en början att denne där alltid legat på sjukhuset. Efter ledande frågor drog han sig emellertid till minnes, att Cumish berättat, att Schlüger en kort tid varit i hörncellen, att det blivit något slags uppträde och att Cumish lyckats få Schlüger förflyttad. Schlüger hade också legat i den säng Dengg uppgivit.

Poisinger kände även Otto Schöggel. Denne är således icke identisk med Schlüger.

Poisinger hade träffat Hans (alltså inte Josef) Macher i Verchne Uralsk men inte i Vladimir. Han kände icke till namnet Sato.

Han har uppenbart aldrig träffat någon som kan vara identisk med Langfelder. Han kände icke till Wallenbergs och Langfelders historia.

Summerar man Denggs och Poisingers berättelser om den

förres förflyttningar i Vladimir kommer man till följande:

Enligt Dengg:

Hösten 1954 i hörncellen i bottenvåningen med Schluger, senare Poisinger - till cell mitt i bottenvåningen - tillbaka till hörncellen - till tredje våningen där Voss frigges julafton - till ny cell i tredje våningen - till sjukhuset.

Enligt Poisinger:

Hösten 1954 hörncellen med Schluger - cell första våningen, där Voss frigges vid jultiden och Poisinger tillkommer - tillbaka till hörncellen - till cell i bottenvåningens mitt - till tredje våningen - till sjukhuset.

Cumish tycks vilja mena, att han och Voss träffat "Langfelder" i juni 1954. Enligt Denggs rekonstruktion kunde denne ha träffat Schluger tidigast i slutet av augusti. Poisingers uppgifter, som torde förtjäna större tilltro och som överensstämmer med Denggs första spontana upplysning att han suttit i hörncellen vintern 1954/1955, göra det troligt, att Dengg träffat Schluger mycket senare på hösten.

Frågan kvarstår sålunda, huruvida Cumish och Voss träffat en "Langfelder" innan Dengg förenades med dem.

Jag räknade upp en rad Wallenbergs-vittnen för Poisinger och sprängde bl.a. in sådana namn som Wallenstein, Wallengren, Wallberg, Steinberg, Wallenberg. Vid sistnämnda namn fick Poisinger följande idéassociation:

Då han i början av vistelsen i Vladimir suttit i cellen i tredje våningen, sutto i en cell i närheten den tyske generalen eller amiralen Angelis samt en fransk spion (Poisinger hajade till för namnet Lucien men mindes icke riktigt Gouazé). Dessa hade genom knackningar meddelat namnen på många medfångar i fängelset och bl.a. nämnt majoren Ernst Keitel och Stransky.

Jag frågade varför Poisinger berättade detta när jag nämnde Wallenberg. Han kunde endast svara att jag tydligen räknat upp namn på framstående fångar. Han visste uppenbarligen ingenting om någon Wallenberg eller svensk diplomat.

Poisinger fick se porträttsamlingen men kunde icke ens igenkänna Cumish.

Wien den 15 juni 1957.

Erik Braunerhielm

Erik Braunerhielm

R.W.

Moskva den 17 juni 1957.

Strängt förtroligt.

HP 80.

1 bil. ✓

P. Lehn
de Lönn

20

655
19.6 57
vd Gr Mål
P 2 En I

Broder,

Vid samtal med tyska ambassadens experter på fångfrågor har Petri, med tanke på de sovjetiska myndigheternas uppgift om Wallenbergs död i hjärtinfarkt ställt frågan om man på tyskt håll hade erfarenheter av i Sovjetunionen internerade fångars död i denna sjukdom.

Med anledning härav har tyska ambassaden låtit verkställa en undersökning, vars resultat numera delgits oss i form av en uppteckning, som här närslutes i fotokopia för det intresse den eventuellt må äga.

Sin Tillfrön

Rolf Sohlman

Rolf Sohlman.

*P.S. Alexander till Petri finge är viny
skokul. Han själv är ju närvarande.
Till att klargöra denna. St.*

Kabinettssekreteraren Leif Belfrage,
Utrikesdepartementet.

P 2 En I

470/00/914 IV

Moskau, den 13. Juni 1957

N o t i z

Auf Grund der fernmündlichen Anfrage von Herrn Gesandtschaftsrat Petri sind an das Evangelische Hilfswerk für Internierte und Kriegsgefangene in München, den Suchdienst des Deutschen Roten Kreuzes in München sowie an die aus sowjetischer Kriegsgefangenschaft zurückgekehrten Ärzte Dr. Hans Driver, Fulda, Marquardtstr. 6 und Dr. Ottmar Kohler, Chefarzt des Städt. Krankenhauses Idar-Oberstein, Anfragen gerichtet worden. Die Befragten haben zu der Häufigkeit des Auftretens von Todesfällen infolge Herzinfarkt bei Kriegsgefangenen und Internierten im Alter von 30 bis 35 Jahren in der Union der Sozialistischen Sowjetrepubliken wie folgt Stellung genommen:

1.) Evangelisches Hilfswerk, München:

Uns ist nicht in einem einzigen Falle bekannt, daß nach 1946 ein Gefangener in sowjetischem Gewahrsam weder in Kriegsgefangenenlagern noch in Gefängnissen in einem Lebensalter von 30 bis 35 Jahren an Herzinfarkt gestorben wäre.

Da Wallenberg angeblich im Juli 1947 in der Lubljanka verstorben sein soll, müßte nach den sowjetischen Vorschriften, die seit 1. April 1946 für alle Kriegsgefangenenlager galten, in einer Moskauer Zentralbehörde ein Sektionsprotokoll vorhanden sein. Soweit wir darüber unterrichtet sind, hat die Sowjet-Regierung auf ein solches nicht Bezug nehmen können. Es ist uns auch auffällig, daß nach der Auskunft der Sowjet-Union an Schweden der Tod Wallenbergs in der Lubljanka erfolgt sein soll, obwohl nach den uns bekannt gewordenen Heimkehreraussagen Wallenberg im Jahre 1947 in der Lefortskaja gewesen sein müßte.

2.) Suchdienst des Deutschen Roten Kreuzes, München:

Die Frage kann nicht mit Sicherheit beantwortet werden. Zwar haben die ehemaligen Kriegsgefangenen-Ärzte in ihren Berichten u.a. Herzinfarkt als Todesursache bei Kriegsgefangenen angegeben, doch kann diese Todesursache nicht ohne weiteres in Bezug auf das Alter der hiervon Betroffenen gebracht werden. Dies wäre nur möglich, wenn man die hier bekannten Todesfälle im Hinblick auf Alter und Todesursache verlocht hätte, so daß sie jetzt die Hollerithmaschine auswerfen könnte.

Eine grundsätzliche Äußerung zu dieser Frage ist nach Auffassung des DRK-Suchdienstes München nur von den ehemaligen Kriegsgefangenen-Ärzten zu erlangen, nachdem entsprechende Publikationen bis jetzt nicht bekanntgeworden sind.

3.) Dr. Hans Driver, Fulda:

Auf Ihre Anfrage vom 3.4.57 teile ich Ihnen mit, daß ich bei Kriegsgefangenen in der Sowjetunion 2 - 3 x einen Herzinfarkt in der 2. Hälfte der dreissiger Jahre gesehen habe. Bei den Betroffenen handelte es sich, soviel ich mich entsinne, um starke Raucher. Hochgradige Arterienverkalkung sahen wir bei diesen Jahrgängen mehrfach. Besonders betroffen waren die Gehirn- und Herzkranzgefäße.

4.) Dr. Ottmar Kohler, Idar-Oberstein:

Auf Ihre Anfrage vom 3.4. teile ich Ihnen folgendes mit:

Aus den letzten 4 Jahren meiner Tätigkeit als Arzt in der Gefangenschaft ist mir in Stalingrad nur 1 Fall bekannt, wo ein junger Mann, der etwa 30 Jahre war, beim Fußballspiel plötzlich tot umfiel und wo dann die Sektion eindeutig einen Herzinfarkt ergab.

In den ersten Jahren der Gefangenschaft haben wir während der Zeit des extremsten Hungers natürlich relativ häufig ganz plötzliche Todesfälle gesehen,

aber das waren keine eigentlichen Herzinfarkte. Bei der Obduktion fand man ein sehr kleines Herz, das Herz eines typischen Dystrophikers, das einfach stehen geblieben war. Es war makroskopisch nirgendwo ein Anhaltspunkt dafür, daß ein Herzinfarkt vorlag. Eine mikroskopische Untersuchung war uns natürlich niemals möglich.

Während meiner Zeit im Gefängnis habe ich bei keinem deutschen Kameraden einen plötzlichen Herz-Todesfall erlebt. Ihre Frage, ob der Herzinfarkt tatsächlich bei Kriegsgefangenen in der UdSSR im Alter von 30 - 35 Jahren häufig gewesen sei, muß ich also verneinen.

19/6 ✓
Wien den 17 juni 1957.

R 18.

Personligt och strängt förtroligt

Cumish ✓

Broder,

./.
./.
./.
Härmed ber jag få återsända dels fotot av Langfelder, vilket vi redan tidigare hade, dels ett av porträtten av Cumish. Det andra kanske jag kan få behålla här tills vidare.

Likasa närsluter jag det foto av Wallenberg, som Dengg påstod likna Schlüger. Anledningen härtill tycks vara att Schlüger hade boxarnäsa och en hållning som en gorilla, vilket visar att fotot av Wallenberg icke är särskilt bra. Jag vore tacksam, om vi kunde få ett annat.

Som Du finner av mina i dag insända promemior, skulle förhören med Dengg och Poisinger uppenbarligen icke kunnat bli så fullständiga, om jag icke haft tillgång till Folke Perssons protokoll. Jag åberopar detta till stöd för min tes att det är felaktigt att be en beskickning anordna "utfrågning på sedvanligt sätt" utan att lämna den en närmare orientering.

Min tillgång

Erik Braunerhielm

Erik Braunerhielm

Herr Förste Sekreteraren G. Lorentzon,
Utrikesdepartementet.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

flygarna i Norilsk

Telegram

STOCKHOLM 19 juni 1957 19		
N:o 30	✓ CHIFFER.	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. p HP	GR. 2 1	MAL. 3 Er I ✓

*Pol. chefen vidit**ph*Swedish Embassy
London

(Fuschitzky)
Edert chiffer 21. Kan Foreign Office namnge den tysk
som i Timsha sagt sig ha träffat en svensk? Telegrafera.

Cabinet

Exp. 1225¹⁹/₆ 57 BE.

Ben

KOPIA
KUNGL SVENSKA
BESKICKNINGEN

spanjorer återvänder
från Sovjet

Madrid den 18 juni 1957.

HP 1

Förtroligt.

KUNGL. UTRIKESDEPARTEMENTET.

Pol.delgivning.

Stockholm den 28 juni 1957.

Överlämnas för strängt förtroligt
kännedom till Beskickningschefen i

Bo Siegbahn
(Bo Siegbahn)
Byråchef

Broder,

På grund av ett tidningsmeddelande för några dagar sedan att en ny transport med spanska medborgare (sammanslagt 256 personer) anlant från Sovjetunionen har jag tagit kontakt med den i mitt handbrev den 5 december 1956 omnämnde Sr. Castillo. Denne sade mig att sex transporter av civila nu genomförts - för ett par år sedan hemfördes ett antal spanska krigsfångar - och att cirka 2.900 personer kommit från Sovjet, därav 2.037 vuxna och resten barn. 213 ryska kvinnor hade medföljt till Spanien. Av dem vore 211 gifta med spanjorer. Såsom mycket anmärkningsvärt betecknade Sr. Castillo det förhållandet att de två återstående kvinnorna voro mödrar till två ryska hustrur. Det skulle enligt Sr. Castillo vara första gången som ryssarna gått med på ett dylikt arrangemang.

Han nämnde också ett annat förhållande, som enligt hans förmenande syntes ha signifikativ betydelse. Med lock och pock hade Sovjetunionen lyckats förmå åtskilliga ryska

Sekreteraren Hedin
S t o c k h o l m.

Mad 18.6.57 HB-SR/1

emigranter, bl.a. i Argentina, att återvända till fädernejorden. En del av dessa människor, som kanske levat hela eller en stor del av sitt liv utanför Ryssland, vantrivdes med förhållandena där, varför de önskade ge sig iväg igen. För att lösa utvandringsproblemet hade i några fall döttrar till dylika f.d. emigranter fått gifta sig med spanjorer. I den senaste transporten hade några sådana personer medföljt. Deras avsikt vore att fortsätta till hemlandet. Det hade vidare förekommit att armenier som på sin tid utvandrat till Frankrike och bildat familj där, så småningom vänt tillbaka till Armenien. Ryssarna hade gått med på att hustrur och barn till sådana armenier kunde få resa tillbaka till Frankrike. Om vissa tendenser till en liberalare inställning på rysk sida kunnat registreras, hade dock tonen i de spansk-ryska förhandlingarna, som fortfarande fördes mellan de bägge ländernas Röda Kors-organisationer, blivit kärvare. En starkt bidragande orsak här till torde vara Spaniens beslut samt avvisande hållning till ryska inviter att normalisera förbindelserna länderna emellan. Sr. Castillo sade att Röda Kors-kontakterna begränsade sig till repatrieringsfrågor. Man räknade med ytterligare fyra transporter, varigenom antalet repatrierade vuxna torde komma att stiga till 3.000. Vidare övervägde ryssarna att utställa resedokument för att möjliggöra för spanjorer att enskilt utresa ur Sovjetunionen. Man hade tänkt att utresa skulle kunna ske via Helsingfors eller Istanbul, där vederbörande spanska konsulat komme att utställa lämpligt pass för vidare färd.

Cirka 400 spanjorer sütte i fängsligt förvar i Sovjet för olika brott (ej politiska). I åtskilliga fall bestode brottet i att vederbörande utan medgivande lämnat sin arbetsplats eller bostadsort.

Sr. Castillo framhöll att han personligen frågat dem som återvänt i den sista transporten om de hört talas om att Wallenberg eller någon annan svensk funnes i Sovjet. Utfrågningen hade givit helt negativt resultat. Däremot hade somliga träffat fransmän, italienare och österrikare där.

För det intresse uppgiften kan äga vill jag också omtala, att enligt min sagesman medborgare från neutrala länder i

stor utsträckning skulle ha isolerats i ett koncentrations-
läger utanför Norilsk.

Slutligen må nämnas att en och annan spanjor, som
återvänt hem, ställd inför svårigheterna att här finna
lämpligt arbete lär ha föredragit att resa tillbaka till
Sovjet.

Hans Björk

20/6-57

20

Strängt förtroligt.

samtal med sovjetiske
ambassadssekreteraren
Slabov.

Pol.delg.

Stockholm den 2 juli 1957.
Överlämnas för strängt för-
trolig kännedom till Beskickning-
chefen i

Bo Siegbahn
(Bo Siegbahn)
Byråchef

P.M.

Den 16 maj och 18 juni hade sekreteraren vid härvarande sovjetryska ambassad, Slabov, ånyo inviterat mig till lunch.

Vid det första tillfället rörde sig samtalet till stor del om tjänstepensionsfrågan, men Slabov kom även in på tryckfrihetsspörsmål. Han fann det beklagligt, att svensk press, främst då Expressen, uttryckt sig i så skarpa ordalag om bl.a. förre sovjetiske ambassadören Rodionov. Särskilt hade man reagerat mot att Rodionov karakteriserats som spionchef. Vidare ansåg han det märkvärdigt, att Stockholms-Tidningen, vars partifärg väl numera finge betraktas som socialdemokratisk, i sin på estniska språket utkommande upplaga ofta innehöll skarpa, mot Sovjet-regimen riktade artiklar.

Jag redogjorde efter kända linjer för principerna i den svenska tryckfriheten, dock utan att detta tycktes göra något märkbart intryck på Slabov. Han menade, att svenska myndigheter nog hade möjligheter att påverka pressen till att stoppa skrivelser av detta slag, ett påstående som jag givetvis tillbakavisade.

Helt parentetiskt frågade Slabov också, när man å svensk sida avsåge inbjuda herrar Bulganin och Chrusjtjov till Sverige. Jag förklarade mig sakna kännedom härom.

Vid vårt sammanträffande den 18 juni talade vi till en början om helt likgiltiga ting, semestrar, Slabovs förestående resa till Moskva m.m. Slabov förklarade därefter, att han icke haft för avsikt att ställa några frågor, men att han trots allt, ville höra min personliga åsikt om ett eventuellt

besök i Sverige av herrar Bulganin och Chrustjov. Han menade, att svenska regeringen hade en moralisk skyldighet att fullfölja den inbjudan, som framförts i maj 1956 och som i vederbörlig ordning accepterats. Jag framhöll, understrykande att detta endast var mina personliga funderingar, att besöket borde förläggas till den tidpunkt, som vore bäst ägnad att befrämja förbindelserna mellan våra båda länder. Det var ingen tvekan, sade jag, att svensken i gemen fortfarande hade de ungerska händelserna i färskt minne, och att man ännu mindes det ur svensk synpunkt otillfredsställande beskedet i Wallenberg-affären. Enligt min uppfattning skulle säkerligen flera svenska pressorgan vid ett dylikt besök draga upp dessa förhållanden. Det vore därför kanske inte så lyckligt att söka pressa fram en inbjudan.

Slabov förklarade sig för sin del tro, att Wallenberg-affären vore ett avslutat kapitel efter det sista beskedet från rysk sida. Till min reflektion att det trots allt tagit många år att få fram upplysningen om att Wallenberg vore död, genmålde Slabov, att det var inte värt, d.v.s. den ryska utrikes tjänstens fel, "det är en sak som den ryska polisen måste lastas för".

Stockholm den 20 juni 1957.

(Sven Fr. Hedin)

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

frågan Wallenberg

Bern den 19 juni 1957.

R 18, P 2

Strängt förtroligt

25/6 *Ammer*
Exc.

352

Ink. 246	1957	
Avd. P	Gr. 2	Mål En

Broder,

Med anledning av innehållet i Allards strängt förtroliga handbrev den 26 februari, som hit remitterades för kännedom den 18 april men först den 16 maj kommit beskickningen tillhanda, har jag samtalsvis berört frågan med kabinettssekreteraren Kohli och därvid erfarit att Wienbeskickningen nu varit i kontakt med de båda i Österrike boende personerna, som därvid skulle ha lämnat de upplysningar, som de sutte inne med i frågan Wallenberg.

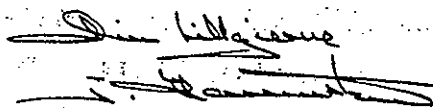
Enligt vad Kohli idag meddelade mig hade man nu i Bern fått ett nytt uppslag, som syntes vara av intresse för UD. En schweizare, vilken på sin tid av ryssarna infångades i Wien och för påstått spioneri i amerikansk tjänst dömts till mångårigt fängelsestraff, hade numera frigivits och återvänt hit till landet. Han hade just avgivit en längre skriftlig rapport beträffande sin vistelse i ryska fångelser. Därunder hade han varit på de vanliga hemliga kommunikationsvägarna i förbindelse med Wallenberg. Berättelsen omfattade ett 20-tal sidor och innehöll en del sensationella upplysningar, bl.a. angående Stalins död m.m., uppgifter vilka vore av den art att man tyvärr måste utgå ifrån att vederbörande hade

Utrikesrådet S. Å s t r ö m ,
Utrikesdepartementet.
Bern 19.6.57 TH-SÅ/1

C₃

en synnerligen livlig fantasi. Vad som, enligt Kohli, vore särskilt intressant vore att vederbörande påstått att han skulle varit i förbindelse med Wallenberg i tiden efter denne av ryssarna uppgivits hava avlidit. Vederbörande hade vidare förklarat sig villig att ställa sig till de svenska myndigheternas förfogande för eventuella ytterligare upplysningar. Jag har nu fått löfte om att en av de närmaste dagarna få en avskrift av rapporten ifråga liksom vederbörandes adress här i landet; sedan man i UD tagit del därav, får man väl avhöra huruvida de frågor som från svensk sida önskar riktas till vederbörande skola förmedlas genom dr Amstein eller om man hit önskar nedsända någon expert.

Jag hoppas kunna återkomma omedelbart efter midsommaren.

(T. Hammarström)

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Frågan Wallenberg

26/6
Bern den 24 juni 1957.

P 2
R 18
2 bil.

Strängt förtroligt

358

Ink. 26.6	1957	
Avd.	Gr.	Mal
P	2	En I

Broder,

1. 12
I anslutning till mitt handbrev den 19 dennes ber jag härjämte få översända en fotografisk kopia av den redogörelse, som skrivits av en schweizare på vilken Kohli hänsyftade i sitt förra samtal med mig. Som Du ser, rör det sig om Jakob Höchli, vilken var föremål för telegramväxling i särskild ordning mellan beskickningen och departementet i mars-april detta år. Som Du vidare ser, ha vi fått uppgift om hans nuvarande adress och verksamhet. Såvitt jag av vår dossier i ärendet kan se, synes man från svensk sida ännu icke använt sig av tidigare antydd möjlighet att genom Amstein till vederbörande framställa frågor om Wallenberg.

Vad som är av intresse för oss är givetvis i första hand avsnittet "Prominente Mitgefangene", där Höchli uttryckligen söker göra gällande att de av Moskva lämnade upplysningarna rörande tidpunkten för Wallenbergs bortgång skulle avsiktligt ha varit vilseledande. Jag avväntar nu instruktioner om de åtgärder, som eventuellt ytterligare är nödvändiga från beskickningens sida.

Die Hiltig
T. Hammarström

(T. Hammarström)

Herr Utrikesrådet Å s t r ö m ,
Utrikesdepartementet.
Bern 24.6.57 TH-SÅ

Cs

Pril kh. Hammarsten / Astor
24.6.57

Monsieur Jakob HÖCHLI, Flughafenstrasse 2,
Kloten/ZH.

téléphone : Fabrique d'ascenseurs Schindler
051 52 53 10.

Betr.: Fall Wallenberg

Im Jahre 1954 kam ich aus dem Gefängnis Alexandrowsky-Zentral nach Wladimir bei Moskau. Während meiner Haftzeit in Wladimir lernte ich den russischen Emigranten Hr. S c h u l g i n kennen. Hr. Schulgin war von Beruf Schriftsteller. Viele Jahre lebte er in Paris, zog dann nach Bulgarien wo er seinen Lebensabend verbringen wollte. Als dann die Besetzung Bulgariens durch die Russen erfolgte, wurde Schulgin gefangen genommen und zum Tode verurteilt. Durch die Sonderkommission O.S.O. wurde sein Urteil in 25 Jahre geschlossenes Gefängnis umgewandelt.

Von Bulgarien wurde Schulgin nach Moskau überführt und kam ins Gefängnis LUBJANKA. In diesem Gefängnis lernte er einen Schicksalsgenossen mit dem Namen "Wallenberg" kennen. Mittlerweile wurden sie gute Freunde. Schulgin erzählte mir wörtlich, was ihm Wallenberg gesagt hatte.

Hr. Wallenberg war ein schwedischer Diplomat in Budapest. Sehr viele Menschen haben Wallenberg ihr Leben zu verdanken, denn er hat ihnen allen geholfen soweit es ihm möglich war vor Deportationen u.s.w.

Eines Tages verschwand Hr. Wallenberg spurlos, er wurde von den russischen Abwehrorganen M.G.B. (Ministerium für Staatssicherheit) verhaftet. Unter furchtbaren Misshandlungen wurden Wallenbergs Untersuchungen durchgeführt.

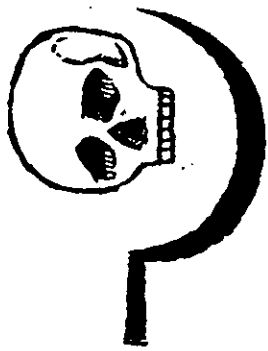
Ende 1947 überführte man Hr. Schulgin und Hr. Wallenberg in das Gefängnis Wladimir bei Moskau.

Da beide durch die vielen Untersuchungen derart geschwächt waren, wurden sie ins Lazarett eingeliefert. Herr Wallenberg wurde immer schwächer und starb anfangs 1948. Hr. Schulgin sagte ausdrücklich: Der Tod sei auf die erlittenen körperlichen Schäden zurückzuführen gewesen.

Hr. Schulgin war während meiner Abreise vom Wladimirer-Gefängnis erneut im Lazarett. Es besteht die Möglichkeit, dass Hr. Schulgin infolge Schwäche und hohen Alters inzwischen auch gestorben ist.

Meine

Schreckensjahre in Russland

★ Die Berichte über sowjetrussische Greuel sind zahlreich. Wir veröffentlichten diese Erlebnisse eines Schweizer nur, weil sie Vorgänge beleuchten, die bei uns nicht, oder nur wenigen bekannt sind. Der Verfasser wirkte als Kaufmann in Wien. An einem Novemberabend des Jahres 1946 wurde er auf dem Heimweg aus dem Büro an einer belebten Hauptstraße des amerikanischen Sektors von einem Wiener Taxi angefahren. Einige Herren entstiegen dem Wagen. Jakob H. verspürte einen heftigen Schlag auf den Kopf und fand sich, als er das Bewußtsein zurückerlangte, in einer vergitterten Zelle mit blutverschmierten Wänden. Er wurde im Februar 1947 in Baden bei Wien zum Tode verurteilt. F. H.

Nach meiner Verurteilung zum Tode wurde ich sofort nach dem ungarischen Ort Sopron, nahe der österreichischen Grenze, geschickt. Dort verbrachte ich mit 25 anderen Gefangenen einen Monat in einer der Todeszellen im Keller der alten Kaserne. Jeden Morgen hörte ich die Schreie jener, die zur Exekution weggeführt wurden. Man preßte ihnen zwar ein etwa handtellergroßes Stück Gummi ins Gesicht, um sie am Schreiben zu hindern, was aber nicht immer gelang. Wir 150 Todeskandidaten warteten darauf, eines Morgens

auch abgeholt und im Baderaum des Kellers niedergeschossen zu werden. Viele unter uns waren angebliche Spione wie ich, vor allem viele Österreicher.

Im April 1947 wurde ich über verschiedene Zwischenstationen mit dem Flugzeug nach dem Moskauer Zentralgefängnis, der Lubjanka, gebracht. Schon eine Stunde nach meiner Ankunft um acht Uhr stand ich vor dem Untersuchungsrichter. Der Dolmetsch stellte ihm mir als Generalmajor Schwafzmann vor. Neben diesem stand Oberst Afanasenko, ein

dem wieder Oberst Afanasenko dabei war, geriet dieser in eine solche Wut über die Erfolglosigkeit der Verhöre, daß er einen Stuhl ergrieff und auf mich losschlug.

Im Jahre 1949 ging die Reise über 2000 Kilometer nach Werchne Uralisk. In meinem Gefängnis befanden sich dreißig Gefangene, meist Westeuropäer. Dort verbrachte ich die nächsten vier Jahre in Einzelhaft. Ich durfte keine Briefe schreiben, und erhielt auch keine Briefe. Niemand von meinen Angehörigen hatte eine Ahnung, wo ich mich befand.

Zwischenhinein wurde ich für einige Wochen in die Lubjanka nach Moskau zurückgeführt. Dort legte mir wieder Generalmajor Schwarzmann ein Fotoalbum mit einigen Dutzend von allen Seiten aufgenommenen Köpfen vor. Natürlich erkannte ich niemanden. Als ich mich, wie immer nach den Verhören, weigerte, ein Protokoll zu unterschreiben, wurde ich unter Flüchen und Drohungen wieder in die Zelle geschickt. Einen Tag später gelangte ich nach langer Fahrt wieder in das Gefängnis nach Werchne Uralisk.

Ich verzichte darauf, über mein Leben in der Gefangenschaft dort und später in Ostsibirien zu schreiben. Es bestehen über das Schicksal der Gefangenen in Rußland so viele Tatsachenberichte, daß jeder, der wissen will, wie es dort zugeht, darüber im Bild sein kann. Ich beschränke mich auf die Wiedergabe von Erlebnissen, die meinen Landsleuten Unbekanntes bieten werden.

Ein junger Wachtsoldat erzählt aus seinem Leben

Im Februar 1953 trat der Chef der politischen Abteilung des Gefängnisses im Uralgebirge an einem frühen Vormittag in meine Einzelzelle. Er befahl mir, alles zusammenzupacken und mitzukommen. Das «alles» bedeutete eine dünne, mit Watte gefüllte Matratze, ein dreckiges Leintuch und eine zerfetzte Wolledecke. Darauf wurde ich von zwei Soldaten ins Büro geführt. Ich vernahm vom Chef, daß ich von Moskau verlangt werde. Ich hatte meine Häftlingskleider abzugeben, worauf mir für die Reise nach der Lubjanka die Kleider, die ich in Wien bei der Verhaftung getragen hatte, ausgehändigt wurden.

Auf einer 14tägigen Fahrt wurde ich in einem Stalin-pinsk über verschiedene Provinzgefängnisse nach Moskau gebracht. Ein Stalin-pinsk ist ein Eisenbahnwagen, der aus

breitschultriger, kraftstrotzender Mann mit einem kurzgeschnittenen Bärenschnäbel. Der Generalmajor eröffnete mir, daß ich zu 25 Jahren Zuchthaus begnadigt wurde. Im Anschluß daran begannen die Verhöre. Sie wurden in Intervallen von einigen Tagen während zweier Jahre fortgeführt.

Die einzelnen Sitzungen dauerten zwischen fünf und acht Stunden. Ich hatte, die Hände auf die Knie gelegt, aufrecht auf einem Stuhl zu sitzen und hundertmal die gleichen Fragen des Untersuchungsrichters zu beantworten. Sie betrafen immer meine Beschäftigung in Wien. Hin und wieder wurde überraschend ein Name eingeflochten und beobachtet, welche Wirkung dieser auf mich ausübte. Immer wieder wollte man mich zum Geständnis bringen, Leute getroffen zu haben, deren Existenz mir völlig unbekannt war.

In der ersten Zeit versuchte man mich wieder, wie in Wien, mit Schlägen der russischen Wachtsoldaten zu erweichen. Das gab man später auf. Selbst die Nervenkraft der Untersucher war oft zu Ende. In einem Verhör, bei

einem einer Seite entlangführenden Gang und aus acht Zellen besteht. Jede Zelle ist mit einem Gitter versehen und kann außerdem mit einer Stahltüre gegen den Gang verschlossen werden.

Auf der letzten Etappe waren unseren Wachen zwei etwa 18jährige Wachsoldaten zugeordnet. Alle zwei Stunden wurden diese abgelöst. Jedes Mal, bevor wir den Zug zur Weiterfahrt bestiegen, hatten wir dem Chef des Wachdetachements unsere Namen, die Nationalität und den Gesetzesparagrafen anzugeben, auf Grund dessen wir verurteilt worden waren. Die Wachmannschaft stand in der Nähe und verfolgte den Vorgang mit Interesse. Mitten in der zweiten Nacht, in der wir von zwei jungen Soldaten überwacht wurden, spürte ich, daß ich durch das Drahtgitter am Bein gezogen wurde. Ich schaute auf und sah einen dieser Soldaten vor mir. Er winkte mir zu, und ich kroch zum Gitter.

Er fragte: «Woher bist du?» «Aus der Schweiz», antwortete ich. «Welchen Paragrafen hast du?» «58/6» (Spionage). Darauf hörte ich einen schlimmen Fluch des Soldaten. Er fragte weiter: «Wie bist du nach Rußland gekommen?» Ich erzählte ihm, daß ich von den Russen verschleppt worden war. Ich konnte mich damals schon gut auf russisch verständigen, weil die Gefangenen die Möglichkeit besitzen, russische Wörterbücher und kommunistische Propagandaliteratur zu studieren.

Der Soldat setzte seine Fragen fort. «Wie weit ist es bis zur Schweiz?»

Ich rechnete es ihm in Kilometern aus.

«Was würdet ihr mit einem Russen tun, der schwarz über die Grenze hineinkäme?»

Ich versicherte dem jungen Mann, daß man ihm helfen würde.

«Wie könnte ich in die Schweiz gelangen?»

Oder was für einen Weg gibt es, um in andere westliche Länder zu kommen?»

Ich antwortete, daß es wohl am besten wäre, wenn er irgendwo an eine Grenzstation versetzt würde.

«Was verdient ein Arbeiter in der Schweiz? Wieviele Anzüge hat er?»

Meine Antwort war, daß bei uns ein Arbeiter soviel verdient, daß er recht leben kann und jeder sicher zwei oder drei Anzüge besitzt.

«Das kann doch fast nicht sein», meinte der Russe. «Ich besitze doch nur die Uniform. Ich verdiene 50 Rubel monatlich. 30 davon wer-

den mir auf ein Sparbuch einbezahlt. 20 Rubel halte ich in bar. Aber davon habe ich das Schuhlett zu bezahlen, das 18 Rubel kostet. Es bleiben mir 2 Rubel, und die gebe ich für das Kino aus. Meine Eltern arbeiten beide auf der Kolchose. Sie verdienen zusammen 300 Rubel und 5 Kilogramm Mais und Schwarzmehl in natura. Ja, diese Kolchosen! In unserer Gegend sind alles windschiefe Hütten. Alles angedere ist nur Propaganda. Meine Eltern kann ich nie besuchen, weil ich kein Geld dazu habe. Gibt es in der Schweiz viele Zeitungen und dürfen sie schreiben, was sie wollen?»

«Natürlich dürfen sie das, und es gibt davon von sicher mehr als 300.» Ich weiß nicht, ob den Soldaten unsere Pressefreiheit oder die große Zahl der Zeitungen mehr beeindruckte.

«Sogar alle meine Briefe, die ich meinen Eltern schreibe, werden zensuriert. In den meisten Briefen, die ich von zu Hause erhalte, ist mit einem dicken Kopierstift verschiedenes zudeckelt. Ich und meine Kameraden glauben alles nur Propaganda.»

In den letzten Tagen wurde ich aus mir unbekannten Gründen in eine andere Zelle des Stalin-pinsk verbracht. In dieser befand ich mich allein. Jetzt konnte ich mich noch besser mit dem jungen Soldaten unterhalten. Er kam bei jeder Ablösung zu mir, und sein Kamerad stellte sich so auf, daß er mich auch verstehen konnte. Als er sah, daß ich keinen Tabak mehr besaß, gab er mir seine von der Truppe gefasste Packung. Er bat mich aber sofort, den Umschlag zu vernichten, weil es ihm sonst schlecht ergehen würde. Er warnte mich vor den Soldaten mit den Parteiabzeichen, die die anderen Soldaten überwachen. Nach seiner Angabe gehörten etwa die Hälfte dazu. Von der anderen Hälfte werden sie gehaßt.

Während einer unserer Unterhaltungen fragte mich der junge Mann: «Wann wird Stalin sterben? Ich habe genug von dieser Bespitzelung und von dem Elend. Was würden wohl die Amerikaner machen, wenn sie unser Land erobern würden? Würden sie unsere Regierung strafen, würden sie ein anderes System bringen?»

Als ich dem Soldaten sagte, daß nach meiner Meinung ihre Führer noch für ihre Verbrechen bestraft würden und dann eine Zeit der Freiheit ausbräche, zeigte er sich sehr vernünftig.

Vor unserer Ablieferung in Moskau sah ich

den jungen Mann noch einmal. Er stand mit der Wachmannschaft auf einem Gied. Plötzlich bemerkte ich, daß er mir heimlich verständnisvoll zublinzelte.

Wie ich Stalins Tod miterlebte

Von Februar bis März 1953 wurde ich im Moskauer Zentralgefängnis der Lubjanka fast täglich verhört, entweder von morgens 10 Uhr bis 21 Uhr abends, oder nachts von 22 Uhr bis morgens um 6 Uhr.

Nach den ununterbrochenen Verhören war schließlich, jenen aus der Hauptuntersuchungsrichter Generalleutnant Schwarzmann am Ende seiner Kraft. Und so geschah es öfter, daß er vom Protokoll abschweifte. Er hatte mich ja schon früher zwei Jahre lang verhört, wobei das Ergebnis immer dasselbe geblieben war. Ich hatte mich schon oft gewundert, wann er sich denn ausruhte; denn bei den Verhören mußte ja nicht nur ich, sondern auch er anwesend sein.

Einmal erzählte er mir schon nach einer halben Stunde von den russischen Erfolgen im Sport. Schwarzmann war neben seinem Beruf Präsident des weltberühmten Moskauer Fußballklubs Dynamo. Aber besonders stolz war er auf die russischen Eisschnellläufer und Eisschnellläuferinnen, von denen eine schon mehrmals hintereinander Weltmeisterin geworden sei. Auch für die Skilangläufer und die Erfolge der Athleten konnte er sich erwärmen. Er verglich dann die Sportbewegung Rußlands mit der in den westlichen Demokratien. «Bei uns wird der Sport in das Volk hinausgetragen. Es ist eine Bewegung mit einer breiten Basis. Alle werden vom Staat in gleicher Weise gefördert. Bei euch gibt es ja nur einige Starsportler, und dem Mann aus dem Volk ist der Weg zum sportlichen Erfolg verwehrt.»

Andere Male gab sich Schwarzmann als großer Bewunderer Stalins und stellte Betrachtungen darüber an, wie in Rußland alle gleich lebten, während im Westen einige wenige Millionäre auf Kosten der ausgebeuteten Arbeiterklasse gemütlich lebten.

Am 3. März gegen zwei Uhr früh öffnete sich wieder einmal meine Zellentüre. Die beiden Wachsoldaten waren wie immer auf ihren dicken Gummisohlen lautlos herangeschlichen. Im Untersuchungszimmer setzte ich mich auf den in einer Ecke stehenden Stuhl. Wie immer stand ein Wachtposten mit der Maschinen-

pistole drei Schritte neben mir. Sobald die Tritte des sich nähernden Untersuchungsrichters hörbar wurden, befahl mir der Soldat aufzustehen. Ich hatte darauf eine Art Achtungstellung anzunehmen.

Generalleutnant Schwarzmann trat herein. Sein Gesicht war fahl, seine Haare zerzaufte, seine Hände zitterten. Er befahl dem Posten, sich zu entfernen. Das war noch nie geschehen. Darauf wandte er sich auf deutsch an mich: «Wir machen heute nicht lange. Wir sehen uns zum letzten Male. Die Lage ist ernst. Mein Leben ist zu Ende.»

Mit unruhigen Schritten lief er wie ein gefangener Löwe im Zimmer auf und ab.

«Ich komme soeben aus einer Sitzung des Obersten Sowjets. Es hat sich Unerhörtes zutragen. Außer Stalin waren Kaganowitsch, Malenkow, Bulganin, Chruschtschew, Beria, Suslow, Perwuchin, Mikojan und noch andere dabei. Kaganowitsch hat das Wort ergriffen und eine Rückkehr in der Innenpolitik zu den Lehren Lenins verlangt. Er beklagte sich über den Terror, mit dem Stalin das Land regierte. So gehe es einfach nicht mehr weiter. Er wurde dabei von Malenkow, Chruschtschew, Bulganin und Mikojan unterstützt. Stalin hat diese Anschuldigungen zornig abgelehnt. Als er spürte, daß er sich einer geschlossenen Opposition gegenüber befand, bekam er einen Wutanfall, schlug mit den Fäusten auf den Tisch und schrie: «Ich werde Euch alle von meinen Leuten verhaften lassen. Noch während Stalin schrie, zerriß Kaganowitsch seinen Partei-Ausweis, den er aus der Brusttasche gezogen hatte und schleuderte ihn Stalin über den Tisch ins Gesicht. Stalin sprang auf und griff nach der Klingel. Jetzt erhob sich auch Kaganowitsch. Er hatte seinen Stuhl mit beiden Händen in die Höhe gerissen und schmetterte diesen Stuhl über den Kopf.» Stalin sei rücklings auf den Boden gefallen und ohnmächtig liegen geblieben, worauf er dann von einigen Hausdienern herausgetragen worden sei.

«Meine Tage sind gezählt», sagte Schwarzmann, «ich weiß, daß Sie hart sind, Sie haben in den Verhören bewiesen, daß Sie schweigen können. So behalten Sie auch für sich, was ich Ihnen jetzt erzählt habe.»

«Es wird viele Wechsel geben, Massenentlassungen und Massenverhaftungen werden in Kürze beginnen», fuhr Schwarzmann fort, und dann bot er mir zum erstenmal eine Zigarette an. Er nahm sie aus der großen schwarzen

Schachtel, die auf dem Tisch stand und die mir versprochen worden war, für den Fall, daß ich reden werde.

Wir rauchten beide schweigend. Schwarzmänn hatte sich erschöpft auf einen Sessel fallen lassen. Nach einer Weile entließ er mich und ich wurde wieder in die Zelle hinunter geführt.

Bis zum 8. März ließ man mich in Ruhe. Durch das «Haustelefon» vernahm ich, daß auch andere bereits von diesen Vorfällen etwas wußten. Als Haustelefon diente uns das Hörsystem der durch das ganze Haus gehenden Zentralheizungen. Der Trinkbecher wurde je nachdem als Hörer oder Sprechrohr verwendet. Als ich wieder zum Verhör hinaufgeführt wurde, fehlte Stalins Bild. Es kam ein anderer Untersuchungsrichter. Er fragte mich, wie es mir gehe. Ich antwortete: «So wie es einem im Gefängnis gehen kann.»

Ich spürte, daß eine ganz besondere Atmosphäre in der Luft lag und wagte deshalb zu fragen, was mit Stalin los sei.

Der Untersuchungsrichter fuhr zusammen, blickte mich scharf an und wollte wissen, woher ich etwas erfahren habe. Ich behauptete, ich hätte im Gang draußen die Wachen über Stalin reden hören. Der Oberst schwieg einen Augenblick und sagte dann: «Stalin ist Volkseind, und jetzt beginnt eine neue Untersuchung. Unser Sicherheitsminister ist nun Beria.»

Drei Tage später kamen zwei Offiziere in meine Zelle und befahlen mir, das Fenster zu schließen. Einige Minuten später ertönte ein vielfaches Kanonendonern. Jetzt wußte ich, daß Stalin bestimmt gestorben war. Wochen später konnte ich nach meinem Rücktransport nach Werchne Ural in alten Moskauer Zettungen das schwarz eingerahmte Porträt Stalins sehen mit dem Ärzte-Bulletin, das aussagte, Stalin sei an einer Sitzung des Obersten Sowjets zusammengebrochen und an einer Gehirnblutung und Herzschwäche, trotz aller Bemühungen der berühmtesten Kremi-Spezialisten, gestorben.

Ich lerne Beria persönlich kennen

Nachdem ich vom neuen Untersuchungsrichter Weitsmann ohne Erfolg ausgefragt worden war, gab mir dieser bekannt, daß ich am nächsten Tag vor den obersten Untersuchungsrichter gebracht werde. Aber auch dieser, der mir be-

reits bekannte Oberst Afanasinko, konnte aus mir nichts herausbringen, ganz einfach, weil ich nichts zu gestehen hatte. Afanasinko glotzte mich mit seinem roten, aufgedunsenen, brutalen Gesicht zuletzt nur noch haßerfüllt an, und gab es dann auf. Nun teilte mir Weissmann mit, daß mich morgen Beria persönlich empfangen werde.

Nachmittags um zwei Uhr holte man mich wie üblich in der Zelle ab. Ich wurde gebadet und rasiert. Oberst Weissmann schärfte mir noch persönlich ein, die volle Wahrheit zu sagen – dann werde es mir gut gehen. Zwei Soldaten führten mich in ein Vorzimmer und ließen mich allein. Plötzlich ging eine Tür auf, und ich wurde von einem Offizier in einen langen Saal mit roten dicken Teppichen und Vorhängen geführt, in dem etwa ein Dutzend Offiziere standen. Ich wurde in eine Ecke gestellt. Nach einigen Minuten trat ein älterer, kleiner, fester Herr mit Glatze und einem grauen Haarstrich, gefolgt von hohen Offizieren und einer Sekretärin, durch eine andere Tür in den Saal. Auf einen Wink entfernten sich alle außer Afanasinko und einem Dolmetscher.

Nachdem meine Personalien wie schon Hunderte von Malen aufgenommen worden waren, begann der ältere Herr, von dem ich gleich angenommen hatte, daß es Beria sei, über den Dolmetsch einige Fragen an mich zu richten. «Wo haben Sie gewohnt? Welchen Beruf haben Ihre Angehörigen in der Schweiz? Welche Sprache sprechen Sie? Verstehen Sie russisch?»

Nachdem ich die letzte Frage bejahend beantwortet hatte, richtete sich Beria direkt an mich. «Sie sind jung. Sie können in Ihrem Leben noch viel unternehmen. Erzählen Sie mir ganz offen, welche Pläne Sie haben. Sie können mir alles anvertrauen.»

Ich antwortete, daß ich als politischer Gefangener keine Pläne habe.

Beria gab zurück: «Sie sind nicht politischer Gefangener, sondern politischer Verbrecher. Doch ich muß Ihr Russisch loben, es ist beinahe perfekt. Kennen Sie unsere Leute in der Schweiz? Wir haben dort auch gute Männer.»

Als ich verneinte, sagte Beria: «Die Schweiz ist ein kapitalistischer Staat. In ihrer Regierung sind keine Bauern und Arbeiter. Die Schweizer Frauen haben kein Stimmrecht.»

Ich meinte darauf, daß wahrscheinlich gar nicht alle Frauen dieses wünschten.

«Das ist eben Kapitalismus», war Berias Antwort. «Im übrigen hat die Schweiz mit Hitlerdeutschland sympathisiert; wir wissen, daß viele Schweizer in der Waffen-SS waren. Das deutsche Konsulat in St. Gallen war eine getarnte SS-Werbestelle.»

Ich erklärte, davon nichts zu wissen. «Wer war Ihr Divisionskommandant? Sie hatten doch Dienst?»

Nachdem ich jede Auskunft verweigert hatte, nannte er mir meine Kommandanten mit dem richtigen Namen.

Nach einer Weile des Schweigens fuhr Beria fort: «Herr H., (das war zum erstenmal seit fünf Jahren, daß ich mit Herr angesprochen wurde), Sie wissen, daß ich Sicherheitsminister bin. Ich gebe Ihnen eine Chance. Wollen Sie mit unserer Aufklärung zusammenarbeiten? Sie werden besser leben als sie je gelebt haben. Sie werden bei uns einige Monate in einem Ausbildungszentrum, hier in Moskau, ausgebildet. Wenn Sie wollen, unterziehen wir Sie einer kosmetischen Operation. In der Schweiz werden wir Sie nicht einsetzen. Sie arbeiten irgendwo im Ausland.» Er streckte mir einen Ausweis entgegen. «Sie haben den Ausweis nur zu unterschreiben, und auf dem Tisch hier liegt ein Gutschein von 20 000 Rubel, der Ihnen im Ausland in der betreffenden Währung ausbezahlt wird.»

Beria zeigte mir darauf noch einen anderen Ausweis, der für einen gewissen Jack Pawel'sky hergestellt worden war, der vor einigen Monaten meine Zelle teilte.

Meine Antwort lautete: «Ich habe nie etwas mit Spionage zu tun gehabt und werde mich auch nie damit abgeben.»

Mit unbewegtem Gesicht gab mir darauf Beria 24 Stunden Bedenkzeit.

Bevor ich fortgeführt wurde, ließ mir Beria noch ein Päcklein guter russischer Zigaretten zustecken.

Vierundzwanzig Stunden später stand ich wieder vor Beria.

«Haben Sie sich Ihre einmalige Chance überlegt?» fragte er. Auf meine Weigerung hin wurde ich abgeführt.

Ich erfahre vom Tode Berias

Ende August 1953 fand ich mich wieder im Gefängnis in Werchne Ural. Dort wurde ich mit Schmutzeln empfangen. Man wußte offenbar, daß ich Beria vorgestellt worden war, und wollte wissen, was

jetzt weiter mit mir geschehen würde. Aber da ich das selbst nicht wußte, konnte ich keine Antwort geben.

Man fragte mich, ob ich, da ich offenbar in Moskau Protektion habe, von jetzt an für sie als Zellsenitzel arbeiten wolle. Als ich das ablehnte, wurde ich in den Karzer geschleppt mit der Bemerkung, daß man mich schon noch weich bringen werde. Ich erhielt nun nur noch 300 Gramm Brot täglich und jeden dritten Tag ein Gefäß mit einer heißen Brühe. Nach 20 Tagen mußte man mich auf einer Tragbahre aus dem Keller in meine Zelle bringen. Sie ließen mir darauf durch meine Nase einen Schlauch in den Magen hinunter, durch den ich mit einem dicken Brei ernährt wurde. Überdies erhielt ich zahlreiche Einspritzungen.

Im Oktober wurde ich aus meiner Zelle in das Büro gebracht. Der Chef der politischen Abteilung, ein Major, stellte mich einem anderen Offizier der politischen Abteilung vor. Ich hatte wieder einmal ein dickes Heft mit etwa 80 Fotografien von verhafteten Spionen auf Bekannte durchzusehen. Natürlich kannte ich niemanden.

Schon beim Eintreten in das Büro war mir aufgefallen, daß das Bild Stalins fehlte. Neu für mich war, daß bei dem Porträt von Beria die Glasscheibe zerschlagen und die Augen herausgerissen waren. Ich ahnte etwas und getraute mich zu fragen, ob es etwas Neues gäbe.

«Das weißt du noch nicht?» fragte der Major. «Wir haben einen ganz neuen neuen Volksfeind entdeckt, Beria. Er hat seit 20 Jahren für den englischen Geheimdienst gearbeitet.»

Wenige Tage später öffnete sich meine Zellentüre, und ein Unterleutnant verlas mit notener Stimm, daß die politischen Chefs des Gefangenenlagers Werchne Ural'sk zum Tode verurteilt worden waren, der Gefängnisdirektor und der verantwortliche Arzt zu 25 Jahren Arbeitslager. Das Urteil sei bereits vollstreckt. Darauf wurde die Tür wieder geschlossen, und ich hörte, wie derselbe Unterleutnant die gleiche Meldung in den benachbarten Zellen bekanntgab. Das Verlesen solcher Urteile vor den Gefangenen hat wohl den Zweck, zu zeigen, wie demokratisch die sowjetischen Einrichtungen seien, da selbst hohe Beamte für ihre Vergehen büßen müßten.

Zwei Wochen darauf erhielt ich den Befehl, meine gestreiften Sträflingskleider abzugeben.

Man gab mir eine schwarze Hose und ein schwarzes Russenhemd mit einem Stehragen. Wenig später erschien eine Ärztkommission aus Moskau. Man maß mir den Blutdruck, und auf Grund meines Allgemeinzustandes wurde meine Brotration von 450 auf 700 Gramm pro Tag erhöht. Ferner erhielt ich Glukose-Einspritzungen.

Schon im Laufe des Monats September hatte ich eine Karte mit den Angaben meiner Personalausfüllen müssen, die von der Verwaltung nach Moskau weitergeleitet wurde. Im November brachte man mir Tinte, Feder und eine Rot-Kreuz-Karte in die Zelle. Ich durfte mich nun zum erstenmal seit meiner Gefangenennahme mit meinen Angehörigen in Verbindung setzen. Allerdings durfte ich nur schreiben, daß es mir gut gehe, und nur Dinge berichten, die meine engste Familie betrafen.

Am 29. Dezember brachte mir ein Gefangenewärter das erste Paket von meinem Bruder in Zürich. Es hatte fünf Kilogramm betragen dürfen. Sicher war ein großer Teil des Inhaltes gestohlen worden. Die Zigaretten, die das Paket enthielt, waren alle in der Mitte durchgeschnitten. Aber wichtiger als das, was das Paket enthielt, war für mich etwas anderes. Der Verkehr mit meinen Angehörigen war wiederhergestellt; sie wußten nach Jahren endlich, daß ich noch lebe.

Noch im gleichen Monat erschien eine andere Kommission in meiner Zelle. Auf die Frage, wie lange ich schon in Einzelhaft sitze, antwortete ich der Wahrheit entsprechend «Sechs Jahre».

Die Kommissionsmitglieder wollten das nicht glauben. Der an der Türe stehende Wachsoldat wurde geheißt, den verantwortlichen politischen Offizier herbeizurufen. Dieser erhielt den Befehl, mich noch am gleichen Tag in eine Gemeinschaftszelle überzuführen. Wirklich wanderte ich noch am selben Abend mit meiner dünnen Watte-Matratze hinter einem Wachsoldaten durch unendlich lange Korridore. Als ich die Türe meines neuen Gefängnisses öffnete, sah ich mich einem Dutzend abschaler Gesichter gegenüber, die um so fälschlicher wichen, als jedes einen wilden, langen Bart trug. Ich wurde als Neuankommender stumm und mittraulich gemustert. Nachdem

das gegenseitige Mißtrauen gewichen war, erfuhr ich, daß die meisten dieser Gefangenen Wiener waren. Kurz darauf starben fast alle an einer Typhus-Epidemie.

Prominente Einige Monate nachdem es einem Teil der Gefangenen erlaubt worden war,

durch das Rote Kreuz Pakete zu empfangen und kurze Briefe an ihre Angehörigen zu schreiben, erreichten uns diese Sendungen nicht mehr bloß mit unserem Namen, sondern auch mit der Ortsbezeichnung und der Zellennummer versehen. Den Grund dieser Änderung haben wir nie erfahren. Auch unseren russischen Vorgesetzten war diese Neuerung unheimlich; denn sie mußten befürchten, daß auf diese Art etwas über Gefängnisinsassen in den Westen durchsickern könnte, von denen die Russen stets abgestritten hatten, etwas zu wissen. Der bekannteste von diesen war der Schwede Wallenberg.

Ich hatte schon bei meinem Aufenthalt in der Lubjanka von Mitgefängenen vernommen, daß Wallenberg im gleichen Hause gefangen gehalten werde. Zum letztenmal hörte ich von ihm im Herbst 1954 durch den damals 78-jährigen ehemaligen Emigranten und Schriftsteller Schötkin. Er erzählte mir, daß er und Wallenberg 1948 im gleichen Wagen von der Lubjanka nach Wladimir transportiert worden seien. Er sei dann im Jahre 1948 im Gefängnis von Wladimir an den Folgen der erlittenen Mißhandlungen gestorben. Die offizielle Version des Kremls, wonach er schon 1947 in der Lubjanka eines natürlichen Todes gestorben sei, ist eine bewußte Irreführung.

In der Lubjanka traf ich ferner den britischen Oberleutnant Lauffence. Er wurde zusammen mit seinem Freund Dr. Ruppert, Direktor der ungarischen Volksbank, 1945 von den Russen zu einem Bankett eingeladen und entführt. Ich sah die beiden zum letztenmal 1948. Ruppert ist durch Folterungen irrsinnig geworden. Er flüsterete nur noch ständig vor sich hin. Lauffence hatte damals schon verschiedene Selbstmordversuche unternommen. Die Sowjets bestreuten die Einführung der beiden noch heute.

Den Kanadier Arthur Haber traf ich im gleichen Jahr in Wladimir. Er saß in Zelle 33. Von einer kanadischen Industriefirma war er nach Charkow gesandt worden, um eine entsprechende russische Industrie mit aufbauen

Ganz anders verhielt sich Generalfeldmarschall von Kietel. Der über Siebzehnjährige war allen ein freundlicher und hilfsbereiter Kamerad. Als ich einmal eine starke Angina hatte, wachte er einige Nächte an meinem Eisenbett. Im Sommer 1955 wollte er sich eines Morgens wie üblich erheben. Da brach er plötzlich um zusammen und war tot. Wir alle trauerten um diesen lieben, vorbildlichen Menschen.

General Gojiao Lin war nationalchinesischer Kommandant der mandschurischen Front. Er ist heute etwa 48-jährig. Wir spielten oft Schach miteinander. Von seiner Familie durfte er nie Briefe erhalten. Er bat mich, der evangelischen Kirche München und dem Internationalen Roten Kreuz in Genf für die Pakete zu danken, die er durch ihre Organisation empfangen durfte. Dieser chinesische General kannte die Schweizer Geschichte fast so gut wie ich.

Im Swerdlowski Gefängnis traf ich im Jahre 1954 den Russen Sabrenko. Er hatte in einem der nordsibirischen Gefangenelager bei Narisk gelebt, wo 120 000 Sträflinge im Juni 1953 einen Arbeitstreik durchführten. Es war den Sträflingen überraschend gelungen, die Wachen zu entwaffnen und die Verwaltungsgebäude zu besetzen. Die Einwohner der umliegenden Ortschaften, viele davon auch ehemalige Häftlinge, verbündeten sich mit ihnen. Das Lager wurde von sowjetischen Flugzeugen, die zur Verstärkung herbeigezogen worden waren, bombardiert. Die Gefangenen verschanzten sich gegen die Infanterie- und Panzeereinheiten, die herbeigezogen waren, hinter den Bergen der aufgeschichteten Leiber ihrer gefallenen Kameraden.

Das Lager wurde einige Tage durch die Insassen kontrolliert. Es erschien eine Delegation aus Moskau zu «Verhandlungen», aber ihr einziger Zweck bestand darin, die Gefangenenveteraner hinzubalden, bis genügend Truppenverstärkungen angekommen waren. Schließlich fand der Aufstand in diesem Lager wie auch in benachbarten Lagern ein blutiges Ende. Tausende fielen im Verzweiflungsschlagen. Sabrenko wurde zuerst halb tot gefesselt, und dann zu einer lebenslänglichen Zusatzstrafe verurteilt. Eines seiner Beine war nach der Mißhandlung nicht mehr richtig zusammengezwungen, so daß es viel kürzer blieb. Er verbringt nun als «Katorschant» mit Ketten an Händen und Füßen gefesselt den Rest seines Lebens.

Die Sympathie der Bevölkerung mit den Gefangenen

Wenn wir Häftlinge nach einem Bahntransport in Viererkolonnen zum Gefängnis marschieren mußten, wurden wir von der bewaffneten Wachmannschaft in die Mitte genommen. Es kam immer wieder vor, daß sich entlang der Straße die Bevölkerung ansammelte, die Soldaten mit Schimpfwörtern überschüttete und uns Stücke ihres schwarzen Brotes zuwarfen. Häufig mußten unsere Begleitmannschaften mit dem Gewehrkolben auf die Leute losschlagen, welche der Kolonne den Weg durch die Straßen zu verwehren suchten. Auf unserem Marsch vom Bahnhof zu einem drei Kilometer entfernten Sammelpunkt bei Swerdlowsk mußten wir, wenn die Marschkolonnen nicht mehr weiterkam, alle auf den Boden knien und den Kopf hinunterhalten. Einige Hunde waren darauf dressiert, jene anzufallen, die es trotzdem wagten, ihre Köpfe zu erheben und das zu beobachten, was rings herum geschah.

Unter den Menschen, welche uns ihre Sympathie kund gaben, bemerkte ich manchen Polizisten der sowjetischen Zivilpolizei. Ich wußte damals noch nicht, welch ein himmelweiter Unterschied in Rußland zwischen der gewöhnlichen Polizei und der politischen Polizei besteht.

Auch unter unserer Wachmannschaft fanden sich immer wieder solche, die sich zu uns freundlich verhielten. Diese gehörten ausnahmslos nicht der Partei an und versahen für irgendein kleines Vergehen eine Art von Strafdienst.

Die Pakete von unseren Angehörigen, die übrigens von den Bonzen in den politischen Büros, bevor wir sie erhielten, ausgeraubt worden waren, versetzten die Wachmannschaft in Staunen. Sie hatten noch nie so etwas wie Schokolade gesehen, oder Konserven von gleicher Qualität. Man wollte es mir einfach nicht glauben, daß meine Familie nicht steinreich sei, sondern einfache kaufmännische Berufe ausübte. Als Entgelt für die kleinen Gaben, die wir an die Leute austeilen, trugen sie uns Botschaften zu Kameraden in anderen Zellen oder verrieten uns, wer der Zellenspitzel sei. Aber wehe, wenn man bei ihnen eine Büchse mit Ölsardinen oder ausländischen Tabak entdeckte! Sie wurden dafür zu zehn Jahren Arbeitslager verurteilt.

Ich lerne ukrainische Widerstandskämpfer kennen

Baran war einer der Provinzfürher der ukrainischen Unabhängigkeitsbewegung. Selbst auf dem Spaziergang im Gefängnishof trug er Handschellen. Er war stämmig gebaut, etwa 35 Jahre alt und wurde bei der großen Offensive der Roten Armee gegen die Widerstandszentren im Jahre 1953 mit seinem ganzen Stab gefangen genommen. Er hatte mit seiner Abteilung und mit einigen Nachbarabteilungen vier Jahre in den Wäldern und Sümpfen von Spenden gelebt, die ihnen die Bauern der Gegend zukommen ließen. Diese Widerstandsgruppe beherrschte ein Gebiet, das halb so groß wie die Schweiz ist. Sie sprengten in ihrem Abschnitt die Eisenbahngelise und überfielen Züge mit Waffen, Munition und Lebensmitteln für die sowjetischen Truppen in den Satelliten-Staaten. Ein Netz von Verbindungen verband sie mit den Städten am Schwarzen Meer und an der Ostsee. Patrouillen der Roten Armee wagten sich nur in Kompagniestärke in diese Gegend.

Baran war zum Tode verurteilt und dann zu lebenslänglicher Gefangenschaft begnadigt worden.

Ein anderer Widerstandskämpfer, den ich kennenlernte, hieß Sokolowski. Er war Kunstmaler und hatte während des Krieges als Oberleutnant im sowjetischen Nachrichtendienst gedient. Dann war er als Mitglied eines geheimen Diskussionsklubs im Jahre 1952 verhaftet worden. Seine Frau und er wurden zu je 25 Jahren Gefängnis verurteilt. In diesem Klub verkehrten die Studenten seiner Stadt. Unter dem Parkettboden im Klub war ein Radio versteckt, mit dem sie die westlichen Sender abhörten.

Wassiljewski hatte in Tschernowitz, einer großen Stadt in der Süd-Ukraine, studiert und als Verbindungsmann der Widerstandsgruppe seiner Hochschule mit den Bagderas in den nahegelegenen Wäldern gewirkt. Über ihn waren zum Teil die Verbindungen in einige größere Städte osteuropäischer Satellitenstaaten gegangen, wo er vor seiner Verhaftung mit Gesinnungsgenossen zusammengetroffen war.

Ich könnte noch von einer ganzen Reihe von Widerstandskämpfern erzählen, mit denen ich im Gefängnis persönlich zusammengekommen bin. Einen der letzten traf ich im Frühling 1955. Er war durch einen Irrtum in das Repatriierungslager eingeliefert worden. Er hatte

Medizin studiert und war dann ins Maquis gegangen. Seine Gruppe traf sich mit anderen zu Unterredungen in einem Bauernhof in der Südukraine. Sie wurde verraten. Bei einer Zusammenkunft wurde das Haus umstellt. Einige der Widerstandskämpfer fielen beim Fluchtversuch, die meisten, wie auch M., wurden gefangen genommen. M. versuchte schon einige Tage nachdem er bei uns eingeliefert worden war, zu fliehen. Aber er kam nur bis in das nächste Dorf; denn man war inzwischen darauf gekommen, daß er in das falsche Lager geschickt worden war. Bei der Wiederverhaftung entstand eine mehrstündige Schlägerei, weil sich ein Teil der Dorfbevölkerung auf die Seite des Widerstandskämpfers stellte.

Nach den Erzählungen der Widerstandskämpfer besteht deren Bewaffnung fast nur aus Maschinenpistolen und Handgranaten. Was sie sonst noch besitzen, erbeuteten sie in Kämpfen mit der Roten Armee oder aus Bahntransporten.

Im Repatriierungslager

Die letzten zweieinhalb Monate verbrachte ich im Repatriierungslager Bikowa bei Moskau. Wir waren unserer 60 bis 80 Männer in der ehemaligen Villa des Generalfeldmarschalls Paulus einquartiert. Das zweistöckige Holzhaus steht mitten in einem Nadelwäldchen, das von einem Stachelstrauch und einer drei Meter hohen Bretterwand umgeben ist. Auf der Wand waren starke Lampen montiert, damit die zwischen Drahtverhau und Wand patrouillierenden Posten auch nachts alles übersehen konnten. Einige Tage nach meiner Einlieferung in dieses Haus wurde mir vom Lagerleiter diktiert, nach Hause zu schreiben: «Ich lebe als freier Bürger in einer Villa bei Moskau...» Zweimal wöchentlich hielt uns ein politischer Offizier einen einstündigen Vortrag über Kommunismus. Am Ende des Vortrages forderte er uns zur Diskussion auf. Diese wurde aber nie benutzt, weil wir kaum annehmen konnten, daß sogar der Vortragende selbst das, was er behauptete, glaubte.

Ein Deutscher, der sich den Spaß machte, den politischen Offizier auf den Unsinn seiner Behauptungen aufmerksam zu machen, konnte davon leider nicht mit uns heimfahren.

Von zwei Lagerinsassen war bekannt, daß sie Spitzeldienste leisteten. Diese wurden eines Tages von uns verprügelt und wir mußten vor

der Lagerleitung erscheinen. Man legte uns Handschellen an. Nach einem mehrstündigen Verhör wurden wir aber mit der Warnung entlassen, uns ruhig zu verhalten, wenn wir nicht nochmals zehn Jahre bleiben wollten.

Im Aufenthaltsraum des Hauses war ein Fernsehapparat aufgestellt. Als große Überraschung für mich wurde auch ein Eishockeymatch Rußland-Schweiz übertragen. Ich bedauerte nur, daß die Schweizer 11:0 verloren haben.

Eine etwa 70jährige Bauernfrau brachte uns täglich die Milch ins Lager. Sie erzählte mir, daß sie eine Kuh besitze. Für den Liter Milch erhalte sie 3.60 Rubel. Von dem, was ihr von der Milch verblieb und von dem Schwarzbrot, das sie aus dem Erlös kaufe und von ein wenig Gemüse sollte sie leben. Da das aber nicht möglich sei, sei sie gezwungen, nachts auf den Feldern Kartoffeln und Rüben zu stehlen. Das sei nicht nur für sie, sondern für viele andere die einzige Möglichkeit, sich am Leben zu erhalten.

Mit einigen Leuten unserer Bewachungsmannschaft verstanden wir uns gut. Als Entgelt dafür, daß wir ihnen einzelne Kleidungsstücke, wattierte Hosen und Jacken, mit denen wir hier als Ausreisende ausgestattet worden waren, zum Verkauf überließen und ihnen die Hälfte des Erlöses schenkten, ermöglichten sie es uns gelegentlich, am Abend ungeschoren das Lager zu verlassen. Auf diese Weise gelang es mir, einige Male einen Abend in einer Kneipe zu verbringen. Das gestattete mir Einblick in das tägliche Leben des durchschnittlichen Sowjetrussen.

Die Wirtsstuben, die ich besuchte, waren Räume von etwa drei auf vier Metern, mit durchschnittlich drei Tischen. Daran saßen zusammengedrängt Arbeiter und Bauern, in schäbigen, meist zerrissenen Anzügen. Obschon sie wohl wußten, woher ich kam, betrachteten sie mich nicht als Feind, sondern als Mitleidensgenosse. Sie luden mich freundlich ein, mich zu ihnen zu setzen. Zuerst war es mir aufgefallen, daß sie mir sofort einen schweren Mantel über die Schultern legten und mir eine Mütze aufsetzten. Der Sinn dieser Verkleidung war mir aber nach kurzem klar, als eine Patrouille der geheimen Staatssicherheitspolizei unter der Türe erschien und im Raum nach verdächtigen Individuen Ausschau hielt. Als die Patrouille wieder verschwunden war, merkte ich erst, daß die Mütze, die ich auf-

bekommen hatte, einem Polizisten, der
 es saß, gehörte. Dieser Polizist erzählte
 auch die Dorfpolizisten auf den Fel-
 der Kolchosen stehlen mußten, um zu

ung mit Am 20. Dezember
 hen Fliegern 1955 verließ ich
 Moskau mit dem
 i-Berlin-Express, der uns über Minsk-
 au nach Berlin führte. Vor der Abfahrt
 ich nochmals vor Oberst Leonow an-
 Er ermunterte mich, keine Haßgefühle
 Ausland mit nach Hause zu bringen. Ich
 ließlich das Opfer der Beria-Bande ge-

r uns Rückkehrern befanden sich nur
 einige Reisende in diesem Zug. Das
 Kontingent bestand aus zwei Dutzend
 en Fliegeroffizieren, die soeben aus
 einjährigen Trainingsaufenthalt aus
 l in ihre Heimat zurückkehrten. Na-
 erkannten sie sofort, wen sie vor sich
 und bestürmten uns mit Fragen über in
 ls Gefängnissen verschollene Kamera-
 ergingen sich in stundenlangen, haß-
 Kritiken über das kommunistische
 l. Ich kann mir heute noch nicht er-
 wie das möglich war, denn in ihrer Be-
 befanden sich zwei politische Kom-

der Fahrt hatten wir ein Essen im
 agen zugute. Mit den russischen Be-
 zieren zusammen bestellte ich Gänse-
 Leider konnte ich nur ein kleines
 ssen. Dann wurde es mir schlecht. Ich
 nicht mehr gewohnt, auch nur die ge-
 fettmenge zu verdauen.

fuhren wir durch die weiten Sumpf-
 ldgebiete zwischen Rußland und Po-
 ei fiel mir auf, daß der Zug über lange
 das Tempo drosselte und fast nur
 Schritt fuhr. Leuchtrakete um Leucht-
 tieg zum Himmel auf. Die Zugsbesat-
 rde nervös. In allen Gängen wimmelte
 ich von schwer bewaffneten Soldaten,
 de mit sich führten, und wie ein Blitz
 hr mich der Gedanke: «Die Bände-
 ber wir kamen heil durch. So sympa-
 mir die Widerstandskämpfer waren
 l, so wäre mir eine Störung durch sie
 n Augenblick doch alles andere als er-
 gewesen. Vielleicht hätten sie meine
 r in die Schweiz verunmöglicht.

26/6

KUNGL.

SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 24 juni 1957.

Strängt förtroligt.

2 bil.

23.7.57.

a + 1 bil.f.k. till

Thulin /H-stpl./

/u/Aström

K/R ✓
HP / E.I. ✓

Exp. 26/7-57.

Broder,

./1

Åberopande Ditt handbrev den 4 juni och våra samtal under Ditt besök här ber jag få översända en P.M. över samtal i Itzehoe den 22 dennes med Klaus-Friedrich Glaubitz, alias Charles Hopkins. Resultatet är, som Du finner, negativt: Glaubitz säger sig icke ha träffat eller hört sina medinternier tala om någon svensk i Inta-lägrets sjukhus. Även om han sagt att så varit fallet, hade det knappast haft något värde; av promemorian och andra fångars utsagor torde Du finna att man svårligen kan sätta någon större tilltro till Glaubitz.

Jag vill tillägga att det var rätt tidsödande och knepigt att överhuvud taget få till stånd något sammanträffande med Glaubitz. När det väl lyckades, blev det relativt kortvarigt, då Glaubitz blott hade ungefär en timma ledig.

På vägen upp till Itzehoe sökte jag förgäves Hunoldt i Bad Harzburg. Han får alltså anstå till ett senare tillfälle.

./2

Det grupp fotografi Du översänt med bland andra Kaljanski återgår härmed.

L.B. uppföras.
29/5-57)

Min tillgivne
Lief Liefbrand

Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

Strängt förtroligt.

P.M.

angående samtal med bilförsäljaren Klaus-Friedrich G l a u -
b i t z , hållet i dennes bostad, Breitenburgerweg/Vosskate,
Itzehoe, den 22 juni 1957.

Glaubitz bekräftade den version om omständigheterna kring sin häktning och vistelse i Sovjet som han lämnat i sin i "Rheinische Post" den 24 september 1955 publicerade intervju, d.v.s. att de sovjetiska myndigheterna ansett honom vara identisk med en amerikansk major vid namn Charles Hopkins och dömt honom till 25 års fängelse för spionage (jfr P.M. den 11 juni 1957 angående samtal med Wilhelm Schmitz i Remscheid, tillställd departementet med handbrev Leifland/Lorentzon samma dag). Av Glaubitz' skildring på denna punkt må därför nämnas blott att han vore övertygad om att de sovjetiska myndigheterna hela tiden faktiskt varit övertygade om att de hade att göra med den till amerikansk underrättelseverksamhet knutne majoren Ch. Hopkins; denne, som tidigare varit placerad i Wien, vistades nu - såvitt Glaubitz hade sig bekant - sedan några år tillbaka i U.S.A.

Samtalet med Glaubitz gav icke tillfälle till en närmare kartläggning av de olika fängelser och läger i vilka han vistats; han nämnde under samtalets gång Sachsenhausen, Vorkuta, Norilsk, Inta och Sverdlovsk.

I Norilsk sade sig Glaubitz ha 1950 eller 1951 sammanträffat med tre svenskar, vilkas namn han emellertid nu icke kunde erinra sig. Han kom blott ihåg att en av svenskarna vore veterinär; denne hade varit allmänt bekant bland fångarna på grund av sin vana att alltid, oberoende av årstid

och väderlek, gå omkring utan huvudbonad. Han hade burit helskägg. - Förutom dessa tre, med vilka Glaubitz personligen sammanträffat, hade det emellertid, enligt vad Glaubitz trott sig förstå av medfångars utsagor, funnits ytterligare flera svenskar i Norilsk; vid ett tillfälle sade sig Glaubitz kunna "ta gift på att det funnits minst 20 svenskar i Norilsk".

I Inta, dit Glaubitz kommit 1950 eller 1951, hade han däremot icke träffat några svenskar. Glaubitz hade arbetat vid Intas sjukhus som läkare eller sjukvårdare. Då jag visade honom ett grupp fotografi med bland andra Kaljanski och frågade om han kände igen någon svarade han nekande. När jag utpekade Kaljanski, sade sig Glaubitz icke känna till honom. Först när jag omtalade att det var en polack, trodde sig Glaubitz erinra sig honom. Han kom emellertid ej ihåg Kaljanskis namn men trodde sig ha ett minne av att det rörde sig om en f.d. överste och konsul, född i Danzig. Han hade icke varit närmare bekant med denna polack, utan blott träffat honom någon enstaka gång i Inta-lägreets sjukhus. På min vid samtälets slut upprepade fråga huruvida han icke träffat eller hört sina medfångar tala om att någon svensk skulle ha varit inhytt i sjukhuset i Inta svarade han bestämt nekande.

I genomgångslägre i Sverdlovsk sade sig Glaubitz år 1954 ha träffat några svenskar. Han utpekade två av dessa i en samling godtyckligt valda fotografier från beskickningens viseringsarkiv. Att dessa föreställde de två svenskarna han träffat i Sverdlovsk vore han "beredd att ta gift på och, om så önskades, omtala i radio". - Fotostatkopior av de av Glaubitz utpekade fotografierna närslutes. ./.

För ytterligare upplysningar om Norilsk hänvisade Glaubitz till:

Raoul R i K l a s , Urakkakentaja, Postfack 5003,
Helsingfors; och

Paul W o l f , tidigare bosatt i Berlin.

Av sina medfångar i Inta kunde Glaubitz erinra sig

Helmut W a l t e r , Hannover;
Günther M e n z , Münster in Westfalen;
Egon von D i p p e l , Berlin och Hannover; samt
förrre SS-Obersturmbannführer H o f f m a n n , re-
patrierad via Friedland i oktober 1955.

Av några av sina medfångar har Glaubitz karakteriserats som en "patologisk lögnare" (jfr P.M. ang. samtal med Erich Weissenborn och Walter Schmitz den 11 juni 1957). Att efter ett kort samtal bilda sig en uppfattning om sanningshalten i sådana påståenden är naturligtvis ogörligt; mitt intryck av Glaubitz är i varje fall att han icke är tillförlitlig. Hans kategoriska uttalande att minst 20 svenskar vistats i Norilsk är orimligt; ännu orimligare är hans lika kategoriska och flera gånger upprepade påstående att två av sex godtyckligt valda fotografier av tyska viseringssökanden skulle föreställa svenskar. Sedan samtalet med Glaubitz avslutats - Glaubitz skulle träffa en bekant och var tvungen att gå - hade jag tillfälle till några minuters otvunget samspråk med Glaubitz' föräldrar. Glaubitz' fader, Oberrentmeister vid Itzehoes Sparkasse, yttrade därvid bland annat att hans son icke kunnat finna sig riktigt tillrätta efter sin återkomst från Sovjetunionen. Han vore ytterligt orolig, hyste så "komische Ansichten" i olika avseenden och hade "nog icke riktigt förstått" att dagens Tyskland politiskt och socialt vore ett annat än det för vilket han under kriget anmält sig som frivillig. Jag trodde mig förstå att faderns bekymrade ord innehöll en försiktig maning att med viss omsorg sovra sonens utsagor.

Bonn den 24 juni 1957.

Leif Leifland
(Leif Leifland)

P.M. Leigland
Newborn 24.6.57.

KUNGL.
SVENSKA BESKICKNINGEN

W-aktionen ✓
Posh

27/6
Wien den 20 juni 1957.

Strängt förtroligt och
Personligt.

271

Ink. 27.6		1957
Avd.	Gr.	Mål
P	2	En

Jo
Broder,

För ordningens skull vill jag inberätta, att Rudolf Philipp i går eftermiddag uppsökte mig på beskickningen. Frånsett den sedvanliga långa inledningen av skvaller och förtal uppträdde han relativt anständigt. Han sade sig av formella skäl vilja anmäla sig på beskickningen men avsåge icke att bedja mig om hjälp eller informationer. Syftet med hans besök i Wien tycktes vara att forska i Frank Olmody Posh' antecedentia. Han hade klart för sig att denne var en bedragare och misstänkte honom för att ha handlat på sovjettryckt uppdrag.

Din tillgivne

Erik Braunerhielm

Erik Braunerhielm

P.s. den 26.6.57.

Philipp har sedermera icke låtit sig avhöra.

EB

err Utrikesrådet R.Hichens Bergström,
trikesdepartementet.

Avskrift av chifffertelegram till
Beskickningen i Madrid, expedierat
den 27 juni 1957.

Nr 14

Handbrev Björk-Hedin 18 juni.

Primo Önskvärt erhålla fullständigast möjliga kompletterande upplysningar från i första hand Castillo i vad avser uppgiften om att medborgare från neutrala länder skulle ha isolerats i läger utanför Norilsk. Lämnade Castillo spontant denna uppgift eller efter fråga från Björk?

Secundo Ni bör i spanska UD under hand förhöra Eder om hinder möter att i förekommande fall direkt utfråga spanjorer som kan ha upplysningar att lämna. Utfrågningar genom Eder bör dock tills vidare icke påbörjas.

Tertio För Eder strängt förtroliga information. Första handsvittne påstår sig i Norilsk 1953-54 ha sammanträffat med fyra svenskar varav en löjtnant, vilken uppgift möjligen kan äga samband med utsagor om att flygare från den över Östersjön i juni 1952 nedskjutna DC-3:an skulle befinna sig i Norilsk.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till *Åström*

» 3 »

» 4 »

Chiffertelegram (BUD)

Från Bern

Avsänt den TELEX / 19 kl.

Inkom den 28 / 6 19 57 kl. 14.25

Utskrivet i 4 ex. Detta är originalet.

Dnr 7:B		12
Avd. P	Gr. 2	Mål. En I

Pol.

mm
12.

Mitt handbrev Åström av den 24 juni angående Wallenberg.
Département Politique anholder om att frågor till Höchli för-
medlas av ministeriet. Brev följer.

Jo
Hammarström.

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 26 juni 1957.
2 bil.

28/6

2 Broder,

Närslutet ber jag, för Din benägna attest, få över-
sända tvenne reseräkningar, den ena för vår Münchenresa,
den andra för resa till Itzehoe.
./1-2

din Liffjirne
Lail Liffland

Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Chiffertelegram (BUD)

RP 121
P 2 Lu I

Från Madrid

Avsänt den 28 /6 19 57 kl. 2335

Inkom den 29 /6 19 57 kl. 0825

Utskrivet i 3 ex. Detta är ex. nr 3

10.

Edert chiffer /4.

Uppgiften Norilsk lämnades helt spontant utan fråga av
något slag. Castillo kan först måndag kväll taga emot
mig.

Engfeldt

KOPIA KOPIA

29/6 ✓

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 27 juni 1957.

Strängt förtroligt. 1 bil.

25.7.57
a + b f.k. till
Thulin /H-stpl/
/u/ Åström

Exp. 24/7-57

K/R ✓

Broder,

Härmed ber jag få översända en P.M. med några rader om ett samtal jag i dag haft med legationsrådet Maenss i Auswärtiges Amt, vilken vi, efter erhållande av Ditt handbrev den 4 juni, bett söka på ett diskret sätt ta reda på Ch. H. Hopkins', alias Klaus-Friedrich Glaubitz', nuvarande adress.

Som Du finner har Maenss intet nytt att förtälja; med visst intresse noterade jag dock hans uttalande om Glaubitz' bristande tillförlitlighet - Maenss torde, såvitt jag förstod av honom, på denna punkt ha fått en vink av Tyska Röda Korset.

*Min tillgivne
Heif Leifland*

Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

ct

7

Strängt förtroligt.

P.M.

Över samtal med legationsrådet M a e n s s , Auswärtiges Amt, den 27 juni 1957.

Legationsrådet Maenss ringde mig i dag och bad mig besöka honom då han nu vore i tillfälle att lämna svar på min den 7 juni muntligen framförda förfrågan om Charles Harry H o p k i n s ' nuvarande adress.

Maenss meddelade att en man, som under sin fångenskap i Sovjet påstått sig vara amerikansk medborgare och hette Charles Harry Hopkins, på hösten 1955 överlämnats till amerikanska myndigheterna i Berlin. Vid en undersökning hade framgått att Hopkins icke vore amerikan utan tysk medborgare med namnet Klaus-Friedrich G l a u b i t z . I verbalnote den 8 november 1955 hade amerikanska ambassaden hemställt om närmare uppgifter om denne Glaubitz. Sådana hade också lämnats efter kontakt med Glaubitz själv och Tyska Röda Korset.

Maenss delgav mig Glaubitz' nuvarande adress (Breitenburgerweg/Vosskate, Itzehoe) och tillfogade avslutningsvis att det, så vitt han kunde förstå av de handlingar som vore tillgängliga för Auswärtiges Amt, framginge att Glaubitz "nog inte vore så förfärligt tillförlitlig".

Bonn den 27 juni 1957.

Leif Leifland
(Leif Leifland)